

Grazer
Linguistische
Monographien 21

Erich Prokosch

KRIMTATARISCH-DEUTSCHES GLOSSAR

unter Einschluss aller Epochen,
mit Ausschluss aller Wörter,
die einem osmanisch-türkischen
oder russischen Wörterbuch
entnommen werden können

Graz, 2007

*Institut für Sprachwissenschaft
der Universität Graz
Merangasse 70
A-8010 Graz*

MAECENAS ATAVIS EDITE REGIBUS ...

DIESES GLOSSAR WIDME ICH

MEINEM TREUEN FREUND UND TATKRÄFTIGEN FÖRDERER

DIETER W. HALWACHS

ALS KLEINE GEGENGABE FÜR SEINE GROßE

LANGJÄHRIGE UND VIELSEITIGE HILFE.

Einleitung

Das vorliegende Glossar ist kein Wörterbuch des Krimtatarischen (im folgenden: Kt.) und in der gegenwärtigen Form auch nicht als ein solches gedacht. Es entstand während meiner Arbeit an dem 2006 erschienenen Handbuch des Kt. und diente zunächst nur meinen persönlichen Zwecken.

Als ich mit der Arbeit an diesem Handbuch begann, gab es kein einziges brauchbares Wörterbuch (im folgenden: Wb.) des Kt.. Inzwischen ist 2004 in Simferopol das einbändige kt.- russische Wb. von Useinov erschienen, und 2002, ebenfalls in Simferopol, der erste Band des auf drei Bände geplanten kt.-russisch-ukrainischen Wb. von Garkavets' und Useinov, dem 2004 der zweite Band folgte, für den Useinov allein als Autor zeichnete, während der dritte Band m. W. noch nicht vorliegt. Der Wortschatz des einbändigen Werkes deckt sich aber im Großen und Ganzen mit dem des auf drei Bände geplanten, so dass das Fehlen des dritten Bandes nicht sehr ins Gewicht fällt.¹ Beide Werke beschränken sich auf die Sprache der Gegenwart.

Für das moderne Dobrudschatatarische (im folgenden: m. Dobt.) war bereits 1996 in Bukarest ein tatarisch-türkisch-rumänisches Wb. von Altay und Leyla Kerim erschienen, das zwar keineswegs erschöpfend, aber ebenfalls sehr brauchbar ist. Nur verstanden die Autoren unter "Türkisch" nicht immer das in der Türkei heute oder früher verwendete Idiom, sondern eine in Rumänien gängige Variante.²

Das vorliegende Glossar, das – neben etlichen Einträgen, die eindeutig darüber hinausgehen, – etwa den Grundwortschatz³ des Kt. umfasst, soll und kann den Gebrauch dieser äußerst verdienstvollen Arbeiten nicht ersetzen, unterscheidet sich aber in folgenden Punkten von ihnen grundsätzlich:

- Es bezieht – obwohl mit sehr unterschiedlicher Gewichtung – prinzipiell alle Epochen des Kt. ein, d. h. es umfasst im Prinzip die kt. Schriftsprache von den ersten

---

1 Abgesehen von der weitaus besseren Lesbarkeit des ersteren.

2 Das hervorragende Wörterbuch von Radloff ist, wie mein Doktorvater Herbert Jansky seinerzeit schon zurecht sagte, für manche Turksprachen durchaus weniger hilfreich als für andere, und zu diesen ersteren gehört leider auch das Krimtatarische.

3 Für den Fall, dass neues relevantes Material für eine Erweiterung des Handbuches auftauchen sollte, ist eine Erweiterung dieses Handbuches geplant, mit dem natürlich eine Erweiterung des Glossars Hand in Hand gehen würde. Aus diesem Grund wurden jetzt schon Stichwörter aufgenommen, die weit über den Grundwortschatz hinausgehen, im Leben der Krim- bzw. Dobrudschatataren aber doch eine gewisse Rolle spielen. Zu dieser Gruppe gehören auch realkundliche Stichwörter.

zögerlichen Anfängen zu einer Zeit, als das Tschaghataische noch die beherrschende Schriftsprache auf der Krim war, bis auf unsere Zeit.

- Es bezieht das Dobt. ein, wobei für die frühere Zeit gar nicht immer klar ist, ob ein Text nun als kt. oder als dobt. einzustufen ist, während sich das m. Dobt. deutlich vom modernen Krimtatarischen (= m. Kt.) abhebt. Von Wörtern, denen diese Bezeichnungen beigelegt wurden, wird nur ausgesagt, dass sie in den zitierten Texten belegt sind. Es soll damit keineswegs festgestellt werden, dass sie in anderen Texten nicht auch vorkommen. Im Gegenteil konnte die Bedeutung mancher kt. Wörter nur eruiert werden, weil sie im dobt. Wörterbuch angegeben waren und umgekehrt.
- Es schließt prinzipiell alle Wörter aus, die das Kt. mit dem Osmanischen (im folgenden: Osm.) gemeinsam hat, wobei natürlich bei ganz geringfügigen Unterschieden die Grenze nicht immer klar zu ziehen ist. Auch stellt sich im Laufe der Arbeit eine gewisse "Betriebsblindheit" ein. Man schaltet dann so automatisch um, dass man gar nicht mehr zur Kenntnis nimmt, dass z. B. ein kt. Wort mit k- anlautet, das entsprechende osm. aber mit g-, weil man automatisch umdenkt.
- Es schließt ferner prinzipiell alle in unveränderter Gestalt und mit unveränderter Bedeutung aus dem Russ. übernommenen Wörter aus, zu denen auch "internationale Wörter" meist romanischer Herkunft zählen, die zu gewissen Zeiten in großer Zahl aus dem Russ. übernommen wurden.
- Es enthält immer wieder, aber nicht konsequent, Hinweise auf abweichenden osm. Gebrauch und abweichende osm. Wörter. Dazu kommen Verweise auf Synonyme und Antonyme.⁴ Erweiterte Verbalstämme werden, wenn die nichterweiterten belegt sind, als Stichwörter mit Verweis auf diese nichterweiterten angeführt, wo sie in extenso erklärt werden.
- Sodann sind die weitaus meisten Stichwörter und Anwendungsbeispiele mit Belegstellen aus Texten und Wbb. versehen. Da ich zu Beginn meiner Notizen keine Belegstellen notiert habe, fehlen sie bei diesen Wörtern auch im vorliegenden Glossar, zumal es weder sinnvoll erschien, sie deshalb ganz zu streichen, noch sie in langwierigen Suchaktionen nachzutragen. Wenn bei einem Wort nur ein Wörterbuchzitat steht, heißt das aber nie, dass es ursprünglich diesem Wörterbuch entnommen worden ist. Das Wort ist in jedem Fall einem Text entnommen und stammt aus der Arbeitsperiode, in der ich noch keine Belegstellen notierte, und das Wb.-Zitat ist später nachgetragen worden. Belege eines Wortes, das einem Text in einer anderen Schrift entnommen ist, können allerdings aus dem Wb. stammen. Gelegentlich habe ich nichterweiterte Verben dem Wb. entnommen, um belegte

---

⁴ Die sich allerdings zum Teil auch bei Useinov finden.

erweiterte Formen systematisch anführen zu können. Ein Wb.-Zitat bedeutet ferner nicht, dass sich in diesem Wb. alle hier angegebenen Bedeutungen finden; nur bei getrennter / nummerierter Angabe der Bedeutungen ist sicher die betreffende Bedeutung auch im Wb. angegeben.

- Und letztlich werden in dem vorliegenden Glossar die kt. Wörter und Wendungen in eine westliche Sprache übersetzt, während die Publikationen in Simferopol die Kenntnis des Russischen und / oder Ukrainischen voraussetzen.

Dass bei der Aufnahme von Wörtern ins Glossar die Auswahl oft Ermessenssache war, liegt auf der Hand. Das Glossar enthält eben jene kt. und dobt. Wörter, die mir bei der Lektüre kt. Texte aus allen Epochen untergekommen sind und die sich von ihren osmanischen bzw. türkeitürkischen Entsprechungen (unter Einschluss der dort gebräuchlichen Fremd- bzw. Lehnwörter, meist arabischen und persischen, aber auch anderen Ursprungs) entweder in der Lautung oder in der Bedeutung oder in beiden deutlich unterscheiden. Das bringt natürlich immer wieder Grenzfälle mit sich, d. h. Wörter und Wendungen, deren Aufnahme in das Glossar subjektiv entschieden werden musste, und ich kann nicht erwarten, dass der Benutzer immer meine Entscheidung für die richtige hält. Sonst habe ich alle jene mir zur Verfügung stehenden Angaben gemacht, die meines Erachtens zum besseren Verständnis eines kt. Textes dienen können.

Wenn man das Kt. diachronisch betrachtet, bleibt als einzig mögliches Ordnungsprinzip die Umschrift, dies umso mehr, als man heute wieder einmal dabei ist, die Schrift zu wechseln, wobei noch keineswegs feststeht, ob sich diese (zweite) Lateinschrift durchsetzen wird oder nicht. Zeugnisse in dieser Schrift sind jedenfalls bis dato so wenige vorhanden, dass man noch nicht von einem Übergang von der einen Schrift zur anderen sprechen kann. In jedem Fall muss man sich, wenn man die Geschichte der kt. Sprache⁵ betrachtet, fragen, ob die neue Schrift Bestand haben wird, selbst wenn sie tatsächlich weitere Kreise erreichen sollte.

Als Umschrift wurde, wie im Handbuch, die der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft gewählt, mit folgenden Ausnahmen:

Der Hinterzungenvokal | / ı wird jeweils ohne den kleinen Kreis über den Buchstaben wiedergegeben, der Vorderzungenvokal |̇ / i jeweils mit einem Punkt (beides nach dem Vorgang der İslâm Ansiklopedisi). Das ĩ der m. dobt. Schrift wurde beibehalten. Das

---

5 Das Kt. wurde bis zur Einführung der Lateinschrift im Jahre 1928 mit der arabischen Schrift geschrieben, die aber während dieser Zeit so einschneidenden Änderungen unterworfen war, dass die flüssige Lesbarkeit jedesmal stark beeinträchtigt wurde. Im Jahre 1938 wurde die Lateinschrift durch die kyrillische ersetzt, deren Abschaffung zur Zeit zwar geplant, jedoch noch immer nicht wirklich in die Tat umgesetzt worden ist.

Zeichen /ğ/ wurde in osm. Wörtern für yumuşaq g in der Umgebung von Vorderzungenvokalen verwendet, wo es /y/ darstellt.

Mein Dank ergeht an Herrn Professor Dr. Dieter W. Halwachs, dem ich so viel verdanke und dem dieses Glossar gewidmet ist, an meine Frau Marianne Prokosch, die wie immer durch ihre absolut unverzichtbare Korrektur der Fahnen unschätzbare Dienste geleistet hat, und an Herrn Gerd Ambrosch, der wie immer die Formatierung und die Einarbeitung der Korrekturen mit großer Geduld und in vorbildlicher Weise durchgeführt hat.

Hinweise für den Gebrauch

Die Infinitivendung der Verba – kt. -maq / -māk – wurde nach dem Vorgang des New Redhouse Turkish-English Dictionary durch einen Bindestrich ersetzt: al- statt almaq, bär- statt bärmāk, und die Bezeichnung der Wortart fiel in diesen Fällen weg. Für die arabische Schrift ist diese Methode allerdings ungeeignet.

"etc." bei der deutschen Übersetzung bedeutet, dass es weitere Nuancen gibt, die ausdrücklich anzugeben sich nicht lohnt.

osm. steht für: osmanisch und türkeitürkisch:

Das Kt. gehört zur türkischen Sprachfamilie, die Bezeichnung "türkisch" ist also hier unzureichend bzw. irreführend, andererseits spielt der Unterschied Osmanisch / Türkei-türkisch in dem vorliegenden Glossar keine entscheidende Rolle, weil die Wörter, die beibehalten wurden, identisch sind. Bei "osm.:" ist in jedem Falle – im Gegensatz zu kt. – die Sprache der Türkei gemeint.

Die Anordnung der Originalschreibung ist, wenn belegt:

kt. Lateinschrift – kt. kyrillische Schrift – kt. arabische Schrift – dobt. arabische Schrift – m. dobt. Lateinschrift. Als m. kt. wurden Wörter bezeichnet, die auf der Krim ab 2000 belegt sind.

Meist wurde nur eine Belegstelle zitiert, doch gibt es Ausnahmen.

Das Etikett "mong. Lw." stammt fast immer aus Poppe 1962 und besagt nicht, dass ein Wort, bei dem es fehlt, kein mongolisches Lehnwort ist.

Wenn die m. dobt. Schreibung mit der des Stichwortes übereinstimmt, wird sie nicht mehr angeführt, wobei ĭ = i.

Die Kasus sind mit Zahlen von 1 – 6 angegeben. Osmanische = + türkeitürkische Wörter wurden, wie die krimtatarischen, in der Umschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft angegeben.

"Leerverweise" beziehen sich auf osm. Wörter, die außerhalb des Rahmens des Glossars stehen und jederzeit einem (osmanisch-)türkischen Wörterbuch entnommen werden können.

Tabellen der im Krimtatarischen verwendeten Schriftarten

Tabelle der arabischen Schrift

Die erst später eingeführten pers.-türk. Buchstaben wurden mit * versehen.

allein	am Anfang	in der Mitte	am Ende	Lautwert ⁶
ا			ل	im Anlaut jeder Vokal bzw. in arab. Wörtern ' + Vokal, sonst ā
ب	ب	ب	ب	b
پ*	پ	پ	پ	p
ت	ت	ت	ت	t
ث	ث	ث	ث	s
ج	ج	ج	ج	ğ
چ*	چ	چ	چ	č
ح	ح	ح	ح	h
خ	خ	خ	خ	ḫ
د			د	d
ذ			ذ	z
ر			ر	r
ز			ز	z
ژ*			ژ	ž
س	س	س	س	s
ش	ش	ش	ش	š
ص	ص	ص	ص	š

6 Es ist jedoch zu beachten, dass die in der Umschrift angegebene Lautung nur soweit gilt, wie das Lautsystem des Kt. reicht. Arab. Wörter wurden so ausgesprochen, dass die Laute, die im Kt. nicht vorhanden waren, zu den nächst verwandten kt. Lauten wurden: š > s, ṭ > t usw.

ض	ض	ض	ض	ž / ɖ
ط	ط	ط	ط	ʈ
ظ	ظ	ظ	ظ	ʒ
ع	ع	ع	ع	ʕ
غ	غ	غ	غ	ɣ
ف	ف	ف	ف	f
ق	ق	ق	ق	q
ك	ك	ك	ك	k, g, ñ, (v)
گ	گ	گ	گ	g)
ل	ل	ل	ل	l
م	م	م	م	m
ن	ن	ن	ن	n
ه	ه	ه	ه	h, als Vokal ä
و			و	v, als Vokal u, o, ū, (ō), ö, ü
ی	ی	ی	ی	y, als Vokal ī.

Zu diesen Buchstaben kommen einige diakritische Zeichen, die aber allesamt nicht konsequent verwendet werden:

das Verdopplungszeichen (Täšdīd) wird statt Doppelschreibung eines Konsonanten über diesen gesetzt: توکل tävākkül;

das Zeichen für anlautendes langes ā- (später überhaupt für anlaut. a-): آدم Ādām;

das Zeichen für jeden anlautenden Vokal: أ.

Die Zusatzzeichen پ für /p/, چ für /č/, گ für /g/ und ڭ für /ñ/, die alle aus dem Osm. übernommen wurden, gehen laut Gafarov 1972:99 f. auf Gasprinskij zurück, der sie 1884 als Lehrer in einer Versuchsschule in Bağçasaray einführte. Tatsächlich enthalten die von Véliaminof-Zernof herausgegebenen Urkunden der Chane der Krim keine solchen Zeichen. Die ersten drei Buchstaben wurden ins Osm. lautgemäß aus dem Pers. übernommen, der vierte kam im Pers. ebenfalls vor, wurde dort aber wie der dritte für /g/ verwendet. Die Bezeichnung des im Pers. nicht vorkommenden türk. /ñ/ durch dieses Zeichen war also im Pers. nicht vorgegeben.

Weitere Bestrebungen Gasprinskijs gingen dahin, die Vokale a, u, ä und i in Wörtern türk. Herkunft mit den Buchstaben ا , و , ه und ی zu bezeichnen.

Tabelle der (ersten) Lateinschrift

Die Lateinschrift ist, was die Wiedergabe des Lautwertes anbelangt, zweifellos sowohl den beiden arabischen Schriftsystemen (traditionell und reformiert, mit diakritischen Zeichen und ohne sie) als auch der kyrillischen Schrift weit überlegen. Sie allein vermag die Laute optimal in der Schrift zu bezeichnen. Nur in einem einzigen Punkt ist ihr die kyrillische Schrift überlegen: nämlich dort, wo es darum geht, velarisierte Vokale zu bezeichnen, die allerdings erst zur Zeit der kyrillischen Schrift – und wohl auch durch die Einführung dieser Schrift! – so große Bedeutung erlangten.

Die Reihenfolge der Buchstaben ist dem Lehrbuch des Krimtatarischen von Kaja 1928.¹³ entnommen.

Groß- buchstabe	Klein- buchstabe	Lautwert	entsprechend arabisch	kyrillisch
A	a	a	ا	а
B	в	b	ب	б
C	c	č	چ	ч
Ç	ç	ğ	ج	дж
D	d	d	د	д
E	e	ä	ه	е, э
F	f	f	ف	ф
G	g	g	گ	г
H	h	h	ه	-
I	i	i	ی	и
J	j	y	ی	й
Ь	ь	ı	ی	ы
K	k	k	ك	к
Q	q	q	ق	къ
Ŋ	ŋ	ğ	غ	гъ
L	l	l	ل	л

M	m	m	م	М
N	n	n	ن	Н
Ṇ	ṇ ⁷	ñ	ك / كْ	НЪ
O	o	o	و	О
Ө	ө	ö	و	ё
P	p	p	پ	П
S	s	s	ص س	С
Ş	ş	š	ش	Ш
R	r	r	ر	Р
T	t	t	ط ت	Т
U	u	u	و	У
Y	y	ü	و	Ю
V	v	v	و	В
X	x	ḫ	ح خ	Х
Z	z	z	ز	З
Z	z	ž	ژ	Ж

---

7 Das Häkchen sollte sich – beim Groß- und beim Kleinbuchstaben – direkt unter der rechten Haste befinden, was aus technischen Gründen nicht machbar war.

Tabelle der kyrillischen Schrift

Wie bei anderen Turksprachen der Sowjetunion wurde auch beim Kt. die Lateinschrift durch die kyrillische abgelöst, und zwar im Jahre 1938. Im Gegensatz zu den meisten anderen Turksprachen aber findet das kyrillische Alphabet der Krimtataren mit den russischen Zeichen das Auslangen und weist keinerlei Zusatzzeichen auf. Man kann Kt. in dieser Schrift also mit jeder russischen Schreibmaschine, die ein ё hat, und mit jedem russischen Computer schreiben⁸ sowie in jeder russischen Druckerei drucken.

Die im Russischen nicht vorhandenen Laute werden zum Teil durch Kombination zweier Zeichen wiedergegeben, wobei das harte Zeichen, das auch nach einem Großbuchstaben klein geschrieben wird, velare oder nasale Qualität kennzeichnet (/q/ = къ, /ñ/ = нь), zum Teil durch Doppelbesetzung (ё = /yo/ oder /ö/) bzw. Dreifachbesetzung (ю = /yu/, /ü/ oder /yü/). Ein Missverständnis ist aufgrund der ganz klar festgelegten Phonetik dieser Phase der Schriftsprache kaum möglich.

Das kyrillische Alphabet besteht aus 37 Buchstaben bzw. Buchstabenkombinationen, von denen einige aber nur in russischen Fremdwörtern vorkommen.

Großbuchstabe	Kleinbuchstabe	Lautwert
А	а	a
Б	б	b
В	в	v
Г	г	g
Гъ	гъ	ğ
Д	д	d
Е	е	ä, yä
Ё	ё	ö, yo ⁹
Ж	ж	ž
З	з	z
И	и	i
Й	й	y

---

8 Man beachte außerdem, dass alle drei Buchstaben, die mit dem harten Zeichen ъ versehen werden, nämlich к, н und г auf einer russ. Tastatur in einer Reihe liegen, was das Schreiben dieser Buchstabenkombinationen jedenfalls erleichtert.

9 In russ. Fremdwörtern wird ё jedoch wie in der russ. "Normalorthographie" als е geschrieben: посёлок (statt посёлок).

К	к	k
Къ	къ	q
Л	л	l
М	м	m
Н	н	n
Нъ	нъ	ñ
О	о	o bzw. velarisiertes ö
П	п	p
Р	р	r
С	с	s
Т	т	t
У	у	u bzw. velarisiertes ü
Ф	ф	f
Х	х	h
Ц	ц	ts
Ч	ч	č
Дж	дж	ǵ
Ш	ш	š
Щ	щ	šč
Ъ	ъ	hartes Zeichen
Ы	ы	l
Ь	ь	weiches Zeichen
Э	э	anlautendes ä-
Ю	ю	yu, ü, yü
Я	я	ya, a

Anmerkung: е-, я- im Anlaut yä-, ya.

ю- im Anlaut yu-: entweder ursprüngliches yu-, das Hinterzungenvokale in den Suffixen bedingt oder velarisiertes yü-, das Vorderzungenvokale in den Suffixen bewirkt: юкъу yuqu *Schlaf*, aber: юзюм yüzüm *Weintrauben*.

Das am 29. Juni 2004 angenommene dobrudschatatarische Alphabet

A, B, C, Ç, D, E, F, G, H, İ, Ĭ, I, J, K, L, M, N, Ñ, O, Ö, P, R, S, Ş, T, U, Ü, V, W, Y, Z;
a, b, c, ç, d, e, f, g, h, i, ĭ, ĩ, j, k, l, m, n, ñ, o, ö, p, r, s, ş, t, u, ü, v, w, y, z.

Mit diesem Alphabet ist, abgesehen von /k/ – /q/, die beide wie im modernen türkeitürk. Alphabet als K / k erscheinen, deren Zuordnung aber in den weitaus meisten Fällen da wie dort keine besondere Schwierigkeit darstellt, eine Wiedergabe der Phonetik des heutigen Dobt. in befriedigender Qualität möglich. Die Hinzufügung von ĭ, das kein Phonem darstellt, sondern mit /i/ bedeutungsgleich ist und auch als i eingereiht wird, kann aufgrund der deutlich unterschiedenen Aussprache als gerechtfertigt bezeichnet werden.

Tabelle der zweiten Lateinschrift

Im Juli 1991 beschloss eine internationale Konferenz in Simferopol die Annahme einer Lateinschrift. Am 9. April 1997 bestätigte das Parlament der Autonomen Republik Krim dieses Alphabet mit Erlass Nr. 1139-1 vom 9. April 1997, doch war laut Mitteilung von Frau Prof. Dr. Gisela Procházka-Eisl die Ratifizierung durch das ukrainische Parlament Anfang 2006 noch immer nicht erfolgt. Daher lernen die Kinder in der Schule noch immer die kyrillische Schrift.

Das lateinische Alphabet besteht aus 31 Buchstaben und unterscheidet sich von dem heute in der Türkei verwendeten Alphabet nur durch die beiden Buchstaben ñ und q. Dieses Alphabet findet sich auch im Internet und mehrfach in der Zeitschrift "tilde birlik", die sich dieses Alphabetes bedient.

Sonst ist es auf der Krim kaum in Verwendung - die dort erscheinenden kt. Drucke kommen weiterhin im kyrillischen Alphabet heraus. Der Umstand, dass im Jahre 2005 das erste krimtatarisch-russische Wörterbuch, das das ganze Alphabet erfasst, wieder in kyrillischer Schrift erschienen ist, scheint für sich zu sprechen. Auf das m. Dobt. hat dieses neue Alphabet offenbar überhaupt keine Auswirkung. Vieles weist also darauf hin, dass es sich bei dem im Folgenden angeführten um ein Alphabet handelt, das – wenigstens bis dato – nicht wirklich in die Praxis umgesetzt wurde.

Großbuchstabe	Kleinbuchstabe	Lautwert
A	a	a
B	b	b
C	c	ğ
Ç	ç	ç
D	d	d
E	e	ä
F	f	f
G	g	g
Ğ	ğ	ğ
H	h	h
I	ı	ı
İ	i	i
J	j	ž
K	k	k
Q	q	q
L	l	l
M	m	m
N	n	n
Ñ	ñ	ñ
O	o	o
Ö	ö	ö
P	p	p
R	r	r
S	s	s
Ş	ş	š
T	t	t
U	u	u
Ü	ü	ü
V	v	v
Y	y	y
Z	z	z

Zitierte Werke

Primärliteratur

Zitate ohne Angabe des Werkes¹⁰

in kyrillischer Schrift

Rustäm Ali   1982   Sälbilär äbädiy yaşaylar. Poväst - ikayälär. Äkinği qısım, Taschkent.

in Lateinschrift

Is'lamov A.   1937   Grammatika. Äkinği Qısım: Sintaksis. Tam olmağan orta mäktäplärniñ 6 - 7 sınıfları içün därslik, o. O. (Qırım ASSR Dävlät Näsriyatı).

in arabischer Schrift

(Mu'allim) Mähmäd Halīm Vānī

1930   Toy. Qartman Ğaş arasında. «Qurtuluş bayrāmı». Ödäläk. Pazarçıq (‹‹Ämäl Mäğmū'ası››, Sayı 5).

Die Kurzbezeichnungen für die anderen Werke lauten:

Ana = Ana.   In: → Paşi I., Ğanlı Nişan 139 - 197.

Ana Yur. = Ana Yurägi.   In: → Mäfayäv A., Sönmägän Sävgi 56 - 59.

Analar = Analar.   In: → Mäfayäv A., Sönmägän Sävgi 79 - 84.

Akmollaev E. S.   1986   Klassifikacija bessozjužnyh složnyh predložnij i osobjenost' ich sootnošenija s tipami sojužnyh predložnij (na materiale bessozjužnyh složnyh predložnij otkrytoj struktury) *Klassifikation asyndetischer zusammengesetzter Sätze und die Besonderheit ihres Verhältnisses zu den Typen der syndetischen Sätze (aufgrund des Materials asyndetischer zusammengesetzter Sätze mit offener Struktur)* Taschkent (Ministerstvo Prosveščeniya UzSSR).

Aqmollayäv   → Akmollaev

Aqr. = Aqranlar.   In: → Mäfayäv A., Sönmägän Sävgi 96 - 114.

Bäk.   → Sekundärliteratur

Cev. = İbrahim, N.   2003   Ceviz tereği, Constanța:
deutlich stärker türkeitürk. beeinflusst als Memedemin (Şal.)

---

¹⁰ Außer wenn ein Missverständnis möglich ist.

Guld. = Biriñgi guldästä. In: → Mäfayäv A., Sönmägän Sävgi 64 - 68.

Is'l. = Is'lamov A.

1937 Grammatika. Äkinġi Qısım: Sintaksis. Tam olmağan orta mäktäplärniñ 6 - 7 sınıfları içün därslik, o. O. (Qırım ASSR Dävlät Näsriyatı) (nur manchmal der Eindeutigkeit halber abgekürzt), gehört mehr zur Primär- als zur Sekundärliteratur.

KT 8 = Berberova R. A. und G. Š. Čantalova

2003 Qırımtatar tili 8, Simferopol.

KT 9 = Berberova R. A. und G. Š. Čantalova

2003 Qırımtatar tili 9, Simferopol.

KT 10-11 = Berberova R. A.

2002 Qırımtatar tili 10 - 11 sınıflar içün, Simferopol.

LB = Länin Bayrağı: kt. Zeitung, die dreimal in der Woche in Taschkent erschien

Mišulin A. V. 1941 Burunġı Dünya Tarihi, Orta mäktäpniñ 5 - 6 sınıfları içün därslik, o. O. (Qırım ASSR Dävlät Näsriyatı).

Muġ. = Muġabbat (kyrill. statt: Muġabbat) mäktäpkä qayttı. In: → Mäfayäv A., Sönmägän Sävgi 69 - 78.

Muk. = Mukafat. In: → Mäfayäv A., Sönmägän Sävgi 91 - 95.

Niš. = Ğanlı Nišan. In: → Paši I., Ğanlı Nišan 3 - 138 (im Handbuch meist ohne Werkangabe).

Paši I. 1998 Ğanlı Nišan (und andere Erzählungen), Simferopol.

Sad. = Sadıqlıq. In: → Mäfayäv A., Sönmägän Sävgi 53 - 55.

Säl. = Rustäm Ali 1982 Sälbilär äbädiy yaşaylar. Poväst - ikıyälär. Äkinġi qısım, Taschkent (nur manchmal der Eindeutigkeit halber abgekürzt, sonst ohne Werkangabe).

Säv. = Sönmägän Sävgi. In: → Mäfayäv A., Sönmägän Sävgi 3 - 52.

Şal. = Memedemin, Yaşar

2002 Şaliyşal¹¹, Constanţa.

Şäyt. = Şäytan Äsirliginde. In: → Paši I., Ğanlı Nišan 198 - 207.

Toy = (Mu'allim) Mähmäd Halim Vānī

1930 Toy. Qartman Ğaş arasında. «Qurtuluş bayrāmı». Ödäläk. Pazarçıq («'Ämäl Mäġmū'ası», Sayı: 5) (nur manchmal der Eindeutigkeit halber abgekürzt, sonst ohne Werkangabe).

Yarı = Yarı ġäğädä olıp käckän baqma.

In: → Mäfayäv A., Sönmägän Sävgi 60 - 63.

Yır = Yır, ġäsarät vä sävgi. In: → Mäfayäv A., Sönmägän Sävgi 85 - 90.

---

11 Im Titel 1. ŞALIYŞAL, 2. ŞALİŞAL, sonst auch: 3. ŞALİYŞAL.

Sekundärliteratur

- Aksoy, Ö. A. 1971 – 1984 Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, 3 Bde. Ankara (Türk Dil Kurumu Yayınları: 325 / 1 – 3).
- Bäk. = Bäktörä, Šävqī
 1923 Tatarça Şarf, Naḥv. Tatar Oquv İşläri 'İlmī Häy'äti tarafından taşdıq boldu, Tötaykoy / Totayköy (heute: Fersmanovo):
 gleichzeitig wichtige Primärliteratur für das Dobt.; die Orthographie deutlich mehr plene.
- Bud. = Budagov", Lazar"
 1869 – 1871, Photomechanischer Nachdruck 1960; Sravitel'nyj Slovar' turecko-tatarskich" narëčij, 2 Bde., Sanktpeterburg".
- Çen. = Çeneli, İlhan
 1979 Formantien im Krimtatarischen, Freiburg (Islamkundliche Untersuchungen, Bd. 49):
 nur auf die kyrill. Schrift bezogen, kurz, prägnant, vorbildlich!
- Çen.-Gr. = Çeneli, İlhan und E. A. Gruber
 1980 Krimtatarische Chrestomathie aus Gegenwartstexten, Wiesbaden (Frankfurter turkologische Arbeitsmittel hg. von Horst Wilfrid Brands, Band 2).
- DS = Türkiye Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, 12 Bde. + Suppl.
 1963 ff. Ankara (Türk Dil Kurumu Yayınları - Sayı: 211).
- Gark. = Garkavets' A. N. und S. M. Useinov (ab Bd. 2 nur: Useinov)
 2002 – 2004 Krymskotatarsko-rusko-ukrainskij slovar', 3 Bde. Simferopol;
 bisher nur 2 Bde. erschienen, hier nur Bd. 1 zitiert!
- Handbuch = Prokosch E.
 2006 Handbuch des Krimtatarischen unter Einschluss des Dobrudschatatarischen. Diachronische Grammatik mit kultur- und realkundlichem Hintergrund, Graz (Grazer Linguistische Monographien, 20).
- Husein = Husein, Sebat
 1958 Notes sur le folklore musical des tatars de Dobroudja. In: Studia et acta orientalia 1 (1958) 259 - 264, Bucarest.
- İA = İslâm Ansiklopedisi. İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugati.
 1963 – 1988, 13 in 15 Bden. Istanbul.
- Kaja I. S. 1928 Rukovodstvo dlja obučenija krymsko-tatarskomu jazyku po novomu alfavitu / Qrım tatar tilini öğrenmek icyn jeñi tyrk-tatar elifbasñnen tertib olunqan jol-köstergic *Leitfaden zur Erlernung der krimtatarischen Sprache in der neuen Schrift*, Simferopol.
- Karaim. 1974 = Karaimisch-russisch-polnisches Wörterbuch edd. N. A. Baskakov, A. Zajaczkowski, S. M. Szapszał, Moskau (Institut Jazykoznanija Akademii

Nauk SSSR, Institut Istorii Litvy Akademii Nauk Litovskoj SSR, Institut Vostokovedenija Pol'skoj Akademii Nauk *Institut für Sprachwissenschaft der Akademie der Wissenschaften der UdSSR, Institut für die Geschichte Litauens an der Akademie der Wissenschaften der SSR Litauen, Institut für Orientalistik an der Polnischen Akademie der Wissenschaften*).

Kerim = Kerim, Altay und Leyla Kerim

	1996	Dicționar Tătar-Turc-Român, (Bukarest): Editura Kriterion: Tatarisch: ı und ĭ sind bei der alphabetischen Einreihung und auch sonst manchmal nicht klar getrennt, vielfach n statt ñ (deniz 123), die "türkische" Übersetzung ist nicht immer mit Türkei-Türkisch identisch, oft rumänisches Türkisch, in jedem Fall viel zu knapp, so dass der Benutzer meist auf die rumänische Übersetzung angewiesen ist; diese bewahrt die alte Schreibung î statt â. Ansonsten ist nur die rumänische Übersetzung wirklich brauchbar, weil wesentlich ausführlicher und differenzierter als die "türkische".
Kluge F.	1989	Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache, 22. Aufl. unter Mit- hilfe von M. Bürgisser und M. Gregor völlig neu bearbeitet von E. Seebold, Berlin New York.
Kristinus H.	1965	Die deutschen Verben mit Praepositionen und ihre Wiedergabe im Türkischen, Ankara.
Lokotsch K.	1927	Etymologisches Wörterbuch der europäischen (germanischen, romani- schen und slavischen) Wörter orientalischen Ursprungs, Heidelberg (Indogermanische Bibliothek, 1. Abt., II. Reihe, 3. Band).
Matuz J.	1964 – 1965	Eine Beschreibung des Khanats der Krim aus dem Jahre 1669. In: Acta Orientalia edd. Societates Orientales Danica Norvegica Svecica (Le Monde Oriental), Vol. XXVIII (Havniae [= Kopenhagen]) 129 – 151.
	1970	Qalğa. In: Turcica. Revue d'Études Turques, Tome II (Paris) 101 – 129.
	1976	Krimtatarische Urkunden im Reichsarchiv zu Kopenhagen. Mit histo- risch-diplomatischen und sprachlichen Untersuchungen, Freiburg (Islam- kundliche Untersuchungen, Band 37): Von den 27 tatarischen Urkunden sind nur 3 (Nr. III - V, alle aus 1661) in (teilweise) krimtatarischer Sprache abgefasst, die Sprache aller anderen ist das Osmanische, meist mit tatarischen Elementen.
Memetov	1990	Inojazyčnye zaimstvovaniya v krymskotatarskom jazyke (Materialy k speckursu po leksike krymskotatarskogo jazyka). <i>Fremdsprachliche Entlehnungen im Krimtatarischen (Materialien zum Spezialkurs für Lexik des Krimtatarischen)</i> . Ministerstvo Narodnogo Obrazovaniya Uzbekskoj SSR, Taškentskij Ordena Družby Narodov Gosudarstvennyj Pedagogičeskij Institut imeni Nizami, Taschkent.

Nouveau Larousse Illustré.

o. J. (1897 - 1907) Dictionnaire universel encyclopédique publié sous la direction de Claude Augé, 7 Bde. Paris.

NR 1988 = New Redhouse Turkish-English Dictionary edd. U. Bahadır Alkım etc. 10th Edition, Istanbul.

Odabaš A. und I. Qaya

1926 Rukovodstvo dlja obučenija krymsko-tatarskomu jazyku. *Leitfaden für die Erlernung der krimtatarischen Sprache* 3. Aufl. Simferopol.

P.d.C. = (Abel) Pavet de Courteille

1870 Dictionnaire turc-oriental etc. etc. Paris, Neudruck Amsterdam 1972.

Poppe N.

1962 Die mongolischen Lehnwörter im Komanischen. In: Németh Armağanı edd. J. Eckmann, A. S. Levend, M. Mansuroğlu, Ankara (Türk Dil Kurumu Yayınları - Sayı: 191) 331 - 340.

Radl. = Radloff W. 1893 – 1911 Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte, 4 Bde. Sankt-peterburg, Nachdruck in 8 Bden.: Moskau 1963.

Rypka

1959 = Rypka J., unter Mitarbeit von O. Klíma, V. Kubíčková, J. Bečka, J. Cejpek, I. Hrbek, Iranische Literaturgeschichte, Leipzig (Iranische Texte und Hilfsbücher, 4; Titel der tschechischen Originalausgabe: Dějiny perské a tádžické literatury, Praha 1956).

Shaw = Shaw R.B. 1880 A Sketch of the Turki Language as spoken in Eastern Turkistan (Kāshghar and Yarkand), Part II: Vocabulary Turki-English etc.. Calcutta.

St.: = Steuerwald K. 1988 Türkisch-deutsches Wörterbuch, 2. verb. u. erw. Aufl., Wiesbaden.

Steing.: = Steingass F.

1892 A Comprehensive Persian-English Dictionary etc. etc. London; New Impression Beirut 1970.

TDvEA = Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. Devirler / isimler / eserler / terimler. 7 Bde., 1976 – 1990 Istanbul (dergâh yayınları).

Us.: = Useinov S. M.

2005 Qırımtatarğa - rusça luğat / Krymskotatarsko - russkij slovar', Simferopol.

Ülküsal M.

1970 Dobruca'daki Kırım Türklerinde Atasözleri ve Deyimler, Ankara (Türk Dil Kurumu Yayınları: 306).

Vasmer M.

1950 – 1958 Russisches Etymologisches Wörterbuch, Heidelberg. Zitiert nach der russischen Übersetzung: Étimologičeskij slovar' russkogo jazyka. Perevod s nemeckogo i dopolnenija členu-korrespondenta AN SSSR O. N. Trubačeva. *Etymologisches Wörterbuch der russischen Sprache. Aus dem Deutschen übersetzt und ergänzt von dem Korrespondierenden Mitglied der Akademie der Wissenschaften der UdSSR O. N. Trubačev*, 4 Bde. Moskau 1986 – 1987.

Z = Zenker J. Th. 1866 – 76 Türkisch-arabisch-persisches Handwörterbuch, 2. Bde. Leipzig.

Abkürzungen

a: auch	idiom.: idiomatisch
A: Arabisch / arabisch	Indef.-Pron.: Indefinitpronomen
Adj.: Adjektiv	Inf.: Infinitiv
Adv.: Adverb bzw. adverbialer Ausdruck	Interj.: Interjektion
advers.: adversativ	Interr.-Adv.: Interrogativadverb
Ant.: Antonym	Interr.-Pron.: Interrogativpronomen
attr.: attributiv	intr.: intransitiv
bulg.: bulgarisch	ital.: italienisch
bzw.: beziehungsweise	Iter.: Iterativ
ca.: ungefähr	j-m: jemandem
dass.: dasselbe	j-n: jemanden
Demin.: Deminutiv	j-s: jemandes
dobt.: dobrudschatatarisch	Kaus.: Kausativ
dob.-türk.: dobrudschatürkisch	koll.: kollektiv
dt.: deutsch	Komp.: Komparativ
e-m: einem	Konj.: Konjunktion
emphat.: emphatisch	lok.: lokal
e-n: einen	lt.: laut
engl.: englisch	Lw.: Lehnwort
etc.: et cetera, und so weiter	m.: maskulin
et passim; und öfter	m. dobt.: modern dobrudschatatarisch
etw.: etwas	(m.) dobt.: dobrudschatatarisch und modern dobrudschatatarisch
f.: feminin	m. kt.: modern krimtatarisch
f. (nach Zahlangaben): folgende (Seite)	(m.) kt.: krimtatarisch und modern krimtatarisch
ff.: folgende (Seiten)	mong.: mongolisch
fig.: im übertragenen Sinn	m. Vn.: männlicher Vorname
Frequ.: Frequentativ	m. W.: meines Wissens
Füllw.: Füllwort	neugr.: neugriechisch
G.: Genitiv	Nom.: Nomen
GzO: (im) Gegensatz zum Osmanischen + Türkei türkischen	Nom. propr.: Eigenname
Hilfsv.: Hilfsverb	
ibid.: am angeführten Ort	

Nom. propr. geogr.: geographischer
Eigename
nö.: nordöstlich
Num.: Numerale
O: Ost(en)
osm.: osmanisch, steht aber auch für:
türkeitürkisch
öst.: österreichisch
ostpers.: ostpersisch
P: Persisch / persisch
Part.: Partikel
Partiz.: Partizip
Pass.: Passiv
pej.: pejorativ
Pl.: Plural
pleonast.: pleonastisch
poln.: polnisch
Postp.: Postposition
Pron.: Pronomen
pu.: vorletzte Zeile
Redew.: Redewendung
Refl.: Reflexiv
Rezipr.: Reziprok

rum.: rumänisch
russ.: russisch
Schw.: Schaltwort
scil.: ergänze
s-m: seinem
s-n: seinen
Subj.: Subjekt
syn.: Synonym
Syn.: Synonym
temp.: temporal
tschagh.: tschaghataisch
türk.: türkisch
türkeit.: türkeitürkisch
u.a.: unter anderem
Übers.: Übersetzung
ukrain.: ukrainisch
ult.: letzte Zeile
umg.: umgangssprachlich
usw.: und so weiter
v.u.: von unten
vgl.: vergleiche
westpers.: westpersisch
w. Vn.: weiblicher Vorname

Die alphabetische Anordnung des Glossars

A	a	N	n
Ä	ä		ñ (kein Anfangsbuchstabe)
B	b	O	o
Č	č	Ö	ö
D	d	P	p
F	f	Q	q
G	g	R	r
Ğ	ğ	S	s
Ĝ	ĝ	Š	š
H	h	T	t
Ĥ	ĥ	U	u
Ħ	ħ	Ü	ü
I	i	V	v
İ	i / ĩ		w (kein Anfangsbuchstabe)
K	k	Y	y
L	l	Z	z
M	m	Ž	ž

A

a Nom.

a dägändä a дегенде Niš. 64.18 =

a dägängä a дегендже Adv. Gark. 1

augenblicklich (osm. bir 'ān 'āvväl)

abayla- абайла- m. dobt. abayla-

1. *achten auf, beachten*

2. *bemerken* KT8.64, Gark. 2: замечать

abdıra- авдыра- / абдыра- / آبدیرمق
erschrecken (intr.)

m. dobt. abdıra- Cev. 42.9, Kerim 6
sich beeilen

abdirat- + 4 m. kt. абдырат- Niš.
102.12 *j-n erschrecken*

abdir-säbdir Adj. / Adv. абдыр-себдир
Niš. 111.13, Gark. 2 (ca.:) *taumelnd
und torkelnd* (die Art der Fort-
bewegung eines Betrunkenen); Gark.
Verweis auf: тентир-ментир täntir-
mäntir, абдыр-себдир юр- abdir-
säbdir yur- Ana 155.13

Abdulamit m. dobt. m. Vn. osm. 'Abdu-l-
Ḥamīd

abın- m. kt. абын- *stolpern, straucheln*

Abibula m. dobt. m. Vn. osm. Ḥabīb-
ullāh

abul-qubul m.kt. Adv.

абул-къубул Niš. 79.9, Gark. 4 *in
Eile, eilig, schnell*

ač Adj. :

ač-zäbil ач-зебиль Ana 172.ult.,
Gark. 90 *ausgehungert*

ač- (m.) kt. *öffnen* etc.:

Pass.: açıl-:

saba açıl- саба ачыл- KT9.6 *der
Morgen / der Tag bricht an*

qarı kâñ açıldı къапы кенъ ачылды
Niš. 96.2 *die Türe wurde weit ge-
öffnet,*

vgl. qarı aralıq ätildi къапы аралыкъ
этильди Niš. 95.ult. *die Türe wurde
einen Spalt geöffnet*

açıq- ачыкъ- Ana 181.42, Gark. 92: =
ач ол- aç ol- *Hunger bekommen,
hungrig werden*

açuv Nom. acuv / ачув *Zorn, Wut*

açuvlan- + 3 ачувлан- *zornig, wütend
werden wegen 2*

açuvlandı- + 4 m. kt. ачувландыр-
Niš. 4.13 f. *j-n in Zorn versetzen,
wütend machen*

açuvlu Adj. acuvlu 79 *zornig*

adam Nom. адам / adam *jemand, eine
Person, eine Frau*

Şimdi başka bir adamnân yaşay ...
äkän. Шимди башкъа бир адамнен
яшай... экен. 62.29 *Jetzt lebte er mit
einer anderen Frau zusammen (und
hatte auch Kinder mit ihr).*

sarḥuş adam kibi сархуш адам киби
Ana 150.30 *wie eine betrunkene Frau.*

adam boyunğa адам боюнджа
mannshoch, osm.: adam boyu

Mında tütünlär adam boyunğa.
Мында тютюнлер адам боюнджа.

KT8.68 *Hier steht der Tabak manns-
hoch.*
adät Nom. *Gewohnheit* etc.:
adättäki kibi адеттеки киби 43.1
nach seiner etc. *Art, wie er* etc. *es
gewohnt war*; osm.: 'ädät üzärä
adımla- m. kt. адымла- KT8.54.10 v.u.
Schritte machen, (aus)schreiten
af Nom. m. dobt. af *Entschuldigung*:
af eññiz Şal. 18.6 *entschuldigen Sie!*
osm.: 'afv- > 'affedärsiñiz!
afaqanlan- m. kt. афакъанлан- Niş.
41.5, Gark. 87 *zornig werden, sich
ärgern*
afaqanlandır- афакъанландыр- Ana
176.37 *zornig machen, ärgern, er-
zürnen*
afaqlan- m- kt. афакълан- Niş. 30.29,
Gark. 87 = ca. qız- къыз- ibid.
→ afaqanlan-
afärin Interj. + 3 m. kt. аферин *bravo*
аферин, Меръемге! Niş. 132.4
→ Машалла Меръемге
afıdan Adj. афыдан KT9.24 aus Säl.
76.11, *nicht fest, unsicher (auf den
Beinen: Kleinkind)*
~ тур- *noch unsicher auf den Beinen
sein*
afir- m. kt. афыр- Niş. 92.40 *bellen,
kläffen (Hund)*
Afrika Nom. propr. geogr. Африка *Afrika*
afu Nom. m. kt. афу *Entschuldigung*;
osm.: 'afv > 'af(f)
афу сора- + ичюн Niş. 58.7 *sich ent-
schuldigen + wegen*; osm.: 'afv dilä-
афу әт! Niş. 27.37 f. afu ät! *ent-
schuldige!*

aga Nom. kt. аға / агъа, m. dobt. aga
1. *älterer Bruder*; Ant.: qardaş
къардаш *jüngerer Bruder*; osm.:
ağabey / ābi
2. (klein geschrieben und dem Vor-
namen nachgestellt) *Herr*:
Ibraim ağa Ибраим агъа 92.4
v.u.; osm.: bey
3. wichtige Person; Pl.: *Honoratioren*:
kasabanıñ agaları Şal. 52.ult. *die
Honoratioren der Stadt*
4. m. dobt.: verstärkende Vernei-
nungspartikel, ca. noch immer nicht,
nicht und nicht o. ä.: Yolcıların (!) selî
toktamay aga. Şal. 9.10 *Der Strom
der Auswanderer will / hier: wollte
(einfach) kein Ende nehmen.*
ağır- - ақыр- / агъыр- *schmerzen, weh
tun*; ğanı ~ джаны ~ *missmutig
werden, sich ärgern*
ağırlaş- агъырлаш- *schmerzen, weh
tun*
ağlamsıragan Adj. (m.) kt. агълам-
сырагъан *weinerlich*; ~ davuşnān ~
давушнен Niş. 91.42 *mit weiner-
licher Stimme*
ağu Adj. агъу *bitter*
ağuv агъув → ağu; *bitter*:
zäär-ağuv зеэр-агъув Sävgi 20.7
ganz bitter
ağayır Adj. аджайип *bewundernswert*:
~ qaramanlıq ~ къараманлыкъ
6.2.79-3 *großartiger Heldenmut*
~ ğramlar ~ храмлар Miş. 59.12
großartige Tempel
Ağär Аджер 137.pu. w. Vn.

ağdārḥa Nom. m. kt. адждерха KT8.35

Drache; osm.: äzdārḥā اژدرها, pers.

ažda(r)hā

ağǧı Adj. аҗҗы / аджджы

1. *bitter*.

~ suv аджджы сув = aǧu suv агъу сув *bitteres Wasser* beides 74.31 bzw. 214.1

~ täǧribä аҗҗы teǧrībe 93.14 *bittere Erfahrung*

~ aqīqat аджджы акъикъат Niš. 49.41 f. *bittere Wahrheit*

2. *scharf*.

~ yāl аджджы ель KT8.55.pu. *scharfer Wind*

3. *schwer*.

~ yara аджджы яра Niš. 49.33 *schwere Wunde*

aǧınlıqı Adj. аджныныкълы Niš. 120.29,

Gark. 93 / dobt. آجینیقلی 52.11

betrüblich, elend, erbärmlich, kläglich

~ al ~ ал KT8.54.4 *leider*

aǧı Nom. acı m. dobt. *Mekkapilger*;

osm.: Ḥāǧı, ('äl-)Ḥāǧ(ǧ)

acı apakayı Şal. 18.16 *Mekkapilgerin*; osm.: ('äl-)Ḥāǧǧä

aḥıl̄da- ахылда- Sä.v. 26.1, Gark. 90

ächzen, seufzen

aḥlap täräǧı Nom. m. kt. ахлап тереги

wilder Birnbaum Gark. 89: дикая груша

aizar Nom. aızar Niš. 37.37, Gark. 26

bitterliches Weinen, Schluchzen, Stöhnen

aka Nom. aka (dem Vornamen nachgestellt:) *Herr*: Ḥasan Aka Хасан ака 193

(mehrmals): Bezeichnung und Anrede e-s älteren Herrn → aqa:

Äräǧäp aka Эреджеп ака 207.4 v.u.

= Äräǧäp aǧa Эреджеп агъа 209.6

ākāt- = alır kät- (vgl. Is'haki: Čora 5 Z. 18

+ Anm. 42) آكه تمك (*hin*)bringen, (*hin*)führen; osm.: götür-

m. dobt. aket-: ötmeknī ... burnıma akeṭip koklayman Şal. 16.1 f. *ich halte das Brot zu meiner Nase und rieche daran*

akula- акула (russ.) *Hai* = kopäk balıq копек балыкъ

al¹ (alı) Nom. ал (алы) *Zustand*; osm.: حال ḥāl (ḥāli)

al² аль Nom. *Entscheidung, Lösung*; osm.: حل ḥal(l) (ḥalli):

al ät- аль эт- *entscheiden, lösen*; osm.: ḥall et-

al ätiǧı rol оуна- аль этиджи роль ойна- KT9.38 *eine entscheidende Rolle spielen*

ala(pčä) Nom. m. kt. ала(пче) Gark. 45, ала Niš. 57.43 *Tante*

alar Nom. dobt. آلار 67.6 *Familie, "meine Leute", "die Meinen" etc.*

kāmāl 'ālar آلار کمال 68.5 *die Familie (des) Kāmāl*

alay Indef.-Pron. (m.) dobt. آلاى ganz, jeder, alle(s)

~ Dobruğa dobt. آلاى دوبروچه
 16.16 *die ganze Dobrudscha*
 ~ ğihān dobt. آلاى جهان 20.8
jeder(mann), vgl. franz. tout le monde
 ~ 'ömrimgä dobt. آلاى عمرمجه
 36.18 f. *mein ganzes Leben lang, solange ich lebe*
 mit Poss.-Suff.:
 alayınız dobt. آلايكن 65.22 *ihr alle*,
 alaysı dobt. آلايسى 9.8, Kerim 16
jeder(mann), alle(s), aytqanların
alaysı doğru dobt.
 آيتقانلارين آلايسى دوعرو
 9.8 *alles, was er sagt, ist richtig*
 alākāt Nom. алекет Ana 172.2, Gark. 48
Riesenkrawall
 ~ qopar- ~ кюпар- Ana 172.2 f.,
 Gark. 48 *e-n Riesenkrawall machen, e-n Riesenstreit vom Zaun brechen*
 etc.
 aläykum sālam → sālam
 albom Nom. альбом (franz. über das
 Russ. mit korrekter franz. Ausspra-
 che, dagegen osm.: albüm!) *Album*
 albu isä Konj. (m.) kt. албу исе *jedoch,*
indessen; osm.: حالبوکه ḥal-bu-ki
 und prov. حالبو ايسه ḥāl-bu-isä
 NR 439
 ald Nom./ Postp. m. dobt. vor; osm.: öñ
 aldımızga *vor uns (Akk. = Richtung);*
 alda *vorne (Ant.: artta hinten)*

alda + 6 Postp. dobt. آلدا Bäk. 26.11
vor (lok.) + 3
 aldına + 1 Postp. kt. алдына *vor (lok.) + 4*
 aldında + 1 Postp. kt. алдында *vor*
(lok.) + 3
 aldavğı Adj. алдавджы Säv. 27.8
falsch, trügerisch
 aldin Adv. алдын Säv. 39.4, Gark. 47
zuerst; aldin ..., sonra ... алдын ...,
сонъра ... Säv. 39.4 zuerst ..., dann
 ...
 alğay- алджай- Säv. 27.18, Gark. 55
verfallen, verkommen, entarten: kät-
 kätä alğaydı кет-кете алджайды
verfiel immer mehr
 alışqan Adj. m. kt. алышқан + -ып
gewöhnt zu tun: adamlar arasında
 çalışıp ~ адамлар арасында
 чалышып ~ Niş. 60.6 f. *daran*
gewöhnt, unter den Leuten (d. h. in
einer Gruppe) zu arbeiten; osm.:
 alışqın / alışmış
 Alişär Алишер m. Vn.
 alkät- m. kt. алкет- (*an e-n Ort*) *bringen,*
schaffen: ... qayda alkätärlär bizni?
 ... къайда алкетерлер бизни Niş.
 58.8 ... *wo bringen sie uns hin?*
 = alıp kät- алып кет- Niş. 86.5, vgl.
 ākät- Čora 5.18; osm.: götür-
 Alla Nom. Алла, G.: Алланынь *Gott*
 Alla Taala Алла Тааля Ana 178.27
der Allerhabene Gott, und (mit
 Spelling pronunciation:) allautaali
 аллаутаали Sävgi 20.20
 Allau-Taala azrätläri Аллау-тааля
 азретлери KT9.19.12 *die Majestät*

des *Allerhabensten Gottes*; osm.: 'Allāhü tä'ālā ḥazrātlāri
 Allağa ġān bār- Аллагъа джан бер-
 Niš. 36.27 *sterben*; osm.: (nur:) ġān ver-
 almaştır- m. kt. алмаштыр- Niš. 123.28, Gark. 52 *austauschen*: bir yärdän digär yärgä ~ бир ерден дигер ерге ~ Niš. 123.38 *von einem Platz auf den anderen legen*; osm.: deġiştir-
 alqala- m. kt. алкъала-: алкъалап ал- Niš. 60.32 *umringen*; osm.: araya / ortaya al-
 alqalan- m. kt. алкъалан-:
 Alqalanğan tütün dumanı töpägä kotärilip Алкъаланған тютюн думаны төпеге котерилип Ana 144.3 f. *Der (Tabak)rauch stieg in Ringen zur Decke empor*
 Alušta Alušta 13 Nom. propr. geogr.
 aman Adv. аман *sofort*
 aman-aman Adv. аман-аман Miš. 59.14 *fast*
 amanlaš- m. dobt. amanlaš- Şal. 12.5 *(bei der Begrüßung) einander nach dem Befinden fragen*
 amanlıq Nom. آمانلىق *(Wohl)befinden*:
 amanlıq soraš- dobt. آمانلىق
 9.18 *einander nach dem Befinden fragen*
 Amärika Qoşma Ştatları Nom. propr. geogr. Америка Қышма Штатлары = АКШ (Lok.: Акъшта) *die Vereinigten Staaten von Amerika, die USA,*

osm.: Amäriqa Birläşik Dävlätläri, vgl. russ. Соединённые Штаты Америки
 ana¹ Nom. ана *Mutter*
 ana tili ана тили m. kt. *Muttersprache* = tuvğan til тувған тиль, beide KT9.3; dobt. anatılı = tuwgan til; osm.: anadili
 anasını ... анасыны ... Niš. 42.9: Vay, ~, Čora 51: ay anasın (mit Anm. 51 auf S. 43: "anasın Schimpfausdruck"): sexueller Fluch, vgl. osm. anasını belle- / falla- St. 53 f. "j-s Mutter vergewaltigen, d. h. j-n übel beschimpfen", vgl. auch ägypt.-arab. كُوس أمك kus ummak etc.
 ana² Adv. آنا: ana ana şu أنا أنا شو 69.3 *ganz genau der!*
 anavı Dem.-Pron. анавы Ç.-G. 121 *jene(r-s)*
 anawbırlerı Adj. m. dobt. *die übrigen*; osm.: öbürläri
 anay Nom. анай / anaj *Mama*
 Andižan Андижан Nom. propr. geogr.
 Anifä Анифе w. Vn.
 antär(i) Nom. антер(и) *(Frauen)kleid*
 Anyalar-Qonyalar Nom. propr. geogr. dobt. آنيالر قونيارلر :
 Anyaların Qonyaların añlama-
 آنيالرين قونيارلين آكلاماق
 11.12 (ca.:) *vom Tuten und Blasen keine Ahnung haben*

añ Nom. анъ Gark. 63 : *Erkenntnis, Vernunft, Verstand* / dobt. آك Bäk. 53.2 (2x) (eher:) *Bedeutung*
 añ- анъ- *erwähnen*
 añlı Adj. / Adv. (m.) kt. анълы *pflicht-, verantwortungsbewusst*; Ant.: ańsız
 ańna(t)- m. dobt. → kt. ańla(t)-
 ańnatuw Nom. m. dobt. Şal. 35.2 *Erzählung*
 ańqav Nom. m. kt. анъкъав Niş. 86.37, Gark. 63 *Dummkopf, Einfaltspinsel*
 ańsız Adj. анъсыз *unverständlich*
 apa Nom. апа *ältere Schwester*; osm.: abla
 dem Vornamen nachgestellt: *Frau*:
 Hasiyat apa Хасият апа 193.21 f.;
 als Anrede auch: араған ападжан
 aransızdan Adv. апансыздан *ganz plötzlich*; osm.: aransız(ın)
 arap Nom. m. dobt. *Freund* (besonders als Anrede); osm.: 'aḥbāb
 араqay Nom. (m.) dobt. آپاقای /
 apakay
 1. *Frau, Gattin*
 2. *Frau* (im Allgem.) Şal. 71.7; osm.: qadın
 aray Nom. апай *Frau, Gattin*: apayı
 апайы Niş. 7.35 + 40 *seine Frau* =
 räfiqası рефикъасы Niş. 4.16 f.
 арау-aqay Nom. апай-акъай Sälv. 30.1
das Ehepaar, die Ehegatten:
 ~~~ bir ağızdan: ... ~~~ бир агъыздан:
 ... *das Ehepaar (antwortete wie) aus einem Mund*; osm.: qarı-qoğa
 apmazır bol- m. dobt. (zu azır!) *bereit / drauf und dran sein*:

uşıp ketecek bîr kuştay Şal. 47.8 - 10
wie ein Vogel, der drauf und dran ist fortzufliegen
 apşanā m. kt. апсхане KT9.19, Gark. 65 nur: аписхане apis- *Gefängnis*; osm. ḥapishānā
 aptā Nom. апте 192.20 (Bezeichnung und Anrede) *ältere Schwester*, vgl. → apa; osm.: abla
 aq- акъ- Gark. 40 / dobt. آقماق - آغار Bäk. 96.6 - آققان Bäk. 96.9 *fließen*
 aqa Nom. dobt. آقا 36.18 *älterer Bruder*, dagegen in der Anrede: aqay 36.19, vgl. → ağa
 aqay Nom. (m.) kt. акъай / dobt. آقاي
 1. (Ehe)mann
 ~ğa çıq- + 3 ~гъа чыкъ- Sälv. 28.4, Gark. 38 *e-n Mann heiraten* = → ärgä çıq-, vgl. russ. выходить / выйти за муж за + 4, aber auch: osm.: qoğaya var-:
 ~ğa çıquvı ~гъа чыкъувы + 3 Sälv. 28.4 *ihre Heirat mit 3*
 bir kāmāndäğigä aqayğa çıq- бир кемандеджиге акъайгъа чыкъ-
 Analar 80. ru. f. *e-n Geiger heiraten*
 2. (dem Namen nachgestellt:) *Herr*:
 Sālim aqay سالم آقاي 67.9
 3. in der Anrede: *älterer Bruder*
 aqaylaş- акъайлаш- Muḥ. 77.2 f. *ein feiner Herr werden*
 aqayt- m. kt. акъайт-: козьлерини ~ Niş. 48.12, Gark. 38 *die Augen (weit) aufreißen*

aqčil Adj. m. kt. акъчилъ Niš. 43.19
weißlich

aqıl Nom.(aqılı) акъыл *Verstand* etc.
aqılina tüš- акъылына тюш- + 2 *j-m*
fällt (etwas) ein; osm.: 'aqılina gäl- / äs-
akıl m. dobt.: bîrîniñ akılınıñ şetîn-
den bile geşme- Şal. 29.14 *j-m*
kommt überhaupt nicht in den Sinn,
j-d denkt gar nicht daran
-nän ~ taniš- -нен ~ таныш- Niš.
74.38 f., 127.18, Gark. 43 *sich mit*
j-m besprechen; osm.: 3 aqıl danış-

aqırın Adj. / Adv. m. kt. акъырын

1. *leise*

2. *langsam*, vgl. yavaš(tan) яваш(тан)
aqırın-aqırın акъырын-акъырын Niš.
14.42, Ana 180.8 *ganz leise*

aqırzaman Nom. akırzaman m. dobt. <
'āḥir + zamān *die Zeit des Welt-*
unterganges, die letzten Tage der
Menschheit

aqız Interj. + Nom. < ā + qız акъыз
Çen.-G. 121: Anrede unter Mädchen
آقیز 121.5: Anrede des Ehemanns
an seine Frau; dial. aḥız ахыз 135.23:
Anrede der Urgroßmutter an die
Großmutter

aqla- m. kt. акъла- + 4 Niš. 102.8,
Gark. 39 *j-m Recht geben, j-n*
rechtfertigen

aqlaš- dobt. آقلاشمق *sich entfernen*;
osm.: uzlaš-

Aqmäsğid Nom. propr. geogr. dobt.
آق مسجد 44.1 Simferopol, russ.
Симферополь

m. kt. Aqmäsğit Акъмесджит
KT8.118, Ana 182.5

Aqmäsğit → Aqmäsğid

aqqayın Nom. m. kt. акъкъайын Niš.
43.39, Gark. 39 (*weiße*) *Birke*; osm.:
dass.

aqqında + 1 Postp. kt. акъкъында *über*
(*ein Thema sprechen* etc.)

'aqrān Postp. + 1 dobt. آقران Bāk.
62.11; m. dobt. akran Kerim 14 *wie*;
osm.: qadar

aqšamlıq yämäk Nom. m. kt.
акъшамлыкъ емек Niš. 119.12 f.,
Ana 181.5 f. *Abendessen, Abendbrot*;
osm.: aqšam yemeği

aqšayt- m. dobt. akšayt- (*die Zähne*)
zeigen: It ... tışlerİN akšaytıp Şal.
30.ult., 39.9 *Der Hund ... zeigte die*
Zähne ...

aqtar- акътар-

1. *durchwühlen, aufwühlen*: içini-
bağırını aqtara ичини-багъырыны
акътара Ana 156 / 7 *wühlt ihn in*
seinem / im Innersten auf

2. *suchen* Gark. 41: bir tilim otmək
aqtarıp бир тилим отъмек акътарып
Sad. 53.1 *auf der Suche nach e-m*
Stück Brot

aqtar-töntär ät- m. kt. акътар-
төнтәр эт- Niš. 17.23, Gark. 41
durchstöbern, durchwühlen etc.

Aqyar Nom. propr. geogr. (m.) kt. Акъяр
Niš. 61.39 *Sewastopol*

ar Nom. m. kt. *Scham* etc.:

ar ät- ар эт- *sich schämen*: -maqıı

ar ät- -макъны ар эт- *sich schämen*

zu tun: Apayını yardımğa çağırmaqnı da ar ätti. Апайыны ярдымгъа чагъырмакъны да ар этти. Niš. 53.8 f. *Er schämte sich auch, seine Frau zu Hilfe zu rufen.* Osm.: 'ār et-, utan- Arabğa Nom. / Adv. dobt. عارابجه Bäk. 103.6 *Arabisch*

aralaş- аралаш- Gark. 67 / dobt. آرالاشماق Bäk. 64.5 *eindringen, sich einmischen* etc. m. dobt. aralaş- Kerim 26 wie osm.: *sich entfernen* etc.

aran Nom. (m.) kt. аран / aran *Stall, Hürde, Einzäunung*

tütün aranı тютюн араны Niš. 50.33, Gark. 68 *Räumlichkeit für die Beutel und die Bearbeitung des Tabaks*

ardın-sıra ардын-сыра 59.18 *hintereinander: ардын-сыра bir qac kere ein paarmal hintereinander; osm.: ardisıra*

arğ Nom. m. kt. ардж: mänim arğım меним арджым Niš. 59.32, Gark. 75 *das kann ich leisten, das entspricht meinen Fähigkeiten* etc.

arıq Adj. / Nom. арық / арыкъ

1. *dünn, schmal*
2. m. kt. *Bewässerungskanal* (russ. арык)

arış Nom. m. dobt. arış *Elle* (Längenmaß zwischen 0,648 und 0,758 m), osm.: arşın, ändāzā

ariza Nom. ариза Ana 160.39, Gark. 70 *Bewerbungsschreiben, Gesuch, Ansuchen;*

osm.: ṭalābnāmā, 'istid'ānāmā (osm.: 'arīza mehr: *Bittschrift!*)

ariza yaz- ариза яз- Sä. 45.21 *ein Gesuch schreiben*

aqа ақъа → aka

arif Nom. m. kt. ариф m. kt. *Buchstabe; osm.: ḥarf*

arqadaş Nom. аркъадаш / arqadaş dem Familiennamen oder dem ganzen Namen nachgestellt: *Genosse* (kommunistische Terminologie); Stalin arqadaş 74.12, Сталин аркъадаш Niš. 57.11, osm.: yoldaş

arqan Nom. m. kt. аркъан Niš. 11.42, m. dobt. arkan Kerim 29 *aus Haaren geflochtener Strick* (Gark. 71: волосяная верёвка); Syn.: yip йип Ana 167.42 ~ tart- ~ тарт- Ana 167.42 *e-n Strick / ein Seil spannen*

arqanla- dobt. آرقانلامق 8.19 m. dobt. arkanla- Kerim 28 *an-, festbinden*

arşınmal Nom. аршынмал 139.20, 140.10 *Meterware, Manufaktur, Stoffe* Gark. 75, Us. 26

art- m. dobt.

artından kara- *j-m nachschauen*

artta *hinten* (Ant.: alda)

art- Postp. *hinter:*

artınağäk артынаджек Aqr. 96.8 *hinter ihm*

artda + 6 Postp. آرتدا dobt. Bäk. 26.6 *vor* (temp.) + 3

artına + 1 kt. Postp. артына Niš. 113.17 *hinter* (lok.) + 4

artında + 2 kt. Postp. артында Niš. 77.29 *hinter* (lok.) + 3

artından + 2 kt. Postp. артындан Niš.

68.22 (*von*) *hinter* + 3 *hervor*

artla- (Pass.: artlan-) артла- артлан-
reinigen, säubern

artqač Adj. + 6 арткъач

1. *mehr als, über*: başyuzdän artqač
iſçi 500-ден арткъач ишчи *über*
500 Arbeiter

2. *überflüssig, unnütz*: bir artqač söz
aytmadı бир арткъач сөз айтмады
Guld. 64.15 *er sagte kein überflüs-*
siges Wort

aruv Adj. арув / dobt. آرو m. dobt. arüw,
Kerim 30: arü

1. *hübsch, schön*

2. *gut* dobt. Sağa bîr arüw ħabâr
kâtirdim.

صاغا بر آرو خبر كه تيردم 12.13
Ich habe eine gute Nachricht für dich.
dobt. Bäk arüw äkäsiñ.

بهك آرو ئهكه سك 29.7 *Das hast*
du (sehr) gut gemacht!

Ant.: ğaman dobt. جامان 10.19

arüw Adj. dobt. آرو 46.6, m. dobt. arüw
schön, gut, vgl. aruv

arüwlîk Nom. dobt. آرولك 46.3 m.
dobt. arüwlîk *Schönheit*, vgl. aruv

arüşä Nom. m. dobt. arüşe Cev. 72,
Kerim 30 *Schöne*

arüw → arü

arüwleştîr- m. dobt. *verbessern*

Arzı Арзы 138.8 w. Vn.

arzusız Adj. арзусыз ohne Wunsch,
wunschlos

Arzusız insan – qanatsız quş. Арзусыз
инсан – къанатсыз къуш. 190.19

Ein Mensch ohne Wunsch ist (wie)
ein Vogel ohne Flügel.

asaba Nom. m. kt. асаба Niš. 92.10,
Gark. 76 *Verwandter*

'asälât Adj. dobt. آسالة Bäk. 99.5:
'asälât bir o/özân آسالة بير اوزدن
ein bestimmter Fluss → asälât

asälât Adv. m. kt. аселет

1. *absichtlich*; osm.: qaşdän, istiyäräk
2. → 'asälât: Ana 177.3

asät Nom. m. kt. асет *Neid*

asätçi Nom. m. kt. асетчи Niš. 9.42
neidig, Neider

asıl Adv. m. kt. асыл: asılını alğanda
асылыны алғанда KT8.43 *im*
Grunde genommen; osm.: 'aşlında
~ ol- ~ол- Niš. 134.4, Ana 141.27
entstehen

aslı Part. + Negation аслы Şäyt. 203.13
nie; osm.: 'aşlā

asra- аспа- (*Tiere*) *halten, (Pflanzen)*
anbauen, ziehen: mong. Lw., vgl.
Poppe 1962.334

asrav Nom. асрав *Zucht*

yipäk asrav йипек асрав Miš. 79.10
Seidenraupenzucht

asravğılıq Nom. асравджылык *Zucht*
айван асравджылык *Viehzucht*

ast- Postp. = osm. alt-

astına + 1 kt. Postp. астына Niš. 86.40
unter(lok.) + 4

astında + 1 / 2 kt. Postp. астында Niš.
35.15 bzw. 42.7 *unter*(lok.) + 3

astından + 1 kt. Postp. астындан Niš. 86.ult. (*von*) *unter* + 3 *hervor*
 asuvlı Adj. асувлы Šäyt. 200.27 *aufgehängt (Bild an der Wand etc.)*, m. dobt. asuwlı:
 divarlarda asuvlı turğan räsimplär диварларда асувлы турған ресимлер
 Šäyt. 200.27 f. *die an den Wänden aufgehängten Bilder*, osm.: asıllı
 asuwlı → asuvlı
 aš Nom. aš / аш *Essen*
 ašını işini bitir- ашьнь, işini bitir- 70.9 v.u. *mit seiner Arbeit fertig werden*
 aqşamlıq aš aqşamlıq aš *Abendessen* 87.22
 üylä aşı yjle aşь *Mittagessen* 87.33
 aša- аша- m. dobt. aša- (Pass.: ašal-) (*fr*)essen
 kötäk aša- dobt. كوتهك آشامق 53.16 *Prügel beziehen / bekommen*; osm.: kötäk ye-
 ašala- m. kt. ашала- Niš. 28.39 (Pass.: ašalan- ашалан-) beides Gark. 94 *erniedrigen, demütigen*
 ašalanuv Nom. ашаланув Niš. 116.1, Gark. 94 *Demütigung (= das Gede-mütigtwerden)*
 ašat- ашат- Muḥ. 72.ult. *zu essen geben*
 ašalav Nom. ашалав Šäyt. 201.29, Gark. 94 *Demütigung (= das Demütigen)*
 ašayt Nom. m. dobt. ašayt
 1. *Speise*
 2. *Futter*. kt. yäm ašayt ем ашайт Aqr. 101.19

ašaytlıq Nom. dobt. آشایتلق
 "Verpflegung": *das Getreide etc., das man zum eigenen Unterhalt braucht*; osm.: 'ärzāq
 ašḥanā Nom. ашхане 1. *Küche* 2. *Gasthaus, Restaurant*
 aşıq- ашыкъ- / aşьq- / dobt. آسیقمق (*sich be*)eilen
 + 3 *zu j-m eilen, schnell fahren* (mit dem Auto etc.) 125.20
 aşıqmay ашыкъмай 177.10 *langsam*
 aşıqmayıp ашыкъмайып KT8.53 *dass. aşıqmadan çabik vâ käyfiyätli yap-* ашыкъмадан чабик ве кейфиетли яп- 116.pu. *ohne sich zu übereilen, ohne Hast* dobt. аşığıр آشيفيب 17.8 *eilends, eilig*
 aşıqçanlıq aşьqçanlıq Nom. *Übereilung* aşьqçanlıq et- 45.6 v.u. *sich übereilen*; osm.: 'ağälä et-
 aşıqlıq Nom. ашыкълык 112.5 v.u. *Eifer*
 osm. Etymon: 'āşıqlıq "Verliebtheit" etc.; osm.: Synonym: ğayrät, šävq
 aşıqtır- ашыкътыр- *zur Eile antreiben, hetzen*
 ašla- m. kt. ашла- KT9.22.15 *einimpfen* (auch fig.); osm.: ašıla-
 ašla- m. dobt. ašla- *schlagen*
 Ašlama Nom. propr. Ашлама Ana 175, Gark. 95: Obstgarten und Parkanlage in der Residenz des Chans Ḥāğğī Geräy I. (1466)

aşlıq Nom. aşlıq / ашлыкъ *Getreide*
 aşışala- m. kt. ашшала- Niş. 86.11 →
 aşıala-
 aşış Adj. m. dobt. aşşı *bitter*; osm.: ağı
 aşuw Nom. m. dobt. aşuw *Schlag, Hieb*
 kamşı aşuwı *Peitschenschlag, Peit-*
schenhieb
 at → ğuwaş
 at- at- 1. *schießen* 2. *erschießen* 40.28
 3. *werfen* 4. *wegwerfen*
 ata- m. dobt. ata- (Pass.: atal-) *ernen-*
nen
 müdür gibi ata- Şal. 58.13 *zum*
Direktor ernennen
 Atatürk Nom. propr. Ататюрк Şäyt.
 202.29
 av- ав- 136.1 f.
 1. *niedergehen, sich senken*
 2. unpers. *vorbei sein*:
 uylä avğan soñ уйле авған сонъ
 KT8.79.9, Gark. 8 *nach dem Mittag,*
am Nachmittag, vgl. russ. за
полдень, пополудни
 yarı gäğä avğan ädi яры гедже
 авған эди Niş. 9.12, Ana 181.18
es war nach Mitternacht, Mitternacht
war schon vorbei = Yarı gäğä avdı.
 Яры гедже авды. Ana 174.3
 3. (fig.) *hinneigen*
 bir tarafqa av- бир тарафкъа ав-
 KT9.38.14 *zu einer Seite hinneigen*
= voreingenommen sein
 av kopägi Nom. av kopegi 90.16 *Jagd-*
hund
 avälä- авеле- Ana Yur. 56.8, Gark. 7
flattern; schweben

avälän- авелен- 108.19 f. *verschmäh* /
gering geschätzt werden
 avdar- авдар- m. dobt. awdar- *umwer-*
fen, umstoßen; osm.: dävır-
 4 yärgä ~ 4 epre ~ *j-n zu Boden*
werfen
 avdarıl- авдарыл- dobt. آوداريلمق
 41.6
 1. *hinfallen; zu Boden stürzen (ge-*
fällter Baum); umfallen (Leiter)
 2. dobt. awdarıl- Cev. 33.8 *sich*
drehen, sich wenden, osm.: dävri-
 aväslık Nom. авеслик *Lust und Liebe*
 avla авла KT9.40.ult. + Übers. 41.7 v.u.
 avlaq Adj. авлакъ
 1. *weit, fern, entfernt*
 2. *Weite, Ferne*; osm.: uzaq
 avlaqta авлакътa Säv. 47.31 *in der*
Ferne; osm.: uzaqta
 bayağı avlaqta баягы авлакътa
 173.ult. *in weiter Ferne*
 avlaqlaş- авлакълaш- *sich entfernen*
 avna- авна- Ana 142.42 f., Gark. 8 *sich*
wälzen (Pferd); osm.: yuvarlan-
 Avropa Nom. propr. geogr. m. kt.
 Авропа *Europa*
 Avstriya Nom. propr. geogr. Австрия
 Österreich
 avtomat Nom. автомат *Maschinenpistole*
 avulda- m. kt. авулда- Niş. 11.16 *bel-*
len (Hund); osm.: havla-
 Syn.: (aus dem Osm.): avla- Niş.
 11.28
 avuldı Nom. авулды *Bellen, Gebell*;
 osm.: havlama

avur- dobt. آوورمق 41.18 *schmerzen*,
weh tun; osm. + kt.: ağır-
 Minyârdân anyârgä qımıldasam äki
 üç k/güngäçi alay müšälärim avurı.

مینیهردن آنیهرگه قیمیلداسام
 ئەکی اوچ کونکهچی آلائی
 41.17 f. موشه لرم آووری.

*Wenn ich mich von einem Ort zum
 anderen bewege, dann tun mir zwei
 oder drei Tage lang alle meine
 Glieder weh!*

avuš- (m.) kt. авуш- Gark. 11 / dobt.

آووشمق = aviš- авыш-, koč- кочь-

1. *hin und her gehen, übersiedeln*,
 (m.) dobt. awuš-, awiš-

bir räsımdân digärinâ avuš- бир рес-
 имден дигерине авуш- Šäyt. 204.19
von einem Bild zum andern gehen

2. *wandern (Augen)* Niš. 23.29

Kaus.:

avuštir- авуштыр- Gark. 11 *von e-
 m Ort zu e-m anderen Ort bringen /
 tragen / befördern*

bir yârdân ayaqlarını ~ бир ерден
 аякъларыны ~ Ana 189.ult. *von ei-
 nem Ort verschwinden*

ağırlığını ~ ағъырлығыны ~ Niš.
 67.4 f. *das Gewicht verlegen*

avuštir- → avuš-

avut Nom. avut *Wasserbecken, Brun-
 nen* etc.; osm.: ḥav(u)ž

awdar → avdar

awır Adj. m. dobt.

1. *schwer, schwierig, beschwerlich*

2. (*Lied*) *bedeutungsvoll* Cev. 52.4,
 vgl. Cev. 53.10: Bîr de zengin mana
 taşır; osm.: ağır

awır- m. dobt. *schmerzen*; osm.: ağrı-
 awırlıq Nom. m. dobt. awırlık *Schwierig-
 keit*; osm.: güçlük, zorluq, müşkülât

awış Nom. m. dobt. awış Cev. 33.5
Handvoll; osm.: avuç

bîr awış insan *eine Handvoll Leute*;
 osm.: bir avuç 'insân

awıştir- m. dobt. awıştir- Şal. 87.12
*überstellen, an e-e andere Schule
 etc. geben*

awuz Nom. dobt. آووز → ağız *Mund*;
 osm.: ağız

awuz aşır qonuşma-

30.12 آووز آشیر قونوشماق
*den Mund nicht aufmachen (und
 nicht reden)*

awuzı ğabilma- آووزی جابیلماق
 45.3 f. *nicht mehr aufhören zu reden*

awuz açır bol- آووز آچیر بولمق
 17.ult. / m. dobt. awız aşık kal- Kerim
 39 *j-m bleibt der Mund offen*

ay Nom. aj / ай / dobt. آئی

1. *Mond*

ay yarığı (m.) kt. aj жарыкъ 84.5 f.
 ай ярыгы Niš. 106.14 *Mondlicht*

2. *Monat*

dobt. ayda, ğilda bir آیدا جیلدا بر
 42.23 *alle heiligen Zeiten einmal*;
 osm.: qırq yılda bir

dobt. ayday guzäl آیدای کوزهل
 Bäk. 62.7 "schön wie der Mond":
wunderschön, vgl. osm.: ayıñ on
 dördü gibi (güzäl) "schön wie der 14.
 des Monats", d. h. wie der Vollmond:
wunderschön
 3. Netz (der Fischer; osm. ağ)
 4. Partikel: *denn* etc.
 Minawı kimiñki ay?
 30.15 میناوی کیمکی آی؟
gehört denn die (= diese Tasche)?
 ayaqdaş Nom. аякъдаш *Begleiter*
 ayaqmaşına Nom. аякъмашина 217.17
Fahrrad
 ayaqqap Nom. m. dobt. ayakkap *Schuh*;
 osm.: ayaqqabı
 ayasız Adj. m. kt. аясыз Niş. 31.28
schamlos, unverschämt
 ayat¹ Nom. m. kt. аят *Leben*
 oz ayatına qast ät- озъ аятына
 къаст эт- Niş. 58.13 *Hand an sich*
legen, Selbstmord begehen, den Frei-
tod wählen; osm.: ğānına qaşd et-
 ayat² Nom. ajat 58.10 *Vor-, Schutz-,*
Wetterdach (Tür, Hof etc.)
 аят Niş. 106.7, Gark. 100: *Korridor,*
Gang
 aybätlä- / äybätlä- айбетле- Ana 154.25
 / эйбетле- Gark. 27, aybetle- Kerim
 42 *umsorgen, pflegen, lieblosen*
 ayda- ajda- / айда- / dobt. آیدامق / m.
 dobt. ayda- 1. *lenken, fahren*; osm. sür-
 2. (Personen) *führen* Niş.35.25
 maşına aydamaq aq-uquqı машина

айдамакъ акъ-укъукъы 62 f. *Füh-*
erschein
 aydaştır-
 1. айдаштыр (Fische) in Netzen
fangen
 2. dobt. آیداشتیرمق 52.20 (ein
 Land) *überrennen*
 aydavğı Nom. айдавджы Niş. 106, Gark.
 27 *Fahrer(in), Lenker(in) (eines*
Autos); osm.: sürüğü:
 aydavğılar kursı айдавджылар
 курсы Ana 144.26 *Fahrkurs*
 Aydär Айдер m. Vn. حیدر Haydär
 "Löwe")
 ayın- айын- zu sich kommen
 tärän tüşüngälärdän ~ терен
 тюшюнджелерден ~ *aus seinen*
Gedanken aufschrecken (intr.)
 yuqudan ~ юкъудан ~ Niş. 111.34
(Betrunkener) aufwachen, nüchtern
werden
 kädär-ğamdan ~ кедер-гъамдан ~
 Ana 183.5 *sich von seinem Kummer*
erholen
 ayın-oyun m. kt. айын-оюн Niş. 114.2,
 Gark. 33 *Streiche, Possen*
 ayın-oyun ойна- айын-оюн ойна-
 114.2 *Streiche spielen, Possen*
machen
 ayırdı ät- m. kt. айырды эт- *unter-*
scheiden
 Ayır sözlärni ayırdı ätmäk päk qıyın.
 Айры сөзлерни айырды этмек пек
 къыйын. Niş. 87.24 f., 99.1 f.
Einzelne Wörter zu unterscheiden /
auszumachen, war sehr schwer.

ayrılış- айрылыш- 214.18 *sich trennen*
aylan- айлан- (sehr oft fälschlich:

айлян- Yır. 87.27), m. dobt. aylan-

1. *sich drehen (Rad, Tänzer):*
tegersik aylanır Cev. 45.pu. *das*
Rad dreht sich; osm.: tākārlāk
dönüyor

Bir ayakta aylanalar. Cev. 52.11 *Sie*
(= *die Tänzer*) *drehen sich auf einem*
Fuß. Osm.: vals oynayaraq dön-
"sich im Tanze drehen"

2. *sich umdrehen:*

Aylanmağa yār yoq ädi. Айланмагъа
ер ёкъ эди. Niš. 88.28 *Es war kein*
(= *zu wenig*) *Platz zum Umdrehen*
(= *so dass man sich nicht [einmal]*
umdrehen konnte).

artına ~ артына ~ Niš. 100.21 f.
sich umdrehen; osm.: arqasını dön-

2.1. *sich nach j-m umdrehen:*

Ğävdät bir qaç kārä aylanıp-aylanıp
artına baqtı, ... Джевдет бир къач
кере айланып-айланып артына
бакъты, ... Sä. 13.9 f. *Ğävdät drehte*
sich mehrmals um und schaute ihr
nach.

2.2. *sich j-m zuwenden (um ihm*
etwas zu sagen) Sä. 39.32

3. *umdrehen (d. h. ein Fahrzeug*
wenden (osm.: dön-): aylanıp olama-
айланып олама- Ana 140.12 f. (*mit*
einem Traktor nicht wenden / nicht
umdrehen können

4. *sich drehen um:*

Bütün alem bo noktaniñ ciwarında
aylana. Şal. 52.16 *Die ganze Welt*

dreht sich um diesen Punkt / Auf der
ganzen Welt geht es (nur) darum.

5. *führen zu, (unpers.): es kommt zu:*
Kawga söz men başlay, aylana
tokatka. Şal. 35.17 *Der Streit beginnt*
mit Worten, dann kommt es zu
Ohrfeigen.

Bozulıp ħarabägä çävirilgäni taqdirdä
yanıqqa, kädärgä aylana. Бозулып
харабеге чевирильгени такъдирде
яныкъкъа, кедерге айлана. Ana
164.3 f. *Wenn (die Gräber) zerstört*
und in ein Trümmerfeld verwandelt
werden, dann führt das zu Kummer
und Sorgen (d. h. dann gibt es
Kummer und Sorgen).

6. *durchsuchen:*

koyni bir baştan digär başınağäk
aylanıp койни бир баштан дигер
башынаджек айланып Sad. 54.1 f.
ich durchsuchte das Dorf von einem
Ende zum andern

7. idiomat.: başım aylan- башым
айлан- Şäyt. 205.30 *mir wird*
schwindlich, mir schwindelt

aylançıq Adj. айланчыкъ Ana Yur.

57.30, Gark. 30 *kurvig, kurvenreich*

aylançılıq Adj. m. kt. айланчыкълы Niš.

6.37 f. *gewunden, kurvenreich,*
verwickelt, kompliziert

aylandır- 1. айландыр- *hin und her*
drehen

başını ~ башыны ~ 43.8 v.u. *den*
Kopf verdrehen

başını ozünä ~ башыны озюне ~
Sä. 45.12 f. *j-s Kopf zu sich*
(her)drehen

2. m. dobt. aylandır- *drehen* (trans.)
 aylanma Nom. айланма *Kurve*
 aylaz Adj. (m.) kt. айлаз : *nichtsnutzig*
 aylaz kārata айлаз керата Niš. 98.1
das nichtsnutzige Schwein
 aynāgi Adj. айнеджи *listig, schlau*
 aynāgılık Nom. айнеджилик *List*
 aynāgılıknān айнеджиликнен
 1. Ana 165.25 *listig* Adv. zu: aynāgi
 2. Aqr. 107.13 f. *schelmisch* Adv.
 aynāgılık yap- *eine List anwenden*
 aynıq Nom. айныкъ *das Wachen, Wachsein*
 Tüşündä mi, aynıgında mı?
 Тюшюндеми, айныгындамы? Ana
 151.21 *Träumte er, oder war es Wirklichkeit?*
 bu tüşündä mi, yoqsa aynıgımda mı?
 бу тюшюндеми, ёкъса айныгымда-
 мы? Niš. 84.2 *Träume ich, oder ist es Wirklichkeit?*
 aynorlı Adj. айнорлы Šäyt. 198.28 f.,
 Gark. 30, = айнурлы Sä.v. 43.30
merkwürdig
 aynurlı → aynorlı
 aysa / aysä m. kt. айса / айсе
 1. *dann, in diesem Fall*
 2. *und ob! aber sicher!*
 aysa, ... ya nä, ... m. kt. айса, ... я
 не, ... Niš. 57.6 *so oder so, wie dem auch sei*
 aysä dobt. آيسه 68.12 → aysa
 aysä qačan? آيسه قاچان؟ 68.12
warum denn?

Ayşä Айше w. Vn.; osm.: عائشه ,
 'Äyişä عايشه
 ayt- айт- / dobt. آيتمق *sagen*
 daa doğrusını aytqanda даа
 догърусыны айткъанда 117.7
genauer gesagt; osm.: doğrusu
 aytqanıñ tora آيتقانك تورا 50.1
 und oft + aytqanıñ bar آيتقانك بار
 50.21 *was du sagst, stimmt / ist*
richtig / hat Hand und Fuß = ca.
 Һаqqıñ bar حقهك بار 51.5 *du*
hast recht
 saña aytağaq sözüm bar санъа
 айтаджакъ сөзюм бар Šäyt. 204.39
ich habe dir etwas zu sagen
 Ayt-aytta, şunı ayt! Айт-айтта, шуны
 айт. Analar 80.19 ca.: *Das kann*
man laut sagen! / Das ist wirklich
wahr!
 aytım Nom. m. kt. айтым KT9.95.2
(sprichwörtliche) Redensart; osm.:
 deyim
 aytuvlı Adj. айтувлы / dobt. آيتولى /
 m. dobt. aytuvlı *bekannt, berühmt*
 aytuvlı → aytuvlı
 ayuv Nom. аюв Šäyt. 203.32, Gark. 98 /
 m. dobt. ayu Kerim 98 *Bär;* osm.: ayı
 Ayuvdağ Nom. propr. geogr. Аювдагъ
 KT9.59.12
 ayvanasravğılıq Nom. айванасрав-
 джылыкъ Miš. 58.11, KT9.33.5
Viehzucht

~ nän oğraş- ~нен огъраш-
 KT9.33.5 *Viehzucht betreiben*
 az- аз- / dobt. آزمق
 1. *sich irren, Fehler machen*
 2. *schlimmer werden*
 azğan-tozğanınıñ säbäbi азған-
 тозғанынынъ себеби 152.15 *der*
Grund dafür, dass er nachließ und
sich (ständig) irrte / und (ständig)
Fehler machte
 3. *sich unmoralisch, sittenwidrig,*
unsittlich verhalten Toy 11.16
 4. *abmagern, mager werden* Gark. 25
 azğan-azğan азған-азған Niš.
 132.38 *er ist stark abgemagert*
 azaçlıq Adj. m. kt. азачлыкъ Gark. 23:
 "диал." + Verweis auf азчыкъ,
 KT8.36.pu. *ein wenig*
 azaçlıq olsa da азачлыкъ олса да +
 Neg. "nicht ein wenig" = *überhaupt*
nicht, gar kein etc.
 azaplayıǵı Adj. m. kt. азаплайыджы
 Niš. 54.27 *quälend, peinigend*; osm.:
 'azāblı
 azat Adj. + 6 азат *frei von 3, ohne 4*;
 pers. āzād
 arab vā aǵām sözlärindän azat
 bugunki tilimiz араб ве аджем
 сөзлеринден азат бугуньки
 тилимиз KT8.6.2 f. *unsere heutige*
Sprache, die frei von arabischen und
*persischen Wörtern ist*¹²

azırlık Nom. m. dobt.:
 -maga ~ körset- Şal. 71.ult. *sich*
anschicken zu tun
 Azaw Nom. propr. geogr. m. dobt. *Azov*;
 osm.: Azaq
 Azaw Denizi *das Azovsche Meer*
 azbar Nom. азбар Muk. 91.8, Gark. 23
 (Vor)hof
 az-bučuq Adj. аз-бучукъ
 1. *sehr wenig*
 az buçuq vaqıttan soñ аз бучукъ
 вакъыттан сонъ 62.20 *schon nach*
kurzer Zeit, schon sehr bald
 2. *ein klein wenig* Niš. 96.36, Gark.
 24
 azğan Adj. dobt. آزغان 11.16; dagegen
 Gark. 24: азғын (= osm. azgın)
ungebärdig
 azğana Adj. m. kt. азғана Niš. 124.1,
 Ana 191.pu., Gark. 24: *немножко*
ein klein wenig, sehr wenig
 azğan-tozğan Adv. m. kt. азған-
 тозған *nur mehr schwach (atmen*
etc.)
 azgın Adj. азғын Şäyt. 199.7, Gark. 24
hager, mager
 azır Adj. m. kt. азыр / m. dobt. azır
fertig, bereit
 azırla(n)- азырла(н)- dobt. azırle(n)-
bereit / fertig machen (gemacht
werden)
 azırlıq Nom. азырлыкъ m. dobt. azırlık
Vorbereitung
 azman Nom. m. kt. азмаң Niš. 113.24,
 Gark. 25 *Drohne, Schmarotzer*

12 Das hier gebrauchte persische Wort "azat"
 wurde offenbar nicht als solches erkannt!

Ä

äbanay Nom. m. dobt. ebanay *Hebamme*; osm.: äbä

äbät Interj. эбет / dobt. ئه بته 50.ult. /
أبهت Bäk. 73.ult.

1. *ja*, osm.: ävät

2. *doch* (als Antwort auf eine negative Frage Niš. 122.7, osm.: yoq; ṭabīṭ; hay-hay

äčki Nom. эчки *Ziege*, osm.: kăči

ädäbiy til Nom. эдебий тиль *Literatursprache* = ca. → bādiiy til; osm.:
ädäbiyāt dili, ädäbī dil; Ant.: laqırdı tili
лакъырды тили

äg- эг- *beugen*

ägiz Nom. эгиз *Zwilling*; osm.: ikiz

äglän- эглен- *spielen*

-nän ~ нен ~ = -nän ойна- -нен
ойна- *spielen mit*

Nävbär Osmannän sıçannän
oynağan mişıq kibi äglänä ädi.
Невбер Османнен сычаннен
ойнагъан мышыкъ киби эглене эди.
Yır 88.5 f. *Nävbär spielte mit Osman
wie die Katze mit der Maus.*

äglänüw Nom. m. dobt. eglenüw *Vergnügen*; osm.: zävq

3 ~ tuwdır- 3 ~ *bereiten*, osm.: 3
zävq ver- / 4 hoşlandıır-

ägüz-mäğüz dünyası Nom. эджюз-
меджюз дюньясы Ana 173.42 f.
eine barbarische Welt, vgl. m. dobt.
ecü ve mecü "Gog und Magog": die

Zwerge, die zu den Anzeichen des
Endes der Welt gehören Kerim 136
und osm. Yä'ğūğ vā Mä'ğūğ

ähmiyät → ämiyät

äkä Nom. dobt. ئه كه *jüngerer Bruder*;

Anrede: äkäm ئه كه م 36.20; Ant.:

aqa (Anrede: aqay). Im übertragenen
Sinne ist der Rangunterschied aufge-
hoben: Birbirimizniñ äkälärimiz
sayılırmız.

بربريمزنك ئه كه لرمز صاييليرمز
67.12 f. *wir betrachten uns / gelten
als Brüder*

dobt. äkiyim ئه كي يم Toy 3.10:

Anrede an eine Frau!

m. dobt. eke *jüngerer Bruder, jünge-
re Schwester* Kerim 139; osm.:
qardaşım // hāmşırām

äki Num. эки *zwei*; osm.: iki

Äki ozän arası Nom. propr. geogr. Эки
озен арасы *Mesopotamien*

äkinği kunü Adv. m. kt. экинджи куню
Niš. 24.30 *am nächsten Tag, tags
darauf*

äklänti Nom. m. dobt. eklentī *Beilage
(zu e-r Zeitung)*

äl Nom. эль *Hand*:

äl-bätini yuv- эль-бетини юв- Aqr.
97.1 *sich waschen*

äläktrik yarığı Nom. электрик ярыгы
 Ana 188.5 f. *elektrischer Strom*;
 osm.: äläktrik ğäräyānı
 äläslän- + 3 (m.) kt. элеслен-
 1. Niš. 63.13 + 66.39 *erschrecken, zusammenzucken*
 2. Niš. 84.12, Yır 88.22 f. *erstaunt, verblüfft, verständnislos sein* Çen.-Gr. 173
 älifbä Nom. m. kt. элифбе *Alphabet, Schrift*
 arap älifbäsi арап элифбеси *die arabische Schrift*
 älifbä aqıqatı элифбе акъикъаты *Binsenweisheit*
 älma Nom. m. dobt. elma *Apfel*:
 Elma terekten uzak tüşmez. Şal. 74.11 ca.: *Aus dem wird schon noch etwas Richtiges!* (im Dobt. eine positive Feststellung - daher ist die wörtliche Übersetzung, die einen negativen Sinn hat, nicht zutreffend!).
 ämäk Nom. эмек *Arbeit*
 ämäkdäš Nom. *Mitarbeiter* (Çen.-Gr.5: emekdaš)
 ämäkdäšlik Nom. m. kt. эмеқдешлик
 KT9.23.7 v.u. *Zusammenarbeit* (Çen.-Gr. 173: ämäkdäšliq эмеқдашлық)
 ämän Nom. emen (ақасъ) 70.18 / эмен
 Aqr. 102.22, Us. 334 *Eiche*
 ämän ağacı эмен агъачы Aqr. 102.22 *Eichenholz*, Syn.: mäsä меше, pälit пелит Us. 334
 ämän-ämän Adv. dobt. *ئەمن ئەمن*
 42.5 *fast*
 ämğä Nom. эмдже *Onkel*:

Vağır ämğä Ваджип эмдже Niš. 10.25 (in der Erzählung) und Vağır ağa Ваджип агъа Niš. 10.28 (dieselbe Person in der Anrede): Niš. 10.30 als qart къарт *der Alte* bezeichnet.
 ämin Adj. (m.) kt. + 3 эмин *sicher*:
 buña ... ämin дәгил ädi бунга ... эмин дегиль эди Niš. 9.22 *war sich dessen ... nicht sicher*; osm.: 'ämīn + 6 (bundan ... 'ämīn дәгил idi), dagegen osm. + 3: "zu j-m Vertrauen haben"
 äminlik Nom. эминлик *Gelassenheit, Zufriedenheit*
 äminliknän эминликнен 162.pu. *zufrieden*
 ämir Nom. эмир Sä. 50.15 + 21 *Dekret*
 3 ämir alla ayt- эмир алла айт- Niš. 133.34 *j-m sein Beileid aussprechen, j-m kondolieren*
 ämiš-dämiš Nom. m. kt. эмиш-демиш
 Niš. 31.14 *Gerücht*; osm.: dedi-qodu
 ämiyät Nom. (m.) kt. эмиет / ähmīyät / m. dobt. emiyet *Bedeutung, Wichtigkeit*
 3 ämiyät bär- эмиет бер- Niš. 92.32 *e-r Sache Bedeutung beimessen*; osm. 'ähämmīyät
 ämiyätli Adj. m. dobt. emiyetli *wichtig, bedeutend*; osm.: 'ähämmīyätli, mühim(m)
 ämiz- эмиз- Sä. 33.21 *gestillt werden, trinken (Säugling)*
 ämizdir- m. kt. эмиздир- *stillen*
 balasını баласыны ~ KT8.37.10 *ihr Kind stillen*; osm.: ämzir-, mämä ver-

än- эн- *herunterkommen, -steigen* etc.;
fallen, zurückgehen (Wasser); osm.:
 in-
 änä Nom. dobt. ئه نه 73.12 *Mutter*
 ändäk Nom. m. kt. эндек Niš. 11.27
Graben; osm.: һәндәк
 ändi Adv. энди / dobt. ئه ندى / m. dobt.
 endi *jetzt;* osm. + kt. (š)imdi
 endiden soñ Şal. 50.19 f. *von jetzt*
an
 ändigi Adj. эндиги *jetzig:* ~ yıl ~ йыл
 Aqr. 109.30 *dieses Jahr*
 äpisi Indef.-Pron. әписи *alle(s),* vgl.
 → häpisi
 äppäyi vaqıt әппейи вакыт 46.28
 eppejiçe 57.11 v.u. *ziemlich lange*
 är Nom. әр (*Ehe*)mann:
 äri әри Aqr. 98.2 *ihr Mann*
 Ant.: qadını кәадыны Säv. 43.15
seine Frau; osm. beides: äši bzw.
 qoğası *ihr Mann;* qarısı *seine Frau*
 ärgä çıq- әрге чыкъ- Muğ. 76.20 f.
 (*e-n Mann*) *heiraten*
 Syn.: акбайгәа чыкъ-
 Äräğäp Эреджеп m. Vn., osm.: Rägäb
 ärändälä- әренделе- Ana 164.21
 (*glatt*)*hobeln;* kt. Syn.: → yon- / yoñ-
 osm.: rändälä-
 ärguvan Nom. m. dobt. erguvan Cev.
 37, Kerim 145 *Flieder (Syringa*
vulgaris); osm.: läyläk; dagegen osm.
 ärguvān *der gemeine Judasbaum*
 (*Cercis siliquastrum*)
 ärilğan Nom. әрылған Muğ. 69.18 +
 19 *Flieder,* vgl. → ärguvan

ärin Nom. m. dobt. erin *Lippe;* osm.:
 dudaq
 üst erin Şal. 27.ult. *Oberlippe*
 äriş Adj. dobt. أريش *unartig (Kind)*
 Radl. I 772
 äriş bala أريش بالا Bäk. 51.3:
unartiges Kind
 ärkä Adj. m. dobt. erke *verwöhnt, ver-*
zogen; osm.: şımarıq
 ärkälä- әркеле-
 1. (ein Kind, negativ) *verwöhnen,*
verziehen:
 Babası onı ziyadäğä ärkäläy.
 Бабасы оны зиядедже әркелей.
 205.4 *Ihr Vater verzieht sie ganz.*
 2. (*positiv*) *verwöhnen, überhäufen*
mit, ganz vernarrt sein in:
 ... bärä, onı ärkäläylär. ... бере, оны
 әркелейлер. 76.8 v.u. ... (*die Kinder*)
geben ihm (= dem Hund) ... und
verwöhnen ihn / sind ganz vernarrt in
ihn.
 Kopäk dä onlarnı ärkäläy. Копек де
 онларны әркелей. 78.8 v.u. f. *Auch*
der Hund ist (seinerseits) in sie ganz
vernarrt.
 3. (neutral) *streicheln:* die Mutter ihr
 Kind 197.5; eine Katze Niš. 103.29
 ärkälänüv Nom. әркеленюв Säv. 27.8 f.
 ca.: *Vernarrtheit*
 Ärmenistan Nom. propr. geogr.
 Эрменистан *Armenien*
 Ärmänni Nom. m. dobt. ermenni Şal.
 67.3 *Armenier*
 ärtä Adv. әрте *früh*

ärtän Adj. m. dobt. erten *früh*: erten men
 Adv., osm.: ärkän
 äs Nom. эс / m. dobt. es *Gedächtnis, Bewusstsein, Verstand*
 Vay, äsim qurusın! Бай, эсим къурусын! 207.8 v.u.: sagt jemand, der etwas angestellt hat.
 äsini ğoy- эсини джой- Niš. 14.11 *das Bewusstsein verlieren, ohnmächtig werden*
 äsini topla- эсини топла- *seinen Verstand zusammennehmen, sich zusammenreißen*
 auch: äsini başına topla- эсини башына топла- Ana Yur. 57.4 f., 58.30 f. *sich / seine fünf Sinne zusammennehmen*; osm.: 'aqlını başına al- Steuerw. 1988.28
 äsini al- *j-m den Verstand rauben, j-n ganz verrückt machen*
 esten şıgalmaycak m. dobt. *etwas (Negatives), das man nie vergessen kann* Şal. 6.4
 esinde kal- m. dobt. *in j-s Gedächtnis haften: j-d erinnert sich an 4*:
 esimde kalgan bîr kaş söz Şal. 20.12 f. *ein paar Worte, an die ich mich noch erinnere*
 bîrinci tüşüncelerim sizlerni eske aldı Şal. 12.16 f. *mein erster Gedanke war der an euch*
 4 eske alma- Şal. 19.15 *4 gar nicht wahrnehmen / j-m fällt 1 gar nicht auf*
 ärtäsi kunü / kuni Adv. (m.) kt. эртеси куню / ertesi kuni 65.13 *am nächsten Tag*; osm.: ärtäsi gün

äsasında + 1 kt. Postp. эсасында Niš. 113.32 *aufgrund + 2 / 3, gemäß + 3*
 Äskändär m. kt. m. Vn.: *Alexander*
 Эскендер KT8.55.3 v.u., osm.: Iskändär
 Äski Qırım m. kt. Эски Къырым Niš. 127.19 Nom. propr. geogr.
 äslä- + 4 m. kt. эсле- KT8.82.4 v.u., Pass.: äslänil- эслениль- *bemerk-en, anmerken*: yorgunlıq äslänilgän kozlärde Ana 177.4 *in den Augen, denen man die Müdigkeit anmerkte*
 äsli Adj. эсли *alt, bejahrt, betagt*
 äsli-başlı m. kt. эсли-башлы Niš. 48.7 dass.
 äsliĝä Adj. m. kt. эслидже Niš. 95.25 *älter (absolut), ältlich*:
 äsliĝä qadın эслидже къадын *ältere / ältliche Frau*
 äslilän- m. kt. эслилен- *altern*
 äslilängän Adj. m. kt. эслиленген Niš. 63.19 *gealtert*
 äsmäri Adj. m. kt. эсмери Niš. 110.27 *von dunkler Hautfarbe*; osm.: äsmär
 ässiz Adj. m. kt. эссиз Niš. 109.13 *bewusstlos*
 äş dobt. ئەش m. dobt. eş: verstärkende Negationspartikel: *durchaus nicht, auf keinen Fall*:
 äş kätäm *ئەش كەتەم* 75.4 *ich gehe auf keinen Fall (hin)*
 eş bîr deñişik olay + Neg. Şal. 10.8 *überhaupt keine Veränderung*; osm.:

pers. hīč, ostpers. hēč هیچ Steing. 1520
 Cırık dep eş artımdan bakırmadıñız mı? Şal. 30.19 f. *Ihr habt mir also nie "Cırık"* (Spitzname: "[der mit der] gespaltene[n] Lippe) *nachgerufen*?
 Eş yoktan o da arüw ... Şal. 56.20 *Das ist besser als gar nichts!* ...
 äš- эш- Yarı 63.8 / m. dobt. eş- Kerim 148 *zerstören, (Zaun) niederreißen* etc.
 äšit- эшит- *hören*; osm.: iſit-
 äſiyalar Nom. m. dobt. eşiyalar (*Haus-*) *gerät* etc.; osm.: 'äſyālar
 äſqına + 1 Postp. эшкъына *um 2 willen*: Алла эшкъына Šäyt. 202.23 *um Gottes willen*; osm.: 'aſqına
 ätrafqa: verallgemeinernd zu → tarafqa
 ätrafta: verallgemeinernd zu → tarafta

ävälgäk Adj. dobt. أولكك 20.pu. *einstig, damalig*
 ävälläri Adv. dobt. أوللري 53.15 *früher, zuerst*
 ävälsi Postp. эвельси *vor* (temp.): bundan 10 biñ yıl ävälsi *vor 10.000 Jahren*
 äv-barq Nom. эв-баркъ *Haus und Familie*
 Äwropa m. dobt. Nom. propr. geogr. Ewropa *Europa*; osm.: Avrupa
 äybätlä- → aybätlä-
 äyi Adj. eji / эйи *gut* etc.; osm.: iyi / eyi
 äzgi Nom. эзги 1. *Laut, Geräusch* 2. *Klang, Melodie*

B

babay Nom. вавай / бабай / m. dobt. babay *Papa*
 badiyä Nom. m. kt. бадие Niš. 87.37, Gark. 105 *Nachtgeschirr, Nachttopf*; osm.: oturaq, lâzımlıq, havruz
 Bağçasaray (m.) kt. Багъчасарай KT9.56.15 Nom. propr. geogr. Bāğçasaray, russ. Бахчисарай (der russischen Phonetik angegliche Aussprache des pers. "Bāḡčäsaray": russ. -ча- in unbet. Silbe als /-č'i-/ gesprochen, und diese Aussprache

wurde auf die Schreibung übertragen)
 Bağçasaray Čäšmäsi (Puschkin) Bağçasaray çeşmesi 19.25:
 A. С. Пушкин: "Бахчисарайский фонтан" *"Der Springbrunnen von Bachtschisaraj"* 1822, gedr. Moskau 1824, dt. v. F. Johansen in Meyers Volksbüchern Nr. 940
 bağır Nom. вақыр *Kupfer*; osm.: baqır
 bağıra- багыра- Niš. 131.19 (Gark. und Us. nur: bağır-) *schreien*; osm.: bağır-

bağıruv Nom. багъырув Ana 186.3,
Gark. 104 *Schrei*
bağışlap + 3 kt. Postp. багъышлап Niš.
53.38 (*beten*) *für* + 4
bağlav Nom. m. kt. багълав Niš. 21.36
Verband (e-r Wunde)
~ını dāñiştir- ~ыны денъиштир-
ibid. *den Verband wechseln*
osm.: sargı, pansıman, bandaž
baht Nom. бахыт *Glück*
mänim bahtıma меним бахтыма
Säv. 41.21 f. Gark. 121 *zum Glück*
für mich,
vgl. russ. на моё счастье
başış P Nom. бахшиш SäV. 43.9
Geschenk
baht P Nom. бахт *Glück*
oña ~kuldi онъа ~кульди 157.17
das Glück lachte ihm
~ yıldızı astında doğan ~ йылдызы
астында догъан Niš. 103.10 *unter*
einem Glücksstern geboren
Baku n. prop. geogr. Баку *Baku*
bala Nom. vala / бала / dobt. بالا / m.
dobt. bala: Pl. meist: ballar *Kind*
bala-çağa Nom. бала-чагъа *Kinder-*
schar
bala-çağalı bir adam бала-чагъалы
бир алам 210.9 *ein Mann, der der*
Vater einer ganzen Kinderschar ist
→ bala-şağa
balaban Adj. m. dobt. *groß, alt;* = kt.
buyük; → yaş
balalıq Nom. m. dobt. balalık *Kindheit*
balaq Nom. m. kt. балакъ Niš.
43.pu. f., Gark. 111 *Hosenbein*

tar balaqlı ştan тар балакълы штан
Aqr. 110.12 *Hose mit engen*
Hosenbeinen
balaqlar балакълар Niš. 11.39
Hose = штаны ibid. 11.39 f. → ştan
bala-şağa Nom. dobt. بالا شاغا
Kinder(schar) → bala-čağa
balavuz Nom. m. kt. балавуз Gark. 111
1. *Wachs* 2. *wächsern*
balavuz ränkini al- балавуз ренкини
ал- Niš. 33.8 *wachsfarben werden*
balqilda- балкъылда- SäV. 52.25
glänzen
balqurt Nom. m. kt. балкъурт *Biene;*
osm.: arı
balqurt säpäti Nom. m. kt. балкъурт
сепети Niš. 42.42 f. *Bienenkorb,*
Bienenstock;
osm.: arı qovanı
baq- 1. *schauen* 2. *sorgen für j-n*; GzO:
Objekt immer im Akk.
baqsam nä koräyim, ... бакъсам не
корейим ... Yır 89.1 *und was sehe*
ich:
baqın- m. kt. бакъын- Niš. 59.18, Gark.
110 *um sich schauen*
baqır- dobt. باقيرمق *rufen;* → bağıra-
baqmadan + 3 kt. Postp. бакъмадан
Niš. 42.23 *trotz* + 3, *ungeachtet* + 2
bar Indef.-Pron. m. kt. бар / بار
ganz, alle
bar kučüni topla- бар кучюни топла-
KT8.93.1 *seine ganze Kraft zusam-*
mennehmen
dobt. bar bolsun! بار بولسون 53.7;
osm.: yaşasın / *er soll leben!*

barabar бапабар / dobt. بارابار 47.12,
56.3, Bäk. 102.ult. / m. dobt. barabar
Kerim 52 *zusammen*; m. dobt.
barabarmän *zusammen mit*; osm.:
bärābār → bärabār

barām(ä) баpem(e) 40.4 v.u., 45.15,
177.12 (Çen.-Gr. 125: бапе, Gark.
115: бапе баpem[e]) *wenigstens*;
osm.: bari, vulg. barim; Deny 291 §
459 barı(m)

barämä indämä! бапеме индеме
Niš. 4.24 f. ca.: *so sei doch (endlich)*
still!

barğanğä + 3 kt. Postp. баргъандже
178.3 v.u. - ult. (*angefangen von ...*)
bis (zu) + 3

barışiq Nom. m. kt. барышыкъ *Frie-*
den; osm.: barış
~ muqaväläsi ~ мукъавелеси
KT8.13.21 f. *Friedensvertrag* = sulh
muqaväläsi сульх мукъавелеси
KT8.13.16

barlı Adj. m. dobt. barlı / dobt. بارلى
reich; osm.: varlıqlı

Barlınıñ käyfi kälğäşi, ğarlınıñ ğāni
çıqar.

بارلىنىڭ كىفى كىلگەشى جارىلىنىڭ
جانى چىقار. 43.13 f. *Bis es dem*
Reichen beliebt, etwas zu tun, ist der
Arme schon krepirt! Vgl. Ülküsal
1970.29: Barlınıñ kiypi kälğäşi
ğarlınıñ ğāni çıqar.

barot Nom. бапот (*Schieß*)pulver; osm.:
bāru/ūt

bas- + 4 m. dobt. (*auf ein bestimmtes*
Alter) *zugehen*
altmışnı baskan bīr apakay Şal. 18.3
eine Frau, die (schon) auf die
Sechzig zugging; osm.: altmış yaşına /
altmışına basan bir kadın

basıqtır- + 4 басыктыр- Sä. 27.13
j-m Vorwürfe machen

basmaç Nom. басмач Muğ. 72.3, Gark.
118 *Aufständische der Basmatschi-*
Bewegung 1917 – 1939 (antisowjeti-
scher Aufstand der Turkestaner)

bastır- ~ бастыр- (*mit dem Auto*) *über-*
fahren

bastırıq Nom. (m.) бастырыкъ 18 f.
Gefängnis, Syn.: apis(ħanä)
апис(хане), mabuşħanä мабусхане,
maħbusħanä махбусхане, maħbäs
махбес, tävqifħanä тевкъифхане
~ tan qaç- ~тан къач- Niš. 50.28
aus dem ~ entfliehen, ausbrechen
~qa tüş- ~къа тюш- Niš. 119.20 f.
eingesperrt werden

baş Nom. (m.) kt. баш *Kopf*
~ kotärip (yur-) ~ котерип (юр-) Niš.
60.15 (*hoch*)*erhobenen Hauptes*
(daherkommen, gehen)
~ tart- + 6 ~ тапт- Aqr. 110.6 *von*
(e-r Unternehmung) absehen, etw.
nicht tun, nichts unternehmen
~tan ~ ~тан ~ Ana 171.32 *von e-m*
Ende zum andern; osm.: baştan başa
(osm. baştan baş *ganz hervorragend*
etc.!)

~ı aylan- ~ы айлан- Niš. 43.14 *j-m wird schwindlig*; osm.: başı dön-
 ~ı töbän ~ы төбен KT8.63.pu. *mit hängendem Kopf, der den Kopf hängen lässt* etc. → töbän
 ~ını qaqtı- ~ыны қықты- Niš. 42.35 *den Kopf schütteln*; osm.: ~ını salla- (was aber auch "nicken" bedeutet)
 ~ yazısı ~ язысы Niš. 36.36 f. *Schicksal, Los* etc.; osm.: alın yazısı
 başla- m. kt. башла- *anfangen, beginnen*
 1. beim Verb: 3 Konstruktionen:
 1.1. -p ~ -п ~: sävip ~dı севип ~ды KT8.56.3 *begann zu lieben*
 1.2. -mağa ~ -маға ~: lağırdı ätmäğä ~dı лакъырды этмеге ~ды KT8.57.2 *begann zu sprechen*
 1.3. -a ~ -а ~: päyda ola ~dı пейда ола ~ды KT9.22.9 v.u. f., Niš. 69.39 *begann sich zu zeigen*
 2. beim Nomen: + 4
 ikayäsini ~dı икяесини ~ды KT8. 71.3 *er begann seine Geschichte*
 sözni ~ сөзни ~ Muğ. 71.11 *das Wort ergreifen*
 Anm.: Von başla- kommen beim Verb also vor:
 1.1. die original-tat. Konstruktion
 1.2. die aus dem Osm. übernommene Konstruktion
 1.3. eine tschaghataische Konstruktion
 başlan- m. kt. башлан- *anfangen, beginnen* (intr.):

yaz tatili başlanır yaz татили башланыр KT9.5.4 v.u. *die Sommerferien fangen an*; osm.: başla-
 başlap + 6 kt. Postp. башлап Säv. 36.ult. *anfangen von + 3*
 başta Adv. башта Ana 156.10 + 24, Çen.-Gr. 125 *zuerst, zunächst*
 baştaları Adv. башталары 194.4 *am Anfang* (analog zum Ant.: soñraları)
 baştaq Nom. баштакъ Säv. 52.11, Gark. 125 *verniedlicht! Gauner, Verbrecher*
 baştaqlıq Nom. баштакълыкъ 210.23 ca. *eigenmächtiges Vorgehen*
 bat- + -mağa m. kt. бат- *sich herbeilassen / herablassen (zu tun)*:
 soramağa batmadı сорамаға батмады Niš. 82.8 f. *er nahm sich (gar) nicht die Mühe zu fragen*
 batır Nom. *Held*: mong. Lw., vgl. Poppe 1962.335
 Batu Hān n. propr. dobt. باطو خان 52.20, 53.4 Batu Chan (geb. 1207, herrschte in Qıpçaq 1229 – 1255): zweitältester Sohn des Ğöçi
 bawır Nom. m. dobt. *Brust*:
 bawırına bas- Cev. 80 *an die Brust / ans Herz drücken*; osm.: bağına bas-
 bawlıq Nom. m. dobt. bawlık *Tragtasche*
 baya Nom. dobt. بایا / m. dobt. baya *ein gutes / großes Stück* etc.:
 baya para Şal. 43.25 *viel Geld*
 Küneş baya yokarı tırmaşkan (> tırmaşkan) edī. Şal. 13.9 *Die Sonne stand schon ziemlich hoch*.

dobt. Baya tırıſıb da qaradım.
 بايا طيريشيب دا قارادم 29.19 *Ich habe mich auch lange / ernstlich / wirklich bemüht!* → bayagı

bayagı Adj./ Adv. баягы
 1. *groß, bedeutend* etc.
 2. *lange / lange Zeit*
 3. m. kt. *ziemlich, beträchtlich*

baybikā Nom. m. kt. байбике KT8. 113.4 v.u. (*gnädige*) *Frau*: Gark. 106: госпожа

bayğıſ Nom. m. dobt. bayğıſ
 1. *Eule* → bayğıſ
 2. *armer Teufel* Şal. 9.6 (von einer Frau)

bayğıſ Nom. m. kt. байгыуш KT8.61.6 v.u., Syn: puğı пугъу KT8.61.pu. → bayğıſ

bayıt- байыт - *bereichern*

bayla- байла- Gark. 106 *binden* etc., osm.: bağla-

baylan- байлан-: koz baylanır козь байланыр Yır 88.11 *das Auge irrt sich / wird irregeführt, getäuscht*

baylı Adj. m. dobt. ~ bol- + 3 *abhängen von 3, zusammenhängen mit 3* etc.; osm.: bağlı

baylıq vajlyq 66.10 *Reichtum, reichlicher Vorrat* etc.
 90.15: (neutral:) *das Geld, über das j-d verfügt*

bazan- + 3 базан- *sich stützen auf 4*; osm.: dayan- + 3
 Niş. 135.11 *sich verlassen auf + 4*

bazar kunü базар куню *Sonntag*; osm.: Pazar (günü)

bazda Adv. базда / m. dobt. bazda Şal. 65.11 *manchmal*
 bazda bazda Şal. 57.7, → bazıda

bazı, bazı Adv. m. dobt. *dann und wann, immer wieder*

bazıda / bazda базыда *manchmal*; osm. ba'zalān

bädiy til Nom. бедий тиль KT8.5.7 *Literatursprache, Sprache der Belletristik*; Syn.: → ädäbiy til әдебий тиль, Ant.: → lağırdı tili лакъырды тили; osm.: 'ädäbiyāt dili, 'ädäbī dil

bäk Nom. m. dobt. bek *Herr*: dem Vornamen nachgestellt: ... Eyüp bek aru bile. ... *das weiß Eyüp bek sehr wohl!*

bäklä- m. kt. бекле-
 1. *(er)warten* (= osm.)
 2. *(ver)schließen*) Gark. 127
 Passiv: bāklānil- беклениль-: Qarı bāklānilmāgān ädi. Къапы беклениль-меген эди. Niş. 33.4 *Die Tür war nicht verschlossen. / Die Tür stand offen.*

bākli Adj. бекли *geschlossen, gesperrt, versperrt* Gark. 127:
 ~ kilit ~ килит Yarı 63.6 *versperres Schloss*

bāl Nom. бель *Taille, Lende, Rücken*
 bālini doğrult- белини догърулт- Ana 178.42 f. *sich aufrichten*
 bālini kotārip olama- белини котерип олама- Ana 173.9 f. *sich nicht wieder aufrichten können*; osm.: bālini doğrultama- (auch fig.); St. 133b: belini alama-

bälbaw Nom. m. dobt. belbaw *Gürtel*;
osm.: bälbağı

bällä- белле-

1. *glauben, meinen, vermuten*

bälläp беллеп 124.10 *in der Meinung*

2. *für etw. / j-n halten*

Män sizni Arzı aptäm bällädim. Мен сизни Арзы аптем белледим. 204.3 *Ich habe Sie für Frau / Tante Arzı gehalten-*

bälläš- + 1 -nän m. kt. беллеш- *es mit j-m aufnehmen*: dušmannän ~ душманнен ~ KT9.10.16 *es mit dem Feind aufnehmen*

bälli Adj. belli / белли

bälli olğanı üzrā belli oloğan yzre 78.7 v.u. *bekanntlich*; osm.: bilindiği gibi, ma'lūm olduğu üzärā

bälsän- + -mağa бельсен- / m. dobt. belsen- *sich anschicken zu tun, sich an die Arbeit machen* etc.; osm.: ḥāzırlan-

bäñzä- беньзе- *gleichen* etc. → oša-

bär- (bärär) бер- / dobt.

(بهردر) Bäk. 94.8

1. *geben*

2. + -a: *aufhören zu tun, aufgeben*:

aqsay bär- акъсай бер- Niš. 137.6 *aufhören zu hinken*

bärä Nom. m. dobt. bere *Bier*; vgl. rum.: bere; osm.: bira

bäräkät Nom. берекет *Ernte, Ertrag*: nomay ~ номай ~ Niš. 63.35 *reiche Ernte*

bärli + 6 kt. Postp. берли Niš. 64.15 *seit + 3*

bärč Nom. m. kt. берч *Narbe* Niš. 110.33, Gark. 132; osm.: yara izi

bäsä-bälli Schw. бесе-белли 147.9 *allem Anschein nach*; osm.: bäsballi

bäš¹ Num. m. dobt. beš *fünf*

bäš parmağı kibi bil- беш пармагы киби биль- 10.17 *wie seine Westentasche / in- und auswendig kennen*
3 beš para berme- Şal. 58.11 *sich um etw. überhaupt nicht kümmern* etc.

beš paralık et- Şal. 77.24 *bloßstellen*; osm. dass.

bäš² m. kt. беш: işim ~ ишим беш Niš. 27.2 *meine Sache läuft gut*

bäšarät Adj. m. kt. бешарет *hässlich*; Ant.: dülbär → дюльбер

bäşik yırı Nom. m. kt. бешик йыры *Wiegenlied*

bät Nom. bet / бет / dobt. بهت / m. dobt. bet

1. *Gesicht*; Syn.: čärä (< P چهره)

auch als syn. Hendiadyoin: bät sıma бет сьма Niš. 106.15 f.

2. *Richtung*:

dobt. bāti äkšir بهتی ئەکشیر 42.24 *er wird verdrießlich*; osm.: şūratı äkši-

3. *Seite*, auch: in e-m Heft / Buch:

dobt. sol bättän kirip

صول بهتدن کیریب *kommt (= betritt die Bühne) von links*

bätär Adj. Komp. Bätärindän bätäri bar.
 Бетеринден бетери бар. Niš. 93.27
*Nichts ist so schlecht, dass es nicht
 etwas noch Schlechteres gäbe.*
 Osm.: Bätäriñ bätäri var. St. 141b
 bätkä + 1 Postp. kt. бетке / dobt. به تکه
 10.4 zu 3 hin:
 skälä bätkä скеле бетке 170.21
 zum Kai hin
 bät sıma → bät
 bättän + 1 kt. Postp. беттен von 3 her
 (lok.): dāñiz bättän денъиз беттен
 vom Meer her
 bāz- без- Sä.v. 49.3 sich ärgern
 bāzdir- бездир- / m. dobt. bezdīr-
 ärgern, beleidigen
 biğaq- → buğaq Gark. 163 Ecke
 → čät-biğaq
 → biğaq
 bilan- m- kt. былан- übel werden;
 osm.: bulan-
 yurägi qusağaq dārāğädä bilan-
 юреги къусаджакъ дереджеде
 былан- Niš. 28.pu. j-m wird speiübel
 yurägi bilanğan kibi oldı юреги
 быланған киби олды ca. dass.
 bıltır Adv. былтыр voriges Jahr; osm.:
 bildir (< bir yıldır)
 bız- m. dobt. ruinieren; osm.: boz-; →
 İstip
 bızla- m. dobt. einfrieren (intr.), auch fig.:
 dostlıklar bızlay Cev. 58.10 Freund-
 schaften "frieren ein" / gehen zu-
 grunde

bil- биль- / m. dobt. bıl-
 1. wissen
 2. erfahren, erkennen
 bilgäniñiz kibi бильгенинъиз киби
 KT9.81.7 / m. dobt. bılğäniñizdiy wie
 Sie wissen
 m. dobt. -maga bıl- wissen, wie man
 (tut)
 bila Nom. m. dobt. Kugel, vgl. rum. bilă:
 bila biçiminde Şal. 23.11 in Form
 einer Kugel
 bılmatlı Adj. m. dobt. Şal. 19.ult.; Kerim
 64: bılmatlı gescheit, gelehrt
 biñ Num. бинъ tausend: biñ bir türlü
 manialarnän бинъ бир тюрлю
 маниаларнен Niš. 108.20 unter
 unendlichen Schwierigkeiten
 bir Num. бир / m. dobt. bīr:
 Yaz kăçti, qış kăçti. Bir, äki, uç, dört
 yıl kăçti. Яз кечти, кыш кечти. Бир,
 эки, учь, дёрт йыл кечти. 76.16 ca.:
Es vergingen etliche Jahre.
 m. dobt.: ... man bīr tuwıl Şal. 62.23
 f. ist mit 3 nicht einverstanden
 birini äki yap- бирини эки яп- Niš.
 26.8 (mit dem Geld) auskommen
 bir ozü bir özi / бир озю (ganz)
 allein
 birlär бирлер einige
 birağızdan Adv. бирагъыздан einstim-
 mig, einhellig
 birazdan Adv. m. kt. бираздан Niš.
 11.17 kurze Zeit später, gleich
 darauf; osm.: biraz şöñra
 birday Adj. m. kt. бирдай KT9.85.7 v.u.
 gleich(mäßig)

bir-dä-bir Pron. birde-bir 19.5 / бир-де-
бир Ana 184.40 f. (*irgend*)*ein-*
birdäm Adj. бирдем Gark. 141 *zusam-*
mengehörig; einig
birdämlik Nom. бирдемлик Gark. 141
Zusammengehörigkeit; Einigkeit
birdämlik kunü бирдемлик куню
Säv. 40.24 *Tag der Einigkeit*
Birläškän Arab Räsrepublikası Бирлешкен
Араб Республикасы *Vereinigte Ara-*
bische Republik
Birläškän Millätlär Täşkilatı Бирлешкен
Миллетлер Тешкилаты = БМТ
(Gen.: БМТниң!) *die Vereinten*
Nationen, die UNO
bis бис bis dägän säslär «бис»дерен
сеслер Guld. 67.16 f. *Da-capo-Rufe*
bisin- → biysin-
bita Nom. m. kt. бита Niš. 54.13 + 18,
Gark. 144 *Großmutter, Oma*
bitay Nom. m. kt. битай *alte Frau*
dem (Vor)namen nachgestellt: Ҳатиғә
bitay Хатидже битай KT9.16.16
die alte Ҳатиғә
biy Nom. (m.) kt. vij / бий / m. dobt. biy
Spinne; osm.: 'ankebüt, örümğäk
biy yuvası vij juvasъ 69.4 f. бий
ювасы KT8.77 *Spinnennetz; osm.:*
örümğäk (ağı)
biyim Nom. *Dame* (Titel der Mutter bzw.
der Ersten Frau des Chans), vgl.
Matuz 115
biysin- / bisin- бийсин- / бисин- Niš.
113.37, Ana 146.6, Gark. 136, 144 /
m. dobt. bişin- Kerim 113.37 *e-e*
positive Haltung 3 gegenüber ein-

nehmen, 4 akzeptieren; sich 4 ge-
neigt machen
bodänä Nom. m. kt. бодене Niš. 9.30,
Gark. 147 *Wachtel; osm.: bildirğin*
boğırdaq Nom. m. dobt. boğırdak
1. *Kehle* 2. *Teigpastete*
boğurdaq Nom. богъурдакъ *Kehle:*
işim ~tan ишим ~тан Niš. 64.1,
Gark. 147 *ich bin überlastet "ich*
steckte bis zum Hals in Arbeit", vgl.
ukrain. Gark. 147: роботи маю по
самісіньке горло;
aber auch russ.: работы было по
горло "es gab Arbeit über Arbeit"
bola + 3 kt. Postp. Ana 159.36 *wegen + 2*
boldur- (m.) kt. болдур- *müde werden,*
ermatten; osm.: yorul-
boldurğan болдургъан KT8.56.19
müde; osm.: yorğun
bolımsızlıq Nom. m. dobt. bolımsızlık
Ungeschicklichkeit; osm.: bāğāriksizlik
bol-sal (yaşa-) Adj. m. kt. бол-сал (яша-)
KT8.70.14 *frei, nicht beengt (woh-*
nen)
boñal- бонъал- 73.10 (*vor Hitze etc.*)
beinahe ersticken / umkommen;
osm.: buñal-
bor Nom. бор Gark. 151 *Kreide*
boran Nom. voran *Schneesturm,*
Schneegestöber; vgl. russ. буран
borğlu Adj. борджлу *verpflichtet:*
-mağa ~ -мағъа KT8.5.16 *ist*
verpflichtet zu tun
-maq ~ -макъ ~ KT8.24.4 v.u. dass.,
Niš. 71.22 f. (*beim Militär*) *beauftragt*
zu tun

boriř Nom. m. dobt. boriř und (řal. 72.22:) borij:

6 ~ ka 4 al- řal. 69.19 *etw. von j-m borgen*

boriř → boriř

borla- борла- Gark. 152 *mit Kreide weiß machen*

Passiv: borlan- борлан- Ana 145.29; zu: → bor "Kreide"

bosađa (m.) kt. босаѓа / m. dobt. bosaga Cev. 74

1. *Türschwelle*

2. *Stromschnelle, Katarakt*

bořa- (m.) kt. боша- Gark 153 (nur intr.), řen. 36

1. (intr.) *sich leeren*

2. trans. *loslassen*

botän Adj. m. kt. ботен *grundlos, unbegründet, ohne Grund*

Adv.: botän yärdä ботен ерде Niř.121.23

boyınřa + 1 m. dobt. boyınřa / kt. boyunđa *entlang*

boylap + 1 oder 4 kt. Postp.: бойлап *entlang* + 2 / 3 / 4:

yolnı / ozän / soqaq ~ ёлны Säv. 50.26 / озен Niř. 85.11 / сокъакъ ~ *den Weg / den Fluss / die Strasse* ~

boysun- бойсун- 198.7, 220.12 *gewähren, zugeben, zustimmen*

vojsun- 26.8 *verbinden*

boysundır- бойсундыр- KT9.89.22 *anpassen, unterwerfen*

bugun Adv. бугунь / m. dobt. бүгүн + (seltener:) бүгін *heute*; → bugün / бүгүн

bugunki Adj. бугуньки *heutig*:

(Bir vaqıt) bugunki işni yarın qaldırma! (Бир вакъыт) бугуньки ишни ярынъа къалдырма! Ana 180.28 f. = Bugun yapılađaq iş yarın qaldırılmamalı. Bugun yapılađaq iş yarın qaldırılmamalı. 10.8 v.u. *Was du heute kannst besorgen, das verschiebe nicht auf morgen!*

bugün / bugün Adv. بوگون *heute*

bugüngi / bugünji Adj. dobt. بوگونگی *heutig*:

bugüngisindiy / bugünjisindiy / bilämän

بوگونگیسندی بيله مەن 44.6 =

bugüngisindiy / bugünjisindiy 'aqlımda

بوگونگیسندی عقلمدا 44.18 *ich*

erinnere mich daran, als ob es heute gewesen wäre!

bugav Nom. бугъав *Fessel*

bugavla- бугъавла- *fesseln*

bugay Interj. بوغای *he(da)!*; osm.: ey sän / siz!

buklä- m. kt. букле- Niř. 38.34, Gark. 157 *folden*

dört ~ дёрт ~ Säv. 36.26 *zweimal folden (so dass das Format auf ¼ reduziert wird)*; osm.: бүк-

Passiv: bukän- буклен- / буклен- (*zusammen*)*gefaltet werden*

äki bukänip otur- эки букленип отур- 64.6 *zusammengekauert sitzen*

bäli azčiq bukängän beli azcъq buklingen 34.33 (*vom Alter*) *etwas gebeugt*

bunarla- m. kt. бунарла- Gark. 160
trüben
 Refl.: bunarlan- бунарлан- Gark. 160
 kozläri ~dı козьлери ~ды Niş.44.32
seine Augen wurden trüb
 bunarlı Adj. m. kt. бунарлы Niş. 88.12,
 Gark. 160 *matt, trüb, glanzlos*
(Augen)
 ~ kozlärinän ~ козьлеринен Niş.
 103.25 f. *mit glanzlosen Augen*
 ~ pärdä ~ перде Ana 191.41 *matter*
Vorhang
 bur (buri) Nom. бурь Ana 175.42 (f.),
 Gark. 162 *Knospe*; osm.: göngä,
 tomurğuq
 bur- (trans.) бур-
 1. (mit dem Auto von der Straße
 seitlich) *abbiegen; lenken*
 146.ult. mašinanı çätkä bur-
 машинаны четке бур- *mit dem Auto*
an den (Straßen)rand fahren (um es
dort abzustellen)
 2. lafnı bur- лафны бур- *vom*
Thema abkommen
 3. krannı bur- krannı bur- 84.21
den Wasserhahn aufdrehen
 anahtarnı bur- anaxtarnı bur- 85.3
aufsperrern
 burçaq Nom. бурцак 83.5 *Halskette*
 burtüçik Nom. буртючик: Demin. zu →
 burtük
 tär ~läri тер ~лери Ana 144.38 f.
Schweißperlen
 burtük Nom. буртук *Korn, Körnchen*
 tär ~läri тер ~лери 191.7
Schweißperlen

burul- (intr.) бурул- , osm.: sapta-, dön-
 1. *abbiegen* Niş. 88.18, Gark. 161
 2. *sich schlängeln (Wasserlauf)* Niş.
 29.9
 3. *sich an j-n wenden, sich j-m*
zuwenden Säw. 48.29: şofärgä
 burulıp шоферге бурулып *an den*
Chauffeur gewandt, (sagte er: ...)
 buruliş Nom. бурулыш 220.1 *Ab-*
zweigung
 burun borısı Nom. m. dobt. Şal. 16.2
Nasenloch; vgl. → burun täşigi
 burun kotärip yur- m. kt. бурун котерип
 юр- Niş. 60.25 → baş kotärip-
 burun täşigi Nom. burun teşigi
Nasenloch
 burüm Nom. бурюм *Rolle, Paket; "was*
eingewickelt ist"
 burüşik Nom. m. kt. бурюшик Niş. 3.14,
 Şäyt. 199.12 f. *Falte*
 burüşkän Adj. бурюшкен Ana 173.1,
 vgl. Gark. 162 (Verb) *faltig, runzelig*
 burüşük Nom. бурюшук *Falte*; →
 bürüşük und burüşik
 buržuaziya buržuaziya 49.30 *Bour-*
geoisie; russ. буржуазия
 butün Indef.-Pron. бутюн / bütün bytyn
 m. dobt. bütün *alle*
 Butün dünya prolätarları birläşiñiz!
 Бутюн дүнья пролетарлары
 бирлешинъиз! LB = Bütün
 mämläkätläriñ prolätarları birläşiñiz!
 Bytyn memleketlerniñ proletarlarъ
 birleşiniz! 21.7
 butünläy Adv. m. kt. бутюнлей
 KT9.10.13, Niş. 37.39, Gark. 163

*völlig, ganz und gar; mit Verneinung:
überhaupt nicht:*

... bazı gəğäləri isä butünläy ävgä
qaytmay ... базы геджелери исе
бутюнлей эвге кьайтмай Sä. v.
25.31 ... *an einigen Abenden jedoch
kam er überhaupt nicht mehr nach
Hause*

butünsoyuz бутюнсоюз Nom. *Alluni-
ons-*: Calque aus russ.: всесоюзный

buv Nom. buv 38.17 був / m. dobt. →
buw *Dampf*; osm.: buğu, buḡār

buvlan- бувлан- *dampfen*:

Sofrada sıḡaq aṣ buvlana ädi.
Софрада сыджакъ аш бувлана эди.
24 f. *Auf dem Tisch dampften die
heißen Speisen.*

buw Nom. m. dobt. *Dampf*, vgl. → buv

buwıl- m. dobt. Şal. 36.2 *ertrinken*;
osm.: boḡul-

buwıṣ- m. dobt. buwıṣ- *ringen, kämpfen*;
osm.: boḡuṣ-

buyra Adj. буйра Gark. 157 *gekräuselt,
geloct*; osm.: qıvırḡıq
~ saçlı ~ сачлы Şäyt. 204.27 *mit
gelocktem Haar*

buz-buzla- intr. буз-бузла- Ana 185.30,
Gark. 157 *erstarren, zu Eis werden*

bügün → bugün

bürtüçik Nom. byrtycik 70.27 (*kleine*)
Körnchen, Perlen

Demin. von: → bürtük / burtük

bürüşük Nom. vyryşyk *Falte*, vgl. →
burüşük

bürüşüksiz Adj. vyryşyksiz *ohne Falten*;
vgl. → burüş...

bütün m. dobt. → butün

bütün bytyn 21.9 → butün

Ç

<ç- (kt.) → ş- (dobt.)>

čabaqlı Adj. чабакълы Sä. v. 52.17 /
m. dobt. şabaklı Kerim 360 *ver-
gittert*

čaḡa → bala

čaḡırt- dobt. چاغيرتمق *einladen*

čaḡırtuv Nom. dobt. چاغيرتو
Einladung

čaḡırtuvsız Adj. dobt. چاغيرتوسز
*ohne Einladung, ohne eingeladen
worden zu sein, ungeladen*

čal Adj. чал *grau(meliert)*:

čal tällär чал теллер (*einzelne*)
graue Haare

başlarında ~ ~ az päyda olmadı
башларында ~ ~ аз пейда олмады
202.2 f. ... *kostete sie viele graue
Haare*

čalar- чалап- *grau, weiß werden*

čalı-čırpı Nom. m. kt. чалы-чырпы
Niş. 73.12 / m. dobt. şalı-şırpı Kerim
362 *Strauchwerk, Äste und Zweige*

čalın- чалын-:

kozünä ~ козюне ~ 207.22 f. *ins Auge springen, auffallen* etc.

čalışqan Nom. чалышкъан *Arbeits-*; osm. čalışma

~ stolu ~ столу *Arbeitstisch*; osm.: yazı masası

čalman Nom. чалман Sad. 55.4, Us. 297 *Filzüberwurf*

čalqa чалкъа / m. dobt. şalka Kerim 362 *auf dem / den Rücken*

~ tüş- ~ тыш- Ana 162.7 *auf den Rücken fallen*

čalt Adj. calt / чалт (*vor*)*schnell* (engl. rash)

čaltlıq Nom. caltlıq *vorschnelles Handeln, übereiltes Vorgehen*

čan Nom. m. kt. чан *Glocke*

~ qağıldı ~ къакъылды Niš. 127.4 *es hat geläutet*

~ kotär- ~ котер- Säw. 48.32 *hupen*

čana Nom. m. kt. чана / m. dobt. şana Kerim 364 *Schlitten*

čanala- intr. чанала- *bremsen*:

~ğan mašina ~гъан машина 118.30 *das bremsende Auto*

čanalat- trans. чаналат- (*ab*)*bremsen*:

maşinasını ~tı машинасыны ~ты 144.18 *sie bremste ihren Wagen (ab) işini* ~ ишини ~ Ana 188.40 *j-s Arbeit behindern*

Kausat. zu: → čanala-

čap- cap 86.6 / чап- *eilen, rennen*

čapala- чапала- Ana 154.24, Karaim. 624 *sich zu schaffen machen; sich abrackern*

čapalan- чапалан- / m. dobt. şapalan- *sich widersetzen*

čapış- чапыш- Analar 83.24: Rezipr. des Pl. von: → čap-

čapqala- m. kt. чапкъала-:

čapa-čapqalay чапа-чапкъалай Ana 189.8 *läuft hin und her*

čaptı-~dılar Çen. 47 чапты-~дылар Niš. 13.17 + 31 *sie liefen hin und her*

čapqınlıq Nom. чапкъынлыкъ *Überfall*

čapqun Nom.: uluğ čapqun (vom uluğ elçi unterschieden!) Matuz 54:

höherer Rang als: čapqun ("fliegender Gesandter")

čapqun başı Nom. *Oberhaupt der fliegenden Gesandten* Matuz 53

čapqun elçi *fliegender Gesandter* Matuz 53

čaptır- m. kt. чаптыр- Niš. 48.8 *umherhetzen*; Kausat. zu: → čap-, osm.: 'ağälä ettir-

čaqıllı yol Nom. чакъыллы ёл 131.18 *Schotterweg, geschotterter Weg*

čaqır- чакъыр- *rufen* → şaqır-, osm.: čağır-

čaqırt- dobt. چاقيرتمق *einladen*; osm.: da'vāt et- → şağırt-

čaqmaqtaş kibi sağlam Adj. caqmaqtaş kibi saqlam 65.pu *kerngesund*

čast Nom. m. kt. част: vgl. russ. счастье "Glück"

onıñ ~ı bar онынъ ~ы бар Niš. 132.10 *er hat Glück*

čatallaştır- чаталлаштыр- Ana 170.42 / m. dobt. şatallaştır- Kerim 368 *komplizieren, erschweren*

Čatırdağ m. kt. Чатырдагъ KT9.92.13
v.u. russ. Чатырдаг "Zeltberg",
Trapezos der Alten: 1525 m hohes
Gebirgsmassiv am SO-Ufer der Krim,
nw. von Alušta, am S-Abhang der
Weinberge von Alušta

Čatqal dağları Чаткъал дагълары
108.7 v.u. Nom. propr. geogr.

Čatrtaw dobt. چاطرطاو Bäk. 7.8 →

Čatırdağ

čayna- m. kt чайна- Niš. 125.20 / m.
dobt. şayna- Kerim 370 *wieder-
käuen* fig.: *nachplappern* etc.; osm.:
çiğnä-

Pass.: čaynal- чайнал-

čaynik Nom. (russ.) чайник Säv. 22.13
Teekanne:

Äkävi bir čaynik čay içtilär. Экеви
бир чайник чай ичтилер. Säv. 22.12
f. *Die beiden tranken eine Kanne
Tee.*

čayqa- m. kt. чайкъа-

1. (*Geschirr*) *abspülen*

2. (*den Mund [als religiöse Zere-
monie]*) *ausspülen*

ağızını üç kārā čayqadı агъызыны
учь кере чайкъады Ana 162.22 *er
spülte seinen Mund dreimal aus*

čayra- чайра- *vernichten*

čäbär Adj. (m.) kt. ceber 70.31 / чебер
geschickt, gewandt:

sözgä ~ cözge ~ Niš. 109.10
wortgewandt

onıñ ~ ... qolları онынъ ~ ...
къоллары Ana 154.34 f. *ihre flinken
Hände*

čäbärlik Nom. чеберлик Ana 195.38

Geschicklichkeit:

~nän ~нен *geschickt*

čäčäk Nom. cecək / чечек / m. dobt.
şeşek *Blüte*

čäkiş- m. kt. чекиш- Niš. 13.13 *sich
abquälen*

Niš. 47.27 f., Çen. 58 + 3 *leiden
unter 3*

čäkişüv(lär) Nom. чекишюв(лер)
(seelische) Qualen

ruhiy ~ рухий ~ 50.4 f. *seelische
Qualen*

čäkmän Nom. m. kt. чекмен Niš. 14.29
Mantel

čäl- чель- 65.2 *stehlen*

čäñgä Nom. m. kt. ченъге Niš. 76.15
Kinn; osm.: čäñä

čärä Nom. чере *Gesicht* < P čährä,
vgl. osm. čährä

Syn.: → bät, → čıray

čärän Nom. черен *Grashaufen, Haufen
gemähten Grases*

~ içindä ğoyulğan inäni ara-
~ичинде джююлгъан инени ара-
185.9 f. *eine Stecknadel in einem
Heuschaber suchen (= ein aus-
sichtsloses Unternehmen beginnen)*

čäräp Nom. череп *kleiner irdener Topf*

čärik Nom. черик *Viertel(stunde)* < P
čahār yak, vgl. osm. čeyrāk:

saat säkizdän ~ käčkändä саат
секизден ~ кечкенде Guld. 66.25
um 8 Uhr 15

čärt- черт- Niš. 71.27 / dobt. چەرتەمك

73.11 *mit den Fingern klopfen* etc.,

→ sārnik

čät Nom. чет

1. *Seite*

2. *Grenze*

3. m. kt. *Rand*:

saifäniñ čätindä саифенинь четинде
am Rand der Seite (des Heftes)

~-bıǵaqtä ~-быджакъта Ana 186.38
ca. *an allen Ecken und Enden*

čätläštir- четлештир- m. kt.:

4 vazifäsindän ~ вазифесинден ~
KT9.100.5 (*e-n Beamten*) *absetzen*,
von seinem Posten entfernen

čävrä-čät Adv. m. kt. чевре-чет Niš.
12.8 *in weitem Umkreis*

čäz- cez- / чез- *lösen*; osm.: čöz-

čäzüv Nom. чезюв *Lösung*

čıbir- m. kt. чыбыр- Niš. 108.5 *fließen*,
strömen; Ana 144.18: (*der Schweiß*)

čıbirt- съвьрт- / чыбырт- *fließen*
lassen, strömen lassen: Kausat. zu:
→ čıbir-

suv ~ cyv ~ 134.9 v.u. *mit Wasser*
bespritzen

šähär millionlarǵa yarıqlarını qaran-
lıqqa čıbirtqan şeher millionlarça
jarıqlarınъ qaranlıqqa съвьртqan
64.10 v.u. f. *die Stadt hellte mit ihren*
Millionen von Lichtern die Dunkelheit
auf

čıda- + 3 чыда- *aushalten, standhalten*,
ertragen:

čıdap olamadı чыдап оламады Ana
170.34 *sie konnte nicht an sich*
halten

Ballar, qartlar bu äziyätkä čıdap
olamadılar. Баллар, къартлар бу
эзиетке чыдап оламадылар. Ana
188.7 f. *Die Kinder und die Alten*
konnten diese Mühsalen nicht er-
tragen.

Čıǵıntra Daǵı Nom. propr. geogr. m. kt.
Чыгъынтра дагъы Niš. 64.21 f.

čılǵav Nom. чылгъав / m. dobt. şılǵaw
Kerim 376 (*primitive*) *Socken, Fuß-*
lappen

čılıpq Adj. чылпыкъ Ana 189.18
nichtsnützig, vgl. DS III 1174 f.:
yaramaz

~ kozlū ~ козьлю Šäyt. 204.27 f.
mit tränenden Augen, vgl. Shaw 104

čım-čirt Nom. чым-чырт *Totenstille*,
totenstill

ortalıq ~-- орталыкъ ~-- Niš. 16.12,
Sad 54.6 *es ist totenstill*

čılñlda- чынъылда- 137.10 f. *läuten*
(*Telefon*)

čılñla- съñla- 40.9 / чынъла- (*er*)*klingen*,
(*er*)*tönen*

čıq Nom. съq / чыкъ *Tau*

~ tamlaları ~ тамлалары (*die*)
Tautropfen

gäǵäki ~ geçekı ~ *der nächtliche*
Tau

čıqımsız Adj. m. kt. чыкъымсыз *aus-*
weglos

~ vaziyät ~ вазиеет Niš. 25.33,
102.13 *ausweglose Situation, hoff-*
nungslose Lage

ċıraġı Nom. чырагъы *Licht*, → ċıraġ
 ċıraġ Nom. чыракъ *Licht*, → ċıraġı
 äläktrik ~nı yaġ- электрик ~ны якъ-
das (elektrische) Licht anmachen,
aufdrehen
 qızıl ~ къызыл ~ *rotes Licht (im*
Straßenverkehr)
 ċiray Nom. сьрай / чырай / dobt.
 چىراى / m. dobt. şıray *Gesicht(s-*
ausdruck): mong. Lw., vgl. Poppe
 1962.335
 ~ını äkšit- ~ыны экшит- *ein*
mürrisches Gesicht machen
 Syn.: → bät, → čärä → sıma
 ċiraysız Adj. чырайсыз Šäyt. 199.7
ausdruckslos (Gesicht)
 ċırıl-da- m. kt. чырылда- *zirpen,*
zwitschern
 ċırċırmazin Nom. m. kt. чырчырмазин
Grille, Heimchen; osm.: çayır
čäkirġäsi etc.
 ~lär ċırıl-day ~лер чырылдай Niš.
 11.6 f. *die Grillen zirpen*
 ċırım Nom. m. kt. чырым Niš. 97.17,
 Karaim. 638 *tiefer Schlaf, Schlum-*
mer
 bir ~ al- бир ~ ал- Niš. ibid. *ein-*
schlafen
 ċırıš- Nom. сьръş *Klebstoff, Leim*
 ċıtırda- m. kt. чытырда- *krachen etc.*
 ċıtırman Nom. чытырман SäV. 16.7
Dickicht
 ċıtırmanlı Adj. m. kt. чытырманлы *mit*
Dickicht (bestanden)
 ~ orman ~ орман Niš. 6.38
undurchdringlicher Wald

ċıtırmanlıq Nom. чытырманлыкъ
Dickicht, vgl. → ċıtırman
 ċız- чыз- *zeichnen; osm.: çiz-*
 ċibäräk Nom. чибепек Ana 177.30 *eine*
Art Pastete
 ċibin Nom. m. kt. чибин Niš. 24.5
Fliege; osm.: siñäk
 ċibin uċsa, duyulaġaq. Чибин учса
 дуюладжакъ. Ana 149.12 f. *Man*
hätte eine Nadel zu Boden fallen
hören (- so still war es)!
 ċil Nom. чиль-:
 ċil-parċa ät- чиль-парча эт- Niš.
 17.10 *in kleine Stücke zerschlagen*
 ċil-uġaq ol- чиль-уфакъ ол- Aqr.
 98.1 f. *in (lauter) kleine Stücke zer-*
brechen (intr.)
 ċillä Nom. чилле *Höhepunkt, Hoch-:*
 yaznıñ ċilläsi olġanına baqmadan
 язнынъ чиллеси олġанына
 бакъмадан Niš. 68.31 *obwohl (es)*
Hochsommer war
 ċiltär Nom. чильтер *Netz; Netzhaut,*
Gitter
 täl ~läri тель ~лери Aqr. 110.pu.
Drahtgitter
 ċimirdä- m. kt. чимирде- Us. 304b *vom*
Schüttelfrost erfasst werden:
 butün täni ~di бутюн тени ~ди Niš.
 22.2 *sein ganzer Körper wurde von*
einem Schüttelfrost erfasst, es
schüttelte ihn am ganzen Körper
 ħatırlaġanda äti-täni ~y хатыр-
 лаġанда эти-тени ~й Niš. 87.22
wenn er (nur) daran denkt, schüttelt
es ihn (schon) am ganzen Körper
 ċimtim Nom. m. kt. чимтим:

bir ~ tuz бир ~ туз Niš. 80.39 ca.
eine Prise Salz

čin Adj. чин *wahr(haft), wirklich* Us.
 304, vgl. Radl. III 2120 und 2070;
 osm.: čin
 vaqianıñ čin manası вакъианынъ
 чин манасы Ana Yur. 58.28 *die*
wahre / eigentliche Bedeutung des
Vorfalles
 ~ yuräktän ~ юректен Säv. 22.30
in der innersten Seele (schmerzen)
 samimiy ~ yuräktän самимий ~
 юректен Säv. 8.12 ca. dass.

čipčä Nom. m. kt. чипче Us. 305a /
 dobt. چىپچە Bäk. 96.ult. *Küken*;
 osm.: ğivğiv
 ~lär kibi biri-birinä oša- ~лер киби
 бири-бирине оша- Niš. 60.3 f.
einander wie ein Ei dem anderen
gleichen

čirkit- m. kt. чиркит- *ansengen, ver-*
sengen:
 qaşlarını ~ къашларыны ~ Niš.
 13.33 *sich die Augenbrauen ver-*
sengen

čivildä- чивильде- Us. 304a *zwitschern*
 čivildäš- чивильдеш- Niš. 79.14 f.
zwitschern (mit Bezug auf mehrere
 Vögel)

čivildi und čivilti Nom. чивильди und
 чивильти Çen.-Gr. 168, (nur 2.
 Variante) Us. 304a *Zwitschern, Ge-*
zwitscher

čöküč / čöküč und cokyc / чёкюч Ana
 188.32, Us. 303b *Hammer*; osm.:
 čäkič / čäküč

oraq vä ~ oraq ve cokyc 80.5 v.u.
Hammer und Sichel, vgl. → čöküč

čom- чом- eintauchen, einsinken Us.
 306b: dağalar içinä ~ далгъалар
 ичине ~ *in die Wellen eintauchen*

čontuq Adv. Us. 307a / dobt. چونتوق
 Bäk. 90.3: чонтукъ *gerafft, kurz ge-*
fasst etc. vgl. m. dobt. şont- "stutzen,
 kürzen"

čoq (čöqu) чокъ (чокъу) Niš. 137.30
viel(e); osm.: čoq (čoğu)!

čoqay → şoqay

čoqluq Nom. coqluq / чокълукъ Us.
 306b *Plural*; osm.: čoğul, ğämī

čoqluq affiksi Nom. coqluq affiksi
Pluralsuffix

čoqmar Nom. m. kt. чокъмар Niš.
 112.40 / m. dobt. şokmar Kerim 383
Knüttel, Keule; osm.: čomaq

čoqraq чокъракъ Niš. 79.34, Us. 306b,
 dial.: чохрах 131.24 *Quelle*

Čora Batır چورا باطر 53.21: Held des
 gleichnamigen Heldenepos, von dem
 es u. a. auch kt. und dobt. Versionen
 gibt

čorbağılıq dobt. چورباغىلىق :
 3 ~ ät- *j-m gegenüber Wucher trei-*
ben, von j-m Wucherzinsen verlan-
gen

čöküč Nom. чёкюч Ana 188.32, Us.
 303b *Hammer*, osm.: čäkič, vgl. →
 čöküč

čölmäk Nom. чельмек Us. 303b / m.
 dobt. şölmek *Topf*; osm. čömläk

čöyün Nom. чёюн / m. dobt. şöyîn
Kerim 386 *Gußeisen, aus Gußeisen, gußeisern*, vgl. russ. чугу́нный "gußeisern" und литейный чугун "Gußeisen" sowie ukrain. чавун, чавун und чаун, lt. Vasmer IV 377 Lw. aus dem Tschuwaschischen: tšugun, mit Verweis auf andere türk. Idiome, auch tschagh. čüyün, vgl. Bud. I 501b.

čubalıq Adj. чубалыкъ (сачлар) Muḥ. 72.32 *zerrauft (Haare)*

čubar Adj. чубар Us. 307a *gefleckt, gesprenkelt, scheckig*; osm.: bänäkli
čubar sıgır Nom. m. kt. ~ sıgır
чубар сыгыр *Fleckvieh*

čubarlan- чубарлан- Ana 195.27
fleckig werden

čufut Nom. m. kt. чуфут Niš. 74.37
Jude; osm. yāhūdī (während osm. "čifit" lt. St. 228 als Schimpfwort gilt), vgl. auch den Namen der Stadt Čufut Qal'ä Nom. propr. geogr. südöstlich von Bāğčasaray, das vom 16. bis

zum 19. Jahrhundert das kulturelle Zentrum der Krim-Karaimen war.

čul Nom. m. kt. чул Niš. 43.38 / m. dobt. şul Kerim 386 *(Stoff)decke*

čul-čubur чул-чубур Ana 176.24, Us. 307b *Lumpen, Fetzen*

čul tut- чул тут- 195.17 f., Us. 307b
erstarken, sich halten können etc.

čot Nom. dobt. چوت 3.7 / m. dobt. şot Kerim 385 *Dachsbeil, Dixel, Krummbeil*; osm.: kāsār

čünkım / ? čünkām Interj. dobt.

چونکه م Bäk. 89.16 → čünküm

čünküm Konj. dobt. چونكوم Bäk. 24.8

+ 11 + 16, 70.ult., mit Variante:

چونکه م Bäk. 89.16 *weil*

Čürüksuv Nom. propr. geogr. Чюрюксыв
das Faule Meer: der westlichste Teil des Asowschen Meeres zwischen der Krim und der Landzunge von Arabat, russ. Гнилое море oder Сиваш

čüy Nom. m. kt. чуй KT9.8.ult., Us. 311a *(Kleider)haken*

D

da Part. да:

Šimdi bir umüti olsa, o da Smail ağa ädi. Шимди бир умюти олса, о да Смаил агъа эди. Niš. 75.3 f. *Wenn es jetzt noch Hoffnung für ihn gab, so war das Smail Ağa.*

daḫi Part. дахи Ana 155.18, Gark. 198 *auch*

dam Nom. дам Ana 179.30, Gark. 195 *Geschmack*

m. dobt. dam Kerim 118 *Hoffnung*; osm. tat

damsız Adj. m. kt. дамсыз Niš. 80.4, Gark. 196, Us. 60a *nicht schmackhaft* (dt. verbal: *schmeckt nicht*); osm.: tatsız; Ant.: damlı, aber auch (< osm.) tatlı:

Kimgä tatlı, kimgä damsız. Кимге татлы, кимге дамсыз. Niš. 80.4 *Dem einen schmeckt es, dem anderen nicht. / Des einen Freud', des andern Leid!*

dandrük Nom. дандрюк Ana 162.41; Gark. 196 und Us. 60a дандюрюк dandürük / m. dobt. dandürük Kerim 119 *Kreisel*; osm.: topaç, vgl. aber DS IV 1582: döndürük / döndiräk, dödüräk, döndüräk, döndürgäç; zu kt. und osm. döndür-

dandürük Nom. → dandrük

daqqa Nom. (m.) kt. дакъкъа Us. 59b *Minute*; osm.: daqīqa, umg. daqqa

darqa- даркъа- Gark. 197, Us. 60b *sich ausbreiten, sich verbreiten (Geruch) / m. dobt. darka- Kerim 120*

darqal- даркъал- Gark. 197, Us. 60b *sich zerstreuen*

bulutlar ~ булутлар ~ Guld. 68.7 *die Wolken verziehen sich*

darqat- даркъат-, Gark. 197, Us. 60b

1. Niš. 124.10 *austeilen, verteilen*; osm.: dağıt-, tävzī' et-

2. Niš. 136.13, dobt. دارقاتماق

Bäk.109.13 *(Gerüchte) verbreiten*

3. Sä.v. 35.13 - 15 *zerlegen*:

mašinalarını darqatuv, tüzätüv vä tämizläv işläri машиналарыны даркъатув, тюзетюв ве темизлев ишлери *die Arbeiten an den Maschinen: Zerlegen, Reparieren und Reinigen (= Wartungsarbeiten an den Maschinen)*

dava ätilmäz Adj. m. kt. дава этильмез *unbestreitbar, unleugbar*

~ ~ aqiqat ~ ~ акъикъат Niš. 47.23 f. *unbestreitbare / unleugbare Tatsache*

davalaš- давалаш-

Biz Yuranän siziñ zänaatıñız hususunda davalaştıq. Биз Юранен сизинъ зенаатынъыз хусусында давалаштыкъ. 175.15 f. Jura und ich haben darüber gestritten, was Sie von Beruf sind.

davuš Nom. (m.) kt. davuṣ / давуш /

dobt. داوش 41.7 / m. dobt. dawuṣ

Kerim 120; osm.: säs

1. *Stimme*: → otkür

tälaşlı ~nän теляшлы ~нен Niš.

107.28 f. *mit aufgeregter Stimme*

kotärinki ~nän котеринки ~нен Ana

166.36 *mit lauter Stimme*

2. *Ton, Laut(äußerung) e-s Tieres*
(*Hundes, Vogels* etc.):

kopäkniñ davuşı qor- копекнинъ

давушы къоп- Niš. 11.36 *der Hund*

gibt Laut; puğu davuşı пугъу

давушы KT8.61.9 v.u. *der Ruf der*

Eule

3. *Geräusch, Lärm*:

maşinalarnıñ davuşları машина-

ларнынъ давушлары KT8.54.12

v.u. *der Maschinenlärm*; ayaq

davuşları аякъ давушлары Niš.

11.40 *das Geräusch von Schritten*;

şışä, stakan davuşları шише, стакан

давушлары Niš. 12.4 *das Klirren*

von Flaschen und Gläsern

Syn.: säs cec: Im m. Kt. sind davuṣ

und säs frei austauschbar.

dawış → dawuṣ

dawuṣ / dawış Nom. m. dobt. dawuṣ

Kerim 120 / dawış *Stimme*

-day Postp. m. kt. -дай nach Vorder-

und Hinterzungenvokalen, m. dobt. -

day nach Vorder- und -diy nach

Hinterzungenvokalen:

korgänimday коргенимдай KT8.

37.12 *wie ich sehe / gesehen habe*

-dayın + 1 kt. Postp. -дайын = → -day

dä- де-:

dobt. dägändä дегенде دهگهنده :

bezeichnet bei Zeitangaben den

Zeitpunkt oder die Zeitspanne:

yarı gäğä dägändä яры гедже

дегенде 88.pu, 97.29 *um*

Mitternacht

dobt. bir hafta dägändä

بر هفته دهگهنده 48.4 *in einer*

Woche

dägändayın дегендайын Sä.v. 34.14

f. *fast, man könnte sagen* etc.

dägänğä дегендже *kaum*:

Ätraf yärlär koründi dägänğä, duman

känä ortaqlıqnı qaplap ala. Этраф

ерлер корюнди дегендже, думан

кене ортакълыкъны къаплап ала.

Niš. 37.14 f. *Kaum kamen die umlie-*

genden Orte zum Vorschein, da deckte

der Nebel schon wieder alles zu.

däp m. dobt. dep *als*:

... ayle isimñ bilmiymen. Men Aşık

İsmail dep tanıdım. ... *ich weiß seinen*

Familiennamen nicht - ich kenne ihn

nur als Aşık İsmail. Şal. 10.21 f.

därsiñ mit oder ohne kibi дерсинъ

(+ киби) *(es war,) als ob*, vgl.

neugr. λεξ και: därsiñ atäškä

toqunğan kibi дерсинъ атешке

токъунгъан киби 65.22 f. *als ob er*

ins Feuer gegriffen hätte

därsiñ yıldırım дерсинъ йылдырым

79.10 *wie ein Blitz*

dämäk mümkün демек мумкюн

KT9.61.12 v.u. *man kann sagen, ...*

dä ... dä de ... de / де ... де (ohne
velare Variante) *bald ... bald:*
Oğa dä aňlata, dä yazdıra. Oça de
aňlata, de jazдыра. *Bald erklärte der
Lehrer, bald diktierte er.*

däfa Nom. m. dobt. defa:
bırıncı defa üşin Şal. 44.15 *zum
ersten Mal*

däñiş- денъиш- Guld. 65.30 *sich
verändern;* osm.: değış-

däñiştir- денъиштир- : Kausat. zu: →
däñiş- (ver)ändern (trans.); osm.:
değıştir-

däñişüv Nom. денъишюв *Änderung;*
osm.: değıştirmä:
~lär yap- ~лер яп- 118.12
Änderungen vornehmen

däñiz qurtı Nom. m. dobt. deñiz kurtı
Şal. 68.1 + 9 *Seewolf* (Bezeichnung
eines Menschen)

där m. kt. дер
gäğäniñ där maali гедженинь дер
маали KT8.80.16 =
gäğäniñ där vaqtı(nda) гедженинь
дер вакъты(нда) Gark. 206, Us. 63b
mitte in der Nacht

därän Adj. Gark. 207 дерен / m. dobt.
deren Kerim 124 *tief;* osm.: dārin
Bäk. 50.8 *دردن ganz und gar*
(ähnlich osm.!))

därs vār- + 6 m. kt. дерс вер- (vār-
statt bār- unter türkeitürk. Einfluss):
ein Fach unterrichten:
Qarısı Märyäm oğarçä rus tilindän
därs vārä. Къарысы Меръем
оджапче, рус тилинден дерс вере.

Niș. 106.30 f.; osm.: birinä bir branšta
därs ver- Kristinus 375

däsant Nom. десант (russ. dass. <
franz. descente) 214.9 v.u. *Land-
ungstruppen*

dävalı Adj. devalь *heilkräftig;* osm.:
dävāī:
dävalı hava devalь hava 82.19
heilkräftige Luft

dävam ät- + 4 девам эт- *fortfahren zu
tun, weiter-:*
sözünü dävam ätti сөзюни девам
этти Ana 173.4 f. *sprach weiter, fuhr
fort*
opkäsini dävam ät- опкесини девам
эт- Aqr. 98.14 f. "seinen Zorn
fortsetzen" = *sich (gar) nicht (mehr)
beruhigen / besänftigen lassen*
Im m. Doht. dewam et- + 3 wie
osm.: colımızga dewam etemiz Şal.
39.6 *wir gehen weiter / setzen
unseren Weg fort;*
als Osmanismus gelegentlich auch
im Kt.: yoluma dävam ättim Sad.
55.10 ёлума девам эттим *ich
setzte meinen Weg fort*

dävir- девир- : işni ~ ишни ~ *eine Arbeit
erledigen:*
Bu işni täzğä dävirsäm olmaz. Бу
ишни тездже девирсем олмаз. *Ich
muss diese Arbeit / das rasch
erledigen.*

däyärlik m. kt. деерлик Gark. 201 *man
kann sagen, ungefähr*
~ olmadı ~ олмады Niș.9.33 *man
konnte nicht sagen*

~ on daqqa ~ он дакъкъа Niš.33.ult.
ungefähr zehn Minuten
 Atta tüzälgäni ~ duyulmay. Atta
 тюзельгени ~ дуюлмай. Ana 168.3 f.
Es kam ihm vor, als ob er sich gar
nicht erhölte.
 dım Nom. дым 29.9 - 11 (3x) / дым
 132.21 1. *feucht, nass* 2. *Feuch-*
tigkeit; osm. nām(li)
 dımlan- дымлан- 180.3 *nass werden*
 dımlı Adj. дымлы *feucht*: ~ avalar ~
 авалар Ana 163.19 *feuchtes Wetter*
 dımlıq Nom. дымлыq *Feuchtigkeit*
 dır-dir qaltıra- m. kt. дыр-дыр
 къалтыра- Niš. 44.25 f., Gark. 226
wie Espenlaub zittern
 dızman Adj. / Adv. дызман *herrlich,*
wunderschön etc.:
 qadınnıñ ~ ayaqları къадыннынъ ~
 аякълары Niš. 23.28 *die schönen*
Beine der Frau
 ~ qıyafät ~ къыяфет Niš. 74.22
wunderschöne Kleidung
 ~ çalış- ~ чалыш- Muk.92.27
erstklassige Arbeit leisten
 dinqala Nom. m. dobt. dinkala *Höhe-*
punkt:
 kışnıñ dinkalası Şal. 22.1 f. *mitten*
im Winter, im tiefsten Winter
 diñlä- динъле- (zu)hören:
 der eigene Name + diñläy динълей:
 Damit meldet man sich, wenn man
 anruft, z. B. Dalimov diñläy
 Далимов динълей;
 diñläyim динълейим 137.14 oder
 (mit vollem Wortlaut:) Allo, diñläyim
 sizni Алло, динълейим сизни! sagt

man, wenn man als Angerufener den
 Hörer abhebt, vgl. russ. слушаю!
 diñnän- m. dobt. diñnen- *sich erholen*;
 osm.: diñlän-
 Dobroğa Nom. propr. geogr. dobt.
 دوبروچه 49.11 (vokalisiert nach
 Kerim 128)
Dobrudscha; rum. Dobrogea; osm.:
 Dobruğa, m. kt. Dobruğa: Dobruğa
 Tatarları Добруджа татарлары
 KT8.54.13 *Dobrudscha-Tataren*
 doğan äv Nom. догъан эв 126.30
Geburtshaus
 doğan koy Nom. догъан кой 126.21 f.
das Dorf, in dem j-d geboren worden ist
 doğan şäär Nom. догъан шеэр 126.22
die Stadt, in der j-d geboren worden
ist
 doğmuş догъмуш Nom. Us. 66f
Verwandter; osm.: 'aqrabā
 doğru Adj. догъру:
 ~sını aytqanda ~сыны айткъанда
 KT9.8.7 v.u. *besser gesagt*; osm.:
 daha doğrusu
 doğurt- m. kt. догъурт- KT8.115.16
(Kopfbedeckung) zurechtrücken;
 osm.: düzält-
 dolaisi ilä +1 Postp. m. kt. долаиси иле
wegen
 -dığı ~ ~ -дыгы (!) ~ ~ KT8.13.13
 v.u. *weil*
 dörtayaqla- m. kt. дёртаякъла- 76.9,
 KT9.24.7, Us. 64b *sich auf allen*
Vieren fortbewegen (Kleinkind)
 dudaq Nom. m. kt. дудакъ *Lippe*; osm.
 dass.

~larını qıbirdat- ~ларыны
кыбырдат- (*beim Beten*) *die Lippen bewegen*: ~ларını qıbirdataraq dua oquy ädi ~ларыны кыбырдатаракъ, дуа окъуй эди Niš. 43.8 f. *er bewegte beim Beten die Lippen*

duküldä- дукюлде- 62.6 → düküldä-
duküldi Nom. m. kt. дукюлди, Gark. 226: дукюлди (*Herz*)*klopfen*
kokrägindä ~ qoptı кокрегинде ~
къопты Niš. 50.40 *sie bekam Herzklopfen*

dumanlat- m. kt.: sigarını ~ сигарыны
~ Niš. 79.39 *seine Zigarette rauchen*;
osm.: iç-

dumbürdi Ana 181.28 → dümbürdi
duşman Nom. душман *Feind*
duşmanımniñ duşmanı душманым-
нынъ душманы Niš. 138.3 f. *mein ärgster Feind*:
Čäkkän azaplarımni duşmanımniñ
duşmanına da Alla kostärmäsin!
Чеккен азапларымны душманым-
нынъ душманына да Алла
кошьтермесин. *Was ich alles zu erdulden hatte, das wünsche ich nicht einmal meinem ärgsten Feind!*

duvulda- дувулда - Gark. 223 *dröhnen*:
qulaqları duvulday къулакълары
дувулдай Ana 186.13 *ihr dröhnen die Ohren*

duwa m. dobt. *Gebet*, osm.: du'ā, kt. dua
~ et- beten

dübäk Nom. дубек Ana 173.30, Gark. 226, auch russ. ~ *eine Tabaksorte*

düküldä- und duküldä- m. kt. дукюлде-
Niš. 71.15, Gark. 226 und дукюлде-

duküldä- 62.6 (*stark*) *schlagen / pochen (Herz)*
düküldi → duküldi

dülbär Adj. dylber / (m.) kt. дюльбер
216.23, KT8.113.9 v.u. *schön* (auch von e-m Mann); osm. dilbär < P dil-
bar; Syn.: guzäl гузел; Ant.: bāšarāt бешарет ibid.

dülbärläš- дюльберлеш- *hübsch / schön werden*

dülbärlük Nom. дюльберлик *Schönheit*;
osm.: dilbärlük; Syn.: guzällük гузеллик

dümbürdü und dumbürdi Nom.
dymbyrды 71.14 / дюмбюрди Ana 181.28 *das Geräusch zusammenstoßenden (schweren) Holzes*

dünya Nom. dynja / дюнья / dobt. دنیا
Welt: Dünyāsin, Qonyasin añlar, közi açılır. قونياسين، قونياسين كوزى آچيلير. 22.4 f. *Sie lernt alles Mögliche an Neuem, und ihr Gesichtskreis erweitert sich.*

Dünyāmızni Qonyamızni añlatqanday.
دنيامزنى قونيامزنى آكلاتقاندای
53.2, ca.: *als ob er uns Gott und die Welt erklärte / erklären wollte*

dünya qadar дюнья къадап Niš. 106.31, 107.1 *sehr zahlreiche, sehr viele*

Dürär Nom. propr. dobt. دورر 49.18
statt: درر :
Dürärü-l-Ḥukkāmī fī šārḥi ġurāri-l-
'aḥkāmī = "Dürär" *"Perlen für die Richter: die besten Rechtsent-*

scheidungen" des Mollā Ḥüsrāv (gest. 1480), ein Kommentar zu Ḡurārū-l-'Aḥkāmī desselben Gelehrten und grundlegendes rechtswissenschaftliches Werk der ḥanefitischen Rechtsschule İA 5 | 605 f.

dürbä Nom. m. kt. дюрбе KT9.77.13 f.
Mausoleum; osm.: türbä
 dürkī → dürkü
 dürkü Nom. m. dobt. dürkü und dürkī
Lied; osm.: türkü

F

fahriy sakin Nom. фахрий сакин
Ehrenbürger (e-r Stadt); osm.: fahrī
 hämšāhrī

fal qara- dobt. فال قارامق *wahrsagen*
 faltaš Nom. m. kt. фалташ *Kieselstein*
 etc., *mit dem man Wahrsagerei*
betreibt

kozlāri ~ kibi buyüklāš- козьлери ~
 киби буюкlesh- Niš. 52.7, 83.26 f. *er*
bekommt ganz große Augen

fārisīgā (!) Nom. فاريسىجه dobt.
 Bāk. 103.6 *persisch*

farq Nom.:

nä yarqanınıñ farqına barma- не
 япкъанынынъ фаркъына барма-
 Niš. 30.30 f. *nicht mehr wissen, was*
man tut

farqlı Adj. m. dobt. farklı:

farklı bīr şey yasadılar mı? Şal. 31.14
 f. *haben sie etwas angestellt?*

Fatimā Nom. m. kt. Фатиме Niš. 128.20
 w. Vn.; osm.: Fāt(ı)ma

fayda: siziñ faydañızğa 1 : 0 1 : 0 für Sie!

fānār böğägi Nom. fener vöçegi 84.22
Glühwürmchen; osm.: ātāš böğägi,
 qandıl böğägi, yıldız böğägi

Fänlär Akadämiyası Nom. Fenler
 Akademijası 75.5 *Akademie der*
Wissenschaften

Färgana Vadisi Nom. propr. Фергана
 вадиси Šäyt. 201.9 *das Fergana-*
Becken

fışna- m. kt. фышна- Niš. 92.26, Us.
 287b *keuchen, schnauben* etc.

fidä Nom. (m.) kt. фиде *Setzling*:
 ~ oturt- ~отурт- Niš. 79.22
Setzlinge einpflanzen; osm.: fidä dik-

filğan Nom. филджан *Tasse*; osm.:
 fiğān < A dass.

fu! Interj. фу! Aqr. 98.18 *pfui!*

fuqarä Nom. m. kt. фуқъаре / dobt.

فوقاره *die Armen*; Ant.: baylar

~ qorantası ~ кьорантасы
 KT8.63.5 *e-e arme Familie*

mit Pl.-Suffix: fuqarälär фуқъарелер
 KT8.66.8; osm: fuqarä' < A dass.

furçı Nom. фурчы 103.ult. *Pinzel*;
 osm.: fırça

fursat m. kt. фурсат *Gelegenheit*;
 osm. fırşat < P furşat < A furşat^{un}

G

galstuk Nom. галстук *Krawatte*; vgl.
russ. dass. < dt. Halstuch

~ taq- ~ такъ- *Krawatte tragen*

gazata Nom. m. dobt. *Zeitung*; osm.:
gazätä

gäğä: ~niñ dār maalı / vaqtı → dār

gäğäñiz hayır! гедженъиз хайыр!

gute Nacht; osm.: gäğäñiz hayrolsun!

hayırğa qarşı! хайыргъа къаршы!

ebenfalls (Antwort auf den Gute-Nacht-Wunsch) beide 72.15 f.

gämanä Nom. m. dobt. gemane *Geige*,
Violine; osm.: kāmān und kāmānā < P

gänä Adv. m. dobt. gene: gene de
bolsa *trotzdem*:

gene de bolsa sawbol Şal. 31.pu.
trotzdem: dankeschön!

Gene de bolsa ekī olay esīmde kaldı,
... Şal. 61.4 *Trotzdem sind mir zwei
Ereignisse in Erinnerung geblieben, ...*

gäš- m. dobt. geš-; osm.: gäch-:

ölīmñiñ katından geşkenmen Şal.
50.7 *ich bin am Tod (knapp)
vorbeigegangen*

gǫzlǫk Nom. m. dobt. *Geheimnis*; osm.:
sır(r)

gogärğın Nom. m. kt. гогерджин Niš.
27.32 (hier: Kosewort) *Taube*; osm.:
güvärgın

gol Nom. gol (G.: gol'niñ) / голь (*der*) *See*
gon (gonü) Nom. гонь *Haut*

goñül Nom. goñyl / гонъюль 81.7 *Herz*

gömäläk Nom. m. dobt. gömelek Cev.
11 Kerim 161 *Schmetterling*; osm.:
käläbäk

Grätsiya Nom. propr.geogr. Греция
Griechenland

gudürdi Nom. гудюрди Ana 190.29,
Gark. 186 [Kerim 163 nur: güdürde-
"donnern"] *Donnern*, osm.: gürlämä;
kok ~si кок ~си Guld. 67.21; osm.
gök gürlämäsi und gök gürlütüsü;
Niš. 99.2 *Gepolter*

gul (gülü) Nom. гуль *Rose*; osm.: gül

gulhatām Nom. гульхатем Analar
83.27, Gark. 186 *Stockrose*; osm.:
gülhatmī < P gul-i hītmī

Gurğistan Nom. propr. geogr. Gurçistan
/ Гурджистан KT9.33.10 *Georgien*;
osm.: Gürğistān

gurüldä- gurylde- 59.2 / гурюльде-
(*er*)*dröhnen* etc.

güdürdä- m. dobt. güdürde- *donnern*;
osm.: gürlä-

Ġ

ġadaplı Adj. ġадаплы 109.7 *zornig*;
osm.: ġažablı

ġanġär Nom. ġанджер Sävgi 20.30 f.
Dolch; osm.: ġančär

ġaräz Nom. ġарез

1. *gehässig* (= ġaräzli):

Sän ġaräz adam däġilsin, ... Сен
ġарез адам дегильсинъ, ... Ана
184.19

2. *Hass, Gehässigkeit, Bosheit*
(= ġaräzlik) Gark. 190

ġaräzli Adj. ġарезли Ana 192.11
gehässig (= ġaräz)

ġaräzlik Nom. ġарезлик Niš. 119.26 et
passim, Gark. 190 *Groll, Hass*
(= ġaräz); osm.: ġaraž:

3 bir ġaräzligi bar 3 бир ġарезлиги
бар *gegen j-n e-n Groll hegen, auf
j-n einen Hass haben*

ġarip Adj. m. kt. ġарип Niš. 12.19,
Gark. 190 *arm, unglücklich, be-
dauerndswert*;

osm. auch dass., aber meist: bī-čārā,
zavāllı

ġayıp ät- ġайып эт- Niš. 128.10
verlieren; osm. ġā'ib et- > qaybet-,
modern: yitir-

ġičirda- m. kt. ġычырда- Niš. 86.41
knirschen (intr.)

ġičirdat- m. kt. ġычырдат- Kausat. zu:
→ ġičirda-:

tišlärini ~ тишлерини ~ Niš. 36.28
mit den Zähnen knirschen

ġırılđa- m. kt. ġырылда- Niš. 11.12
knurren (Hund)

ġolan غولان *Elender* etc.

Ģ

Anlautende y- siehe auch unter ġ-: dobt. alle y- > ġ-!

ġaba Adv. (m.) dobt. جاڤا / caba

1. *umsonst, vergeblich* Toy 56.1

2. *gratis* Toy 14.6; osm.: beyhūdä,
ġaba

ġabın- جابنمق *sich verhüllen, sich
verschleiern*; osm.: örtün-

ġabuwlı Adj. m. dobt. cabuwlı Şal. 19.2
zugedeckt

ġaġa Nom. (m.) dobt. جاعا /
Kerim 80 caga *Küste*

ġalanbaş Adj. (m.) dobt. Toy 11.2
جلانباش / Kerim 81 calanbaş
ohne Kopfbedeckung, barhaupt

ġalanġaş Nom. m. dobt. Kerim 81
calanġaş *Speichellecker, Kriecher*

ğalanğaşlıq Nom. dobt. جالانغاشلىق

Speichelleckerei, Kriecherei

ğalanğayaq Adj. m. dobt. calangayak

Şal. 28.4, Kerim 81 *barfuß*

ğalbar- + 3 dobt. جالبارمق 71.13

j-n bitten; osm.: yalvar- + 3

ğalda- m. dobt. calda- *schwimmen*; kt.

yalda-

ğalin Adj. m. dobt. calin Kerim 82

Flamme, Feuer → yalin:

ğalin oyını m. dobt. calin oyını

Feuerwerk

ğam Interj. oder Füllw., vorwiegend nach Imperativen oder Ausrufen gebraucht:

dobt. جام (sehr häufig) *denn, doch* etc.:

qarasa ğam قاراسا جام 21.22

schau doch!

'Allāh ğam الله جام 22.1 *bei / o Gott!*

Naşıl ğanavār şu ğam kim ?

؟ ناصل جانوار شو جام کیم؟ 23.1f.

Wer ist denn dieser Unmensch?

ğaman Adj. dobt. جامان *schlecht,*

böse, übel; Ant.: aru آرو

Arumän ğaman ayırt ät-

آرومەن جامان آيىرت ئەتمک

10.18 f. *zwischen Gut und Böse unterscheiden*

-ğān -джан : zweiter Bestandteil von Namen, z. B. Muḥammadğān
Мухамматджан 99.9

ğan- + 3 dobt. جانمق *j-n bedauern*;

osm.: yan-

ğanaşa Adj. dobt. جانشا *nächst,*

Nachbar(s)-:

ğanaşa koy جاناشا کوی 37.9

das Nachbarsdorf, das nächste Dorf

ğangız Adj. dobt. جانغيز 53.22 / m.

dobt. cangız *allein* etc., osm.: yalnız

cangız kal- Cev. 63.5 v.u. *allein / nur übrigbleiben*

ğanıqlı Adj. m. dobt. canıklı *traurig*

(Lied); osm.: qaygılı, üzüntülü

Ğankoy Nom. propr. geogr. Çankoj(-i)
13.11 + 10 v.u.

ğantiq Nom. m. dobt. cantık *in Form e-s Halbmondes gebackene tatarische Pastete aus e-m Teig, der mit Hackfleisch gefüllt, gewürzt und im Backofen herausgebacken wird*

ğaŋgır- dobt. جاكغیرمق 55.20

widerhallen; osm.: yansı-:

'āzān sāsimān ~

اذان سسی مەن جاكغیرمق 50.20

vom Gebetsruf widerhallen (ein Städtchen: qaşaba)

ğañı Adj. dobt. جاکى 25.13 (2x) *neu*

→ yañı

ğap Nom. m. kt. джап KT8.68.19, Us. 313b *Abhang, Böschung* etc.

ğap- (ğaba-) dobt. جابا 43.22 / m.

dobt. cap- *schließen, zumachen* (*Fenster, Türen*); kt. → yap-:

kapı(lar)nı, pencirelerni cap- Şal.
 5.32 *Türen, Fenster schließen*
 aşlıknı cap- Şal. 56.19 *die*
Hungersnot bekämpfen
 ğapalaq Nom. m. dobt. capalak:
 capalakka al- + 4 Şal 25.19 *j-n in*
den Schwitzkasten nehmen (Ring)
 ğaq (-ğı) Nom. джакъ (-гы) Ana 141.9
 / m. dobt. Kerim 81: cak *Kinn*
 ğaq- m. dobt. cak- *verbrennen, nieder-*
brennen; osm.: yaq-
 Pass.: ğağıl cagıl- Cev. 63
 ğar- m. dobt. car- *spalten*; osm.: yar :
 ekige car- Şal. 27.ult. *in zwei*
Hälften spalten
 ğarıq- Nom. m. dobt. carık (-ğı) *Licht*;
 → yarıq:
 ay carıklı bır gece Şal. 13.25 *eine*
mondhelle Nacht
 ğarıqlat- m. dobt. carıqlat- *erhellen,*
beleuchten
 ğarlı Adj. dobt. جارلی 43.13, Ülküsal
 1970.29 *arm, mittellos*; Ant.: barlı
 ğartı Adj. джарты / dobt. جارتى /
 Kerim 87 cartı
 1. *halb*
 2. *abgenutzt, verbraucht* Toy 50.11:
 ğartı qal- джарты қал- Ana 170.33
 / dobt. جارتى قالمق 32.22
unvollendet bleiben, nicht fertigge-
stellt werden, hier: Schulbildung
 ğasta- dobt. جاستاماق Bäk. 51.2,
 Radl. III 222 *stützen, lehnen*; osm.:
 yasta-

ğaş Nom. dobt. جاش Toy. Titel
Jüngling, junger Mann → yaş Toy.
 Titel
 ğaşın- m. dobt. caşın- Kerim 88 *sich*
verstecken
 ğaşır- (m.) dobt. جاشيرمق / caşır-
 Kerim 88 *verstecken*; osm.: gizlä-
 parmaq ğaşırip oyna-
 73.4: پارماق جاشيريب اوينامق
 ein Kinderspiel
 ğat Nom. (m.) dobt. Bäk. 80.11 جات /
 Kerim 88 cat *Fremder*; vgl. osm. yad
 eldä "in der Fremde" NR 1234b
 ğaw Nom. (m.) dobt. جاور / Kerim 89
 caw *Feind*; osm.: düşmān, tschagh.
 ğav und yav
 ğaw- m. dobt. caw- Kerim 90
 1. *regnen*; kar ~ *schneien* Kerim 90
 2. *herabsausen* etc. (*Peitschen-*
schlag Şal. 26.1)
 osm.: yağ-; cawmasa da tama →
 nāday
 ğawın / ğawun Nom. (m.) dobt. جاوون
 15.13 / cawın [Kerim 89 nur: cawınlı]
Regen; osm.: yağmur 15.13
 ğawınlı Adj. m. dobt. cawınlı Kerim 89
regnerisch; osm.: yağmurlu
 ğawun → ğawın
 ğay- çaj- / джай- / dobt. جايملق / Kerim
 91 cay-
 1. *ausbreiten*; osm. yay-

2. *aufgeben, zurücktreten*: sözindän ~
 سوزندن جايمق 46.17 *sein Wort brechen*

ğayav¹ Adv. джаяв / m. dobt. cayaw
 Kerim 90 *zu Fuß*; osm.: yaya(n)
 ~ yur- ~ юр- Niš. 35.31 *zu Fuß gehen* = m. dobt. cayaw ket- / cür-
 Şal.
 44.11; ~ kät-, ~ qayt- ~ кет-, ~
 къайт- Ana 165.1 *zu Fuß hin- und zurückgehen*

ğayav² Nom. джаяв = ğaya askär джая
 аскер *Fußsoldat, Infanterist*

ğaydır- çajdır- / dobt. جايدرمىق 57.1:
 Kausat. zu ğay-
 1. *auf-, ausbreiten*
 2. qarārından ~ *j-n von seinem Entschluss abbringen, j-n dazu bringen, seinen Entschluss aufzugeben*

ğayıl- çajıl- / m. dobt. cayıl- 58.5, Kerim
 90 (nur. Nr. 1)
 1. *sich ausbreiten, sich verbreiten*;
 osm.: yayıl-: bîr awadis cayıl- Şal.
 10.12 *eine Nachricht verbreitet sich*
 2. *bewusstlos werden, das Bewusstsein verlieren* Şal. 75.4

ğaylav Nom. джайлав = чёл Sad. 53.11
 / m. dobt. caylaw Kerim 90
Weideland; osm.: otlaq

ğayra- çajra- / джайра- *sich ausbreiten*:
 çäšit türlü ämiš-dämišlär ğayra-
 чешит тюрлю эмиш-демишлер
 джайра- Niš. 31.14 *allerlei* /

verschiedene / die verschiedensten Gerüchte werden verbreitet

ğayraq Nom. dobt. جايراق
 ~ta جايراقدا 49.6 *in Unordnung, vernachlässigt* etc.

ğayrat- джайрат- *verbreiten*

ğaz Bäk. 104.5 جان / m. dobt. Kerim 91
 caz *Sommer*; osm.: yaz

-ğä + 3 kt. Postp. (nur palatal!) -дже
 1. lok. + temp.: *bis + 3*: qarığağä
 къапыгъадже Niš. 22.2 *bis zur Tür*
 yarı gäğägäğä яры геджегедже
 KT8.44.17 *bis um Mitternacht*
 2. (eine Zeit) hindurch: çoq vaqıtqağä
 чокъ вакъыткъадже Niš. 42.28
lange (Zeit hindurch)

ğäännäm Nom. джеэннем / m. dobt.
 cennem → ğännäm *Hölle*; osm.:
 ğähännäm
 ~ atäši kibi ~ атеши киби Ana 73.5 f.
höllisch, furchtbar (Adv.); osm.:
 ğähännäm gibi, vgl. St. 193

-ğäk (nur palatal!) kt. Postp. -джек *bis*
 + 3 (lok. + temp.):
 gorizontqağäk gorizontqaçek *bis*
zum Horizont

ğäk- m. dobt. cek- (-gip) (*Pferde, Zugtiere*) *einspannen, vor den Wagen spannen*:
 arabaga atlarını cegip Şal. 13.23
 bîr araba cek- Şal. 44.10 *e-n Wagen bespannen*; osm.: arabaya qoş-

ğäkir- m. kt. джекир- Niš. 17.18 / Bäk.
 50.10 جه کيرمهك / m. dobt. cekir-
 Kerim 92 *schreien*; osm.: bağır-

Ğälay m. Vn. dobt. جلاى 61.2 ff. =
 Ğäläläddīn جلال الدين
 ğällän- m. dobt. cellen- Şal. 53.23 *sich aufheizen (Debatte)*
 ğälpildä- dobt. جه لپيلد(ه) مك 70.7
wehen, flattern (Fahne); kt. yälpirä-
 ельпире- Gark. 229 dass.
 ğämi Indef.-Pron. джеми *sämtliche, alle*; osm. ğämī:
 ~ Qırımtatarlar ~ къырымтатарлар
 KT8.108.11 f. *alle Krimtataren*
 ğämtik Nom. m. dobt. cemtik Kerim 95
Bauch, Wanst
 ğänāpāt Nom. dobt. < ğänābāt جنابت
 13.3 (Schimpfwort, ca.:) *Dreckskerl, Wichser* etc.
 ğängillik Nom. m. dobt. cengillik Cev.
 29. ult., Kerim 95 *Leichtigkeit*; osm.:
 hafiflik
 Ğängiz Hān dobt. جنگيز خان 52.19
 Nom. propr. (aber eigentlich ein
 Titel!) *Tschingis Chan, Čiñgis Qağan, Dschingis Khan* gest. 1227
 ğännām m. dobt. cennem *Hölle* →
 ğäännām:
 cennemge sizler men Şal. 62.25 *zur Hölle mit euch!*
 ğāñ- + 4 m. dobt. cen- Kerim 96 *j-n besiegen, gegen j-n aufkommen*
 ğār Nom. (m.) dobt. جەر / cer Kerim
 96 *Erde, (Fuß)boden* etc. → yār
 ğāt- джет- / dobt. جه تمك 10.18
heranwachsen; osm.: yāt(iş)- → yāt

ğätäkšī Nom. dobt. جه ته کشى 38.16,
 49.4 (An)führer, Leiter → yätäkči
 ğätkiz- dobt. جه تكي زمك 32.19 / m.
 dobt. cetkizdir- (!) Kerim 97 *mitteilen, überbringen*
 ğävap bär- + içün джевап бер- + ичюн
haften für j-n / etw.:
 Ayuvçıqlar içün başıñızñan ğävap
 bärirsıñız Аювчыкълар ичюн
 башыньызнен джевап берирсинъиз!
 Yarı 62.12 f. *Sie haften (mir) für die Bärenjungen mit Ihrem Kopf!*
 ğäwaplan- джеваплан- 91.28 / m. dobt.
 cewaplandır- Kerim 98 *antworten*;
 osm.: ğävāb ver-, später:
 ğävāblandır- und ğävābla-
 ğäwāz Nom. m. dobt. cewez / m. kt.
 ğäviz джеviz *Nuss*; osm.: ğäviz:
 bütin ... lerni bir cewez kabıgına kuy-
 Şal. 62.11 *alle ... in einen Topf werfen, d. h. keinen Unterschied zwischen ihnen machen*
 ğäzbä Nom. جه زبه 12. 15 / m. kt.
 ğäzvā джезве Niş. 58.8, KT8.97.4
 v.u.; osm.: ğäzvā: *kleines Stielgefäß zur Zubereitung von (türkischem) Kaffee* St. 199
 ğııl- m. dobt. cııl- + 6 von 3
herunterfallen; kt.: yııl-, osm.: düş-
 ğıl Nom. (m.) dobt. جيل 42.23 / cıl
 Kerim 100 *Jahr*
 ğıla- джыла- dobt. جيلامق 10.13 /
 m. dobt. cıla- Kerim 100 *weinen*;
 osm.: ağla-

ğılamsıra- dobt. جيلامسیرامق
weinerlich tun; osm.: ağılamsa-;
 ğılamsırap Adv. جيلامسیراپ
 73.14 *weinerlich*
 ğılat- dobt. جیلاتمق 47.7: Kaus. von:
 ğıla- *zum Weinen bringen*
 ğılaw Nom. m. dobt. cılaw *Weinen*
 ğılış- (m.) kt. джылыш- Niš. 70.40 / m.
 dobt. cılış- Şal. 28.17, 50.4 Kerim
 101 (*auf dem Boden*) *kriechen (zu 3*
hin / von 3 weg)
 ğılıt- m. dobt. cılıt- *ermutigen*
 ğıllı Adj. джыллы 57./ m. dobt. cıllı
warm, (Wind) lau:
 3 ~ kara- Cev. 74.5 *j-n freundlich /*
gütig anschauen
 ğılıtira- dobt. جیلتیرامق / m. dobt.
 cılıtira- Kerim 102 *glänzen, leuchten,*
strahlen;
 kt.: → yılıtira-; osm.: parla-
 ğımırta Nom. dobt. جیمیرطا 74.24,
 m. dobt. cımırta Kerim 102 *Ei*; osm.:
 yumurta
 ğımša- m. dobt. cımša- Şal. 73.9,
 Kerim 102 *weich(er) werden*; osm.:
 yumuşa-
 ğınapät Adj. dobt. جنایت 24.11, 28.13
 / m. dobt. cınapet Kerim 103 *hinter-*
listig etc.
 Ğingız Nom. propr. Джынгъыз
 KT8.53.10 m. Vn., vgl. a. → Ğängiz
 Hân

ğınıs Nom. джыныс Ana 173.26 ğıns
 جنس Bäk. 97.4 *Sorte etc.*; osm.:
 ğıns
 ğınıslı Adj. джыныслы ... *Geschlechts*:
 ärkäk ya da ırğaçı ğınıslı iblis эркек
 я да ыргъачы джыныслы иблис
 210.6 f. *ein Teufel männlichen oder*
weiblichen Geschlechts / ein Teufel
oder eine Teufelin
 ğıns → ğınıs
 ğıqılđa- джыкълда-
 1. *ticken (Uhr)* Us. 309
 2. *störendes Geräusch, das e-e*
Werkbank verursacht, die nicht in
Ordnung ist Ana 162.37
 ğıqıldı Nom. джыкълды *das*
Geräusch e-r ins Schloss fallenden
Tür
 qapı ğıqıldısını äşıtti къапы
 джыкълдысыны эшитти Yır 87.7
er hörte, wie die Tür ins Schloss fiel
 ğır Nom. dobt. جیر 9.24 *Lied* → yır
 ğırla- dobt. جیرلامق 9.24 *singen* →
 yırla-
 ğısım Nom. джысым *Körper*; osm.:
 ğisim
 ğıy- (m.) kt. джый- / dobt. جییمق
 65.17, Us. 318a
 1. *sammeln, pflücken, ernten* SäV.
 48.2
 2. *begraben* Niš. 106.32 f.
 Pass.: dobt. ğıyıl- + 3 جیيلمق *sich*
an e-m Ort versammeln, an e-m Ort
zusammenkommen

ğıyım Nom. джыйым *Versammlung* →
ğıyın

ğıyın Nom. ڭيڭن 88.14 / dobt. جيين
25.13 *Versammlung* → ğıyım

ğıyınaqlı Adj. джыйынакълы Šäyt.
205.2, Us. 318a: джыйнакълы
adrett, aufgeräumt, ordentlich, sauber

ğıyış- m. kt. джыйыш- *(ein)packen*
Pass.: ğıyışıl- джыйышыл- Niš.
128.31

ğıyıştır- m. kt. джыйыштыр- KT8.80.19
ein-, zusammenpacken (bei
mehreren Subj.)

ğıyuv Nom. джыйув *Ernte:*
ramuq ~ vaqtı памукъ ~ вакъты
Säv. 34.24 f. *die Zeit der Baumwoll-
ernte*

ğıyuwlı dobt. جيولى 66.9
gesammelt:

~ ĩur- جيولى طورمق 66.9
gesammelt / beisammen bleiben

ġian m. dobt. cian *Welt*; osm.: ġihān, P
ġahān
cian edebiyatı *Weltliteratur*

ġibār- джибер- / جيبهرمك 3.19:
särbästlikkä ~ сербестликке ~ Ana
Yur. 59.3 *in die Freiheit entlassen*

ġibin- m. kt. джибин- *nass sein*

ġibit- (m.) kt. ħibit- 87.17 f. / джибит-
1. *nass machen, durchnässen*
(Regen)

2. *(Brot) eintauchen / einweichen*
Niš. 86.33

Ğidda Nom. propr. geogr. m. kt. Джидда
Dschidda

ğigit Nom. dobt. جيگيت 52.16 →
yigit

ğġgara Nom. m. dobt. ħgara Kerim 99:
ħgara *Zigarette*

ġinasir Adj. джинасир Niš. 21.29 / m.
dobt. ħinasir Kerim 103 *einfallsreich,*
schlau

ġirānċ Adj. джиренч Niš. 31.35, Ćen.
31: igrānċ + ġiyranċ *abscheulich,*
ekelhaft, widerlich vgl. → ġiyran-

ġiyran- + 6 ħijren- 94.23 / джийрен-
sich ekeln vor 3

ġiyranċ Adj. джийренч → ġirānċ

ğoq → yoq

ğorāmā Nom. m. kt. джореме m. dobt.
ğorāmā Kerim 108 cōreme
Geldbuße; osm.: ġārāmā

~ tölā- ~ tēle- *Geldbuße zahlen*

~ tölāt- ~ tēlet- Ana 149.4
Geldbuße zahlen lassen

ğorqan / yorqan Nom. جورقان m.
dobt. ġorqan / yorqan Kerim 107 /

463: corman / yorman *Decke*; osm.:

yorğan ġorqanına ġorā uzat-

جورقانه كوره اوزاتمق 10.2 *sich*

nach der Decke strecken; osm.:

yorğanına ġore ayaq uzat- St. 1265b

ğoruq Nom. Bäk. 89.4 + 7, 109.5 + 7,
vgl. Radl. III 424 جوروق *Fähigkeit*

ğoy- ħoj- / джой- *verlieren*

Pass.: ġoyul- ħojul- / джойул- Niš.
95.28 *verloren gehen*:

ğoyul! ħojul! 45.10 + 13 *hau ab!*
verschwinde! vgl. engl.: get lost!

m. kt. (sän šimdi) kozümdän ğoyul!
(сен шимди) козюмден джоюл! Niš.
30.21 f. dass.

ġoyt- dobt. جويتمق 74.pu. / m. dobt.
coyt- Kerim 108 *verlieren*; osm.:
ġā'ib / qayb et-, yitir-
Pass.: dobt. ġoytul- جويتولمق
55.14 *verloren gehen*; osm.: ġā'ib /
qayb ol-

ġoytuwla- dobt. جويتولامق 21.ult.
verlieren

ġoyuq Adj. (Partiz.) джоюкъ
KT9.100.4, Çen. 27: ġoyuq *verloren-
gegangen*

ġönä- джөне- Yarı 60.9 / m. dobt. cöne-
Kerim 108 *abziehen, fortgehen,
fortziehen*

ġönäl- çenel- 58.7 → yönäl-

ġönät- дженет- Yarı 62.16 *entlassen,
fortschicken*

ġönäv Nom. джөнев Sä. 25.22
Entsendung → yönämä

ġugän Nom. çugen 57.16 *Steigbügel*;
osm.: üzängi; m. dobt. ġügän Kerim
112: cügen *Halfter*; osm.: yular

ġulq- dobt. جولقمق 28.pu. *ausrufen,
ausreißen*; osm.: yol- → yulq-

ġuma ärtäsi Nom. джума эртеси
Sonnabend, Samstag

ġumarla- джумарла- Sä. 14.13 ca.
zusammenknüllen

ġumdır- dobt. جومديرماق Bäk. 81.9
(*j-s Augen*) *schließen*

ġumırtıq m. dobt. cumırtık, Kerim 110:
cumurtık *Faustschlag*; osm.: yumruq

ġumlä Nom. джумле
1. *ganz, sämtlich(e), all(e)*
2. *Satz*

ġurṭ Nom. dobt. جورط 46.3
Heimat(land) → yurt

ġurṭsız Adj. dobt. جورطسز 52.13
heimatlos → yurt...

ġuvır- dobt. جوورمق 43.12 *laufen*

ġuv- джув- *waschen*
Pass.: ġuvul- çuvul- m. dobt. ġuwıl-
Kerim 111: cuwıl- *gewaschen wer-
den*
Refl.: ġuvun- çuvun 35.9 джувун-
sich waschen, baden
Kausat. des Refl.: ġuvundır-
джувундыр- Sä. 33.16 (*ein [Klein]-
kind*) *baden*

ġuw- m. dobt. cuw- Kerim 109: cu-!
waschen

ġuwaş Adj. m. dobt. cuwaş *still, ruhig*;
Cuwaş atnıñ tepmesi kattı bolır. Şal.
85.20; Ülküsal 1970.41: tepmesi:
"Das ruhige Pferd schlägt stark aus."
= ca. *Stille Wasser sind tief*. Vgl.
indämäy! → yuvaş

ġuwın- m. dobt. cuwın- *sich waschen*
→ yuvun-

ġuwır- m. dobt. cuwır- Kerim 112 *laufen*;
osm.: qoş-

ġuwırış- m. dobt. cuwırış *hin und her
laufen*; osm.: qoşuş-

ġügän m. dobt. → ġugän

ğügün- dobt. جوكونمك 44.13
niederknien
 ğümlä çymle → ğümlä
 ğür- çyr- 29.3 v.u., 57.pu. → yur-
 ğüräk Nom. m. dobt. cürek Kerim 113
Herz, das Innerste:
 cüregi kökke tiye Şal. 65.9 *er freut*
sich über die Maßen

ğürüş dobt. جوروش → yurüş → yurüş
 ~ ät- جوروش ئەتمك 52.17 (*über*
Land) ziehen
 ğüyriĭ Nom. m. dobt. cüyriĭ; Kerim 114;
 cüyruk *Rennpferd*

H

Im kyrillischen Alphabet der Krimtataren fehlt das H. Wörter, die mit h- + Vokal anlauten, sind unter dem folgenden Vokal als Anlaut zu suchen. Fremdwörter aus dem Russ., die in älterer Zeit aus europäischen Sprachen ins Russ. gelangt sind, haben g- statt h-; solche, die später ins Russ. gelangt sind, haben ħ-. Das gilt bis zu einem gewissen Grad auch für Direktübernahmen aus europäischen Sprachen bzw. für Zitate aus solchen. Der Abschnitt über h- bei Odabaş-Qaya 1926.211 enthält 10 Einträge von Wörtern pers. und arab. Herkunft.

häktar Nom. dobt. هكتار *Hektar*
 häpisi Indef.-Pron. hepisi *alle* → äpisi
 häpisi birdaj hepisi birdaj 94.7 f.
 hiĉ Part. hic → iĉ
 hoĝapşä Nom. m. dobt. hocapşe
Lehrerin → oĝapčä

Häĝı Nom. dobt. حاجی: dem Namen
 nachgestellt, bezeichnet den Mekka-
 pilger:
 احمد حاجی 'Aĥmäd Häĝı 11.4,
 12.pu.
 ħäzirlän- dobt. حاضرلهنمك 74.10
sich bereit machen

Ĥ

ħaqıqatda / ħaqıqatda dobt. Adv.
 حاقیقاتدا Bäk. 70.ult. *eigentlich, in*
Wirklichkeit etc.

H

həbər Nom.

1. dobt. *Nachricht*

2. хавер 4.26 *Prädikat*

həçla- m. kt. хачла-:

qollarını (kokrəgindä) ~ кьолларыны (кокрегинде) ~ Niš. 24.31 f. *die Arme (über der Brust) verschränken*; osm.: çāprāzvārī qavuştūr- (dagegen: osm. həçla- "kreuzigen"!); vgl. → həçlaştır-

həçlaştır- m. kt. хачлаштыр-:

qollarını (kokrəgi üstündä) ~ кьолларыны (кокреги устюнде) ~ Niš. 27.24 f. *die Arme (über der Brust) verschränken*, vgl. → həçla-

həlqara Adj. халкьара *international*

həstağan Adj. m. kt. хастаджан Niš. 51.28 (Pferd), Ana 180.32 (alte Frau), Us. 291b *kränklich, leidend, von schwacher Gesundheit*

hətırılav Nom. хатырлав *Erinnerung(s-inhalt)*:

~ları ~лары 146.13 *das, woran sie sich erinnerte*

hətır Nom. m. dobt. hətırım üçün *mir zuliebe*; osm.: hətırım için; vgl. hətrim

həträ Nom. хатре Sälv. 29.20 / m. dobt. hatıra Kerim 168 *Andenken*; osm.: hətırä

həvf Nom. хавф

1. *Gefahr*

2. *Furcht* Us. 288a; osm. "Gefahr": təhli/ükä, osm. həvf nur: "Furcht")

həvflı Adj. хавфлы *gefährlich*; osm.: təhli/ükäli

həvfsız Adj. хавфсыз *ungefährlich, gefahrlos*; osm.: təhli/ükäsiz

həvfsın- + 6 m. kt. хавфсын- Niš. 68.27, Us. 288b *sich fürchten vor 3*

həvfsıra- хавфсыра - Niš. 55.22, Çen. 44, Us. 288b *sich ein wenig fürchten*

həvfsırav Nom. хавсырав Muğ. 74.33 *ein wenig Furcht*

həyırılı Adj. хайырлы *glücklich*

~ qaza! ~ кьаза! Niš. 31.3: sagt man zu j-m, dem etw. zugestoßen ist; osm.: gächmiş olsun!

həğə Nom. ходжа / dobt. خوجا

1. (*Ehe*)mann, Gatte 36.22; osm.: qoğa, äş

oña həğəğa çıq- онъа ходжага чыкъ- *e-n Mann heiraten*

2. dobt. Lehrer خوجا 56.21 + 23

həraz m. kt. хораз Aqr. 99.30, Us. 293a *Hahn*; osm.: həroz, vgl. westpers. hərūs, ostpers. hərōz

həş : Adj.: хош

~ kəldigä bar- m. kt. ~ кельдиге бар- Niš. 58.6 *in j-s Haus gehen, um j-n willkommen zu heißen*, vgl. həş kəldigä käl-

~ kəldigä käl- m. kt. ~ кельдиге кель- Niš. 56.35 f. *in j-s Haus kommen, um j-n willkommen zu*

heißen, vgl. *hoş kâldigä bar-*; osm.:
hoş gâldiñiz de-
hoşbiçim kiygän хошбичим кийген
 Muḥ. 69.ult *gut angezogen / ge-*
kleidet
hoşla- хошла- Us. 293b / dobt.
 خوشلامق *gern haben, sich*
erfreuen an etc.
 Başın sän başladıñ, şoñın da sän
 hoşla!
 باشين سەن باشلادك، صوكين
 15.3 *Du hast das*
angefangen, jetzt muss dir auch das
Ende recht sein!

hotur Nom. m. kt. хотур Us. 127b:
 къотур *Geschwür* etc.
hoturlı Adj. хотурлы Niş. 51.34 *mit*
Geschwüren etc. *bedeckt*
huğur Adj. хуçур / худжур *erstaunlich*
huğurlıq Nom. m. kt. худжурлыкъ Niş.
 12.30 *(Er)staunen*
hurnazlıq Nom. хурназлыкъ Ana
 165.15 f. *Schlauheit*; osm.: qurnazlıq
huruldı Nom. хурулды Sä. 26.18
Schnarchen; osm.: ħorultu

I

ıdırın- ыдырын- Ana 175.23, Çen.-Gr.
 172, Us. 326 *sich anstrengen, sich*
bemühen
ımpis-tımpis Adv. ымпыс-тымпыс Niş.
 28.30, Us. 326 *heimlich* (, *still und*
leise)
ıñğın- m. kt. ынджын- Us. 326 / m. dobt.
ıñğın- Kerim 170: *ıncın-* *sich*
kränken;
 osm.: *ıñğın-*:
ıñğınma! ынджынма Niş. 48.18
nimm mir's nicht übel! sei mir nicht
böse!
 + 3 Şäyt. 198.12 *etw. bekümmert j-n*
ıñğınuv Nom. m. kt. ынджынув
Kränkung, Beleidigung:

~nän ~nen Niş. 65.6 *gekränkt,*
beleidigt, traurig
ıñğıt- ынджыт- 69.3 v.u., Us. 327
kränken, beleidigen
ıntıl- m. kt. ынтыл- Us. 326 *streben,*
sich bemühen
 Sä. 51.27 a. *für die rasche*
Vorwärtsbewegung e-s Autos
-mağa ~ -mağā ~ Niş. 90.18 *sich*
bemühen zu tun
ıntılsa da ынтылса да Niş. 53.8 *wie*
er sich auch bemühte / bemühen
mochte
ıntıluv Nom. m. kt. ынтылув Us. 326
(das) Streben
ıñırdan- m. kt. ынъырдан- KT8.22.4
 v.u. f. *ächzen, stöhnen* → *ıñran-*

ıñran- m. kt. ынъран- Niš. 44.2, Šäyt.
199.1 Us. 326 *ächzen, stöhnen* →
ıñırdan-
ıñranuv Nom. m. kt. ынъранув Niš.
108.1 *das Ächzen, Stöhnen*
ırğaçı Nom. ыргъачы Us. 327
Weibchen, weibliches Tier:
~ ğınıslı ~ джыныслы 210.6
weiblichen Geschlechts
ırğaq Nom. m. kt. ыргъакъ Niš. 87.8 / m.
dobt. ırgak Kerim 171 *Haken (um*
Heu etc. heranzuholen), Us. 327:
Stange mit Haken
ırğay- ырджай- / m. dobt. ırğay- Kerim
171: ırcay-
1. *kokettieren*
2. *dumm / hämisch grinsen* Niš. 35,
Kerim 171, Us. 327
3. *die Zähne zeigen (Hund):*
kopäk tišläriñi ~ копек тишлерини ~
Niš. 92.39 f. *der Hund zeigt die Zähne,*
ohne tišläriñi Niš. 73.25: dass.,
kopäk ~ıp tišläriñi kostär- копек ~ып
тишлерини косътер- Sad. 55.1 dass.
ırılда- ырылда- 73.5 / m. dobt. ırılда-
Kerim 172 *knurren (Hund)*

ırıldı Nom. ырылды Sad. 54.18 *das*
Knurren (des Hundes)
ırım Nom. ырым Us. 327 *Wahrsagung,*
Wahrsagerei etc.
ırımğı Nom. ырымджы Ana 154.30,
Us. 327 *Wahrsager(in)*
ırız Nom. ырыз *Ehre;* osm.: 'ırz , →
sığdır-
ırızsızlıq Nom. ырызсызлыкъ 191.20
Ehrlosigkeit
ışanč Nom. ышанч *Vertrauen;* vgl. →
ışanč
ışançlı Adj. ышанчлы *vertrauens-*
würdig; vgl. → ışançlı
~ adamlar ~ адамлар *Vertrauens-*
leute
ışandır- m. dobt. işandır- Şal. 69.5,
Kerim 174 *hoffen*
ışqola Nom. dobt. اشقولا 56.17 < rum.
şcoală *Schule*
ıştan Nom. m. dobt. iştan Şal. 28.5,
Kerim 176 *(kurze Unter)hose;* osm.:
don, vgl.
russ. штаны, m. dobt. und kt. → ştan

i

ič und hič (verstärkte Verneinung)
ičäk Nom. (m.) kt. icek / ичек *Darm,*
Gedärme, Eingeweide
4 iceklerine qadar çibit- 87.17 f.
ganz und gar durchnässen, durch
und durch nass machen (Regen), "er
war / wurde nass bis auf die Haut"

ičimlik Nom. ичимлик Us. 88a
Getränk; osm.: ički:
atäšli ~lär атешли ~лер *scharfe*
Getränke
ički Adj. ички *inner, im Inneren*
befindlich:

~ duyğular ~ дуйгъулар Ana 196.14
*die inner(st)en Gefühle, was j-d
wirklich fühlt*

igrän- + 6 игрен- 63.2 *gegen j-n e-n
Widerwillen fühlen*

Syn.: → näfrätlän- + 6 нефретлен-

iğadiy Adj. иджадий

~ ğayrät Nom. ~ гъайрет *Arbeitseifer*

ihtiyat Nom. ихтият < A ihtiyāt:

~ qısım ~ къысым Ana 181.17 f. = ~
парчасы Gark. 284 *Ersatzteil*; osm.:
~ parçası / yädäk parça

ilaḥri Redew.: il'axri 6.10 *usw., etc.,
und so weiter* → vā ilaḥri

İlimlär Akadämiyası Nom. Илимлер
Академиясы *Akademie der
Wissenschaften*

ilin- илин- Us. 79a *hängen* (intr.),
aufgehängt sein

qarmaqqa ~ къармакъкъа ~ *an der
Angel hängen (Fisch)*

qoralarğa ~ip qal- къораларгъа ~ип
къал- KT9.80.10, Ana 139.7 *am
Zaun hängen bleiben*

ilindir- m. kt. илиндир- Us. 79a
aufhängen

kolmäkni pıtağa ~ кольмекни
пытагъа ~ Ana 144.17 *das Hemd
auf den Ast hängen*

qarmaqqa ~ къармакъкъа ~:
Kausat. zu: къармакъкъа илин- →
ilin- (*e-n Menschen*) *ködern (um ihn
zugrunde zu richten)*

iliş- + 3 илиш- Niş. 95.28, Gark. 259
sich an 3 anhalten

ilki Num. ильки *der / die / das erste*:

ilki kārā ильки кере *das erste Mal,
zum ersten Mal*

illa Adv. илля KT9.75.1. *jedenfalls, auf
alle Fälle etc.*

illä Adv. илле Gark. 259

1. *in der Tat, bestimmt, ja doch*:
~ däsāñ ~ десень 106.10 *dass*.

2. *außer*:
Koräsiñ, raatlıq kunü dā illä bir iş
çıqa. Коресинъ, раатлыкъ куню де
илле бир иш чыкъа. 193.25 f. *Du
siehst ja, auch an einem Feiertag ist
(immer) irgendeine Arbeit zu tun!*

Aqıqatnı ärtä-käç illä añlar, ...
Акъикъатны эрте-кеч илле анълар,
... Niş. 110.10 f. *Früher oder später
wird er die Wahrheit ja doch er-
kennen, ...*

ilvanlan- ильванлан- Ana 139.15 *alle
möglichen Farben annehmen*; zu A
lawñ / 'älwāñ

imza Nom.:

~ čak- + 3 имза чек- Us. 80b (ohne
Rektion) *etw. unterschreiben*; osm.:
'imzā(') at- + 3

inam Nom. инам Gark. 264

1. *Glaube*

2. *Überzeugung*:
- dādi o qaviy inam ilä, ... деди о
къавий инам иле, ... Niş. 49.32
sagte er aus voller Überzeugung;
osm.: 'īmāñ

inamsızlıq Nom. инамсызлыкъ:

~ ilä (baq- + 3) ~ иле (бакъ- + 3)
Niş. 100.23 f. *ungläubig (anschauen)*
-nāñ (baq- + 3) ~ нен (бакъ- + 3)
Ana 159.36 *dass*.

inat Adj. инат 176.20 *hartnäckig*; osm.: 'inādǧı

indämä- индеме- *schweigen, nichts sagen*; osm.: säs çıqarma- / säsä çıqma-

Syn.: säslänmä- сесленме-

kimsä indämädi кимсе индемеди 80.24 *niemand sagte ein Wort*

indämäy Adv. / индемей:

indämäy (otur-) indemej (otur-) Isl. 67.9 / индемей (отур-) 150.9 (*dasitzen*,) *ohne ein Wort zu sagen*

indämäz индемеz: Indämäz atnıñ täpmäsi qattı olur. Индемеz атнынъ тепмеси къатты олур. 147.16 "Das Pferd, das keinen Laut von sich gibt, schlägt stark aus!" = ca. *Stille Wasser sind tief!* Vgl. → ğuwaş

Syn.: bir söz aytmay bir söz ajtmaj 67.9 f.

inä Nom. m. dobt. ine Kerim 180 *Nadel*; osm.: iğnä

ineden cıpkеşı añlat- Şal. 73.ult. *ganz genau erzählen*; osm.: iğnädän ipliğä qadar "bis in die feinsten Einzelheiten" St. 522b

ipran- ипран *abnutzen*; osm.: yıpran-

ipranğan Adj. / Partiz. ипрангъан Ana 164.17 *abgenutzt, kaputt*

iri- ири- *schmelzen*; osm.: eri-:

buz ~ vuz ~ 86.27 / буз ~ 221.2

iriş- + 3 ириш- Gark. 272 *erreichen*; osm.: eriş-: muvafaqiyätlärgä ~ мувафакъиетлерге ~ *Erfolge erzielen / haben*

ätmägä ~ этмеге ~ *es gelingt j-m zu tun*

irmaq Nom. ирмакъ Us. 83a *Bach, Strom*; osm.: ırmaq

irmaqlan- ирмакълан- Ana 162.4 *herausfließen, hervorsprudeln (Wasser, Rinnsal)*

isap исап Nom.

1. *Rechnung*

2. *Rechenschaft*; osm.: ħi/äsāb

~ bärüv ~ берюв Aqr. 109.11 *Rechenschaftsbericht, Rechnungslegung* etc.

isar Nom. исап Sad. 54.8, Gark. 273 (*steinerne*) *Einzäunung*

isit- исит- Niş. 44.13, Gark. 273 (*er*)*wärmen*; osm.: isit-

istä- исте-: kt. mit -mağa 96.ult., 210.9 v.u., m. kt. (unter türkeit. Einfluss) auch mit -maq:

yazlıq lagärgä kätmäğä istäylär yazlıq лагерге кетмеге истейлер KT9.5.3 v.u. f. *sie wollen ins Sommerlager fahren*; aber gleich danach: kätmäk istär ädim кетмек истер эдим KT9.5.ult. *ich wollte fahren*

istip Nom. m. dobt. (*Schiffs*)*fracht*; osm.: istif:

istibin bızma- Şal. 27.18 *sich nicht beirren lassen*; osm.: istifini bozma-

İş qolay kălsin! Redew. kt. İş qolaj kelsin! 64.15; osm.: qolay gălsin! (sagt man zu j-m, den man bei e-r Arbeit antrifft)

işan- (m.) kt. ишан-

1. *j-m glauben, auf j-n bauen, sich auf j-n verlassen*

2. *j-m etw. überlassen (und selber nichts tun)* Ana 146.15

3. *j-m etw. anvertrauen* Niş. 16.1

išanč Nom. (m.) kt. ишанч *Vertrauen*
 → išanč
 išançlı Adj. (m.) kt. ишанчлы *verlässlich, vertrauenswürdig, Vertrauens-:*
 ~ adam ~ адам Niš. 26.29 *Vertrauensmann* etc.; osm.:
 mu'tämäd adam
 išançsızlıq m. kt. ишанчсызлыкъ *Misstrauen:*
 ~nän ~нен Adv. KT9.20.1 f. *misstrauisch*
 işandır- ишандыр- Ana 144.31, Gark. 291 *versprechen, zusagen, zusichern*
 işarätläär Nom. ишаретлер *Noten (in der Schule), Zensuren;* osm.:däräğä, not: yädingi sınıfını yaḥşı ~nän bitirdi ... единджи сыныфны яхшы ~нен битирди Ana 145.8 f. *er hat die siebente Klasse mit guten Zensuren abgeschlossen*
 işkir- Adj. (m.) kt. ишкир *fleißig:*
 ~ адамлар ~adamlar 183.8 v.u. *fleißige Leute*
 işkirlik Nom. m. kt. ишкирлик KT8.44.4 v.u. *Fleiß*
 iškölmäk m. dobt. iškölmek Şal. 28.5 (Kerim nur: kölmek 253) *Hemd;* osm.: gömläk (osm. içgömläk: Nabel des Pflanzensamens; Innenwand e-r Arterie; Umblatt e-r Zigarre St. 516b)
 işmar Nom. ишмар Muḥ. 74.5 f., Gark. 293 *Zeichen;* osm.: 'işārāt:
 ~ ät- ~эт-
 1. + 3 *auf 4 zeigen* 114.13 v.u. f.
 2. ällärinän ~ ät + 3 эллеринен ~эт- 101.3 v.u., Niš. 41.9, 121.7 *j-m mit der Hand ein Zeichen geben*

it Nom. kt. ит / (m.) dobt. ایت / it Kerim 181 *Hund;* osm. it vorwiegend in Sprichwörtern und Redensarten, sonst: köpäk:
 It itkä, it dä quyuḡına ит итке, ит де кьуйругъына Ana 157.6 f. bzw.
 It itkä buyurḡan, it da quyuḡına buyurḡan. Ит итке буюргъан, ит да кьуйругъына буюргъан. Gark. 279: "Ein Hund hat einem Hund einen Befehl gegeben, und dieser seinem Schwanz.": sagt man für einen Auftrag, der von einem zum anderen weitergegeben wird.
 it men mışıktay Şal. 35.15 "wie Hund und Katze" = *wie Katz und Maus*
 itä- ите- *rücken, schieben, stoßen;* osm.: it-
 iy- m. dobt. *beugen;* osm.: eḡ- 3 baş iyme- Şal. !0.15 *den Nacken vor j-m nicht beugen, sich von j-m nicht unterkriegen lassen*
 iyärçän Nom. dobt. اييه رچه Bäk. 58.9 + 11 + 13 et passim *(grammatische) Ergänzung*
 iyilt- m. dobt. Kausat. zu: → iy-
 iyir- ийир- Niš. 86.30 *herunterrinnen* (Blut etc.)
 iz Nom. из *Spur:*
 fig. tärän ~ qaldır- + 5 терен ~ кьалдыр- 211.17 *tiefe Spuren in 3 hinterlassen*
 izçän Adj. (m.) kt. изчен KT9.89.9, Çen. 2 *konsequent*

K

kaat (ti) Nom. m. dobt. *Papier*; osm.:
kiā⁹it, dial. kiāt

kabaat Nom. m. dobt. *Schuld*; osm.:
qabāḥat
kabaat kīmdē? *wer ist schuld?* kabaat
mende *ich bin schuld*

kačəgar Nom. < russ. кочегар *Heizer*
kada / gada / kaday Nom. m. kt. Kaja
1928.99: kada / Varianten Gark. 301:
кадя, гадя, кадай

1. *jüngerer Bruder, Anrede an e-n
jüngeren Mann* Niš. 69.36

2. *jüngere Schwester, Anrede an e-e
jüngere Frau* Niš. 97.3, Ana 173.29

kadä Adv. m. kt. кяде Niš. 35.38, Gark.
375: *manchmal*
kadä bir кяде бир Niš. 72.41 f.,
Gark. 375: *dass*.

Kair Nom. propr. geogr. Каир < russ.
Каир *Kairo*

kapik Nom. капик < russ. копейка
Kopeke:

kapigi-kapiginäğä капиги-
капигинедже *auf Heller und Pfennig*

katär Nom. катер: russ. катер < engl.
cutter *Cutter (Boot)*

katta Adj. катта *groß, viel*:
~, буюк рахмат! Sä. 36.29 ~,
buyük raḥmat! *recht vielen Dank!*

Kavkazartı Nom. propr. geogr.
Кавказарты *Transkaukasien*:
~ ulkäläri ~ улькелери KT9.33.16 f.
die transkaukasischen Länder

kazaki Nom. kazaki 57.15 < russ. казак
Kosak; osm.: qazaq

kä Konj. m. dobt. ke *dass*; osm. ki
Ne fayda ke, + Inf. *was hilft es
(denn), dass / wenn / wir tun?*

käč- kec-; osm. gäč- = → ot-

käččä Adv. кечче 57.23 / кечче
darauf, später

käčin- m. kt. кечин- Niš. 111.23
sterben;

Us. 99a: 1. leben 2. sterben!

kädr ağağı Nom. kedr ағағь, vgl. russ.
кедр *Zeder*; osm.: sārvi Us. 94a:
кедр → седир

Käfä Nom. propr. geogr. كفه 48.3
Kaffa, heute: *Feodosija* russ.
Феодосия: Hafenstadt im NO der
Krim; osm. Käfä, ital. Caffa

käl- (m.) kt. кель- / m. dobt. kel-
kommen:

kel keliyik + 3 Şal. 19.10, 35.10 (der
Autor schaltet sich ein:) *aber zurück
zu 3 (= zurück zum Thema)*; osm.:
gälälim +3

ozünä käl- озюне кель- Niš. 14.12
*(wieder) zu sich kommen, das
Bewusstsein (wieder) erlangen*

dobt. kälğändä + 3 كه لگه نده + 3
was an(be)langt; osm.: gälinğä:

üyğä ~ ~ أويگه 32.22 *was das
Haus an(be)langt*

kälärat Nom. m. dobt. kelerat *Ein-kommen*; osm.: gälirāt

kälip çıq- + 6 келип чыкъ- KT9.33.9 *sich von 3 herleiten / (etymologisch) abgeleitet werden*

käliš- m. dobt. *angebracht / angemessen sein*:

-mek kelīşe *es ist angebracht / angemessen zu tun*

kälišik + 3 Adj. келишик *passend zu 3*

kälištir- келиштир- Aqr. 102.23 f. / m. dobt. kelīştir- Kerim 218 *anpassen*:

Rezipr. + Kausat. zu: käl-

kälmäşäk Nom. pej. m. kt. кельмешек KT8.113.4 v.u. f. / m. dobt. kelmeşek Şal. 23.ult. *Zugereister, Zugewandter, "Tschusch"*: Bezeichnung der Eingesessenen für den kt. Neuankömmling aus Usbekistan etc. und des dobt. Neuankömmlings. Gark. 314 ohne deutliche Kennzeichnung des pej. Charakters

kämalatlı m. kt. кемалатлы Gark. 314 *perfekt, reif, richtig*:

~ qadın ~ къадын Niş. 96.35 f. *e-e richtige Frau (und kein Kind mehr!)*

o ~ oquy o ~ окъуй Niş. 97.10 *er kann ausgezeichnet / perfekt rezipieren*

kämanä Nom. кемане Us. 96a *Geige*:

~ täli kibi tartılğan ~тели киби тартылган Ana 186.6 *zum Zerreißen gespannt (Atmosphäre)*

kämik Nom. m. kt. кемик *Knochen*:

~nän tärisi qal- ~нен териси къал- Niş. 111.39 f., Ana 167.37 f. *nur mehr Haut und Knochen sein*; osm.:

bir дәри bir kämik, дәrisi kämiklärinä yapışmış

kängä qardaş Nom. 203.3 v.u. *jüngerer Bruder* / m. dobt. kence *jüngster Bruder*

käñ Adj. кенъ Gark. 316 *breit, weit*; osm.: gäñiş

käñ-qulan Adj. кенъ-къулан Muk. 92.16 *sich weithin erstreckend*

käñäş Nom. кеңеш / кенъеш

1. *Rat(schlag)* Gark. 312

2. *Beratung, Besprechung, Konferenz* Ana 146.26, Gark. 312 = dobt. → käñäşüw:

oğalar käñäşi Ana 146.26 *Lehrerkonferenz*

käñäş- + -nän кенъеш- + -нен *sich mit j-m beraten*

käñäşçi Nom. кенъешчи *Berater*

käñäşüw Nom. m. dobt. keñeşüw:

bır ~ yasa- Şal. 34.9 *e-e Beratung abhalten*

käñlik Nom. кенълик *Breite*

kär- m. dobt. ker:

awızın ker- Şal. 23.21 *das Maul weit aufreißen (Hund)*

kärä Nom. кепе *Mal*: bu ~sindä бы ~синде *diesmal*; osm.: bu kärä

käräk Adj. m. kt. кепек *notwendig*:

kärägindän ziyadä керегинден зияде Gark. 317 *mehr als notwendig* ava vā suv kibi käräk ol- + 3 ава ве сув киби кепек ол- Säv. 23.13 *j-d hat etw. so nötig wie ein Stück Brot*

käräk- m. dobt. kerek- *notwendig / erforderlich sein*:

kerekkende Şal. 53.10 *wenn es erforderlich ist*
 bızlerge de ogadar kerekti Şal. 62.25 *das reichte uns!*
 kārıl- m. kt. кериль - Niš. 23.35, Gark. 319 *sich strecken, sich rekeln*
 kāsāk (-gi) Nom. m. kt. кесек Gark. 320 / m. dobt. kesek Kerim 222 *Stück (Zucker etc.), Klumpen, Brocken:*
 taš kāsāgi таш кесегі Ana Yur. 57.14 *Steinbrocken*
 bir kāsāk šākār бир кесек шекер Yır 90.17 f. *ein Stück Zucker*, vgl. russ. кусок
 kāskälä- кескеле- *zerschneiden*
 kāsmāntik Adj. кесментик Ana 189.26, Gark. 321 *stämmig, untersetzt*; osm. bodur, tıqnaz
 kāšā Nom. m. dobt. keşe *Abend-(veranstaltung)*; osm.: geğä
 kāşıktır- m. dobt. keşıktır- Kerim 224 *sich verspäten, auf sich warten lassen* etc.
 keşıktirmiy Şal. 55.5 *unverzüglich, sofort*
 kät- ket- / кет- / dobt. که تمک *gehen* etc.; osm.: git-:
 fani dünyadan ket- фани дүньядан кет- Niš. 14.12 "aus der vergänglichen Welt (fort)gehen" = *das Zeitliche segnen, sterben*
 kätışat Nom. m. kt. кетишат Niš. 81.35, Ana 151.9 / m. dobt. ketışat *Verlauf, Entwicklung, Zustand* etc.; osm.: gidişat:

Aylemizniñ ketışatı arıw. Şal. 27.14 *Um unsere Familie steht es gut.*
 kävda Nom. кевде / m. dobt. kewde *Körper, Gestalt, Umriss*; osm.: gövdä: üyleriñ kewdeleri körin- *die Umrisse der Häuser zeigen sich*
 Kāzlāw Nom. propr. geogr. که زله و 47.21
 1. *Jevpatorija*: Hafenstadt im Westen der Krim, osm. Gözlävä
 2. m. dobt. Name e-s tatarischen Dorfes auf der Krim (?) Kerim 226
 ki Konj. m. kt. ки / m. dobt. → ke *dass*
 kibbar Adj. m. kt. киббар Ana 146.24, Gark. 325 *hochmütig*
 kibi + 1 kt. Postp. кибі Gark. 325 / dobt. کبی 67.2 Bäk. 62.8 et passim / m. dobt. gibī Kerim 161 *wie*; osm.: gibi
 kičkanä Adj. кичкенә / dobt. کیچکانه / m. dobt. kişkene Kerim 235
 1. *klein*
 2. *jung*
 kiyafätlän- m. kt. кияфетлен-: -maqñän ~ -макънен ~ Niš. 97.14 *sich damit begnügen / zufrieden geben zu tun*
 kilä- dobt. کلامک Bäk. 50.10 *klagen*; vgl. DS VIII 2871
 kimär Indef.-Pron. кимер Gark. 328 / کیمەر Bäk. 51.3 *irgendein*
 kimärdä Adv. kimerde 71.4 кимерде *bisweilen, manchmal*
 kimdir Indef.-Pron. кимдир *(irgend)jemand*

kimisi ... kimisi Indef.-Pron. кимиси ...

кимиси *der eine ... der andere*

Kipr Nom. propr. geogr. (russ.) Кипр

Zypern; osm.: Qıbrıs

kir Nom. / Adj. кир

1. *Schmutz*; osm.: kir

2. *schmutzig*; osm.: kirli

kır- m. dobt.:

... senñ işıne ne kıre? *was geht ... dich an?*

kir-kifaz Adj. m. kt. кир-кифаз Niš.

88.11; Gark. 331: кир-кифос *total verschmutzt, verreckt*

kirsät- кирсет- / m. dobt. kirsät-

hineintun, hineinbringen, einführen:

maşınanı garažğa ~ машинаны

гаражға ~ Muk. 95.16 f. *den Wagen*

in die Garage fahren

kışkānā Adj. dobt. كيشكانه 42.11,

65.20 / m. dobt. kışkene Kerim 235:

Ant.: ulug

1. *klein*

2. *jung*; osm.: küçük → kičkānā:

~ yaşlarda Şal. 19.21 *in jungen*

Jahren

kışkānālīk Nom. dobt. كيشكانهلىك

71.7 *Kleinigkeit*

kiyäv киев Nom. (m.) kt. Gark. 326 /

dobt. kiyäv كيهو / m. dobt. kiyew

Kerim 237

1. *Schwiegersohn*

2. *Bräutigam; Ehemann unmittelbar nach der Hochzeit*

Säv. 50.14; vgl. osm.: güvey und

rum. ginere "Schwiegersohn"; "Bräutigam"

kiyik Adj. кийик

1. *wild, primitiv*

2. *wild (wachsend):*

~ badāmlār ~ бадемлер 83.21 *wild (wachsend)e Mandelbäume*

kiyiz Nom. kijiz / кийиз (*dünnere*)

Filz; osm.: kâçâ

kijiz съзмалар 80.7 v.u. *Filzstiefeln*

kobäläk Nom. m. kt. кобелек *Schmetterling*; osm.: käläbäk

koč- коч- *abfahren*

kočär m. kt. кочер Niš. 68.7, Gark. 362

Achse (am Wagen); osm.: miḥvār,

dingil

kočügi quş Nom. kocyçi quş *Zugvogel*

kočür- кочыр- / кочюр- : Kausat. zu: koč-:

maşınasını ~ машинасыны ~ 119.3

f. *mit dem Auto abfahren*

laqırdı ~ laqırdı kocy- 47.3 v.u.

das Thema wechseln etc.

kočürilmä laf Nom. kocyrilme laf

47.21+8+9+12 *direkte Rede*

kogām Nom. m. kt. когем Us. 102b

Schlehdorn; osm.: çalıdikāni,

qaradikān etc.

kogāmlik Nom. m. kt. когемлик Us.

102b *Schlehdorngestrüpp*

kogärtä Nom. когерте (*Schiffs*)deck;

osm.: güvertä

kogät Nom. m. kt. когет KT8.43.14,

Gark. 333 *Gras, Kraut, Pflanzen-*

wuchs

kok Nom. kok / кок *Himmel*; osm.: gök:

kok кенарънъ jernen virleşken
jerinde 79.6 v.u. f. und öfter "wo der
Rand des Himmels mit der Erde
zusammentrifft" = *am Horizont*
Syn.: gorizontta 80.6
~ gudürdisi ~ гудюрдиси 214.24
Donner(schlag)
kokrāk Nom. (m.) kt. кокрек Niš. 23.18
Rumpf; Gark. 343: *Brust*
kokūs Nom. m. kt. кокюс *Brust*; osm.:
göğüs; vgl. → kokrāk
(tārān) ~ kăčir- (терен) ~ кечир-
Niš. 22.17 (*tief seufzen*; osm.:
göğüs gâçir-
~ sabiysi ~ сабийси Analar 79.10 f.:
Calque aus russ. грудной ребёнок
Säugling; osm.: bābāk
koküş Nom. кокюш *Truthahn, Puter*;
osm. baba hindī
kolām Nom. колем Gark. 344 / كوله
Bāk. 51.9 *Umfang*; osm.: ḥağ(i/l)m;
Syn.: ağım аджим:
kāniš ~ al- кениш ~ ал- Niš. 136.17
*e-n großen Umfang / gewaltige
Dimensionen annehmen*
butün ḥalq ~indä бутюн халкъ
~инде KT8.51.5 f. са. *in allen
Schichten der Bevölkerung, im
ganzen Volk* etc.
kolgä Nom. кольге Ana 186.12, Gark.
345 *Schatten*; osm.: gölgä
kolmäk Nom. кольмек Niš. 68.31, Us.
106a *Hemd*; osm.: gömläk
kolmäčik Nom. кольмечик: Demin. von:
→ kolmäk

kom- (-di) ком- (ohne weiches Zeichen:
комдик Muḥ. 73.9) Gark. 346
begraben; osm.: göm-
kombayn Nom. комбайн < russ.
комбайн < engl. combine
(= harvester) *Mähdrescher*; osm.:
bičär-dövär
komsomol Nom. комсомол Muḥ. 72.8
Komsomolze; russ. комсомолец,
vgl. Memetov 1990.83
komür Nom. комыр / комюр *Kohle*;
osm.: kömür
kon- (-di) + 3 конь- *dulden* etc.:
sözümä ~mäyğäk olsañ сёзюме
коньмейджек олсанъ *wenn du auf
meinen Vorschlag nicht eingehst*
konvart конверт < russ. конверт < franz.
couvert *Kuvert, Briefumschlag*
korä + 3 kt. Postp. копе
1. *gemäß* + 3:
yazğanına korä язгъанына копе
Niš. 53.40 *gemäß dem, was sie
geschrieben hatte*
2. *im Vergleich zu* + 3:
Ozüni oña korä aznavur saydı.
Озюни онъа копе азнавур сайды.
Niš. 47.39 f. *Im Vergleich zu ihm kam
er sich wie ein strammer Kerl vor.*
kopäčik Nom. m. kt. копечик: Demin.
zu: → kopäk *Hündchen*; osm.:
köpäğik
kopäk Nom. m. kt. копек ([m.] dobt.
eher: it) *Hund*; osm.: köpäk
kopčäk Nom. копчек *Rad*; osm.:
täkäräk
kopıq Adj. m. dobt. kopık Kerim 247
arrogant, eingebildet, hochnäsigt

kopür Nom. kopyr / копюр / m. dobt.
 köpür Kerim 254 *Brücke*; osm.: köprü
 ağaç ~ агъач ~ Ana 152.32
Holzbrücke
 kopür- копюр- Šäyt. 204.28, Gark. 355 /
 m. dobt. köpür- Kerim 254 *schäumen*;
 osm.: köpür-
 kor- (-di) (m.) kt. корь- *sehen*; osm.:
 gör-
 korümlü Adj. m. kt. корюмли *ange-*
sehen, namhaft etc.
 korün- корюн-: Refl. zu: → kor- *sich*
zeigen:
 ~ip tura ki, ... ~ип тура ки, ... 187.5
es zeigt sich sofort / man sieht sofort,
dass ...
 olup ~ олып ~ *j-m erscheinen*:
 bu äv Gulzadägä titis olup ~di бу эв
 Гульзадеге титис олып ~ди Ana
 154.1 f. *dieses Haus erschien*
Gulzadä furchtbar
 korüş- корюш -: Rezipr. zu: → kor- *sich*
treffen
 korüşüv Nom. корюшюв *Begegnung*
 kos- kos- (-ti) 80.5 v.u. *sich zeigen, zu*
sehen sein
 kostär- + 4 косьтер- Ana 183.17
zeigen auf 4; osm.: göstär- + 4
 Kristinus 430
 kostärgiç Nom. m. kt. kostergic /
 косьтергич Us. 109a, Çen. 22
Kennziffer, Kennwert, Grad(messer)
 kostäriş Nom. m. kt. косьтериш:
 ~lär ~лер Gark. 359 *Richtlinien*:
 ~lärgä tabiy ol- ~лерге табий ол-
 Niş. 104.13 *an Richtlinien gebunden*
sein

kotäk Nom. m. kt. котек
 1. *Rauferei, Schlägerei, Prügelei*
 KT8.43.5 v.u.; osm. dövüşmä
 2. *Prügel*; osm.: kötäk:
 ~ аша- ~ аша- KT9.66.4 *Prügel*
beziehen; osm.: kötäk ye-
 ~ ur- + 3 ~ур- Niş. 30.8 *j-n*
(ver)prügeln; osm.: dayaq / odun at-
 kotäklä- котекле- *verprügeln*
 kotäkläş- котеклеш- *dass., auch für nur*
e i n e Person: Ana 165.41
 kotär- котер- / dobt. كوتهرمك / m.
 dobt. köter- *auf-, er-, hochheben*;
 osm.: qaldır-
 başını ~ башыны ~ Niş. 39, 59.18
den Kopf heben
 qulaqlarını ~ кюлакъларыны ~ *die*
Ohren aufstellen (Hund) 78.10 v.u.
 säsini ~ сесини ~ 185.29 *lauter*
werden, dobt. säsın kötär-
 سسين كوتهرمك 55.16 *die Stimme*
erheben, anheben, zu sprechen be-
ginnen:
 yuräğindä isyan ~ юрегинде исьян
 ~ 191.2 *in der Brust e-n Aufruhr*
hervorrufen
 kötärp tüşir- m. dobt. Şal. 53.6 f.
lenken, leiten (kasabanı die Stadt)
 Pass.: kotäril- ~иль-:
 art ayaqları üstünä ~ арт аякълары
 устюне ~ 182.8 *sich auf den*
Hinterbeinen aufrichten (Tier)
 dağğa ~ дагъгъа ~ *besteigen e-n*
Berg; osm.: dağa çıq-
 märdivändän yuqarı ~ мердивенден
 юкъары ~ *e-e Stiege hinaufsteigen*

qadälär ~ къаделер ~ 193.13 *die Gläser werden erhoben*
 ruzgar ~ рузгар ~ Ana 152.21 *ein / der Wind erhebt sich*
 toz-duman ~ тоз-думан ~ KT8.54.24 *aufgewirbelt werden (Staub):*
 m. dobt. Maşınanıñ arkasından toz duman köterildi. Şal. 44.23 *Hinter dem Auto wurden Staub und Rauch aufgewirbelt.*
 tütün tavanğa тютюн тавангъа (hin)aufkommen, (hin)aufsteigen (der Rauch zur Zimmerdecke);
sich von s-m Platz erheben, aufgehen (Sonne) 113.7 v.u.;
 außerdem vgl. unter → baş, burun
 kotärinki Adj. котеринки Us. 109b *erhoben, gehoben etc., zu: → kotär- ~ ruhta ~ рухта Sä. 24.13 f. in gehobener Stimmung*
 ~ davušnän ~ давушнен Niš. 126.29 / ~ säsnän сеснен~ Us. 109b: *mit feierlicher Stimme*
 kotiga m. dobt. < rum. cotigă *kleiner Pferdewagen*
 koy: koj / кой / dobt. كوي : jeweils mit Vorderzungenvokalen in den Suffixen Dorf; osm.: köy
 koz (kozü) Nom. козь *Auge*; osm.: göz ~ taşla- + 3 ~ ташла- Niš. 70.28 *e-n Blick auf j-n werfen*
 ~ qıs- ~ кыыс- Guld. 64.6 f.; ~läriini qıs- ~лерини кыыс- Gark. 444 *die Augen zukneifen*

~lärinä qaranlıq çök- ~лерине къаранлыкъ чёк- Niš. 30.29 f. *j-m wird schwarz vor den Augen*
 ~ çıqar- / чыкъар- *entspringen (Quelle)*
 idiom.: ač ~üñni, yum ~üñni ач ~юньни, юм ~ни Niš. 58.42 "öffne dein Auge, schließe dein Auge" = *im Nu, wie im Fluge etc.*
 ~üni çöptän saqındırmağan (arqadaş) ~юни чёптен сакъындырмагъан (аркъадаш) Niš. 101 f. *Teufelskerl*; osm.: gözünü budaqтан saqınmaz
 kozät- козет- *beobachten*
 kozätüv Nom. козетюв *Beobachtung*
 kozlä- козьле-
 1. *abzielen auf 4, anstreben + 4* Niš. 5.28
 2. *(eine Waffe) auf j-n richten* 79.6
 kozlük Nom. m. kt. козьлюк Niš. 3.5 *Brille*; osm.: gözlük
 köbätä Nom. m. dobt. köbete Kerim 252: *tatarische Pastete (böräk) aus Blätterteig (yufqa), Reis und Fleisch*
 kögär- m. dobt. köger- Kerim 252 *blau werden, sich blau färben*; osm.: morar-
 kögärt- m. dobt. kögert- Kerim 252: Kausat. zu: → kögär- *blau färben*; osm.: morart- (dieses allerdings meist fig.)
 kök Nom. dobt. كوك :
 kök bayraq كوك بايراق 70.7: *die nationale Fahne der Krimtataren*

kökiş Nom. dobt. كوكيش Bäk. 96.ult. /
 m. dobt. kökiş Kerim 253 *Truthahn*
 kökräk m. dobt. kökrek Kerim 253
Brust; osm.: göğüs:
 kökrek ker- + 4 Şal. 27.16 *j-m die*
Stirn bieten; osm.: göğüs gār-
 kön- + 3 dobt. كونمك 47.6 *sich*
gewöhnen an 3
 köp Adj. dobt. كوپ 50.18 / m. dobt.
 köp *viel(e)*; osm.: çoq:
 köp problemler Şal. 61.2 *viele*
Probleme
 deñizde balık köp Şal. 56.25 *im*
Meer gibt es viele Fische
 köpür Nom. m. dobt. *Brücke*; osm.:
 köprü, vgl. → kopür
 köptän Adv. m. dobt. köpten Şal.56.pu. +
 ult. *oft*; osm.: çoğu zamān, sıq sıq etc.
 kör- dobt. *sehen*:
 köräsiñ :
 ميناوی کیمکی آی ؟ کیمکی
 30.15 بولاجق ؟ کلینک کوردهسک.
 f. Mınawı kımıñki ay? Kımıñki
 bolağaq? Gälinnıñ köräsiñ! "*Wem*
gehört (denn) die(se Tasche) da?"
 "Na, wem wird sie (schon) gehören? -
 Der Braut natürlich!"
 körlan- (so!) m. dobt. Şal. 27.3, Kerim
 256 *stumpf werden, abstumpfen*;
 osm.: körlän-
 Köstängä Nom. propr. geogr. dobt.
 کوستنجه 47.23 *Constanța* →
 Köstängi

Köstängi Nom. propr. geogr. m. dobt.
 Köstenci *Constanța* → Köstängä
 köstärüw parmağı Nom. m. dobt.
 kösterüw parmağı Şal. 83.10 *Zeige-*
finger; osm.: 'işārāt parmağı /
 šāhādāt parmağı
 köş Nom. dobt. كوش 47.4 *Emigra-*
tion, Auswanderung(swelle), → koč
 köş- dobt. كوشمك 44.5 *emigrieren,*
auswandern → koč- 50.16
 köşir- dobt. كوشيرمك 50.16 *vor sich*
gehen / m. dobt. köşir- Kerim 257: *in*
Tätigkeit treten
 kötäk aša- dobt. *Prügel beziehen* →
 kotäk
 kötär- → kotär-
 köz oqları Nom. m. dobt. "die Pfeile des
 Auges":
 köz okları bñ cerge toralan- Şal. 6.6
die Augen auf e-n Ort heften; vgl.
 osm.: tñr-i čäšm-ilä ändaht ... "mit den
 Pfeilen des Auges bestreichen" =
betrachten, begutachten (schon vom
 Silihdār missverstanden!)
 kučäläk Nom. кучелек *Welp*
 kuflängän Adj. куфленген Ana 176.28
verschimmelt; osm.: küflü, küflänmiş
 olan
 kul- + 4 куль- *über j-n lachen, sich über*
j-n lustig machen
 kulčä Nom. m. kt. кульче Niš. 35.37,
 Gark. 367 *Erz, Metall*
 kulär čäräli Adj. кулер черели Muk.
 91.11 *liebenswürdig* etc.; osm.: gülär
 yüzlü

kulkĩ Nom. m. dobt. *Lachen* → kulkũ
 kulkũ Nom. kul'ky / кулькю / m. dobt.
 kulkĩ + kulkĩ Kerim 268 *Lachen, Gelächter, (lustige) Unterhaltung*
 kullũk Nom. куллюк Ana 159.34, Gark. 366 *Aschenbecher*; osm.: küllũk
 kulũmsirä- kulymsire- 86.10 / кулюм-сире- *lächeln*; osm.: gülũmsä-
 kulũmsiräv Nom. kulymsirev *Lächeln*; osm.: gülũmsämä
 kulũš- m. kt. кулюш- Niš. 53.16, Us. 111a *lachen (von mehreren Personen)*
 kumũš Nom. кумюш Gark 368
 1. *Silber*
 2. *Silberbarren*
 3. *Rubel*
 ... qač kumũškä oturdı? ... къач кумюшке отурды? *wieviel Rubel hat ... gekostet*
 kun (-ü) Nom. kun (Gen.: kunniņ) / кунь (Akk.: кунни) / m. dobt. kun + kũn Kerim 268; osm.: gün
 1. *Tag*:
 kunlärniņ birindä kunlerniņ birinde 79.29 / m. kt. кунлернинъ биринде KT8.50.9 (und seltener:) kunlärđän birindä куньлерден биринде und kunlärđän bir kun kunlerden bir kun 88.16, 89.10 v.u. *eines Tages*; osm.: günlärđän bir gün (= A Calque: *يَوْمًا مِنَ الْأَيَّامِ*)
 o birisi kun o бириси кунь 219.8 / m. kt. o bir kun o бир кунь KT8.56.20 *übermorgen*; osm.: öbür gün, aber salopp: öbürsü gün St. 891
 2. *Sonne*:

kun qızdıra kun қыздыра 28.18 *die Sonne brennt herab*
 kunbatı Nom. куньбаты *Westen*; osm.: batı
 kundoğıš Nom. куньдогыш *Osten*; osm.: doğı
 kundüz Nom. m. kt. куньдюз *der (helle) Tag*:
 ~ki kibi aydınlat- + 4 ~ки кибі айдынлат- Niš. 106.14 f. *etw. taghell erleuchten*, vgl. ~ kupä-kundüz
 kunği Nom. куньджи Niš. 9.42, kunğü куньджю Gark. 370 *eifersüchtig, Eifersüchtiger*; osm.: qısqañč → kunğü
 kunğü Nom. куньджю Niš. 11.15, Gark. 370 → kunği
 kunğülik Nom. куньджюлик *Eifersucht*; osm.: qısqañçılıq
 kunlä- + 3 куньле- 62.8 v.u., 198.3 *auf j-n eifersüchtig sein*; osm.: qısqañ- + 4
 kunläv Nom. m. kt. куньлев KT9.13.12 *Eifersucht*; osm.: qısqañč
 kupä-kundüz Adv. m. kt. купе-куньдюз Niš. 73.33, Gark. 371 *am helllichten Tage*; osm.: güpägündüz
 kurä- m. kt. куре- Niš. 66.2, Us. 112b *(weg)schaufeln*; osm.: kürä-
 kuräš Nom. kureš / куреш Us. 112b *Kampf*:
 sınıf kureš *Klassenkampf*; osm.: sınıf müğädäläsi
 kus-(-ti) кусь- *grollen*
 kusäv Nom. m. kt. кусев KT8.61.3 v.u., Us. 112b *glimmendes Holzschert*
 kuskün Adj. куськюн Us. 112b *grollend*

kuskünläv- куськюнлев- Niš. 15.2 *zor-nig werden*

kuskünlik Nom. куськюнлик KT9.28.18 *Groll*

kut- (-ti) куть- Us. 113a *bewahren, behüten* etc.

baš kutmä! баш кутьме Ana 194.26 *halte (uns) nicht zum Narren!*
Us. 113a

kuträm Adj. кутрем *verstümmelt:*

kuträm adam кутрем адам Šäyt. 205.22 *Krüppel*

kutür Adj. кутюр Us. 113a *stumpf*; Niš. 6.40: fig. *abgestumpft*

kuy-(-di) куй- Niš. 13.37, Gark. 365 *(an-, ver-)brennen*

Idiom.: Yandım da, kuydim. Яндым да, куйдим. Yır 86.8 "Ich bin verbrannt" = *Es ist aus mit mir!*; osm.: yandım!

Kausat.: kuydür- куйдюр- → kuydür-

kuyä Nom. m. kt. кые Us. 110a *Ruß*; osm.: is, qurum

kuyälä- m. kt. кuele- Us. 110a *rußig machen*

Pass.: kuyälän- m. kt. куелен-:

~gän qollar ~ген кьоллар Niš. 13.37 *rußig(gemacht)e Hände*

~gän šišälär ~ген шишелер Niš. 38.20 *verrußte Lampengläser*

kuydür- m. kt. куйдюр- Niš. 107.9, Gark. 365 *verbrennen* trans. → kuy-kuz (-ü) Nom. кузь Us. 110b *Herbst*; osm.: güz

kuz ayı кузь айы Ana 161.17: laut Karaim. 396: der 8. Monat des karaimischen Kalenders (Oktober / November)

kuzgü Nom. кузьгю Us. 110b *Spiegel*

kuzgüçik Nom. m. kt. кузьгючик:

arttaki yolı kostärgän ~ арттаки ёлны косьтерген ~ 146.4 f. *Rückspiegel (des Autos)*, mañlay aldındaki ~ манълай алдындаки ~ Sä. 51.25 dass.

köbiy- dobt. كوبي مك 50.17 *mehr werden, ansteigen*

külkī Nom. m. dobt. *Lachen, Gelächter* → kulkī, kulkü

kün Nom. m. dobt. *Tag* → kun

~niñ birsinde Şal. 35. 15 f. *eines Tages*

kündik Nom. m. dobt. *Nabel, Zentrum*; osm. göbäk

L

laf Nom. m. kt. лаф Us. 138a *Rede, Gespräch:*

~ ät- ~ эт- Us. 138a *reden, sprechen:*

~nı bilip ät! ~ны билип эт! Niš. 91.17 *sag, was du willst! rede nur zu!*

lafazan Adj. лафазан Šäyt. 199.11 ca.: *gesprächsbereit* etc.

lafazanlıq Nom. лафазанлыкъ Us. 138b *Plauderei* etc.
 lağap Nom. лагъап Niš. 113.25 *Spitzname*; osm.: laqab:
 ... dägän ~ ... деген ~ 212.2 f. *der Spitzname ...*
 laqırdı tili Nom. m. kt. лакъырды тили KT9.38.15 *Umgangssprache*; osm.: qonuşma dili
 Ant.: → ädäbiy til
 laqşa Nom. m. kt. лакъша Niš. 63.9, Gark. 449 < russ. lapşa лапша (so!) *Nudeln*
 Latin Nom. латин: *latein*
 ~ grafikası ~ графикасы m. kt. *Lateinschrift*
 ~ grafikasına kăčüv ~ графикасына кечюв KT9.61.10 v.u. *der Übergang zur Lateinschrift*

lawılda- m. dobt. Kerim 273 *loderen*
 läğäläk Nom. m. dobt. legelek *Storch*; osm.: leyläk
 lägän Nom. m. kt. лерен Niš. 88.29, Gark. 451 *Kübel*; osm.: qova etc.
 läimlä- леимле- Ana 176.ult., Us. 138b *löten*; osm.: lähimlä-
 Lâyla w. Vn. Лейла:
 Lâyla vä Mäğnun Лейла ве Меджнун 196.29 f. Lâylä vä Mäğnün (das berühmte orientalische tragische Liebespaar)
 Livan dağları Nom. geogr. Ливан дагълары *das Libanon-Gebirge*
 loqsa Nom. локъса Us. 140a *schwanger, Wöchnerin*; osm.: ħāmilā
 loqsağanä Nom. локъсахане 62.13, Ana 181.34, Us. 140a *Entbindungsanstalt*

M

ma Interj. m. kt. ма! *da / da hast du ... !*
 + Imperativ:
 ma, tıqın! ма, тыкъын! Niš. 86.38 *da, schling es hinunter!*
 maal (-i) мааль (маали) Nom.
 1. *Zeit*; osm. zamān; Syn.: → vaqıt (vaqtı):
 kăč ~dä кечъ ~де *spät* (Adv.)
 uylä ~indä уйле ~инде *zur Mittagszeit*; Syn.: uylä vaqtında уйле вакътында Muk. 94.23 f.
 uylä ~läirindä уйле ~леринде Muk. 95.7 f. *um die Mittagszeit (herum)*

2. *Mal, -mal*; osm. dāf'a, kār(r)ä, säfär:
 är kun äki maal эр кунъ эки мааль Säv. 21.16 *zweimal täglich*; Syn.: är kun äki kārä эр кунъ эки кере Säv. 22.pu., 31 f.
 mabätlik Nom. m. dobt. mabetlik *Liebe, Zuneigung*; osm.: muḥabbät
 mabüs Adj. / Partiz. мабюс *eingesperrt, eingekerkert*; osm.: maḥbūs, Syn.: → qaravlı
 mağır Nom. m. dobt. macır Şal. 12.6 *Flüchtling, Auswanderer*; osm.: muḥāğir

maküm Adj. / Partiz. макюм *verurteilt*:
 ~ ät- ~ эт- Šäyt. 205.6 *verurteilen*
 malay Nom. kt. малай Ana 147.20 <
 russ. малый *Knabe, Bub*
 m. dobt. malay Kerim 277
Maismehl, aus Maismehl herge-
stelltes Brot
 -man / -män + 1 (bei Person.-Pron. ohne
 -lar / -lär + 1 oder 2) dobt. مان 3.7
 Postp. / m. dobt. -nen *mit* + 3
 manačiq Nom. маначыкъ *Vorwand*;
 osm.: bahānā; Us. 145: *Ursache*:
 bir ~ tap- бир ~ тап- Sä. 44.33
e-n Vorwand suchen / finden; osm.:
 bahānā ara- / bul-
 ~ tapıp ~ тапып Sä. 43.pu. *unter*
e-m Vorwand
 mandaš Adj. dobt. مانداش / m. dobt.
 mandaš Kerim 278 *bequem*:
 mandaš qur- dobt. مانداش قورمق
 32.2 *sich bequem hinsetzen, es sich*
bequem machen
 mañlay Nom. mañlaj / манълай / dobt.
 ماکلای / m. dobt. mannay Kerim
 279, mong. Lw. Poppe 1962.336
Stirn; osm.: alin:
 mañlay yazısı ماکلای یازیزی
 10.12 *das vorbestimmte Schicksal*;
 osm.: alin yazısı
 Mañlayını suvuq tär bastı.
 Манълайыны сувукъ тер басты.
 Ana 148.38 *Der kalte Schweiß stand*
ihm auf der Stirn.

mañraš- dobt. ماكراشمق 55.5 / m.
 dobt. manraš- Kerim 279 *blöken (von*
einer Herde), osm.: mäläš-
 mañrav Nom. манърав 182.16 *das*
Blöken (der Schafe)
 mapıs Nom. m. dobt. *Gefängnis*; osm.:
 ħapışhānā:
 ~de şürī- Şal. 62.8 *im Gefängnis*
"verfaulen" = schmachten
 maqta- макъта- Us. 144a / dobt.
 ماقتامق mong. Lw., vgl. Poppe
 1962.336 *loben*;
 osm.: mādḥ et-; Ant.: → yamanla-
 Refl.: maqtan- макътан- Us. 144a
prahlen, sich rühmen
 maqtav Nom. макътав Us. 144f *Lob*:
 ~ yarlıgı al- ~ ярлыгы ал- Sä. 8.4
 ca.: *Vorzugsschüler(in) sein*
 maqullā- макъулле- Us. 144a
genehmigen, bewilligen, die Ge-
nehmigung erteilen für etw.
 maraz Nom. мараз Us. 146b
Krankheit:
 adamğa bir ~ olmaz адамгъа бир ~
 олмаз 170.9 v.u. *dem Mann*
geschieht nichts
 maräbä Nom. m. dobt. marebe Kerim
 280 *Krieg, Kampf*; osm.: muḥārābā,
 ḥarb, savaš:
 Ekīncī Cihan Marebesī *der Zweite*
Weltkrieg; osm.: İkinçi Ğihān / Dūnyā
 Harbi / Savaşı
 masqarala- m. dobt. maskarala- *j-n*
lächerlich machen
 maša Nom. маша Niš. 30.31 *Zange*

mašalla + 3 Interj. → maššalla *bravo*:
 ~, ~ Märyämgä ~, ~ Мерьемге Niš.
 131.35 *bravo, Märyäm*; Syn.: afärin,
 Märyämgä аферин, Мерьемге Niš.
 132.4
 Säniñ ~ñ bar Сенинь ~нь бар Ana
 182.8 *bravo* (, *das hast du gut ge-*
macht)!
 mašina Nom. russ. машина, umg.:
 машна Memetov 1990.94 f.
 maššalla! Interj. машшалла! 201.10
bravo; osm.: mā-šā('a)llāh
 may Nom. m. dobt. Kerim 282 *Öl*; osm.:
 yağ:
 curegine may bayla- + 2 ca. *j-m*
wohltun, j-n erfreuen etc.
 mayla- m. kt. майла- Niš. 91.7 / m.
 dobt. mayla- Şal. 77.2 *schmieren*;
 osm.: yağla-
 Mayndaki Frankfurt Nom. propr. geogr.
 Майндаки Франкфурт *Frankfurt am*
Main
 maytap Nom. m. dobt. *Ironie*; osm.:
 'istihzā:
 ~ man Şal. 37.25 *ironisch*
 mazalı Adj. mazalь (in der Lateinschrift
 statt:) → mazallı
 mazallı Adj. (in der Lateinschrift: mazalı
 mazalь 70.29 et passim) / мазаллы
hochgewachsen (Mensch), hoch-
wüchsig (Baum) / m. dobt. ebenfalls
 mazalı: *kerngesund (neugeborenes*
Kind) Şal. 10.12: dünyaga mazalı bīr
 ul ketirgen *brachte einen kern-*
gesunden Jungen zur Welt, Kerim
 283; osm.: gürbüz

mazin Nom. мазин Şäyt. 202.11, Çen.-
 Gr. 144 *Gebetsrufer*; osm.: mü'azzın
 (und umg. meyzin, vgl. St. 792a und
 826a)
 Mäğīdīyā Nom. propr. geogr. dobt.
 مجيديه 49.15 / m. dobt. Mecidiye /
 Mecdiye / Mejdıye: nw. von
 Constanța, Rumänien
 mänimsä- m. kt. менимсе- *sich an-*
eignen
 mänmänlik Nom. m. dobt. menmenlik
 Kerim 285 *Egoismus*; osm.: bānçilik
 mär(h)abañız! merhavañız! /
 мерабанъыз
 1. *willkommen*
 2. (allgemein) *guten Tag!* Säw. 13.5;
 osm.: märhabā!
 märākāp Nom. мерекеп Niš. 114.33
Tinte; osm.: müräkkāb
 Märiyām w. Vn. m. dobt. Meriyem Şal.
 48.9
 mäşatlıq Nom. m. dobt. meşatlık
Friedhof für Nichtmuslims; Ant.:
 mezarlık
 mäşā Nom. m. dobt. *Eiche*; osm. dass.:
 meşe agaşınday tüm-tük ayakta kal-
kerngesund bleiben
 mäşrābā Nom. m. kt. мешребе Niš.
 38.27 *Kanne, großer Becher mit*
Henkel / m. dobt. meşerpe Kerim 287
Krug; Tasse
 mätiy Nom. m. kt. метий Niš. 11.42 f.
Fass; osm.: fıçıl
 mävlāvşā Nom. мевлевше Analar
 82.22 / m. dobt. meneuşe Kerim 285
Veilchen; osm.: bānāfşā, mākāşā

mäydan m. dobt. meydan:

~ kıl- + 3 *j-n herausfordern*; osm.: meydan oqu- + 3 (qarşı):

ölümge ~ kılğanman Şal. 50.7 *ich*

habe den Tod herausgefordert

mäzarlıq Nom. m. dobt. mezarlık

Friedhof für Muslims; Ant.: meşatlık

Mäzdiyä → Mäğidiyā

mıgay- dobt. میغایمق 57.17 / m. dobt.

mıgay- Cev. 42.7 und mugay- Kerim 293 *traurig sein / werden*

mına → muna

mında Adv. мында 1. *hier* 2. *hierher*

mından Adv. мындан Ana 196.20 *von hier*

mıqla- m. dobt. mıkla- Kerim 288 *vernageln, zunageln*; osm. mılqla- (zu P mıl "Nagel")

mırıl-da- m. dobt. *knurren (Hund)*, + 3 *j-n anknurren*; osm.: ħırla- (mırıl-da- nur für Personen!)

mırza Nom. m. kt. мырза *tatarischer Adliger*; osm.: mırzā

mısqıl Nom. мысқыл / мыскыыл *Hohn, Spott*; osm. alay etc.:

~nän ~nen *höhnisch, spöttisch* (Adv.)

~ lağabı ~ лагъабы Niş. 113.28 *Spottnamen*; → lağap

mısqılla- + 4 мысқылла- / dobt.

میسقیلامق *spotten über 4*:

~p میسقیلاب 63.pu. *spöttisch* (Adv.)

mışıq Nom. мышық / мышык Us. 166f

/ m. dobt. mışık Kerim 290 *Katze*;

osm.: kadi; vgl. auch → it

mıš, mış Adv. dobt. میش، میش Bäk.

51.1 / m. dobt. mış mış Kerim 290

langsam, mühsam

mıy Nom. dobt. می Bäk. 89.pu. / m.

dob. mıy Kerim 290, vgl. → miy

1. *Gehirn*; osm.: beyin 2. *Gemüt*

mıyıq Nom. мыъқ / мыйык *Schnurrbart*; osm.: bıyıq:

gur mıyıqlar gur мыъqlar 66.pu. der starke Schnurrbart (e i n e s Mannes!)

mıyıqlı Adj. (m.) dobt. мыйыкылы *mit Schnurrbart*:

qara ~lı къара ~лы KT8.63.6 *mit dunklem Schnurrbart*

milliard Num. миллиард *Milliarde* (= 1.000 Millionen); osm.: bei einigen milyar, bei anderen bilyon! Vgl. St. 150b und 798b

milliy Adj. миллий *national*:

~ ädäbiy til ~ эдебий тиль KT9.77.3 *die nationale Literatursprache*

min- min- / мин- / dobt. مینمه Bäk.

98.7 *(auf-, be)steigen*; osm.: bin-;

Ant.: tüş-

mısapır Nom. m. dobt. neben: musafir und (Kerim 295:) müsafir *Gast*; osm.: müsāfir und misāfir

miy Nom. мий Us. 155b *Gehirn*; osm.: beyin, vgl. → miy

mon Adj. dobt. مون 28.8 + 10 *traurig*

→ moñ

Mongolistan Nom. propr. geogr.

Монголистан Ana 185.28 f.

Mongolei; osm.: Moğolistān

moñ Nom. монъ / dobt. mon مون / m.

dobt. moñ Kerim 292

1. *Kummer, Leid* 2. *traurig*

moñli Adj. m. dobt. Kerim 292 *traurig*

→ muñli

Mopassan Nom. propr. Мопассан 106.1

(*Guy de Maupassant (1850 - 1893)*)

mor Nom. m. dobt. *Lawendel (spica*

etc.); osm.: lavanta (čičäği)

Moskva Nom. propr. geogr. Москва

Niš. 124.8 / dobt. Mosqova

موسقووا 48.25 *Moskau*; osm.:

Mosqova

Mosqova Nom. propr. geogr. dobt.

Mosqova موسقووا 48.25 *Moskau*;

osm.: Mosqova → Moskva

moşaq Nom. m. dobt. moşak Cev. 24.9

Glasperle; osm.: bonğuq

moysa Nom. мойса Ana 175.18 / m.

dobt. moysa Kerim 292 *Joch*; osm.:

boyunduruq

möñ → moñ

mubaräk мубарек Miš. 83.26 *sakral*

mučä Nom. муче 172.7 v.u. (*Kör-*

per)glied, *Organ* → müčä

mudavmät Adj. мудавмет Šäyt. 199.40

/ m. dobt. mudawmet Kerim 293

dauernd, regelmäßig; vgl. osm.

müdāvämät et- "regelmäßig be-
suchen"

mudir Nom. мудир

1. *Direktor*; osm.: müdīr > müdür

2. *Direktorin* Aqr. 99.24; osm.:

müdīrā, gelegentlich: müdür

muğay- мугъай- Šäyt. 201.14 / m. dobt.

mugay- Kerim 293 *betrüb't sein*

muğayt- мугъайт- / m. dobt. mugayt-

Kerim 293 : Kausat. zu: → muğay-

betrüben, traurig machen

muğibi + 1 m. kt. Postp. муджиби Us.

164b *gemäß* + 3; osm.:

mūğibinğä + 1

mulkiyät affiksi Nom. mul'kijet affiksi

4.14 + 15 *Possessivsuffix*

mumkün Adj. mumkyn / мумкюн

möglich

mumkünat Nom. мумкюнат; Us. 161f:

mumküniyät мумкюниет *Möglich-*

keit; osm.: 'imkiān (aber auch kt. Us.

80b: имкян)

muna 1. Füllw. dobt. مونا Bäk. 74.3 /

m. dobt. mīna Kerim 288 (*nun*) also

(beim Abschluss von Ausführungen);

osm. ca. ištä (böylä)

2. Zusatz zum Demonstr.-Pron.:

muna bu مونا بو Bäk. 12.6 *eben*

dieser, (eben) derselbe etc.

mundäriğä Nom. munderiçe /

мундеридже *Inhalt, Gehalt (m.)*

mundäriğäli Adj. мундериджели

gehaltvoll

muntazamlıq Nom. m. dobt. *Normalität*:

(hayat) muntazamlıkkā kīr- Şal. 52.5
sich normalisieren (Leben); osm.:
normalä dön-
muñlı Adj. мунълы Şäyt. 200.21 / m.
dobt. moñlı Kerim 292 *traurig*
muñlu Adj. мунълу *gedehnt, langge-*
zogen (Laut, Stimme)
muñrä- m. kt. мунъре- *muhen*
(Lautäußerung eines einzelnen
Rindes); osm.: böğür-
muñräş- m. kt. мунъреш- Niş. 85.23 :
Rezipr. von: muñrä- im koll. Sinn
muhen (Lautäußerung mehrerer
Rinder zusammen); osm.: böğrüş-:
sıgırlarnıñ muñräşmäleri
сыгырларнынъ мунърешмелери
KT8.29.4 f. *das Muhen der Rinder*
muptäda Nom. mupteda 4.6 /
муптеда Us. 161b *Subjekt*
muqayt Adj. мукъайт Us. 160b
vorsichtig; osm.: muqayyäd
~ ol- ~ ол- Us. 160b *auf der Hut*
sein
muqaytliq Nom. мукъайтлыкъ Us. 160b
Vorsicht:
~ nän ~ нен *vorsichtig*
muqaytsiz Adj. мукъайтсыз Us. 160b
unvorsichtig
murun Nom. m. dobt. Kerim 293 *Nase*;
osm.: burun
murnından tıgırgan tüşken + 2 Şal.
20.8 *j-m wie aus dem Gesicht*
geschnitten sein; osm.: burunundan
düşmüş + 2

murunlat- dobt. مورونلاتمق 13.1 / m.
dobt. murunlat- Kerim 293
Ausflüchte machen
musabaqalaş- мусабақалаш- Sä.v.
35.2 *wettstreiten*; osm.: müsābaqaya
gir-
musafirlik Nom. musafirlik /
мусафирлик Us. 162b *Besuch*
(= *Aufenthalt als Gast*) : ~ke сағыр-
31.6 v.u. ~ке чағыр- 209.7 f.
einladen
Musluman Nom. m. dobt. *Muslim*; kt.
musulman мусульман Us. 163a;
osm.: Müslimān > Müslümān
musulman m. kt. мусульман Us. 163a
Muslim
musulmanğa Nom. мусульманджа Niş.
100.32 *türkisch / Türkisch: im Sinne*
irgend eines türkischen Idioms, das
innerhalb der (Ex-)Sowjetunion ge-
sprochen wurde / wird
müakkämä Nom. m. dobt. müakkeme
Gericht; osm.: muḥākāmā
müçä Nom. موچه Bäk. 53.1, 57.13
Glied (eines Satzes) → muča
Mültäqā Nom. ملتهقا 49.18: das
grundlegende rechtswissenschaft-
liche Werk der ḥanefitischen
Rechtsschule "Mültäqā-l-'Ābḥur"
ملتقى الابحر "Der Zusammenfluss
der Meere" von 'Ibrāhīm bin
Muḥammäd āl-Ḥalābī (1459 - 1549),
vgl. İA I 122 f.

N

nabız Nom. m. kt. набыз Us. 166b

Puls:

nabızını → täškär- + 2 набызыны
тешкер- *j-m den Puls fühlen*

nafilä yärdä Adv. нафиле ерде
umsonst:

Indämäz atnıñ tepmäsi qattı olur, täp
~ ~ aytmağanlar ... Индемез
атнынъ тепмеси къатты олур, теп ~
~ айтмағанлар, ... 147.16 f. *Man
sagt nicht umsonst: Stille Wasser
sind tief!* → indämäz

nam Nom. нам P Us. 168b *Ruhm* etc.;
osm.: nām, şöhrät; kt. Syn.: шурет
şurät, унь уñ:

nam qazan- нам къазан-
KT8.118.10 v. u., Us. 168b *sich e-n
Namen machen*; osm.: şöhrät qazan-

nar¹ Nom. нар Us. 169b *Granatapfel:*

nar kibi qızar- нар киби къызар-
Ana 148.38 f. *puterrot anlaufen (= im
Gesicht ganz rot werden)*

nar² Nom. m- kt. нар < russ. нары Niš.
38.20 *Pritsche:*

tahta nar тахта нар Niš. 38.30
Holzpritsche

nargiz → nargüz

nargüz Nom. наргюз Analar 82.22, Us.
169b: nargiz наргиз / m. dobt.
nargöz Kerim 297 *Narzisse*; osm.:
nārgīlīs < P nargis, dobtürk. nergiz
Kerim 297

nasiyät Nom. насиет Yır. 85.16, Us.
170a nasiyat насият / m. dobt.

nasiyat Kerim 298 (*guter*)

Rat(schlag); osm.: naşihat:

~ ayt- ~ айт- Yır. 85.16 *e-n Rat
geben*; osm.: ~ et- / ~ ver- / ~dä
bulun-

naz Nom. m. kt. наз Us. 167a *Eleganz*;
elegant; osm.: nāzākāt:

Az ayt - naz ayt. Аз айт - наз айт.
KT8.69.4 v.u. *Sag wenig, aber das
schön!*

nazar Nom. m. kt. назар Us. 167a
Blick:

~ını tik- + 3 ~ыны тик- Niš. 17 *den
Blick auf j-n heften*
(tärän) ~ tašla- (терен) ~ташла- + 3
Niš. 3.17 *j-n lange / intensiv etc.
anschauen*

nazım šäkili Nom. m. dobt.
Gedichtform:

nazım šäkiliinde *in Gedichtform*

nazlığa Adj. / Adv. назлыджа *kokett*

näčün Interr.-Adv. dobt. نه چون Bäk.

83.1 et passim / m. dobt. neşin Kerim
299 *warum*

näday bolsa da Redew. m. dobt. neday
bolsa da Şal. 13.16 und: neday da
bolsa Şal. 36.22 / dobt. nä dä bolsa
نه ده بولسا Bäk. 109.4 *wie dem
auch sei*

nä dä bolsa → näday bolsa

nädір Indef.-Pron. nädір недір (Akk.:
nänidir ненидир) *irgendetwas*

nägiz Nom. негиз Us. 172b, Çen.-Gr. 147 / dobt. nägiz نه‌گیز Bäk. 90.17 *Grundlage, Fundament* / m. dobt. nene

Nämsä Nom. Немсе Us. 173a / m. dobt. nemse *deutsch, Deutscher*

-nän + 1 kt. -нен *mit* + 3:

männän меннен *mit mir*, sännän сеннен *mit dir*, biznän бизнен *mit uns*, siznän сизнен *mit euch*, kimnän кимнен *mit wem*, bunıñnän бунынънен *mit diesem*, onıñnän онынънен *mit ihm*

nänä Nom. dobt. نه‌نه / m. dobt. nene *Mama, Mutti* → nāniy

nāniy Nom. m. dobt. neniy Şal. 58.3, Kerim 299 *Mama, Mutti* → nänä

näşin Interr.-Adv. m. dobt. neşin *warum*; osm.: ničün / ničin

nävbät Nom. невбет

1. *Reihe(nfolge)*:

Ändi siziñ nävbätiñiz. Энди сизинъ невбетинъиз. *Jetzt sind Sie an der Reihe*. Osm.: Şimdi nöbät sizdä. Vgl. russ. моя очередь (neben: я на очереди "ich bin an der Reihe").

2. *Reihe, Schlange*:

~ini bāklä- ~ини бекле- ~ Niş. 96.15 *sich (brav / ordentlich) anstellen*

näylon Nom. нейлон < russ. нейлон < engl. nylon *Nylon*; osm.: naylon

nıqta- ныкъта- Muk. 93.6 *einfüllen*

ničündir Adv. m. kt. ничюндир Niş. 44.20 *aus irgendeinem Grund*

Ninäviya Nom. propr. geogr. Ниневия Miş. 57.4 *Ninive*

nisaplı Adj. m. dobt. Kerim 300 *ausgeglichen, ruhig*

nişan- нишан- 208.19, Us. 176b: nişanlan- нишанлан- *sich verloben*; osm.: nişanlan-

nışlä- < nā + işlä- m. dobt. nışle- *was machen*:

nışliysıñ Şal. 70.3 *was machst du?*

Niyāzī, Mähmäd Nom. propr. dobt.

محمد نيازی gest. 1783: gefeierter

dobt. Dichter (şā'ir), Gedicht: Qarğış

قارغیش "Der Fluch" 55.2 ff. (Artikel in 'Ämäl 1932 Febr. 1 – 4)

nomay Adj. m. kt. номай Us. 177a, Çen.-Gr. 148 *reich(lich)*:

~ bārākāt ~ берекет Niş. 63.35 *reiche Ernte*

~ suvlu ~ сувлу *wasserreich*

no-o! aydı ... Interj. Но-о! Айды ... Niş. 68.16, 69.24 *hüh* (Zuruf an Zugtiere: vorwärts); osm.: dāh! dah!

normal Adj. m. dobt. *normal*:

~ga kīr- Şal. 34.22 f. *sich (wieder) normalisieren*; osm.: normalä dön-

nuşsan Nom. нухсан 117.6 *Mangel*; osm.: noqşān

O

oba Nom. ова / оба Us. 179a *Haufen, Masse*

obala- обала- Us. 179a *auf e-n Haufen zusammentun / zusammenlegen:*

obalap qoy- обалап кьой- 97.33 dass.

Reflex.: obalan- овалан- 71.4 *sich ansammeln*

obır Nom. m. dobt. Kerim 302 *Vampir*

oblomov Nom. обломов *träger, willenloser Mensch:* nach dem Titelhelden des Romans "Oblómov" «Обломов» (1859) von Ivan Alekseevič Gončarov И. А. Гончаров (? - 1891)

obor Nom. m. dobt. < rum. obor *Viehmarkt*

odur-budur Adj. одур-будур:

odur-budur šäylär одур-будур шейлер Šäyt. 199 f. *ein paar Sachen*

og Nom. or Us. 179 f. *Vorderseite:*

ogdä ogde 75.2 *vorne*

oggä orre *nach vor(ne), vorwärts*

ogüni al- огюни ал- Säv. 49.2 *j-m zuvorkommen*

ogindän → ogündän

oglük Nom. оглюк Säv. 20.19, Us. 180a *Schürze;* osm.: öñlük

ogrät- орпет- Us. 180a *lehren;* osm.: öğrät-

ogrında + 1 kt. Postp. оґр҃нда *um 2 willen*

ogünä kt. Postp. оґюне Us. 180a

1. + 6 (temp.) *vor* + 3: bundan ~ бундан ~ *vorher, früher*

-mäzdän ~ / -мезден ~ *bevor*

2. + 1 *vor* (lok.) + 4:

koz ~ kätir- козь ~ кетир- *sich vor Augen führen*

ogündä + 1 kt. Postp. (Ant.: artında)

1. *vor* (lok.) + 3:

ğami ~ джами ~ Niš. 20.31 *vor der Moschee*

2. fig. *vor* + 3:

Alla-Taala ~ Алла-Таала ~ *vor dem Allerhabensten Gott*

ogündän Us. 180a

ogır Nom. m. dobt. ogır; osm.: uğur:

ogırları cönesin *es soll Glück bringen!*

ogırlat- m. dobt. ogırlat-:

közlerin uzaklarga ogırlat- Şal. 68.11 *die Augen in die Ferne richten / in die Ferne schweifen lassen*

ogul Nom. оґул Us. 180b *Sohn:*

Oğluñ olsa, bir bāla, qızıñ olsa, daa bir bāla. Оґлунъ олса - бир бея, къызынъ олса, даа бир бея. Analar 80.17 f. *Hat man einen Sohn, ist's ein Unglück; hat man eine Tochter, ist's ein noch größeres Unglück!*

oğa Nom. (m.) kt. оґа / оджа Us. 191a *Lehrer(in);* osm.: hoğa < P

hväğä; als Titel wird "oğa" wie "oğarçä" dem Namen nachgestellt.

Anm.: Vgl. die eigene Fem.-Form → oğarçä, die aber nicht verwendet werden muss, vgl.:

"Kälinniñ zänaatı nä?" döp soradı.
"Oğa ... Biologiya oğası." Келиннинъ зенааты не? - деп сорады. - Оджа ... Биология оджасы. Säv. 49.19 f.
"Was ist die = deine Braut von Beruf?" fragte er. "Lehrerin ... Biologielehrerin."

Doch wird dieselbe Person Säv. 50.17 als yaş oğarçä яш оджапче bezeichnet, und Säv. 50.19 f. wieder als biologiya oğası биология оджасы.

Vgl. auch den Usus im Russ.: Она хороший врач. *Sie ist eine gute Ärztin.* Allerdings nicht bei Lehrerin, die учительница heißt, im Gegensatz zum Lehrer: учитель.

oğalıq Nom. (m.) kt. оджалыкъ *der Beruf / die Tätigkeit e-s Lehrers / e-r Lehrerin, das Lehramt:*

~ yap- ~ яп- *als Lehrer(in) tätig sein, s-n / ihren Beruf als Lehrer(in) ausüben*

oğarçä Nom. оджапче *Lehrerin:* kann, aber muss nicht als Fem.-Form verwendet werden, vgl. → oğa. Als Titel wird das Wort wie "oğa" dem Namen nachgestellt: Märyäm oğarçä Мерьем оджапче Muğ. 69.10

oğilda- охылда- "oğ rufen" *jammern* → ağılda- :

ağıldap oğilda "ağ und oğ rufen"
ахылдап охылдап Säv. 26.1 dass.

okälän- (statt: opkälän-, zu opkä; osm.: öfkä) okelen- / окелен- *zornig werden*; osm.: öfkälän-

oktäm Adj. m. kt. октем / dobt. اوكتهم

1. *stolz* Us. 183a

2. *gewaltig, kühn:*

~ dağlar ~дагълар Niş. 97.29 = ~li dağlar ~ли дагълар Niş. 85.26 f. *die stolzen / gewaltigen Berge*

oktämlı Adj. m. kt. октемли → oktäm

okün- + 3 окюн- Niş. 40.3, Us. 183a *etw. bedauern:*

... döp okün- ... деп окюн- Niş. 134.17 *jammern, klagen*

okünč Nom. окюнч Us. 183a *Ärger, Kummer:*

~nän ~нен *ärgerlich* (Adv.)

okünčli Adj. m. kt. окюнчли Niş. 97.7, KT8.53.17 *ärgerlich, verärgert*

okür- окюр- / dobt. اوکورمهک Bäk. 50.10, Us. 183a ; Radl. I 1180 *weinen, jammern; brüllen, heulen*

oküriş Nom. окюриш Yır 90.5 *Brüllen, Gebrüll (e-s Rindes)*

okür-okür Adv.:

okür-okür ağla- окюр-окюр агъла- Niş. 17.10 f., KT9.66.3, Us. 183a *bitterlich weinen*; osm.: qanlı yaşlarla ağla-, ağı ağı ağla-

ol- (-mäk) оль- Us. 185b *sterben* → öl- olän Nom. олен Ana Yur. 57.12, Us. 184b / m. dobt. ölen Kerim 311 *Pflanze, Kraut*

olčä- ольче- Us. 185b *ab-, aus-, vermessen*; osm.: ölç-

olıp m. kt. олып *in der Eigenschaft + 2, als + 1* etc.; Syn. + osm.: olaraq

Mında aydavğı olup çalışa. Мында айдавджы олып чалыша. Niš. 106.30 *Er arbeitet hier als Fahrer.*

oluğı m. kt. олуджы :

oluğıdır олуджыдыр Niš. 10.30, Çen. 26 = oluğı şäydir Çen. 26 *so etwas kommt eben vor / kann vorkommen*; osm.: böylä şeylər olur

omür → ömür

oñ¹ Nom. онъ m. dobt. oñ *recht(s)*; osm.: sağ, Ant.: kt. + osm.: sol: oñ / sol tarafta онъ / сол тарафта KT8.20.11 / 14 *rechte / linke Seite* m. dobt. oñ kol *die rechte Hand* 1. wörtlich / anatomisch 2. fig. oñ kolım Şal. 72.21 *meine rechte Hand, d. h. mein (unentbehrlicher) Helfer*

oñ² Nom. (m.) kt. онъ / m. dobt. oñ *Fülle, Überfluss, reichlich*: ~ ol- ~ ол- *im Überfluss vorhanden sein*: oñ bäräkät онъ берекет Muk. 91.15 f. *reiche Ernte* Mäyva, yuzüm dä oñ oldı. Мейва, юзюм де онъ олды. Niš. 63.36 f. *Obst und (Wein)trauben gibt es in Hülle und Fülle.* bostan oñ Şal. 43.24 *im Gemüsegarten gibt es alles in Hülle und Fülle*

oñaytla- оңайтла- Ana Yur. 57.14, Us. 187a *bereithalten*:

soldatlar avtomatlarını oñaytlay bərip tutalar солдатлар автоматларыны оңайтлай берип туталар Yarı 61.2 f. *die Soldaten hatten ihre MPs schussbereit in der Hand*

oñaytlı Adj. оңайтлы Us. 187a *leicht, günstig, passend, bequem*: ~ vaqıt ~ вакыт *günstige Zeit*

oñaytlıq Nom. оңайтлык Us. 187a *Leichtigkeit, Bequemlichkeit*: ~nän ~нен Sälv. 51.7 *mit Leichtigkeit, leicht, bequem (Adv.)*

oñaytsız Adj. + Adv. оңайтсыз Us. 187a *ungeschickt* ~ aräkätlär ~арекетлер 170.5 f. *ungeschickte Bewegungen*

oñğan Adj. оңгъан Us. 187a / dobt. اوڭغان 13.8 *tüchtig*

oñğanlıq Nom. dobt. اوڭغانلىق 47.7 *Tüchtigkeit*

oñğar- оңгъар- Analar 30 f. *Erfolg haben* etc.

opäratsiya Nom. операция russ. *Operation*; osm.: ‘amäliyāt: ~ ol ~ол- Us. 187b *operiert werden*; osm.: ‘amäliyāt ol-

opkă Nom. m. kt. опыке Niš. 9.36, Us. 187b *Zorn*; osm. öfkä

oq (oqu) Nom. m. kt. окъ (окъу) / oq (oğı) dobt. اوڭى (اوڭى) Bäk. 80.9 / m. dobt. ok Kerim 303 (ohne Suffix) *Pfeil*

oqala- окъала- Ana 196.2, Us. 183b / m. dobt. okala- Kerim 303 *reiben*; osm.: ov-

Reflex.: oqalan- окъалан- 76.2 *sich reiben (Hund an den Füßen e-s Menschen)*
 oqşıp-oqşıp окъшып-окъшып:
 ~-~ qus- ~-~ къус- Sä. 26.12 *sich heftig übergeben*
 oqşun- m. kt. окъшун- Niş. 81.3 / m. dobt. okşı- Kerim 304 *Brechreiz haben, es würgt j-n*
 oqtal- dobt. اوقاتالماق Bäk. 50.14 / m. dobt. oktal- Kerim 304 *sich e-r Sache zuwenden, sich an e-e Sache machen*
 oquv Nom. окъув *Schul-:*
 ~ yılı ~ йылы KT9.5.5 v.u. *Schuljahr*; osm.: dârs sânesi / yılı, öğretim yılı
 oquw Nom. m. dobt. okuw *Bildung(sgrad):*
 okuw ciyetinden Şal. 54.5 *was (ihre) Bildung anbelangt*
 or- op- Ana 155.5, Çen.-Gr. 150, Us. 188a *(ab)mähen*; osm.: biç-, haşâd et-
 ora- opa- Sä. 14.8. *(ein)wickeln*; osm.: sar-
 Reflex.: oran- + 3 (yorganga) m. dobt. *sich in (e-e Decke) wickeln*
 Kausat. + Pass.: oratıl- Şal. 25.20 *sich wickeln um 4*
 orkân Nom. оръкен Ana 179.11, Us. 188 f. / m. dobt. örken Kerim 313 *Stängel (e-r auf der Erde wachsenden Frucht, z. B. e-r Melone oder e-s Kürbisses):*

qartop ~läri къартоп ~лери Ana 180. 29 f. *die Stängel der Kartoffeln*
 ornäk Nom. орънек Us. 189a *Muster, Vorbild, vorbildlich* (vgl. engl. model) → örnäk
 Orqapu Nom. propr. geogr. اورتاپو 44.16, sonst auch: اورتاپو *Perekop*, russ. Перекоп
 ort- (-māk) op(ь)т- Us. 189b
 1. *(be-, ver-, zu-)decken*
 2. *(Türe) schließen* 179.11; osm.: qapa(t)-, *(Augen) schließen* KT8.22.18; osm. yum-
 Reflex.: ortün op(ь)түн-: *sich verstecken, sich verbergen*:
 fig.: "sävgi" sözünän ~ «сєвги» сєзюнєн ~ 210.2 *sich hinter dem Wort "Liebe" verstecken, das Wort "Liebe" als Vorwand nehmen* etc.
 Orta dāñiz Nom. propr. geogr. Орта дєнъиз Miş. 52.29; *Mittelmeer* osm. Aqdāñiz (und pars pro toto: Ägä)
 orta äsasnän Adv. m. kt. орта эсаснен KT8.33.16 *im Durchschnitt*
 ortan parmaq Nom. dobt. اورتان پارماق / m. dobt. orta parmaq Şal. 83.11 *Mittelfinger*; osm.: orta parmaq
 ortanğı Nom. m. dobt. ortancı *der mittlere (Sohn)*; osm.: ortanğa ~ ulım *mein mittlerer Sohn*; osm. ortanğa oğlum
 ortük Adj. / Partiz. m. kt. орътюк *geschlossen (Augen, Verkaufsladen* etc.):

- Kozläri ortük. Козьлери орътюк.
KT8.22.18 *Seine Augen waren geschlossen.*
Çayhane ... çoqtan ortük ädi ...
Чайхане чокътан орътюк эди ...
KT8.115.21 *Das Teehaus ... war / hatte schon lange geschlossen.*
- ortün- op(ь)түн- → ort-
os- (-mäk) ось- Us. 189b / m. dobt.
ös- Kerim 313
1. *wachsen, mehr werden*
2. *auf-, heranwachsen*
Kausat.: ostür- осьтюр- (*ein Kind*)
großziehen; vgl. → ostür-
osal Nom. m. kt. осал Us. 189b
1. *zu verachten, gering(zuschätzen):*
Bu ... osal ... дәгил Бу ... осал ...
дегиль. Ana 172.42 f. *Das ... ist nicht zu verachten.*
osal yardım дәгил ädi осал ярдым
дегиль эди Niš. 26.1 *war keine geringzuschätzende Hilfe*
2. m. kt. + m. dobt. osal *schlecht (Charakter):*
osal tabiyat *fieser / mieser Charakter*; osm.: kötü
1 aqqında ~ tüşün- 1 акъкъында ~
түшюн- Niš. 133.27 *von j-m schlecht denken*
osallıq (-ğı) Nom. m. kt. осаллык / m.
dobt. osallık Kerim 307 *Gemeinheit*;
osm.: 'ādīlik, alçaqlıq;
... olargä yapmağan osallığı qalmadı
... оларгә япмагъан осаллыгъы
къалмады. Niš. 113.24 ... *es gab keine Gemeinheit, die man ihnen nicht angetan / zugefügt hätte*
- osmür Nom. m. kt. осьмюр Us. 189b,
Çen. 13 *Halbwüchsige(r): Junge oder Mädchen im Alter zwischen 12 und 16 Jahren*
ostür- осьтюр- Sä. 15.13: Kausat. zu:
→ os- (*ein Kind*) *großziehen*
osümlük Nom. осюмлик Us. 189b
Pflanze; osm. + m. kt. Syn.: bitki,
nābāt
suv ~läri сув ~лери *Wasserpflanzen*
oş Interj. m. kt. ош Ausruf, mit dem
man Hunde vertreibt oder hetzt
(Radl. I 1148) oder Kühe antreibt (Us.
191b):
ош копегим деме- Niš. 31.29 f., Us.
191b, Radl. I 1148 *j-n überhaupt nicht beachten, j-m überhaupt keine Beachtung schenken* "zu j-m nicht einmal sagen: Fort, du Hund!"
oşa- + 3 (m.) kt. оша- Miš. 51.ult., 52.2
Us. 191b 7 / dobt. اوشامق *j-m gleichen, ähneln, nach j-m geraten*;
m. dobt. → uşa Kerim 437: uşa-;
osm. + m. kt. Syn.: bāñzā-
Qız anasına oşaydır.
25.14 *Das Mädchen gerät nach / gleicht seiner Mutter.*
Kausat.: oşat- ошат- Miš. 58.8 v.u.,
Us. 191b *angleichen, gleich machen*
oşat- ошат- *angleichen* zu: → oşa-
oşäk Nom. ошек 214.5 / dobt. → öşäk
Tratsch, Verleumdung etc.

oşäkçi Nom. m. kt. ошекчи Niş. 108.42,
Us. 191b *Tratschmaul, tratsch-*
süchtig

ot¹ Nom. m. dobt. Kerim 308 *Feuer:*

~ al- *zu brennen beginnen*

~ ber- *etw. anzünden*

~nı söndir- *das Feuer löschen*

ot² Nom. m. kt. ot Us. 190a / m. dobt.

ot Kerim 308 *Gras, Kraut*

ot- (-māk) оть- / öt-; m. dobt. öt-

1. *vergehen (Zeit)*; Syn.: käch- kec-
70.4 v.u. osm.: gäch-:

Aradan äki afta qadar vaqıt otti.
Арадан эки афта къадар вакъыт
отти. Aqr. 103.20 *Seither waren*
ungefähr zwei Wochen vergangen.

2. + 6 *an j-m vorbeigehen*

3. + tarafqa + 1 тарафкъа *auf j-n*
zugehen:

... olar tarafqa otti dä: ... олар
тарафкъа отти де: ... Sä. 39.2 ...
ging auf sie zu und (sagte:) ...

otäyā + 6 Postp. отее *jenseits:*

Uraldan otäyā koy yoq дәйләр.
Уралдан отее кой ёкъ дейлер. *Es*
heißt: Jenseits des Urals steht kein
Dorf (mehr).

otkän Adj. / Partiz. отькен *vergangen,*
letzt; osm.: gächän:

otkän sänä отькен сене Aqr. 102.12
im vergangenen / letzten Jahr, das
vergangene / letzte Jahr; osm.:
gächän sänä / yıl

otkän säfär отькен сефер *das letzte*
Mal; osm.: gächän säfär etc.

otkär- отькер- *aus-, durchführen,*
veranstalten → ötkär-

Pass.: otkäril- отькерил-

otküz- отькез- Sä. 8.18: Kausat. zu →

ot- *(Zeit) verbringen*; osm.: gächir-

otkür Adj. (m.) kt. отькюр Çen. 24
scharf, durchdringend etc. → ötkür:

~ davuşnän ~ давушнен Niş. 19.36,
98.22 *mit scharfer / durchdringender*
Stimme = ~ säs ilä ~сес иле Ana
177.36 f.

~ kozlū ~ козьлю Şäyt. 200.32 *mit*
scharfem Blick

otkürlik Nom. отькюрлик *Schärfe,*
Scharfsinn

otmāk Nom. (m.) kt. отьмек Ana
162.16, Us. 190b *Brot*; osm.: etmāk
> ekmāk → ötmāk

otrū + 6 kt. Postp. отрю *wegen* + 2;
osm.: ötürü, → ötrü

otur- m. kt. *sitzen:*

oturmaqı dāvam ät- отурмакъны
девам эт- KT9.105.9 *sitzen bleiben*

oturğıç Nom. отургъыч Us. 190a *Sitz*
(im Auto)

oturt- Kausat. zu: → otur-:

fidan ~ фидан ~ 132.20 *Setzlinge*
pflanzen / einsetzen; Syn.: fidan dik-

oy Nom. ой *Gedanke*; Syn.: tüşünğä;
osm.: düşünğä:

bunıñ kibi ~larnän бунынъ киби
~ларнен 173.32 f. *mit solchen*
Gedanken (im Kopf); Syn.: fikir

~largā dal- ~ларгъа дал- 143.4 f. *in*
Gedanken versinken; osm.:
düşünğälärä dal-

~largā dalğan ~ларгъа далгъан
Sä. 48.14 f. *(ganz) in Gedanken*
versunken = tüşünğälärgä dalğan

тюшюнджелерге далгъан Sad.
 55.19
 ~larğa daldır- + 4 ~ларгъа далдыр-
 KT8.80.15 *j-n nachdenklich stimmen*
 oy- m. dobt. (*Haus*) *niederreißen,*
zerstören Şal. 10.19
 oyčan Adj. ойчан Yır 87.23, Us. 183a
nachdenklich, versonnen, gedanken-
voll:
 ~larğa dal- ~ларгъа дал-
 ~ kozlū ~ козьлю Ана 145.37 са.:
mit nachdenklichem Blick
 oyčanlıq Nom. ойчанлыкъ 113.6 са.:
nachdenkliche Stimmung, Verson-
nenheit
 oylan- (m.) kt. ойлан- / dobt. اويلانمق
etw. bedenken, sich etw. überlegen,
nachdenken:
 -maqñ ~ -макъны ~ Niş. 10.21 *sich*
überlegen, wie man tun könnte
 + dāp Niş. 41.43 *der Meinung sein,*
glauben
 oylā Adv. ойлә so, → öylā
 oyna- m. dobt.:
 Oynamaga bilmegen dawıdan köre.
 Şal. 27.6 *Wer nicht hören will, muss*
fühlen.
 oynaş Nom. ойнаш / dobt. اويناش
Gefährte, Geliebter etc.:
 O mäni ... ozünä oynaş yaptı ... О
 мени ... озюне ойнаш япты 40.4 f.
Er machte ... mich zu seiner
Geliebten.

oz (ozü) emphat. Pron. озь *selber,*
selbst, eigen:
 oz vaqtında озь вакътында *recht-*
zeitig; osm.: vaqtindä
 ozünä käl- озюне кел- (*wieder*) *zu*
sich kommen, das Bewusstsein
(wieder)erlangen
 ozüni älgä al- озюни эльге ал- m.
 kt. KT8.63.ult. *sich zusammenreißen*
 oz- (-maq, -ar) оз- / dobt. اوزمق
überholen, übertreffen, überlegen sein
 ozäkli Adj. озекли Ана 179.9, Us. 181a /
 m. dobt. özeklī Kerim 314 *markig,*
kräftig, Speise
 ozän Nom. озен Us. 181ab m. dobt. →
 özän *Fluss;* osm.: nāhir, ırmaq
 Ozbäkistan Nom. propr. geogr.
 Озбекистан Niş. 116.22, KT8.119.1
Usbekistan; osm.: Özbäkistān
 ozdır- оздыр- Säv. 24.11: osmanisierte
 Form von → ozğar-
 ozğar- (-ır) (m.) kt. озгъар- Us. 181a
 1. *begleiten, geleiten:*
 şubäli baqışnān ~ + 4 шубели
 бакъышнен ~ Niş. 15.6 f. *j-n mit*
misstrauischen Blicken betrachten
 o bir dünyağa ~ + 4 о бир дюнъягъа
 ~ Niş. 75.24 *j-n umbringen, ins*
Jenseits befördern
 2. *hinausgeleiten;* Ана 157.6 eher:
hinauskomplimentieren (aus e-m
Amt)
 ozğarığı Nom. озгъарыгъ 82.3 v.u. /
 озгъарыджы Us. 181a *Begleiter*

Ö

ödä- dobt. *zahlen*:

Pass.: ödäl- أودهللك 14.2 / m.

dobt. öden- Kerim 310

ödäläk Nom. dobt. أودلهك 72.1 / m.

dobt. ödelek Kerim 310 *furchtsam, feige, Feigling*; osm.: ödläk

ökiniş Nom. m. dobt. ökiniş Kerim 311 *Reue, Traurigkeit* etc.; osm.: pişmānlıq

bonıñ üşün ökinişim bek balaban
Şal. 22.23 "das (was ich falsch gemacht habe) tut mir sehr leid" = *Es tut mir sehr leid, dass ich das falsch gemacht habe.*

ökir- m. dobt. Şal. 69.2, Kerim 311 *wüten, brüllen (Meer)*

öl- əl- *sterben* → ol- (-mäk)

ölät Nom. m. dobt. ölet Kerim 311 *Pflanze, Gras, Kraut*

ömür Nom. əmyr *Leben* → omür

örnäk Nom. ərnek *Vorbild* → ornäk:

ərnek bir memleketi 75.2 f. *ein vorbildliches Land*

ös- əs- / m. dobt. ös- *wachsen* → os- (-mäk)

östir- m. dobt. Kaus. zu → ös-

e-n Sproß wachsen lassen, treiben (Pflanze) Cev. 14.pu.
(*Kinder*) *großziehen* Cev. 86.9

öşäk Nom. dobt. أوشهك *Tratsch, Verleumdung* etc.

~ ayt- أوشهك آيتمق *tratschen, die Leute "ausrichten" / schlecht machen*

öşäkşilik Nom. m. dobt. *Tratschhaftigkeit*

öt- ət- → ot-

ötkär- ətker- → otkär-

ötkün Adj. ətbyn *durchdringend, schrill (Stimme)*

ötkür- ətkyr- → otkür-

~ baqış ~ baqış 66.29 *scharfer Blick*

ötmäk Nom. ətme / dobt. اوتمك 31.1 / m. dobt. ötme Kerim 314 *Brot* → otmäk

~ pişir- *Brot backen*

ötrü kt. Postp. ətıy / otrü отрю / dobt. اوترو auch: *über*; Syn. kt. →

aqqında; osm.: haqqında:

Onda Qrımdan ötrü köp şaylär / şıylär bola.

اوندا قريمدن اوترو کوپ شيلر
بولا. *Darin (= in dieser Zeitschrift) gibt es (= steht) viel über die Krim.*

öttir- dobt. Kausat- zu: öl- اوتديرمك 57.13 *töten*

ötürü → otrü

öylä Adv. əjle *so* → oylä Bäk. 102.17 f.

öz emphat. Pron. öz / dobt. أَوْز
 m. dobt. öz Kerim 314 → oz
 ~ ~inä أَوْز أَوْزِينِه Bäk. 102.17 f.
allein; für sich; ohne Zusatz
 özäk Nom. m. dobt. özek Kerim 314
Fruchtfleisch (e-s) Kürbisses etc.
 özän Nom. ezen *Fluss* → ozän

özänčik Nom. ezencik Demin. von →
 özän *kleiner Fluss*
 Özi Qazağı Matuz 1976.16 *die*
ukrainischen Dnjepr-Kosaken
 özlük Nom. m. dobt.:
 özlüğinden *von selber;* osm.:
 kändiliğindän:
 özlüğinden arüw bol- Şal. 28.1 *von*
selber heilen (Wunde)

P

padiša m. kt. падиша auch: *der*
russische Zar:
 ta padiša Nikolay zamanlarında та
 падиша Николай заманларында
 KT8.26.5 *noch zu Zeiten des Zaren*
Nikolaus (II.)
 pağıl Adj. пахыл *neidisch*
 pağılla- пахылла- Us. 195a *beneiden,*
neidisch sein; zu: → pağıl; vgl. →
 pağılla-
 palı Adj. m. dobt. *teuer* Kerim 315;
 osm.: pahālı < bahālı zu P. bahā:
 ~ga sat- *teuer verkaufen*
 paliy Nom. m. dobt. Şal. 63.3, Kerim 315
Schoßhund
 paŋa Nom. панджа / m. dobt. panca
 Kerim 316 *Tatze, Pranke* (Şäyt.
 203.33 f.: *e-s Bären*), auch fig.; osm.:
 pānčä
 pantürkizm Nom. пантюркизм Şäyt.
 202.32 *Pantürkismus*
 papır Nom. m. dobt. Kerim 316
Dampfer; osm.: vapur; Variante:
 vapor

papiy Nom. папий Aqr. 99.30, 103.24,
 Us. 192b / m. dobt. papiy Kerim
 316 *Ente*
 pağılla- m. kt. пакылла- *neidig /*
neidisch sein; vgl. pağılla-
 ~ğanından ~гъанындан Niş. 105.10
 f. *aus Neid*
 pağıllıq Nom. m. dobt. pakıllık *Neid,*
Eifersucht
 parla- парла- / m. dobt. parla- Kerim
 317 *(Holz) hacken, spalten:* ağaç ~
 агъач ~ Ana 171.5 *Holz hacken*
 parmaq Nom. пармакъ *Finger:*
 işarät parmağı ишарет пармагы
 Niş. 103.pu. *Zeigefinger* = kostärgič
 parmağı косътергич пармагы Niş.
 117.42; osm.: 'işārät parmağı,
 šāhādāt parmağı, ikinçi parmaq
 pasport Nom. m. kt. паспорт < russ.
 dass. *Reisepass*
 patlav Nom. патлав Niş. 72.24
Explosion; osm.: patlama

patta-satta Adv. патта-сатта Us. 194b,
Çen.-Gr. 151: pat-sat пат-сат *nur
ganz vereinzelt, spärlich, nur wenig:*
yalıñız ~-~ ялынъыз ~-~ *nur hin
und wieder*

paynozü Adv. / Pron. пайнозю *ganz
allein:*

~ yaša- ~ яша- 49.22, 69.28 *ganz
allein (= ohne Partner) leben*

Pazarğıq Nom. propr. geogr. بازارچق

Pazardžik (heute: Bulgarien): rum.

Bazargic, bulg. Hadžioglu Pazardžik,

später: Dobric, 1949 - 1992 Tolbu-
chin: in der südlichen Dobrudscha

päkit- pekit- / пекит- *befestigen* (GzO:
ohne fig.)

pälin Nom. pelin / пелин *Wermut;*
osm.: dass.

pälvan Nom. (m.) kt. пельван / m.
dobt. pelwan

1. *Ringer;* m. kt. Syn.: kuräšči
курешчи

2. ca.: *toller Bursche, Mordskerl,
tüchtig* (russ.: молодец)

pänsiya Nom. пенсия < russ. dass.
Rente:

~ğa čiq- ~гъа чыкъ- 194.5 *in die
Rente gehen*

Pärsiya Nom. propr. geogr. Персия
Persien

pärvanä Nom. перване (*Nacht*)falter;
osm.: dass.:

pärvanä ozüni atäškä ata. перване
озюни атешке ата. 210.12 *Der
Falter stürzt sich (selber) ins Feuer:*

beliebtes Motiv in der islam. Mystik
und in der erotischen Dichtung.

päs Nom. dobt. پهس *Fes / Fez;* osm.:
fäs:

~ kiy- پهس کیمک *e-n Fes tragen /
aufhaben*

päsılğan Nom. m. dobt. Cev. 55.7,
Kerim 321 *gemeines Basilienkraut,
Ocimum basilicum;* osm.: fäsläğän

päšlik Nom. m. dobt. pešlik Kerim 322
Heizmaterial

päšman Nom. пешман *Reue;* osm.:
pīšmān / pēšīmān:

päšman ol- пешман ол- Säw. 27.3
bereuen

päzämānk Nom. m. dobt. pezemenk
Kerim 322 *Zuhälter,* (als
Schimpfwort ca.): *Dreckskerl u. dgl.;*
osm.: päzävānk < P pažavand

pičaq Nom. пычакъ *Messer;* osm.:
bičaq

pičqı Nom. пычкы Ana 188.16, Us.
201b / m. dobt. pişkı Kerim 324
Säge; osm.: dästärä / tästärä; zu pič-
пыч- Us. 201b, vgl. osm. bič- "in e-e
bestimmte Form oder in verschie-
dene Teile schneiden"

pis- m. kt. пыс- Niš. 30.33, Ana Yur.
57.11 *sich ducken, sich kauern,* Us.
201a: *sich verstecken, in die Knie
gehen* / dobt. pis- Kerim 323; osm.:
pus-

pistir- dobt. پیسترمق 53.6 *in die
Flucht schlagen, zu Paaren treiben*
etc.

pişna- пышна- / m. dobt. pişna- Kerim 324 *schnauben, nach Atem ringen*; osm.: pofla- / pufla-;
 pişnap пышнап (*ganz*) *außer Atem*
 tärläy-pişnap терлей-пышнап Muğ. 70.29 *verschwitzt und (ganz) außer Atem*
 pištav Nom. пыштав ; osm.: tabaŋa;
 Variante: → *Pistole puštav*
 pita- (m.) kt. пыта- Us. 201a, Çen.-Gr. 152 *ausholzen, ausästen*
 pıtaq Nom. ытақ / пытакъ Us. 201a / m. dobt. pıtak Cev. 24.11 *Ast, Zweig*; osm. dal:
 çalı ~ları чалы ~лары 98.7 *Reisigäste*
 dämıyol pıtağı демирёл пытагы KT8.77.3 *Seitenlinie (e-r Eisenbahn)*
 pıtav Nom. m. kt. пытав Niş. 52.ult., Us. 201a *das Ausholzen* etc., zu: → pita-
 pıtraqlı Adj. пытракълы *dornig, stachelig*, vgl. DS IX 3449; Us. 201: *verwickelt, kompliziert*: ~ mäsälä ~ меселе Niş. 101.42 *e-e heikle Angelegenheit*
 pičän Nom. pıcen / пичен Heu; osm.: quru ot:
 pičän tüstä saçlar пичен тюсте сачлар 113.5 v.u. f. (*stroh*) *blondes Haar*
 pılğan Nom. m. dobt. pılcan *Tasse*; osm.: fiŋğān:
 kawē pılcanı *Kaffeetasse*
 pıntılık Nom. m. dobt. Kerim 325 *Schlauheit*
 pıqarā Nom. m. dobt. pıkarē *arm, Armer*; osm.: fuqarā

pıt- dobt. پيتمەك Bäk. 79.3 / m. dobt. pıt- Kerim 325 *enden*; m. kt. bit- Us. 47a; osm. bit-
 pıtır- Kausat. zu: → pıt- dobt. پيديرمك
 1. *beenden, zu Ende machen*; osm.: bitir-;
 mäktäbini ~ مکتەبنی پيديرمك 36.15 *die Schule abschließen*
 2. *zahlen*:
 Tatarlarğa sänädä bilmäm näqadar para pıtırä äkänlär.
 تاتارلارغه سەنەدە بىلمەم نە قادار پارا پيديرە ئەكەنلەر.
 49.1 f. *Sie zahlten den Taren im Jahr - ich weiß gar nicht wieviel Geld.*
 popaz Nom. m. dobt.:
 kart ~ Şal. 69.16: Schimpfwort (wie auch papaz im Osm.)
 piyazla- m. kt. пиязла- Niş. 11.13, Us. 198a
 1. *liebkosen*
 2. *schmeicheln*
 poçta ştapı Nom. почта штампы Muğ. 75.14 *Poststempel*
 pomidor Nom. помидор < russ. dass. < ital. (Pl.) pomi d'oro; osm.: domates (< griech. (Pl.) ντοματεις)
 potik Nom. m. kt. потик Niş. 43.38 → potük
 potük Nom. m. kt. потюк Niş. 49.6, Us. 199a *Überschuh* < russ. ботники
 prokuror Nom. прокурор Niş. 125.6 < russ. dass. *Staatsanwalt*

protokol (-li) Nom. m. kt. протокол <
 russ. dass. *Protokoll*
 puğu Nom. m. kt. пугъу KT8.61.pu.,
 Us. 200a *Uhu*; osm.: puhu quşu
 purım Nom. m. dobt. *Backofen*; osm.:
 fırın
 puskürt- m. kt. пускюрт- Niş. 4.7, Us.
 200b *besprengen, besprühen*; osm.:
 püskür-, sârp-, fişqır-

puştav Nom. m. kt. пуштав Yarı 61.1
Pistole → pıştav
 pyansa Nom. m. kt. пьянса 62.24 <
 russ. пьяница *Säufer*
 pyansalıq Nom. m. kt. пьянсалыкъ
Trunksucht; Syn.: içkiğilik
 ичкиджилик

Q

qa قا dobt.
 1. Interj. qa ballar قا باللار 45.4 *ihr Kinder!*
 2. → qat(mäk)
 3. → qa yärinä
 qaar (-ri) Nom. къааръ Us. 114a *Kummer, Gram*
 qaarläñ- къаарлен- Us. 114a *sich grämen*
 qabär Nom. m. dobt. kaber *Nachricht*;
 osm.: ħabär
 qabulĥanä Nom. m. kt. къабулхане
 KT8.44.6 v.u., Us. 114b *Empfangszimmer, Sprechzimmer*
 qaburčaq Nom. къабурчакъ Us. 114b
 (*kleine*) *Muschel*
 qaburğa Nom. qавурğa 88.13 /
 къабургъа Us. 114b *Kante, Rand*
 qačan Interr.-Adv. m. kt. къачан / dobt.
 قاچان 68.12 *wann*; osm.: nä
 zamān / nä vaqit:
 qačan da olsa къачан да олса KT9.
 44.3 v.u. *wann es auch sei / wäre*

qačangā къачангъа Säv. 50.8 *bis wann*
 qada- къада- Us. 115b mong. Lw.
 Poppe 1962.337 *befestigen, festmachen*
 Pass.: qadal- къадал- :
 Ayaqları yärgä qadalğan kibi oldı.
 Ajaqlarъ jerge qadalğan kibi oldı.
 75.pu. f. *Er stand wie angewurzelt da.*
 m. dobt. kadal- + 3 Kerim 186 *eindringen in 4*:lt. Us. 115b m. kt. dass.
 qadın Nom. къадын Us. 116a auch:
 (*Ehe*)*frau, Gattin*; osm.: äş, räfiqa:
 ~ым Niş. 91.23 f. *meine Frau*, ~ы
 Säv. 43.15 *seine Frau*
 qadim Adj. къадим Us. 116b (*ur*)*alt*;
 osm. qadīm, äski:
 qadimdän-qadim zamanlarda
 къадимден-къадим заманларда
 164.5 v.u. *in uralter Zeit, vor undenklichen Zeiten* (Märchenbeginn:
 "es war einmal");

osm.: bir varmış, bir yoqmuş äski
günlärdä

qalabalıq Nom. / Adj. m. kt.
къалабалыкъ *verworren* / dobt.
قالابالق : 47.3 *zusammengedrängt*
~ vaziyät ~ вазият Niš. 102.13
verworrene Situation

qalač Nom. къалач Us. 118a / dobt.
قالاش 61.8 / m. dobt. kalaş Kerim
189 < russ. калач *Kringel, Brezel,*
Weißbrot in Hufeisenform; osm.:
simîd / simit
bîr simîţçide toqtay, bîrkaş kalaş alıp
Şal. 54.ult. *bei einem Brezelverkäufer*
blieb er stehen und kaufte ein paar
Brezel(n)

qalačla- m. kt. къалачла-:
Reflex.: qalačlan- къалачлан-
1. *sich einringeln* Niš. 59.17
2. *sich winden um 4*:
ayaqları yılanñan qalačlangan bala
аяақлары йыланñен къалач-
ланған бала KT8.120.13 f. *das*
Kind, um dessen Füße sich die
Schlange wand

qalaş → qalač

qalav Nom. къалав Us. 118a *Mauer-*
(werk); osm.: dīvār, duvar

qalavǵı Nom. къалавджы Aqr. 108.28,
auch: divar qalavǵı дивар
къалавджы Aqr. 108.24 f. *Maurer*

qalaw Nom. m. dobt. kalaw Kerim 189
Mauer

qalay Interr.-Adv. dobt. قالای *wie*:
qalay da bolsa قالای دا بولسا
54.15 *wie dem auch sei*, vgl. Radloff

II 227a; m. dobt. neday bolsa da Şal.
13.16

qalčan Nom. (m.) kt. къалчан *Schild*
(m.); osm.: qalqan:
~ kiy- ~ кий- KT9.41.15 + Übers.
den Schild nehmen, sich mit dem
Schild wappnen

qaldır- qaldır- / къалдыр- Us. 118a
1. *lassen* etc. etc.; osm.: b(ı)raq-,
ärtälä- etc.:
Toplaşuv yarıñğa qaldırıldı. Toplaşuv
jarıñğa qaldırıldı. 58.pu. *Die Ver-*
sammlung wurde auf morgen
verschoben.
2. *(ein Körperglied) verlieren /*
einbüßen:
... qolunı Ukraina çöllärindä
qaldırğanda ... .. къолуны Украина
чёллеринде къалдырғанда ... Niš.
100.25 f. ... *als er (bei den Kämpfen)*
in der Ukraine seinen Arm verlor

qalımtı Nom. qalımtı 96.10 v.u. /
къалымты Us. 118b *Rest*; osm.:
qalıntı

qalıbı Schw. m. dobt. kalıbı Kerim 190
wahrscheinlich; osm.: ğālibā

qalip Nom. m. kt. къалип Niš. 26.ult.
Herz; osm.: qalb/p (-bi)

qalqın Adj. къалкъын Us. 118a
hochgewachsen
~ğa ~джа Aqr. 99.3 *ziemlich hoch-*
gewachsen

qaltıra- qaltıra- / къалтыра- Us. 118b
/ dobt. قالتيرامق *zittern*; osm.: titrā-
vgl. → dir-dir ~

qaltıraş- къалтыраш- Yarı 61.19 f.:
 Reziprok zu: qaltıra- beim Pl.-Subjekt
zittern
 qaltırav Nom. къалтырав *das Zittern*
 qaltıravuq Adj. къалтыравуқ *zitternd:*
 ~ säś ~сес Ана 159.23 *zitternde*
Stimme
 qambıray- къамбырай- Us. 119a /
 dobt. قامبیرایمق 21.4 *sich*
krümmen, sich beugen, "e-n Buckel
(qambır къамбыр) machen"
 qamır Nom. m. dobt. kamır Kerim 192
Teig; kt. Һамыр хамыр Us. 290b;
 osm.: Һәмүр / Һәмүр
 qamıt Nom. m. dobt. kamıt Kerim 193
Kummet; osm.: Һамут; vgl. poln.
chomato und obsorbisch chomot:
 Kluge 1989.419
 qamıtşı Nom. m. dobt. kamıtşı *Kummet-*
macher
 qamşı Nom. m. dobt. *Peitsche; osm.:*
 qamçı
 qamşı aşıwı Şal. 23.5 *Peitschen-*
hieb
 qana¹ Interr.-Adv. къана Niş. 83.37,
 Us.119b *wo; osm.: nărădă, hani*
 qana² Interj. m. kt. къана Niş. 41.3,
 Sä.v. 5.18 *nun, also etc.:*
 Qana nä bar, ayt ... Къана не бар,
 айт ... Sä.v. 41.13 *Also, was gibt es,*
rede ...
 qana-qana m. kt. къана-къана Us. 119b
bis man genug hat:
 qana-qana iç- къана-къана ич- Niş.
 82.28 *in vollen Zügen trinken*

qandalay Nom. m. kt. къандалай Niş.
 38.31, Us. 119b *Wanze; osm.: tahta*
qurusu
 qanı- dobt. قانی مق 64.14 *ein Ein-*
sehen haben, verständig sein
 qanıy Adj. къаний Us. 119b *überzeugt:*
 ~ ol- + 3 ~ ол- *sich von 3 über-*
zeugen
 qansırağan Adj. къансыраған *blut-*
rünstig
 qantarla- m. dobt. kantarla- *abwägen,*
überlegen
 Pass.: kantarlan- (rum. cântări gilt
 als türk. Lehnwort)
 qar- къап- Ана 179.33, Us. 120b / m.
 dobt. kap- Kerim 196 *ergreifen,*
packen:
 bīlīm ~ *sich Wissen aneignen*
 qara- m. kt. къапа- Niş. 23. pu. = qapat-
 къапат- Niş. 24.2 *verhaften*
 Pass.: qaral- къапал- Niş. 9.34, Us.
 120a *verhaftet werden*
 qaranıq Adj. m. kt. къапаныкъ
verschlossen, versperrt; osm. + m. kt.
 qaralı къапалы Us. 120a:
 odalar qaranıq ädi одалар
 къапаныкъ эди KT9.8.3 v.u. f. *die*
Zimmer waren versperrt
 qara-qarşılıq Nom. m. kt. къапа-
 къаршылыкъ Niş. 123.19 *Konfron-*
tation
 qapat- m. kt. къапат-
 1. *schließen*
 2. *verhaften, einsperren* Niş. 8.39 f.
 = → qapa- Niş. 23.pu.
 Pass.: qapatıl- къапатыл-:

zindangä ~ зиндангъа ~ Niš. 36.21
in den Kerker geworfen werden

qaravlı Adj. къапавлы *eingekerkert, eingesperrt*; Syn.: → mabüs

qarın- m. kt. къапын- Us. 120b

1. trans. *zu sich nehmen (ein Frühstück etc.)*:
 ... sabalıq abul-qubul qarınğan soñ
 ... сабалыкъ абул-къубул къапын-
 гъан сонъ ... Niš. 79.9 f. ... *nachdem*
er eilig ein kleines Frühstück zu sich
genommen hatte ...

2. intr. *einen kleinen Imbiss zu sich nehmen*:
 Äräğär aşıhanädä aşıq-ağälä
 qarınğan soñ Эреджеп ашханеде
 ашыкъ-аджеле къапынгъан сонъ
 108.2 f. *nachdem Äräğär in der*
Kantine schnell einen kleinen Imbiss
zu sich genommen hatte
 ... işlägänlär ... biraz qarınmaq
 istäy...lär ... ишлегенлер ... бираз
 къапынмакъ истей...лер Niš. 79.25
 f. ... *die Arbeiterinnen wollen e-n*
kleinen Imbiss zu sich nehmen

qapläť Adv. m. dobt. kaplet *unachtsam, gedankenlos*; Kerim 196: kaplet
Unachtsamkeit; kapletten (so!) *un-*
achtsam; osm.: ğaflät *Unachtsamkeit*;
 ğaflätän (so!) *gedankenlos*

qarqačla- m. kt. къапкъачла- *fassen, packen etc.*:
 fursatnı ~p al- фурсатны ~п ал-
 KT8.64.14 f. (*e-e passende*) *Gele-*
genheit ergreifen / nutzen / beim
Schopf packen; osm.: fırşatı ğanimät
 bil- / say-

qarqan Nom. къапкъан Us. 120a
Falle; osm.: qapan

qaq- къакъ- Us. 117b

l. trans.:

1. *klopfen*: qarını ~ къапыны ~
anklopfen; Sä. 29.29: qarı ~ къапы
 ~;

qarı qaqıldı къапы къакъылды
 Sä. 21.23 *es hat geklopft*;

2. qarısını ~ / m. dobt. karısını kak-
 + 2 *bei j-m anklopfen*; osm.: qarısını
 (v)ur- / čal-

3. divarğa mıñ ~ диваргъа мых ~ *in*
die Wand e-n Nagel einschlagen

4. *schwenken, winken*:
 başını ~ башыны ~ *e-e Kopfbe-*
wegung machen, die Missbilligung
oder Bedauern ausdrückt:
 razı olmağan tarzda başını qaqıp aldı
 разы олмагъан тарзда башыны
 къакъып алды Ana 146.30 *er*
bewegte den Kopf in einer Weise, die
Missbilligung ausdrückte
 täässüfnän başını qaqıp aldı
 теэссюфнен башыны къакъып
 алды Ana 171.39 f. *er machte eine*
Kopfbewegung, die Bedauern aus-
drückte

qattı ~ qattı qaq- *fest anklopfen*
 qolunı tärsinä ~ къолуны терсине ~
 Ana 172.30 *e-e Handbewegung*
machen, die Resignation ausdrückt

5. (*Staub*) *ausklopfen*
 Pass.: qaqıl- къакъыл- *klingeln,*
läuten (Telefon, Glocke):
 täläfon čañı qaqıldı телефон чанъы
 къакъылды *das Telefon hat geläutet*

čaň qağıldı чанъ къакъылды Niš. 127.4 *es hat geläutet*
 Refl.: qağın- къакъын- Ana 156.5, Us. 117b *schwanken, schlottern*
 Intensivum, vgl. Çen. 61: qağıt- къакъыт-: *hin- und herbewegen, schütteln*:
 → başını qağıt-: Başını tärsinä qağıtti. Башыны терсине къакъытты. Ana 149.42 f.
 II. intr.:
schütteln, rütteln: araba päk qaqa араба пек къакъа Us. 117b *der Wagen rüttelt stark*
 qaqač Nom. къакъач Ana 162.9, Us. 117b
 1. *Dörrfleisch*
 2. *abgemagertes Kind*
 qara quwwät Nom. dobt. قارا قوت / m. dobt. kara kuwwet Kerim 197 *Brachialgewalt*:
 qara quwwätmän قارا قوتمهن 51.12 *mit Brachialgewalt / roher Gewalt*
 qara- къара- / m. dobt. kara- *schauen*: -maga ~ Şal. 49.8 *danach trachten, etw. zu tun*
 m. dobt. karamay ca. *keineswegs*: Emiyetî saade işilgen kawenîñ niteliğine karamay, onıñ emiyetî taa fazla, kişiler[n]iñ birbirî men tabışıp fikir deñiştirmege, awadis eşitmelerine baylı. Şal. 52. 19 - 21 (*Dieses Kaffeehaus*) *ist nicht nur wegen der Qualität des Kaffees, den man dort*

trinkt, bedeutend, seine Bedeutung liegt auch darin, dass man dort einander trifft, Gedanken austauscht und hört, was sich in der Welt tut!
 Pass.: qaral- m. dobt. karal- sich nicht (!) sehen lassen, nicht (!) zu sehen sein:
 Yokta o da karala. Şal. 69.7 *Nein - die lassen sich auch nicht mehr anschauen!*
 Refl.: qaran- dobt. قارانمق 12.9 *sich umsehen*
 Rezipr. für die Menge: dobt. qaraş- قاراشمق / m. dobt. karaş- Kerim 199:
 birbirlärinä ~ بربرلرينه قاراشمق 73.20 *einander anschauen*
 babam man nenem bîr bîrine karaştılar Şal. 12.20 f. *meine Eltern schauten einander an*
 Das Rezipr. kann aber auch durch das Verbum simplex und das Rezipr.-Pron. ausgedrückt werden:
 ne birbirîñizge karaysıñız Şal. 12.22 *was / warum schaut ihr einander an?*
 qarabä Nom. къарабе Ana 191.22 *Trümmerfeld*; osm.: ħarābä; Syn.: ħarabä xapaбе Us. 290b
 qaral- → qara-
 qaraldı Nom. dobt. قارالدى / m. dobt. karaldı *Hof (e-s Hauses, einer Moschee etc.)*; osm.: avlu; kt. azbar a36ap Us. 12a

qaraŋılıq Nom. m. dobt. karangılık
 Kerim 198 *Dunkelheit, Finsternis*;
 osm.: qarañılıq
 qaraplan- къараплан- Ana 195.25,
 vgl. Us. 291a: ħaraplangan
 хараплангъан "verfallen" (Partiz.
 Perf.) *verfallen, herunterkommen,*
verwahrlosen; zu → qarabä; osm.:
 ħarāblaš-
 qaraqıla- къаракъла-:
 çöplülärni ~ чёплюлерни ~ 88.1
den Müll nach Genießbarem etc.
durchstöbern
 qarar Nom. (m.) kt. къарар Us. 121b
 auch: *Maß*:
 ~dan ziyadä ~дан зияде
überdurchschnittlich (klug) 205.5,
unerträglich (heiß) Niš. 98.28 f.
 Qarasuv Nom. propr. geogr. Къарасув
 → Qarasuvbazar
 Qarasuvbazar Nom. propr. geogr.
 Къарасувбазар: russ. Карасубазар,
 auch Qarasuv und (m.) dobt.
 Karasuw قاراسو Bäk. 7.9 Stadt auf
 der Krim, nö. Simferopol; 1944 / 45 in
 Belogorsk Белогорск umbenannt
 Qarasuw → Qarasuv
 qaraš- → qara-
 qaravul Nom. m. kt. къаравул Us. 121a
Wächter; osm.: bākci
 qarawsız Adj. m. dobt. karawsız Şal.
 45.3 ca. *unansehnlich, schrecklich*
anzuschauen, ein trauriger Anblick
 qarayıš Nom. m. dobt. karayıš *Blick,*
das Schauen

qardaš Nom. m. dobt. kardaş: dem
 Namen nachgestellt wie aga, efendi
 etc.:
 Merhaba, Amet kardaşım. Şal. 56.7
 qarğa- къаргъа- Ana 143.26, Us. 122a
 / dobt. قارغامقى 54.21 *verfluchen*;
 osm.: la'nät et-
 qarğıš Nom. къаргъыш Us. 122a /
 dobt. قارغیش *Fluch*; osm.: la'nät
 qarılgač Nom. m. kt. къарылгъач Niš.
 123.10, Us. 122b / m. dobt. qarılgaš
 karılgaş Cev. 37.9, Kerim 200
Schwalbe; osm.: qırlanğıč
 qarılgaš → qarılgač
 qarındaš Nom. (m.) kt. къарындаш /
 dobt. قارنداش Bäk. 94.14
 1. *Bleistift* Niš. 126.6, Us. 122b
Bleistift < russ. карандаш, dieses
 laut Vasmer II 192 < türk. qara daš
 "schwarzer Stein"; auch der Name
 des in Moskau 1858 geborenen
 französischen Karikaturisten Em-
 manuel Poiré ist lt. Nouveau
 Larousse illustré II 490 vom russ.
 карандаш abgeleitet.
 2. *leiblich (Bruder etc.)* Us. 122b
 qarıq Adj. m. kt. къарыкъ Us. 122b
heiser (Stimme); osm.: boĝuq, qısıq,
 qısılmış (säs):
 ~ säs ~ cec Us. 122b *heisere*
Stimme:
 ~ säsnän ~ cecnen Ana 140.8 f.
mit heiserer Stimme
 qarıq- къарыкъ- Us. 122b / m. dobt.
 karlık- (so!) Kerim 201 *die Stimme*

verlieren, j-s Stimme versagt; osm.: qısil-:
 Tamağı qarıqsa kăräk. тамагы къарыкъса керек. Ana 186.35 *Sie hatte wohl die Stimme verloren. / Ihr versagte wohl die Stimme.*
 qarlıq- karlık- → qarıq-
 qarmala- къармала- Ana 162.1, Us. 122a *betasten, befühlen*
 qarmaq Nom. къармакъ Us. 122a *Angelhaken;* osm.: olta (iğnəsi); → ilin-
 qarsamba und qarsanba Nom. m. kt. къарсамба und къарсанба Us. 122a *Schwierigkeit, Leid, Unglück*
 qarsambalı Adj. къарсамбалы Niş. 66.28 *schwierig, schwer, unglücklich, leidgeprüft* etc.:
 ~ omür ~ омюр Niş. 118.9, ~ ağır omür ~ агъыр омюр Niş. 135 f. ca. *hartes und schweres Leben*
 qarsanba → qarsamba
 qarşığa Nom. dobt. قارشىغا 61.1 / m. dobt. karşığa Kerim 202 *die Seitenwand e-s Hauses von außen*
 qart Adj. къарт Us. 122a / dobt. قارت / m. dobt. kart Kerim 203 *alt (Lebewesen)*
 qartana Nom. къартана Us. 122a / m. dobt. kartana Kerim 203 *Großmutter*
 qartanay Nom. къартанай *Großmutter;* Us. 122a: *altes Mütterchen*
 qartay- къартай- Us. 122a / dobt. قارتايىمى 42.24 / m. dobt. kartay- Kerim 203 *altern, alt werden*

qartbaba Nom. къартбаба Säv. 34.4, Us. 122a *Großvater* → qartbabay
 qartbabay Nom. qartвавај 31.6 v.u. / къартбабай *Großvater;* Çen.-Gr. 141: *Großvati*
 qartiy Nom. m. kt. къартий KT8.26.4, Gark. 401 ("dial.") *Greisin;* m. dobt. kartiy;
 Cev, 63.pu.: kartiler *die Alten*
 qartlıq Nom. къартлыкъ Niş. 69.8, Us. 122a *das (fortgeschrittene / hohe) Alter*
 qartop Nom. къартоп / m. dobt. kartop *Kartoffel;* osm.: patatäs
 qart-qurt Nom. m. kt. къарт-къурт Niş. 63.42, 106.33, Us. 122a *die Alten*
 qasartqı Nom. къасарткъы Ana 158.36, Us. 123a *Zecke, Milbe;* osm. şaqrığa, känä
 qasävät Nom. къасевет Us. 123a *Beunruhigung* etc.:
 ~ ät- эт ~ Us. 123a *sich beunruhigen:*
 ~ ätmä! ~ этме Muk. 95.12 *sei (ganz) unbesorgt!;* osm.: mārāq etmä!
 qasır Nom. къасыр Us. 123a / dobt. قاسير 41.2 / m. dobt. kasır Şal. 12.3 *(Stroh)matte;* osm.: haşır
 qasta Nom. m. dobt. kasta Kerim 204 *krank, Kranker;* osm.: hasta
 qaş Nom. къаш:
 ~ qaranlığı ~ къаранлыгы Ana 166.22 *Dämmerung,* vgl. Z 678 qaş qaral- "anfangen, dunkel zu werden":

Ätrafqa qaş qaranlığı änä başlağanda
 Этрафкъа къаш къаранлыгъы эне
 башлагъанда Šäyt. 200.8 f. *als es
 anfang, dunkel zu werden, als sich die
 Abenddämmerung herabsenkte*

qaş- dobt. قاشمق 48.17 / m. dobt.
 kaş- Kerim 206 (*davon*)/laufen →
 qač-

qašan Interr.-Adv. قاشان 68.23 / m.
 dobt. → qačan

qašan- къашан- 216.17 *verspotten,
 hänseln, "aufziehen"*

qaşqır Nom. къашкъыр Us. 125a / m.
 dobt. kaşkır *Wolf*; osm.: qurt:
 ayga karap ulugan kaşkır Cev. 55.10
 f. *der Wolf, der den Mond anheult*

qat Nom. قات Seite

qat- (-maq) къат- (-макъ) Us. 123b /
 dobt. قاتمق

1. *hart / fest werden* (russ.:
 твердеть)

qatıp qal- къатып къал- dass.
 durativ (russ.: затвердеть) Us. 123b:
 qatıp qalğan otmäk къатып
 къалгъан отъмек Niš. 86.40 f. *das
 Brot, das schon ganz hart geworden
 war*

2. *zu j-m hingehen*

qat- (-mäk) къат- (-мек) Us. Gark. 405
 / dobt. قاتمك Bäk. 99.pu. / m. dobt.
 kat- (-mek) Kerim 207 *was tun*;
 osm.: nä yap- umg. "naap-":
 katesiñ? Şal. 68.ult. *was tust du?*
 katiyim? Şal. 70.4 *was soll ich tun?*

Qatärin Nom. propr. dobt. قاتهرين
 55.4 *Katharina (II. die Große, 1762 –
 1796)*

qatı(y) Adj. m. kt. къатый / dobt. قاتی
 / *fest (überzeugt), sicher*; vgl. →
 qattı
 ~ bir davušnän ~ бир давушнен
 Niš. 67.37 *mit fester Stimme*

qatıyım قاتییم 32.11 *ich bin
 sicher*

qatına dobt. قاتینا Bäk. 80.9 *zu* + 3;
 osm.: yanına *neben ihn*

qatında Postp. dobt. قاتنده

1. *bei / neben ihm* 3.5
 2. *ihm gegenüber*:
 katındaki tanışlar m. dobt. *Bekannte
 / Leute, denen er / sie gegenüber-
 steht*

qatından m. dobt. katından:
 katımızdan tez men uzaklaştı Şal.
 43.7 *ging schnell von uns fort*

qatıq Nom. m. dobt. katık *Joghurt*; osm.
 yoğurt; rum.: iaurt

qatlam Nom. къатлам Us. 123b
Schicht

qatlama Nom. m. dobt. katlama Kerim
 207 *tatarische Pastete (börek) aus
 dünnen (Teig)blättern*

qatlan- + 3 къатлан- Ana 179.3 + 4, Us.
 123b / m. dobt. katlan- Kerim 207 4
ertragen, sich mit 3 abfinden etc.

qatmār Nom. m. kt. къатмер Us. 123b
Runzel:

~~~ runzelig, verrunzelt, voller
Runzeln
 qatna- кятна- Us. 123b / dobt.
 قاتنامق:
 1. *hin und her gehen*
 2. +3: (mäktäpkä мектепке e-e
Schule etc.) *besuchen* Muḥ. 71.13 ;
 osm.: dāvām et-
 3. *regelmäßig gehen*
 4. *e-e Person besuchen* Niš. 31.10
 5. *erscheinen* Niš. 104.6, Gark. 406
 qatnašuw Nom. m. dobt. katnašuw;
 Kerim 208: katnašu (*gesellschaft-*
liche) *Verbindung*:
 Köp wakıt bo ekı ayleniñ arasında
 katnašuw kesildı. Şal. 14.14 *Lange*
Zeit blieb die Verbindung zwischen
den beiden Familien abgebrochen.
 qatnav Nom. кятнав *Verkehr*:
 gämi qatnavı гами кятнавы Miš.
 78.16 *Schiffsverkehr*
 qatnav yolları qatnav jollarъ 74.8 v.u. f.
Verkehrswege
 qattı Adj. кятты Us. 124a *fest, hart,*
rauh, streng, unerschütterlich; vgl. →
 qatı(y)
 dädi ... ~ dāvušnän деди ... ~
 давушнен Niš. 5.26 f. *sagte ... mit*
fester Stimme
 qattığa Adj. кяттыджа 101.13 (*ganz*)
fest
 qavil Nom. кавиль Us. 115a *Wette*:
 ~ ät- ~ эт- *wetten*
 qavli Nom. m. kt. кавли Niš. 84.33,
 Gark. 379 "dial." *Handtuch*; osm.:
 ḥavlı, ḥavlu

qavragan Adj. / Partiz. кавраган
 182.5 *ausgedörrt, verdorrt*
 qavraq Adj. qavraq *trocken, dürr*
 qavratıǵı Adj. кавратыджы Us. 115a
glühend (heiß), sengend:
 ~ sıǵaq ~ сыджакъ Ana 154.21
glühende / sengende Hitze
 qavuš- кавуш- Us. 115b *untergehen*
(Sonne); osm.: gүн(äš) bat-
 kunäš ~tı кунеш ~ты 166.9 *die*
Sonne ging unter
 kun ~ıp кунь ~ып Yır 88.11 *dass.*
 qawä Nom. m. dobt. kawē Kerim 209
Kaffee; osm.: qahvā (erst heute
 /qahvā/, früher in Istanbul nur: /qāvā/:
 ~ iş- *Kaffee trinken*, ~ işmege kel-
zum Kaffee kommen
 qawırdaq Nom. m. dobt. kawırdak
 Kerim 210 *Schierling*; osm.: baldıran
 qawıš- m. dobt. kawıš-:
 marebeden ewel waziyetıne ~ Şal.
 52.5 f. "zum Zustand vor dem Krieg
 zurückkehren" = *wieder so werden,*
wie es vor dem Krieg war
 qayärdä Interr.-Adv. кяерде / m.
 dobt. kayırde *wo*
 qayärgä Interr.-Adv. dobt. قايەرگه
wohin
 qayärinä Interr.-Adv. dobt. قايەرينە
wohin:
 Qayärinä? - Bašina mı? şoñuna mı?
 قايەرينە؟ - باشينا مى؟
 صوكونامى؟
 Bäk. 98.16 *Wohin? An den Anfang*
(scil. des Wortes oder) an das Ende
(scil. des Wortes)?

qayda Interr-Adv. qajda / къайда Us. 116b / m. dobt. kayda

1. *wo*

2. *wohin*

3. (idiom:) *geschweige denn*:

Sävmäk qayda, o mäni kormäk bilä istämäydir. Севмек къайда, о мени корьмек биле истемейдир. Sä. 42.8 f. *Der kann mich doch sicher gar nicht mehr sehen, geschweige denn lieben!* Vgl. osm.: Bani sävmäk şöylä dursun, görmäk bilä istämaz ğālibā.

qaydadır Adv. къайдадыр

1. *irgendwo*

2. *irgendwohin* Ana 187.21

qaydan Interr.-Adv. къайдан Us. 116b

قايدان

1. *woher*

2. *wieso*, "*seit wann*" etc. Toy 67.16

qayday Interr.-Adv. dobt. قايداي 22.6 /

m. dobt. kayday Kerim 211 *wie (beschaffen)*

qayğır- + 4 къайгыыр- Us. 116b *sich Sorgen machen um j-n / wegen 2*; Ana 178.28: *sich um j-n kümmern*

qayğıruv Nom. qajqьruv *Sorge*:

Biringi qayğıruvım ... ädi. Biringi qajqьruvьm ... edi. 87.18 *Meine erste Sorge war (es), ... zu ...*

qayınağa Nom. dobt. قائن آغا 30.11, m. dobt. Kerim 212 *der ältere Bruder der Ehefrau*

qayınbiykä Nom. dobt. قائن بيكه

30.1, m. dobt. Kerim 212 *die ältere Schwester der Ehefrau*

qayır- m. kt. qajьr- / къайыр- Us. 117b *biegen, beugen, krümmen*:

qollarını artına ~ къолларыны артына ~ Niš. 21.20 *j-m die Hände nach hinten biegen*

qaylı Adj. / Adv. къайлы *viel* etc.; osm.: ħayli:

~ vaqıtqağä ~ вакыткъадже Ana 191.17 *lange Zeit (hindurch)* → ħayli

qaynana Nom. къайнана Us. 117a, dobt. قائن آنا 30.11 *Schwiegermutter*

qaynaq suv Nom. къайнакъ сув Niš. 108.4 + 26 f. / m. dobt. kaynak su Kerim 213 *siedend heißes / siedendes Wasser*; osm.: qaynar su / qaynayan su

qaynaş- m. dobt. kaynaş- Kerim 214 ca. *ausschwärmen*

qaynata Nom. къайната Us. 117a, dobt. قائن آتا 30.11 *Schwiegervater*

qayra- къайра- *schleifen*; osm.: bilä-:

piçaq ~ пычакъ ~ *Messer schleifen*

tiş ~ + 3 тиш ~ Niš. 10.40 *e-n tödlichen Hass gegen j-n hegen*

Pass.: qayral- къайрал- Ana 162.42 f.

Refl.: qayran- къайран- Ana 147.39 *sich über j-n lustig machen*

qaysı Interr.-Pron. къайсы Us. 117a /
dobt. قايسی / m. dobt. kaysı Kerim
214 *welch-*

qayt Adj. m. dobt. kayt Kerim 214
zügello (Pferd), böartig

qayt- къайт- Us. 117b / m. dobt. kaytar-
Kerim 215

1. *zurückkehren*

2. *umkehren*

3. *(fort-, weg)gehen*

Musafirlär qaytqanınän Мусафир-
лер къайткъанынен 208.10 *Als die*
Gäste gegangen / fort waren

Kausat.: qaytar- къайтар- Us. 117b /
m. dobt. kaytar- Kerim 215

1. *zurückholen, -bringen, -geben*

2. *zur Umkehr bewegen*

qaytar- → qayt-

qazıntı Nom. къазынты *(Aus)gra-*
bungen; osm.: ḥafrıyāt / qazı

qıbirda- қъырда- 86.7 / къыбырда- Us.
133a / m. dobt. kıbirda- Kerim 226
sich bewegen; osm.: qımıldan(n)-:

qıbirdamay (otur-) къыбырдамай
(отур-) Niş. 6.5 *unbeweglich /*
regungslos (dasitzen)

Refl.: qıbirdan- къыбырдан- Ana
174.13, Us. 133b *sich bewegen*

Kaus.: qıbirdat- (m.) kt.
къыбырдат- *bewegen:*

dudaqlarını ~ дудакъларыны ~ Niş.
43.8 f. *die Lippen bewegen*

parmaqlarını ~ пармакъларыны ~
KT8.22.7 v.u. *die Finger bewegen*

qıbirdan- → qıbirda-

qıbirdat- → qıbirda-

qıçır- m. kt. къычыр- Sälv. 25.2, Us.
137a *schreien, rufen*

qıçırda- қъырда- 80.7 v.u. / къычырда-
Us. 137a *knirschen (Schnee unter*
den Füßen)

qıdır- къыдыр- Niş. 109.30, Us. 133a
suchen; osm.: ara(ştır)- / dobt.

قيديرمق /

m. dobt. kıdır- Kerim 226

1. *suchen*

2. *herumgehen, spazierengehen;*
osm.: gâz(in)-, dolaş-

Qıdırlâz Nom. m. dobt. Kıdırlez Kerim
226 / m. kt. Ḥıdırlâs Хыдырлес Us.
294b *der 6. Mai (nach den Bauern-*
regeln: Sommeranfang), Frühlings-
fest; die Zeit vom 6. Mai bis 8. No-
vember; osm.: Ḥıdırlâz < Ḥızır-'llyās

qıdıruv Nom. къыдырув Us. 133a /
dobt. qıdıruw قيديرو *das Herum-*
gehen, die Fähigkeit, sich (frei) zu
bewegen:

mändän qıdıruw kăčkän

41.17 مەندن قيديرو كەچكەن
ich kann nicht mehr (so) herum-
gehen, wie ich will

qıdılcım Nom. къыгълчым Us. 133a
Funke; osm.: qıvılğım

qılın- + 3 къылын- Niş. 48.7, Us. 134b
j-n verhöhnen, verspotten; osm.: alay
et.+ 1 ilä

qılıq Nom. m. kt. къылыкъ KT9.81.16,
Us. 134b / m. dobt. kılık Kerim 227
Charakter, Veranlagung; osm.: mizâğ
etc.

qılıqlı Adj. m. dobt. kılıklı Kerim 227
lieb, nett, liebenswert, angenehm etc.
 qılıqsız Adj. m. dobt. kılıksız Kerim 227
ungut, böse, mit e-m schlechten Charakter
 qım- + 3 m. kt. кыым- Us. 134b
zublinzeln:
 koz ~ + 3 козь ~ Niš. 17.2 *j-m*
zublinzeln, j-m ein Zeichen geben
 kozläri ~ козьлерини ~ Ana
 149.43, 159.20 (*vor Aufregung*) *mit*
den Augen blinzeln / zucken
 qımta- m. dobt. kımta- Kerim 229
 kımta- *bedecken*; osm.: ört-
 qına- кыына- *quälen*; vgl. → qıyna-
 qınap Nom. кыынап Šäyt. 199.19, Us.
 135a / m. dobt. kınap Kerim 229
Schnur, Strick; osm.: qınnāb
 qırav Nom. m. kt. кыырав Niš. 44.1,
 Us. 135a *Raureif*; osm.: qırç; auch
 fig.:
 qara saçları siyräkläšip, qırav tüškän
 къара сачлары сийреклешип,
 кыырав тюшкен Niš 135.2 f. *Seine*
schwarzen Haare waren spärlich und
weiß geworden; vgl. osm.: saçlarına
 beyāzlar düštü.
 qırğınlıq Nom. кыыргъынлыкъ Niš.
 112.25, Us. 135a (*Vieh*)*seuche,*
Epidemie;
 osm.: şalgın, epidemi; osm. qırğınlıq
 "leichte Unpässlichkeit, Gekränk-
 heit!"
 qırğıy Nom. кыыргъый Us. 135a
Sperber; osm.: atmağa:
 ~ kozläri ~ козьлери Niš. 90.36 fig.
Adleraugen; osm.: qartal gözläri

qırğıman Adj. кыырджыман *graube-
 haart, graubärtig*:
 ~ çağı ~ чагы 123.4 f.
fortgeschrittenes Alter, Gark. 442:
Mann mittleren Alters: so Ana 181.26
 Qırım Nom. propr. geogr. nur m. kt.
 (und m. dobt., und wirklich kon-
 sequent nur in der Schrift!) Кыырым
 KT8.54.12 + 14 et passim: die
 osmanisierte, aber zumindest im
 schriftlichen Ausdruck heute kon-
 sequent angewandte Form für bisher
 kt. + dobt. konsequent angewandtes
 → Qırım *Krim*; osm. Qırım
 Qırımtatar кыырымтатар Ana
 184.11, KT8.54.11 + 14 f. et passim
 und Qırımtatari кыырымтатары Niš.
 117.6, Ana 184.41 *Krimtatar*
 Qırımtatarğa m. kt. кыырымтатар-
 джа *Krimtatarisch*:
 Qırımtatarğanı bil- Niš. 76.36
 кыырымтатарджаны биль- *Krim-*
tatarisch können
 Qırım Hānlığı Кыырым ханлыгы
 KT8.62.8 v.u.
 Qırım Muhtar Ğumhuriyāti Кыырым
 Мухтар Джумхуриети KT8.118.11
 v.u. f. *Autonome Republik Krim*
 qırlı Adj. dobt. قيرلى *viel, groß*:
 hām dā ~ maşraf bolmaz
 هم ده قيرلى مصرف بولماز 8.9
und (außerdem) haben (wir dann)
keine großen Ausgaben
 qırmısqa Nom. кыырымскъа Us. 135b,
 m. dobt. kırmıska Cev. 18.3
Ameise; osm.: qarınğa

qırsla- m. dobt. kırsla- *stehlen*; osm.:
 čal-; vgl. osm.: hırsız "Dieb"
 qıršav Nom. m. k. кырышав Niš.
 121.18, Us. 135b *Reifen*; osm. + kt.
 Syn.: čämbär
 qıs- кыс- Us. 136ab *einklemmen*
 qısqa Adj. кыска Us. 136a / dobt.
 قيصقا 25.12 / m. dobt. kiska Kerim
 234 *kurz*; osm. qısa:
 ~ dan aytqanda ~дан айткъанда
 25.4 f. *kurz und gut, mit einem Wort*
 qısqač Nom. m. kt. кыскач Us. 136a
 1. *Krebs (Tier)*; osm.: yängäč
 2. *Zange*; osm. dass.
 qısqart- кыскарт- Us. 136a / m.
 dobt. kiskart- Kerim 234 *abkürzen*:
 yolunı qısqart- ёлуны кыскарт-
 Sad. 54.16 / colın kiskart- *den Weg*
abkürzen, "e-n Abschneider ma-
chen"; vgl. osm. kästirmä yol "Ab-
 kürzungsweg"
 qısqayaqlı Adj. dobt. قيصقاياقلى
 25.12 / m. dobt. kiskayaklı Kerim 234
 fig. *Frau(en)*
 qıs-qıs ätip kul- (-mäk) m. kt. кыс-кыс
 этип куль- Niš. 63.27, 69.21 *sich ins*
Fäustchen lachen; osm.: qıs-qıs gül-
 qıstır- кыстыр- Us. 136b: Kaus. zu →
 qıs- / m. dobt. kistır- Kerim 235
einklemmen:
 qoltuğına ~ + 4 кълтугына ~ *etw.*
unter den Arm klemmen
 bälinä ~ + 4 белине ~ *sich etw.*
umbinden

divarğa ~ + 4 диваргъа ~ Niš. 60.29,
 Us. *j-n an die Wand stellen*; osm.:
 qurşuna diz- + 4
 cıgarasın awızın kenarına ~ Şal.
 68.10 *die Zigarette in den Mund-*
winkel klemmen
 qışım / hışım Nom. кышым Ana
 154.43 Karaim. 610 *Verhängnis*, ca.
verfluchtes Zeug; хышым Us. 295ab:
Zorn Gottes etc.
 qışqırıq Nom. m. dobt. kışkırık (*Weh-*
ge)schrei
 qıt- + 4 кыт- Ana 172.16, Us. 137a /
 m. dobt. kıt- Kerim 236 *sparen mit 3*;
 osm.: 'idārā / taşarruf et-
 qıtıqla- қытқла- 59.18 / кытыкыла- Us.
 137a *kitzeln* etc.; osm.: ğıdıqla-
 qıy- → qıyma-
 qıya Nom. / Adj. кыя Us. 137b
schräg, schief:
 ~dan Adv. m. kt. ~дан:
 ~dan baq- + 3 ~дан бакъ- Niš.
 20.18 *j-n schief anschauen*
 koz ~sından baq- + 3 козь кыя-
 сындан бакъ- Muk. 93.10 *j-n aus*
den Augenwinkeln betrachten / an-
schauen
 koz taşla- + 3 козь ташла- Niš.
 78.24 f. dass.
 ~ laf Nom. қыя laf 47.6 v.u.
indirekte / abhängige Rede
 qıyafät Nom. кыяфет *Aussehen*:
 ~ al- ~ ал- Niš. 120.38, Şäyt. 203.32
ein Aussehen annehmen
 qıyılğan Adj. m. kt. кыйылған Niš.
 94.27 *schräg stehend (Augen)*, vgl.
 qıya

qıyın Adj. кыйын Us. 134a *schwierig, schwer*

-maq qıyın -макъ кыйын
KT9.68.10 (*es ist*) *schwer zu tun*

qıyın- m. dobt. + 3 (*Kleider*) *anziehen, anlegen*; vgl. kt. kiyin- кийин- Us. 100b

qıyınğılıq Nom. m. kt. кыйынджылыкъ
Schwierigkeit:

baş ~ баш ~ KT9.70.4 *Haupt-schwierigkeit*; vgl. → qıynlıq

qıynlıq(lar) Nom. кыйынлыкъ(лар)
Mühsale KT9.81.8, *Schwierigkeiten*
KT9.83.pu. *Strapazen*; vgl. → qıynğılıq

qıyıq Nom. кыйыкъ Us. 134a / m. dobt. kıyık Kerim 237

1. *Kopf-, Halstuch* Ana 153.17, 173.34

2. *Grundstück, Parzelle*

3. *Winkel, Ecke*:

koz qıyığından козь кыйыгыындан
aus den Augenwinkeln 70.25, Ana 192.39:

koz qıyığından baq- + 3 козь кыйыгыындан бакъ- Ana 159.8 f. und m. dobt. közlerin kıyığından kara- Şal. 25.9 *aus den Augenwinkeln betrachten*; közlerin kıyığından yaşlar akmaga başladı Şal. 45.7 f. *aus ihren Augen(winkeln) begannen Tränen zu fließen*

4. *dreieckige Pastete (böräk)*: Kerim 237:

qıyıq şäkilindä кыйыкъ шекилинде
183.4 v.u. f. *in der Form e-s Dreiecks*

qıyır-čıyır Nom. кыйыр-чыйыр Us. 134a

1. *Gemetzel*

2. *Aufruhr, Tumult*

~~ ät ~~ эт- Ana 174.43, Us. 134a
"e-n Aufruhr verursachen" = ca. *alles verwüsten*

qıyış- кыйыш- Sälv. 26.26 f., Us. 134a
sich krümmen

qıyış-qoñğur → qıyışlı-qoñurlu

qıyışlı-qoñurlu / qıyış-qoñğur Adj.

qıyışly-qoñurlu soqacьq 70.4.v.u
enge, gewundene Gasse

qıyış-qoñğur täräk кыйыш-кьонъгъур теpek Ana 161.22 f. ca.
gekrümmte, knorrige Bäume

qıyıştır- m. dobt. kıyıştır- Kerim 238
krümmen, biegen; osm.: eğri(l)t-:

colın ~ Şal. 10.15 *vom (geraden / richtigen) Weg abweichen*

qıyna- m. kt. кыйна- Yır 89.ult., Us. 134a *quälen, plagen* etc. ; osm.: rāḥatsızlandı- / m. dobt. kıyna- Kerim 239 *beschädigen*; osm.: zarar ver-:

... onı qıynay, azabına azap qoşa ...
оны кыйнай, азабына азап къоша
KT8.85.5 f. ... *plagt den ohnehin schon Geplagten noch mehr*

Refl.: qıynal- кыйнал- Şäyt. 199.2
sich abquälen

qız Nom. кыз (dem Namen nachgestellt): Anrede e-s älteren Mannes an ein erwachsenes Mädchen: Arzı qız
Арзы кыз 138.9

qızdır- қыздыр- *herunterbrennen (Sonne)*

qızgın Adj. қызғын / кызыгъын Us. 133a *leidenschaftlich, hektisch*:
 қызғын аңсы 90.15 *leidenschaftlicher Jäger*
 iŋniñ äñ qızgın maalindä ишнинъ энъ кызыгъын маалинде Ana 179.19 ca.: *als es mit der Arbeit am hektischsten zugeht*
 qızın- кызын- Us. 133b *sich erwärmen, sich aufwärmen*
 qızmatapan Adj. кызматабан Ana 156.8, Us. 133b *zornig, erregt*
 qoba Nom. къоба Us. 125a *Höhle*
 qol Nom. къол Us. 126a *Hand*; in Lateinschrift: el; osm.: äl
 ~ tut- + 3 ~ тут- *j-n unterstützen*; Us. 126a: *bei der Hand fassen*
 qolay man Adv. m. dobt. kolay man *leicht, mit Leichtigkeit*
 qolaysız Adj. қолайсыз Us. 126b *peinlich* etc.:
 özünü ~ duy- озюни ~ дуй- *sich nicht wohl fühlen, unangenehm berührt sein*
 qolçaq Nom. (m.) kt. qolcaq 80.ult. / къолчакъ / m. dobt. qolşaq kolşak Kerim 245 *(Faust)handschuh, Fäustling*:
 bīr kolşaktay yakış- + 3 *für j-n ganz genau passen, auf j-n ganz genau zutreffen*
 qolla- къолла- Muk. 91.ult., Us. 126b *(e-e günstige Gelegenheit) abwarten*
 qolşaq → qolçaq
 qoltut- → qol

qolum-qomşu Nom. Kollektiv, m. kt. къолум-къомшу Us 126b *die Nachbarn*:
 auch mit Pl.-Suffix möglich: Niš. 53.13, 54.28
 qon- m. kt. къон- KT8.18.6 *untergehen (Sonne)*
 qona Nom. m. kt. къона Niš. 3.16 f., Us. 126b / m. dobt. kona Kerim 245 *runder Mittagstisch mit drei Beinen*
 qonaqbay Nom.
 1. (m.) kt. *Hausherr* Niš. 7.29 = äv saibi эв саиби Niš. 6.ult., Us. 126b
 2. ~lar ~лар Sälv. 39.28 *die Gastgeber, d. h. das Ehepaar, bei dem j-d zu Gast ist*; vgl. engl. the host and hostess
 3. dobt. قوناقبای und m. dobt. (baş) konakbay Şal. 53.4, Kerim 246 *der Helfer des Hausherrn bei e-r Hochzeit*
 qonişmağı Nom. m. dobt. konişmacı Kerim 246 *Sprecher*; vgl. osm.: qonuşmağı
 qopay- къопай- Niš. 15.8 *sich brüsten, angeben* / m. dobt. kopay- + 3 247 *sich etw. zugute tun / zugute halten*
 qopqa Nom. m. kt. къопкъа Niš. 8.32, Us. 127a *Eimer*; osm.: qova
 Qoqand Nom. propr. geogr. Къокъанд Ana 150.34 Kokand, russ. Коканд: Stadt im Fergana-Tal in O-Uzbekistan
 qor Nom. къор / m. dobt. kor Kerim 248
 1. *Glut, glühende Kohlen* (wie osm.)
 2. *Plage, Widerwärtigkeit*

qora Nom.

1. кѡра Us. 127a *Zaun, Einfriedung*

2. m. dobt. kora Kerim 248 *Garten*

qorala- кѡрала- / m. dobt. korala-
Kerim 248 *einzäunen, einfrieden*

qoranta Nom. (m.) kt. кѡранта Us.
127a (dial. ħoranta хоранта 132.14)
Familie

qorantalı ol- кѡранталы ол- 54.22 *e-e*
Familie gründen

qoraz Nom. m. dobt. koraz Kerim 248
Hahn; osm.: ħoroz

qorazlan- m. dobt. korazlan- Şal. 73.7,
Kerim 248 *sich aufplustern*

qorčala- qorcala- / кѡрчала- Us. 127b
schützen

qorčalav Nom. кѡрчалав *Schutz*

qorla- кѡрла- Šäyt. 199.33 *plagen*,
heimsuchen (Gott e-n Menschen)

Pass.: → qorlan 2.

qorlan- m. kt. кѡрлан- Niš. 12.13

1. *verkohlen, zu Kohle werden*

2. (von Gott) *geplagt / heimgesucht*
werden

qorqunčlı Adj. m. kt. кѡркѡунчлы
KT9.35.19 et passim, Us. 127b
furchtbar, schrecklich; osm.: qorqunč

qorquz- + 4 m. kt. кѡркѡуз- Kaus.
von: qorq- Niš. 6.23, 105.1, Us.
127b *j-m drohen / Angst machen*

qoş¹ Nom. кѡш Us. 127b, dobt. قوش
41.1 *Paar*

qoş² Nom. кѡш Niš. 64.24, Us. 127b
Pferch, Hürde

qoşkaldıñız Redew. m. dobt. koşkeldiñız
+ 3 Kerim *willkommen in 3*; osm.:
ĥoş gäldiñız

qoş-qoğaman Adj. кѡш-кѡджаман
Aqr. 111.3 *riesengroß*; osm.: qos-
qoğa(man)

qoy Nom. кѡй Us. 125b *Schaf*; osm.:
qoyun (osm. qoy "Buch!")

qoyan Nom. (m.) kt. кѡян Us. 128b /
dobt. قویان / m. dobt. koyan Kerim
251 *Hase*; osm.: tavšan

koyan erini Şal. 28.1 *Hasenscharte*;
osm.: tavşandudağı

koyan yukısı Şal. 13.6 *leichter*
Schlummer, Halbschlaf; osm.: tavşan
uyqusu

qoyuluq / qoyulıq Nom. qojuluq 67.14 /
кѡюлыкъ Us. 128a *Üppigkeit*

qoyun Nom. кѡюн Us. 128a *Brust*
qoyun ġäbi кѡюн джеби und Us.
128a: qoyun ġär кѡюн джеп
Brusttasche

qoz- кѡз- Säv. 28.11 / m. dobt. koz-
Kerim 252 (nur trans.) *losbrechen*
(Gewitter)

qozğa- (m.) kt. кѡзгѡа- Us. 125a *auf*,
erregen, aufwühlen etc.:

qorqu ~ + 5 кѡркѡ ~ Niš. 35.40
j-m Furcht einflößen

umütlär ~ уютлер ~ Niš. 27.2
Hoffnungen erwecken

Pass.: qozğal- кѡзгѡал- Us. 125a:
içindä opkă dalğası qozğal- ичинде
опѡке далгѡасы кѡзгѡал- Niš. 9.36
in seinem Innern steigt eine Welle
des Zornes auf / er gerät in Zorn

siñirläri qozğal- синъирлери
 къозгъал- Ana 169.ult *seine Nerven werden angegriffen*
 yaralar qozğal- яралар къозгъал-
 Ana 163.14 f. (*alte*) *Wunden brechen wieder auf*
 yurägi qozğala юреги къозгъала
 Niš. 34.9 *er / sie regt sich auf*
 qozğal- → qozğa-
 qozğaluv Nom. m. kt. къозгъалув Us. 125a:
 O, siñirläriniñ qozğaluvından qaltırar
 ädi. O, синъирлерининъ къозгъал-
 увындан къалтырай эди. Niš. 22.40
 f. *Er zitterte durch die Anspannung der Nerven.*
 qozışıq Nom. Demin. m. dobt. kozişik
Lämmlein; osm.: quzuğuq
 qozla- m. kt. къозла- Us. 125a: *Eier legen* / m. dobt. kozla- Kerim 252:
Junge zur Welt bringen (Rind, Katze), Eier legen (Hühner); KT8.112.16
 Syn.: чипче чыкъар- čipčä čıqar-
 ("Küken produzieren!"); osm.: quzula-
Junge zur Welt bringen, bes.: lammen; vgl. quzu "Lamm"
 qozu Nom. къозу Us. 125a *Lamm*;
 osm.: quzu
 ~ kibi yuqla- ~ кибі юкъла- Ana 194.40 f. *wie ein Marmeltier schlafen*
 Qırım Кърым, dobt. قريم : die echt-
 tatarische Form, heute im m. Kt. und
 im m. Dobt. durch die osmanisierte
 Form → Qırım – mindestens im
 schriftlichen Ausdruck – ganz ersetzt,

die tatsächliche Aussprache ist aber
 nicht selten wie eh und je: Qırım; osm.

Qırım

Qırım-Tatar Çeneli (1979!) 7 nur so, →
 Qırımtatar(ı)

Qırım-Tatar tili кърым-татар тили *die krimtatarische Sprache, das Krim-tatarische*; in der Lateinschrift meist nur: Tatar tili

Qırım-Tatarğa *die krimtatarische Sprache, das Krimtatarische* Çen. 7

quda¹ Nom. къуда 110.5 *Freund*

quda² Nom. къуда Us. 129a / dobt.

قودا 3.17, 7.17 / m. dobt. kuda

Kerim 259 *Brautwerber*

qudağıy Nom. къудагъый / dobt.

قوداغی / m. dobt. kudagıy Kerim

259 *Vater des Bräutigams bzw.*

Vater der Braut, Mutter des Bräuti-

gams bzw. Mutter der Braut in ihrem

neuen verwandtschaftlichen Verhält-

nis; osm.: dünüş, düñür(şü)

qudrät Nom. m. dobt. kudret *Gelegenheit, Möglichkeit*:

-maga kudretı bar *er hat die Möglichkeit zu tun*:

... bîr gazata okımaga, bîr film körmege, bîr spektakol siyir etmege kudretlerı bar. Şal. 57.13 - 15 ... *sie haben die Möglichkeit, eine Zeitung zu lesen, einen Film zu sehen, sich ein Theaterstück anzuschauen.*

quğır → quğur

quğırılı → quğurılı

quğur Nom. кѹджур Us. 132a / dobt.
 قوجور 15.6 / m. dobt. kucur und
 kucır *etwas Eigenartiges*

quğurlı Adj. m. dobt. kucurlı und kucırılı
komisch, eigenartig; osm. tuḡāf, mod.
 komik

qulan Adj. кѹлан Us. 130a (*sich*)
weit(hin erstreckend), ausgedehnt
 kăniş-qulan кениш-кѹлан Säv.
 47.28 f. dass. (qulan = kăniş)

qulaq tındırığı Adj. qulaq tındırғыç
 71.16 *ohrenbetäubend*

qulvalla Redew. кѹлвалла < arab.-
 osm. qul: hüva-llāhü "Sprich: ER ist
 Gott": die 112. Sure des Korans ("Äl-
 'İhlāş"), die mit den Worten: Qul:
 hüvallahü 'āḡadün" beginnt, 4 Verse
 hat und das islamische Gottes-
 bekenntnis zusammenfasst:
 ~ oqu- ~ okъy- Niş. 97.13 *die 112.*
Sure rezitieren

Quranḡatim Nom. Кѹранхатим Niş.
 97.6 *Rezitation des ganzen Korans*;
 osm.: ḡat(i)m

qurğān Adj. кѹргъан Çen.-Gr. 142,
 Us. 131a *dürr (Ast), verdorrt*; osm.:
 quru

qurğāq Adj. кѹргъакъ / m. dobt.
 kurgak Kerim 262 *dürr*; osm.: quraq

qurğāqlıq Nom. кѹргъакълыкъ Ana
 159.16, Us. 131a / m. dobt. kurgaklık
 Kerim 262 *Dürre*; osm. quraqlıq

qursaq Nom. qursaq / кѹрсакъ Us.
 131a / m. dobt. kursak 263 *Bauch,*
Magen:

kursak üstine cat- Şal. 28.16 *sich*
auf den Bauch legen, sich flach
niederlegen, sich auf den Boden
legen

qurtqa Nom. dobt. قورتقا / m. dobt.
 kurtka Kerim 263 ca.: *alt(e) und*
gebrechlich(e Person):
 bir qaç qart-qurtqa
 بر قاچ قارت قورتقا 8.8 *ein paar*
alte und gebrechliche Leute; vgl. →
 qart-qurt

qurtqaçıq kätān Nom. qurtqaçıq keten
Regenbogen:
 qurtqaçıq kätānniñ bütün tüslärinän
 qurtqaçıq ketenniñ bytyn tyslerinen
 30.20 f., 83.4 *in allen Farben des*
Regenbogens

qusaqla- кѹсакъла- Säv. 26.1; vgl.
 Karaim. 376 s. v. кѹскакъ *sich*
immer wieder übergeben

quş fabrikası Nom. кѹш фабрикасы
 Aqr. 113.30 f. *"Geflügelfarm", Ge-*
flügelbatterie; Syn.: quş fărması /
 tavuq fărması / quşçılıq fărması

quş fărması Nom. кѹш фермасы Aqr.
 102.4 f. → quş fabrikası

quşçılıq fărması Nom. кѹшчылыкъ
 фермасы Aqr. 109.2 f. → quş
 fabrikası

qutar- кѹтар- Sad. 55.7, Us. 132a
befreien, loslösen etc.; osm. + kt.
 Syn.: qurtar-

qutur- кѹтур- Us. 132a *tollwütig wer-*
den (Hund) 80.28; *rasend werden*
(Unwetter) 83.6 v.u.;

zu wüten beginnen; wild durch-
einanderwogen (Menge Leute) Is'l.
66.22 f.

quv- quv- / кув- Us. 129a / m. dobt.
kuw- fortjagen, vertreiben; osm.:
qov(ala)-

quvala- + 4 кувала- Us. 128b /
kuwala- j-m nachjagen, nach-, hin-
terherlaufen; osm.: qovala- + 4

quvam Nom. кувам Us. 128 Reife:
~ına yät- ~ына ет- 206.7 heran-
wachsen

quvan- + 3 куван- Us. 128b sich freuen
über 4

quvanč (-č!) Nom. куванч Us. 128b /
m. dobt. kuwanş Freude; osm.:
sävinč (osm. qivanč = Stolz!)

quvirčiq Adj. кувырчыкъ Us. 129a:
quvurčiq lockig (Haar); osm.: qivirčiq

quw- m. dobt. kuw- → quv-

quwala- m. dobt. → quvala-

quwan- m. dobt. kuwan- Kerim 266
sich freuen

quwant- m. dobt. kuwant- + 4 j-m e-e
Freude machen

quy- quj- / куй- Gark. 423

1. gießen, strömen: quyıp yağ-
(yağmur) qujър jaq- (jaqmur) 87.17
strömen, niederprasseln (Regen), es
regnet in Strömen

2. m. dobt. kuy- stellen (= in eine
Position bringen):

Pass.: quyul- kuyul- :

celge kuyulgan šešek Cev. 60.8
Blumen, die man in den Wind gestellt
hat

quyul- → quy-

R

rahmat Nom. рахмат Dank:

Mäktübiñ ičün katta, buyük rahmat!
Мектюбинъ ичюн катта, буюк
рахмат!

Säv. 36.29 Recht vielen Dank für
deinen Brief!

Us. 203 a+b nur pa(x)met: Barm-
herzigkeit; Regen (=osm.!)

ralä Nom. пале Ana 146.39, 148.10,
Us. 203a Schulbank

Ramay Nom. dobt. رامای 73.4: Kurz-
form von: Ramažān

rastkät- рактет- 58.25 (an)treffen, be-
gennen; osm.: rāstgäl-: Us. nur
rastkäl- рактель- (= osm.!) und
rastkätir-

rastkätir- рактетир- m. kt. Niš. 31.2 +
4, Us. 302b (pleonast.) Kaus. zu: →
rastkät- antreffen (e-n Menschen
etc.)

razılıq Nom. m. kt. Us. 202b: Einver-
ständnis:

~ barmä- + 3 ~ берме- Niš. 127.8 f. (aus
Höflichkeit) nicht zulassen / zugeben
(dass j-d etw. tut)

räd ät- + 4 m. dobt. redet- Şal. 71.6,
Kerim 328 *(ver)leugnen + 4*
rännässans Nom. (russ.) ренессанс
107.4 f. *Renaissance*; osm.
Rönäsans
rıqmariq toldur- рыкъмарыкъ толдур-
Muk. 93.22, Us. 206b *randvoll an-
füllen*
rol (-lū) Nom. роль Us. 206a fig. *Rolle*:
~ ойна- ~ ойна- e-e Rolle spielen
Roman Nom. dobt. رومان 14.11
rumänisch → Romän
Romän Nom. m. dobt. Romen Kerim
Titel *rumänisch*; osm. Rumän (osm.
Romän = römisch!)

Romänğä Nom. m. dobt. Romence
Kerim Titel *rumänisch, Rumänisch*
römän Nom. römen m. dobt. Variante
von → Roman
Rumın Nom. m. kt. румын Niş. 65.38
Rumäne
Rumıniya (m.) kt. Nom. propr. geogr.
(russ.) Румыния (vgl. aber auch
rumän. România) *Rumänien*; vgl. →
Romanya, Romän; osm.: Romanya
Rusiyä Nom. propr. geogr. Rusije /
Русие Us. 206a *Russland*
Ruslaşdıruw Nom. dobt. 48.16 f.
Russifizierung

S

saat (-ti) Nom. (m.) kt. саат (саати)
112.8, KT9.84.12; Us. 207a: saat (-ti)
Stunde; osm.: saat (-ti):
~lärnän ~лернен 125.3 v.u.; Us.
207a: ~lärnän *stundenlang*; osm.:
sā'atlärğä
saba Nom. саба Us. 207ab / m. kt.
saba Kerim 330:
Saba ola, ħayır ola. Саба ола,
хайыр ола. Ana 167.3, Us. 207ab
*Guter Rat kommt über Nacht, man
muss die Sache überschlafen! oder:
Morgen ist auch noch ein Tag!*
sabalıq Nom. (m.) kt. сабалыкъ *zum
Morgen gehörend, Früh-* Us. 207b:
sabalıq сабалыкъ Niş. 79.9, Us.
207b und sabalıq aş сабалыкъ аш

Säl. 112.26 f., Us. 207 (+ sabalıq
yämäk сабалыкъ емек) *Frühstück*
sabaq Nom. m. dobt. sabak Cev. 47.4
v.u., Kerim 330 *Maisstängel*; osm.:
mısır sapı; Us. 207b: сабакъ nur:
Stängel; osm. sap
saç Nom. сач Us. 216 f. *Haar*:
~ından tırnağınağä ~ындан
тырнагынадже KT8.81.6 v.u. *vom
Kopf bis zum Fuß, vom Scheitel bis
zur Sohle (durchnässt etc.)*; vgl. Us.
272 s. v. тырнакъ: тырнагындан
сачынадже бакъып чыкътылар
tırnağından saçınağä baqıp çıqtılar
"sie schauten sich buchstäblich alles
an"

sadäğä aytqanda Redew. сәдедже айтқанда 188.25 *einfach gesagt / ausgedrückt*

saf čäk- саф чек- 130.5 *eine Reihe bilden, in Reih und Glied stehen*

saf goñüllü Adj. сафгонъюлли *naiv*; osm.: şāf; früher: şāfdil

sagın- + 4 сағғын- / dobt. صاغنمق / m. dobt. sagın- + 4 Cev. 19.7, Kerim 331; osm.: özlä-

sagliq Nom. сағлық Us. 209a / m. dobt. sawlıq Kerim 338 *Gesundheit*: saglıqnän qal(iñız) сағлықнен қал(ыңыз) 154.9 v.u. f. *auf Wiedersehen*

sagliqlaş- + -nän сағлықлаш. + -нен Säw. 39.15, Us. 209a *sich von j-m verabschieden*

sain Postp. саин = sayın сайын: kun sain кунь саин Niš. 35.32 *jeden Tag mehr / weiter etc.* = kun sayın кунь сайын Säl. 73.3 → sayın sal- m. dobt. sal- auch: *(e-n Namen) geben, beilegen*: Pass.: salın: atı Emin salındı Şal. 42.24 *er bekam den Namen Emin*, Saydan atın taktılar Şal. 42.25 *sie gaben ihm den Namen Saydan*

salana Nom. m. dobt. *Schlachthaus, Schlachthof*; osm.: salhänä

salıq Nom. салық *Zeichen*: ~ başlı ~ башлы Yır 88.7 f. *vom Schicksal gezeichnet*

sallow Nom. m. dobt.: baş ~ man Şal. 53.20 f. *mit einem Kopfnicken*

salmaqlı Adj. салмақлы Ana 166.2, Us. 213b / m. dobt. salmaklı Kerim 334 *heftig, gewaltsam, mit Kraft etc.*

salqın Nom. салқын Us. 213a / m. dobt. salkın Kerim 333

1. *kühl, frisch*: dārä деpe Ana 161.22, ~suv ~сув 73.6 v.u. *Wasser*, ~yäl ~ел Ana 177.15 *Wind*, ~yär ~ep Niš. 79.27 *Ort*

2. *Kühle, Frische*: 91.5 v.u. *kühler Schatten*

samay Nom. самай Ana 144.17 f. *Schläfe*; DS X 3531 *ähnlich*

san Nom. сан Us. 214a / dobt. سان:

1. *Hüfte, Oberschenkel* Miš. 71.pu., osm.: qalča

2. *Zahl, Nummer (e-r Zeitschrift etc.)*

sanč- санч- Us. 214b *stechen, durchbohren, hineinstecken, hineinstoßen*; osm.: soq- (osm. sanč- = errichten, aufpflanzen etc.)

Pass.: sančil- + 3 санчыл- Ana 146.10, Niš. 35.23, Us. 214b *sich bohren in 4*

sančıǵı Adj. сансьць *grell, durchdringend*: ~yarıq ~jарьқ *grelles Licht*: Kun ätrafnı ~jarıqqa toldurǵan. Kun etrafñ ~jарьққа toldurǵan 59.16 *Die Sonne tauchte die Gegend in ein grelles Licht*.

sandıqboğça Nom. сандықбохча: ~ñını azırlap tur! ~нны азырлап туп! Analar 81.15 f. ca.: *Pack deine (sieben) Sachen zusammen!*

sandıraqla- m. kt. сандырақъла- Niš. 21.1, Us. 214ab: *faseln, Unsinn reden* / m. dobt. sandırakla- Kerim 334 (*im Schlaf* etc.) *wirres Zeug reden*; osm.: sayıqla-
 sandıraqlav Nom. сандырақълав Ana 191.20 *das Im-Schlaf-Reden, Gefasel*
 sankä Konj. m. dobt. sanke Kerim 335 / sanki санки Us. 214b *als ob* etc.
 sanki Konj. санки Us. 214b / dobt. sanke Kerim 335 *als ob*
 ~ dārsiñ ~ дерсинъ *als ob / man könnte meinen / man hätte meinen können*
 santirač Nom. санырач Us. 214b *Schach(brett) → santrač*
 santrač Nom. сантрач *kariert*:
 ~ kolmäk ~ кольмек Niš. 68.31 *kariertes Hemd*
 saq Adj. dobt. صاق *wachsam* etc.: → saqt
 ~ bol- صاق بولمق / m. dobt. sak bol- *aufpassen, auf der Hut sein*
 saq bol! صاق بول! 74.pu. *pass auf! aufgepasst! Achtung!*
 saqıt- сакъыт- fig. *fallen lassen*
 saqt Adj. сакът Us. 212a *wachsam → saq*
 ~ ol- + 6 ~ ол- KT9.70.5 v.u. *aufpassen auf etw.*
 saqtılıq Nom. сакътлыкъ Çen.-Gr. 154, Us. 212a *Achtsamkeit, Sorgfalt*

saran Adj. саран Ana 172.16 / dobt. صاران 61.23 / m. dobt. saran Kerim 335 *geizig*; osm.: ğimri
 saranlıq Nom. саранлыкъ Us. 215a *Geiz*; osm.: ğimrilik etc.:
 ~ ät(mä)- ~ әт(ме)- fig. (*mit Worten* etc.) (*nicht*) *geizen*
 sarġuš Adj. сарġуш Niš. 12.5, Us. 215b nur: sarġoş сархош (= osmanisiert!)
betrunken; pers.-osm. sarġōš
 sarġušlıq Nom. сарġушлыкъ *betrunkenen Zustand, Zustand der Trunkenheit, Rausch*
 ~nän ~нен Sälv. 3.15 *in betrunkenem Zustand*
 sarıbaşlıq m. dobt. sarıbaşlı Kerim 336 *Töpfererde, Ton*; osm.: balçlıq
 sarqıt- sarqıt- / саркъыт- Us. 215b *her-, hinunterlassen*
 sarsıt- сарсыт- Us. 215b / dobt. صارصیتمق *schütteln, erschüttern* etc.:
 fig.: odanı ħuruldısınän ~ оданы хурулдысынен ~ Sälv. 26.18 f. "mit seinem Schnarchen das ganze Zimmer erschüttern" = *so laut schnarchen, dass das ganze Zimmer dröhnt*
 Zalrı "bis-bis-bis" dāġän säslär sarsıttı Залны «бис-бис-бис» деген сеслер сарсытты. Guld. 76.13 f. "Den Saal erschütterten Da-capo-Rufe." = *Der ganze Saal ertönte von Da-capo-Rufen.*

sası Nom. m. kt. сасы *Gestank*, vgl.
Radl. IV 395: "übelriechend"

sası- сасы- Us. 216a (*schlecht*)
riechen, stinken:

tār ~ теп ~ Niš. 20.pu. *nach Schweiß*
riechen

sasıq (-ğı) Nom. сасыкъ (-гы) Niš.
68.23, Us. 216a

1. *Gestank:*

boya sasığı kâtsin боя сасыгы
кетсин Ana 195.19 *der Gestank der*
Farbe soll vergehen

~ qoqusı ~ къокъусы Ana 154.41
"der Gestankgeruch" = *Gestank*

2. *stinkend* Niš.85.34 + 35

satqın Nom. (m.) kt. саткъын Ana 141.7,
Çen. 23, Us. 216a *Verräter:*

vatan ~ı ватан ~ы Niš. 98.18
Vaterlandsverräter

Saudiya Arabistan Qırallığı Nom. propr.
geogr. Саудия Арабиستان Къырал-
лыгы = Saudiya Arabistanı Саудия
Арабистаны *Saudi-Arabien*; osm.:
Su'ūdī 'Arabistān

savlıqlaş- und savluqlaş- + nān
савлыкълаш- Sä. 29.27 f.
савлукълаш- Sä. 29.24 f., 49.32 +
-нен, Us. 209a: sağıqlaş-
сагылыкълаш- *sich von j-m ver-*
abschieden

savluqlaş- → savlıqlaş-

savrı Nom. савры KT9.40.pu. + Übers.
KT9.41.pu., Us. 208a *Kruppe (des*
Pferdes)

savuş- савуш- Us. 208b *sich entfernen*

savut Nom. savut / савут Ana 185.8, Us.
208b / m. dobt. sawıt Kerim 338

Schüssel bzw. ähnliches Gefäß in
der Küche

savut-saba Nom. савут-саба Sä. 34.1,
Us. 208b *Küchengeräte*

sawıt → savut

sawlıq Nom. dobt. صالوق m. dobt.

sawlık Kerim 338 *Gesundheit* etc.:

Der Fortgehende sagt: dobt.

sawlıqman qal(ıñız)

صاولقمان قاليكز 71.12

m. dobt. (aydı,) sawlık man kal Şal.
57.6

Der Zurückbleibende antwortet: m.
dobt. sawlık man bar Şal. 32.2

sawlık man kal ayt- *sich verab-*
schieden

sawlıkman kal al- + 6 Şal. 13.1 *sich*
von j-m verabschieden

say Adj. saj / сай Us. 210b *flach*

say- сай- Us. 211a (*ab*)*zählen:*

Komsomollar däsāñ, parmaqñān
saymaq mumkün, barı-yoqı säkiz-on
adam. Комсомоллар десенъ,
пармакънен саймакъ мумкюн,
бары-ёкы секиз-он адам. Muñ.
72.8 - 10 *Die (paar) Komsomolzen*
konnte man an den Fingern abzählen
- alles in allem acht bis zehn Mann!

sayıb Nom. m. dobt. *Besitzer*

sayın Postp. сайын:

1. Subst. + ~ : *jede(r, -s)*; osm.: hār:
yıl ~ йыл ~ *jedes Jahr, mit jedem*
Jahr (mehr etc.)

kun ~ кунь ~ 76.3 *jeden Tag*

kun ~ yamanlaş- кунъ ~ яманлаш-
mit jedem Tag schlechter werden,
sich von Tag zu Tag verschlechtern
 2. -ğan ~ *je mehr ... desto besser,*
 osm. -dıqğa
 sayla- сайла- Us. 211a (aus)wählen,
aussuchen
 saytın Postp. dobt. صایتین 50.17 + 18
 / m. dobt. -gan saytın *je ... desto*
 säbälä- m. dobt. sebele- Kerim 240
nieseln; osm.: çisälä-
 sebelep geşken bîr cawn Şal. 56.1 f.
ein (leichter) Nieselregen
 säbäp + 6 Postp. kt. себен / dobt.
 سههه Bäk. 63.5 *wegen* + 2
 sälam: Gruß: aläykum sälam алейкум
 селам dobt. عليكم سلام
 Gruß und Gegengruß:
 "Sälam, Mansur!" "Aläykum sälam,
 Muradasıl Ağa!"
 - Селям, Мансур. - Алейкум,
 Мурадасыл аға. Säv. 21.27
 m. dobt.: Selamaleykîm - Aleykîm
 selam. Şal. 68.23 f.
 Osmanisierte Antwort: Vă aläykum
 sälam. Be алейкум селям.
 Grußübermittlung und Antwort:
 "... İştä, ondan sizlărgä sälam." - ...
 Иште, ондан сизлерге селям. "Er
 lässt euch (schön) grüßen!"
 "Aläykum sälam ...!" - Алейкум
 селям ... "Seid (ebenfalls) gegrüßt!"
 Telegrammschluss: sälamnän +
 Name:

Sälamnän Äräğäp. Селямнен
 Эреджеп. са.: Grüße, Äräğäp.
 sämät däş Nom. (m.) kt. сөметдеш
 "aus der gleichen Gegend Stam-
 mender", са. Landsmann
 särbarä Nom. dobt. سهر باره 64.23 <
 rum. serbătoare *Fest-, Feiertag*
 särnik Nom. серник Säv. 42.17, Us.
 223a / m. dobt. sernik Kerim 342
Zündholz, Streichholz; osm.: kibrît:
 bir qutı ~ бир къуты ~ Säv. 42.17
e-e Schachtel Zündhölzer
 ~ çärt- ~ черт- Niş. 71.27 *ein Zünd-*
/ Streichholz anzünden
 Anm.: Krimtataren benützen Zünd-
 hölzer auch heute noch, um in die
 Zukunft zu schauen. Vgl. Säv. 42.16
 ff.
 särtäy- сертей- Ana 146.21, Us. 223a,
 Çen. 39 zu särt "hart" etc. fig. *streng*
werden, ein strenges Wesen
annehmen
 säs cec *Stimme:*
 säs-soluq çıqarmay- сөс-солукъ
 чыкъармай Ana 171.25 *ohne einen*
Laut von sich zu geben, ohne ein
Wort zu sprechen, schweigend
 säs-şamata сөс-шамата Ana 186.4
Lärm und Geschrei etc.
 säskän- + 6 сөскен- Säv. 48.9, Us.
 223b / m. dobt. sesken- Kerim 343
aus dem Schlaf etc. *aufschrecken*
 (intr.)
 säskändir- + 4 сөскендир- Niş. 3.25 f.
j-n erschrecken; osm.: qorqut-

säslä- dobt. سسله مك / m. dobt. sesle-

Kerim 343 *hören, vernehmen, zu-
hören, sich anhören*; osm.: diñlä-

säslän- m. kt. сеслен- Us. 223b *klingseln
(Telefon)*:

Qabulhanädä täläfon säsländi.
Къабулханеде телефон сесленди.
KT8.44.6 v.u. f. *Im Sprechzimmer
(etc.) klingelte das Telefon.*

säslänmä- сесленме- *schweigen*;
Syn.: indämäy- индемей-

sät Nom. сет Säw. 43.11, Niš. 131.32,
Us. 223b / m. dobt. set Kerim 343
Sofa, Couch ohne Lehne; Niš. 131.22
eher: *Gartenbank*

säv- сев- (*sich ver*)lieben:

biribirimizni sävdik бирибиримизни
севдик Muk. 95.28 f. *wir haben uns
ineinander verliebt*

sävda Nom. m. kt. севда Us. 218b
Liebe, Leidenschaft:

~ ol- + 3 ~ ол- Niš. 77.17 / m. dobt.
sewdalan- + 3 Cev. 72. 3 *sich in j-n
verlieben*

säwdalan- → sävda

säzäkli Adj. сезекли Ana 155.20 / dobt.

säzikli سهزيكلي Bäk. 81.1 *empfindsam*

säzgir Çen. 24 Adj. сезгир (*sehr*)
empfindsam

sıdır- сыдыр- Us. 232a / dobt.

صيديرماق Bäk. 109.4 / m. dobt.
sıdır- Kerim 344

1. (*die Haut*) *abziehen, häuten*; (*die
Haut*) *abschürfen*; (*die Schale*) *ent-
fernen, abschälen*:

Dudağı, burunı sıdırıldı vâ ondan qan
iyirä ädi. Дудагы, буруны
сыдырылды ве ондан къан ийире
эди. Niš. 86.29 f. *Von den Lippen
und von der Nase wurde ihm die
Haut abgeschürft, und das Blut rann
ihm herunter.*

Fig.: Siziñ täriñizni sıdırırım. Сизинь
териньизни сыдырырым. Ana
190.16 f.

"Ich werde euch die Haut abziehen."
= *Ich werde es euch schon zeigen!* /
Ich werde euch heimleuchten! / *Ich
werde euch Mores lehren!*

2. dobt. ca. *hineinpferchen, hinein-
zwängen, hineinstopfen*; engl. to
cram

sig- + 3 сыгъ- Us. 232a verneint:

1. *nicht passen zu 3, nicht
hineinpassen in 4*:

alämgä sıgmay ädi алемге сыгъмай
эди Niš. 43.12 *passte nicht zur Welt*

2. *sich (gar) nicht mehr beruhigen
können*:

İçi içinä sıgmadı. Ичи ичине
сыгъмады. *Er konnte sich gar nicht
mehr beruhigen.*

2. ... yurägi kokräginä sıgmay, "duk-
duk-duk" ura başladı ... юреги
кокрегине сыгъмай, «дук-дук-дук»
ура башлады. Guld. 67.3 f. ... *sein
Herz konnte sich gar nicht mehr
beruhigen und schlug wild in seiner
Brust.*

Kaus.: sıgdır- Us 231b

3. ırızına sıgdırma- + 4 ырызына
сыгъдырма- 210.pu. und namusına

sıgdırma- Niš. 111.3 *etw. mit seiner Ehre nicht vereinbaren können*
 4. ...suv qoşulsa, onı sıgdıramaz. ...
 сув къошулса, оны сыгдырамаз.
 KT8.81.ult. ... *wenn noch Wasser dazukommt, kann es (der Kanal) nicht mehr aufnehmen*
 sıǵıl- dobt. صیغيلمق 37.11 *sich genießen*
 sıǵın Nom. сыǵын 67.2 *Hirsch* /
 сыгъын Us. 232a: *Ren*
 sıǵım Nom. сыǵым / сыджым Us. 236a
Schnur, Bindfaden; osm.: sıǵım
 sılan- сылан- Us. 233b *nass* /
durchnässt werden
 sılaq Adj. (m.) kt. сылакъ Niš. 35.25,
 Us. 233b *nass, feucht*
 sılaqlıq Nom. сылакълыкъ Us. 233b,
 Çen.-Gr. 157 (KT9.41.2: сылакълы-
 лыкъ sılaqlılıq (?) *Nässe, Feuchtigkeit*
 sılat- (m.) kt. Niš. 72.2, Çen.-Gr. 157, Us.
 233b *nass machen*:
 boǵaznı ~ богъазны ~ Niš. 80.12
die Kehle befeuchten (= Alkohol zu sich nehmen)
 sıma Nom. сыма Us. 233b *Gesicht*; P-
 osm.: sīmā
 sımarış Nom. сымарыш / сымарыш Us.
 233b *Auftrag, Bestellung*; P-osm.
 sipāriş:
 (aş) sımarış ät- (aş) сымарыш et-
 87.22 *(Essen) bestellen*
 sımarışçı Nom. сымарышчы Us. 233b
Auftraggeber

sımarla- сымарла- Us. 233b / m. dobt.
 sımarla- Kerim 346 *(in e-m Lokal) bestellen*;
 osm.: sipāriş et-, ısmarla-:
 çalıǵılargā bir türkū sımarla-
 чалыджыларгъа бир тюркю
 сымарла- TK8.80.21 f. *bei den Musikern ein Lied bestellen*
 şekersiz bir kawe sımarla- Şal. 55.5
e-n ungezuckerten Kaffee bestellen
 awır awa sımarla- Cev. 52.4 *(bei den Musikern) ein langsames Lied bestellen*
 sina- сына- Us. 234a dobt. صينامق
 31.7 *prüfen, erproben*
 sınıfıy kurāş Nom. сынфий куреş 49.30
Klassenkampf
 sin- сын- Us. 234a / m. dobt. *zerbrechen* (intr.); osm.: qırıl-
 Kaus.: sindır- сындыр- Us. 234a,
 Şäyt. 203.7 *(Zähne) ausschlagen* /
 m. dobt. sindır- Kerim 346; osm.:
 (v)urub qır-
 sindır- → sin-
 singan Adj. m. dobt. *zerbrochen*, zu: →
 sin-; osm.: qırıq, qırılmiş:
 camler singan Şal. 45.6 *die Fensterscheiben sind zerbrochen*
 sipa- dobt. صيپامق Bäk. 81.8
streicheln; vgl. Karaim. 494
 sıpra Nom. m. dobt. *Tisch*; osm.: sofrā:
 ~ğa otır- *sich zu Tisch setzen*; osm.:
 sofraya otur-
 bir ~ cay- *ein mit Speisen besetztes Tablett (im Hof) auflegen*

sıptırıl- сыптырыл- Ana 1877.21, Us.

234b *davonlaufen, aufspringen:*

kursüdän ~ курсюден ~ Ana 177.41
aufspringen

sırın- dobt. صيرينماق Bäk. 50.ult.

entschlüpfen, sich entwinden; vgl.

Radl. IV 642 und 627

sirt Nom. сырт Us. 235a *Norden*

sit- sýt- / сýt- Us. 235b, m. dobt. sit-
Kerim 349

1. *(Eier) zerbrechen (trans.)*

2. *in Falten legen*

čırayını sit- сыраынь sýt- 90.18 /

чырайыны сýt- Niš. 75.16 m. dobt.

şırayın sit- *das Gesicht in Falten
legen, die Stirn runzeln, das Gesicht
verziehen*

Pass.: sıtıl- сытыл- Us. 235b / dobt.

صیتلمق، صیتيلمق 8.4 / m. dobt.

sıtıl- Kerim 349

1. *zerbrochen werden, zerbrechen
(intr.)*

2. *sich in Falten legen*

čırayları sıtıldı чырайлары сытылды
KT9.103.14 *ihre Gesichter verzogen*

sich / sie verzogen das Gesicht

ğımirtalar sıtılmasın

جميرطالر صیتلماسين 74.24 f.

*die Eier sollen nicht zerbrochen
werden*

čırayı sıtıla چیرایی صیتيلا *ihr
Gesicht legt sich in Falten*

sıtiq Adj. сытыкъ Us. 235b / m. dobt.

sıtik Kerim 349

1. *zerbrochen*

2. *(Gesicht) in Falten gelegt, finster:*

~ čıray ~ чырай Ana 162.39
finsteres Gesicht

sıyıq- + 3 сыйыкъ- Aqr. 104.22, Us.

233.233a *sich an j-n anschmiegen;*

osm.: qoynuna gir- + 2; m. dobt.

sıyık- Kerim 349: *bei j-m Schutz
suchen etc.*

sıyla- сыйла- Us. 232b (nur: *bewirten*) /

dobt. صيیلامق :

1. *mit der Hand über 4 streichen;
streicheln*

2. *(die Augen) reiben*

3. *verhätscheln*

4. *bewirten*

sıypa- сыйпа- und sıypala- сыйпала-

Us. 233a nur so! / m. dobt. sıypala-

Kerim 350 nur so! *streicheln, (sich)
über 4 streichen; (bei leblosen*

*Dingen:) mit der Hand über 4 strei-
chen:*

mañlayını sıpa- манълайыны ~ Niš.

15.14 *sich über die Stirn streichen*

sıypala- → sıypa-

sız- сыз- / сыз- Us. 232b

1. *Linien ziehen*

2. *(durch)sickern:*

astını sız- + 2 астынь сыз- 78.11 4

unterstreichen; osm.: altını çiz-

Iter.-Frequ.: sızgala- m.kt. сыз-

гъала- Niš. 72.3, Us. 232a *dauernd
sickern, rinnen*

sızgır- (m.) kt. сызгыр- Niš. 54.26,

Çen. 26 + 35, Us. 232a *pfeifen,
zwischen*

sızgıruv Nom. сызгырув Ana 186.3
Pfiff

sızıçiq Nom. сызычыкъ Ana 177.10,
 Us. 232b *kleine Linie, (Binde)strich*;
 Dem. von: sızıq

sızıq Nom. сызъқ / сызыкъ / m. dobt.
 sızık *Linie, Strich*; osm.: çizgi;
 daire sızıqları *Umrisse, Silhouette*

sızla- сызла- Us. 232b / m. dobt. sızla-
 Kerim 350 *schmerzen, weh tun* (intr.)
 fig.: yurägi sızlay юреги сызлай *ihm*
tut das Herz weh
 ozü sizlar озю сызлар 210.7 v.u.
das tut ihr selber weh
 Kaus.: sızlat- + 4 сызлат- 210.8 v.u.
j-m Schmerzen / Kummer bereiten
 tişläriini sızlat- тишлерини сызлат-
 Sälv. 46.pu. f. *j-d macht etwas, das*
seinen Zähnen weh tut

sızlat- → sızla-

sızlav Nom. m. kt. сызлав Niş. 12.36
Kummer, Schmerz, Wehklage:
 aǵlavlar-sızlavlar qop- аǵлавлар-
 сызлавлар къоп- Niş.36.38 f. *in*
Weinen und Wehklagen ausbrechen

Sibir Nom. propr. geogr. Сибир Niş.
 3.9 *Sibirien*

siftä Adv. сифте Niş. 21.3, Us. 226a
 und süftä сюфте (Us.: Null) /
 m. dobt. sıptı Kerim 347 *zum ersten*
Mal:
 Aytaǵaq sırmnı daa kimsäǵä
 açmadım ... Siftä saña söyläyǵäk
 olam. Айтаджакъ сырымны даа
 кимсеге ачмадым ... Сифте санъа
 сөйлейджек олам. Šäyt. 205.4 f. *Das*
Geheimnis, das ich dir anvertrauen

werden, habe ich noch nie jemandem
eröffnet ... dir werde ich es zum
ersten Mal sagen. Vgl. osm. siftāh /
 siftāh < A 'istiftāh

siläkiy Nom. силекий Niş. 33.7 (Pl.); Us.
 225a: силеке(й) siläkä(y) / m. dobt.
 silekiy Kerim 345 *Speichel*; osm.:
 salya etc.:
 awızından silekiy şıbirt- + 2 Şal. 21.5
aus j-s Mund mühelos / ganz von
selber (wörtl.: [wie] Speichel)
herauskommen

silekiy → siläkiy

silk- → silkä-
 Kaus. silkit- силькит- Ana 153.9
schütteln etc.

silkä- сильке- Çen. 45; Us. 225a: silk-
 сильк- *schwenken, (mit der Hand*
oder mit e-m Gegenstand) winken
 qolunı tärsinä silkä- къолуны
 терсине сильке- Ana 156.39
abwinken, d. h. mit der Hand be-
deuten, dass ein Versuch keinen
Erfolg hatte etc.

sintaksis Nom. (m.) kt. sintaksis Isl. Titel
 / синтаксис *Syntax*

siñ- (m.) kt. синъ- / m. dobt. siñ-; Kerim
 347: sîn-
 1. *durchdringen, durchsickern (Blut*
durch e-n Verband etc.):
 qan siñip çıqa къан синъип чыкъа
 KT8.22.17 f. *das Blut sickert (durch*
den Verband) durch
 2. fig. *verschwinden*:
 Gäǵä qaranlıǵında siñip kätti гедже
 къаранлыǵында синъип кетти
 44.26

qaranlıq içində siñip kätti
 къаранлыкъ ичинде синъип кетти
 86.25 (beides:)
*und war in der Dunkelheit (der Nacht)
 verschwunden*
 Kaus.: siñdir- синъдир-:
 yuräginä qorqu siñdir- юрегине
 къоркъу синъдир- Niš. 102.12 *j-m
 Furcht einflößen*
 Är kăčilgän dărsni qafasına siñdirdi.
 Эр кечильген дерсни къафасына
 синъдирди. Ana 147.ult. f. *Er prägte
 sich jede Lektion ein, die durch-
 genommen wurde.*
 siñir Nom. синъир *Nerv:*
 Onıñ siñirläri kămanä tălläri kibi
 tartıldı. Онынъ синъирлери кемане
 теллери киби тартылды. KT8.28.6
*Seine Nerven waren zum Zerreißen
 gespannt.*
 sipir- сипир- Us. 226b / m. dobt. sipir-
 Kerim 347 *auskehren*; osm.: süpür-
 sipirtki Nom. (m.) kt. сипиртки Niš.
 10.31 *Besen*; osm.: süpürgä
 sipitî Adv. m. dobt. *zum ersten Mal* →
 siftä
 sipitilik Adv. m. dobt. *von allem Anfang
 an*
 siyräk Adj. / Adv. sijrek / сийрек Us.
 224b *selten*:
 sijrek tapylğan metallar 74.32 f.
seltene Metalle
 skälä Nom. скеле *Anlegestelle, Kai,
 Hafen*; osm.: iskälä
 sofa Nom. софа
 1. *Balkon, Veranda*
 2. *Sofa*

sogış Nom. m. dobt. sogış Kerim 252
Kampf; osm.: savaš
 sogum Nom. dobt. صوغوم 7.15 /
 m. dobt. sogım Kerim 351 *Opfertier*
 sol ayağından turğan
 صول اياغندن طورغان 11.pu. *mit
 dem linken Fuß aufgestanden (und
 daher den ganzen Tag schlecht
 gelaunt)*; osm.: sol / tärs tarafından
 qalq- Aksoy II 907 Nr. 7189
 soñ
 1. Nom. m. dobt. *Ende*:
 soñı pıtmıy + 2 *etw. findet kein Ende
 / hört nicht (und nicht) auf*
 2. + 6 (GzO auch Abl. der Zeit-
 spanne!) kt. Postp. сонь:
 bir aftadan ~ бир афтадан ~ Niš.
 54.15 *nach einer Woche, eine
 Woche darauf*; synonyme Konstr. mit
 dem bloßen Abl.: bir qač daqqadan
 бир къач дакъкъадан Ana 148.39
ein paar Minuten darauf / später;
 statt: бир къач дакъкъадан сонь
 soñğı Adj. m. dobt. songı Şal. 44.15,
 Kerim 352 *letzter*; osm.: soñunğu
 soñki Adj. m. kt. соньки *der nächste,
 darauf folgende*:
 ondan ~ ондан ~ (*darauf*) *folgend*:
 ärtäsi kunü dä, ondan soñki kunlärdä
 дә эртеси куню де, ондан соньки
 кунлерде де ... Niš. 65.18 *am
 nächsten (Tag) und an den (darauf)
 folgenden Tagen*
 sora- + 6 (Person) + 4 (Sache) copa-
 Ana 174.25 / m. dobt. sora- Kerim

352 *j-n nach 3 / um 4 fragen*; osm.: sor- + 6, später: 3 Person) + 4 (Sache)
 al-ḥatır ~ + 6 (Person) ал-хатыр ~ *j-n nach seinem Befinden fragen / j-n fragen, wie es ihm geht*
 senden bîrşiy soraycam Şal. 73.16 f. *ich möchte dich etwas fragen*
 sorav Nom. m. kt. sorav *Frage*; Us. 228a: "Nachfrage, Umfrage" / m. dobt. soraw Kerim 352; osm.: soru, su'âl:
 ~ğa ğävap bär ~гъа джевап бер- Niš. 20.15 / m. dobt. sorawga cewap ber- *e-e Frage beantworten*
 ~ına ğävap bär- + 2 ~ына джевап бер- Niš. 62.17 f. *j-s Frage beantworten*
 soraw → sorav
 Sovät (spricht: sovyät?):
 ~Soyuzı Nom. propr. geogr. Sovet Sojuzъ 37.5 v.u. *Sowjetunion*
 ~lär Birligi Nom. propr. geogr. (osmanisiert) Советлер Бирлиги *Sowjetunion*;
 vgl. → Sovät Soyuzı und osm. Sovyätlär Birliġi
 soz-(dı) m. kt. соз- Us. 227a; osm.: uzat- 1. *(die Hände) ausstrecken*:
 ällärini oggä sozdı эллерини огге созды KT8.24.4 v.u. f. *er streckte die Hände aus*
 2. *hinausziehen, hinausziehen*:
 ğävabı(nı) soz- джевабыны соз- KT9.75.4 *die Antwort (darauf) hinausziehen / mit der Antwort (darauf) zögern*

Sprichwort: Vaqıt ğanimät, onı sozmaq olmaz. Вакъыт ғыанимет, оны созмакъ олмаз. Niš. 70.8 *Zeit ist kostbar, man darf sie nicht vergeuden*.
 Pass.: sozul- созул- Us. 227a *sich ausstrecken*; Ana 179.40 f. *sich (der Länge nach) hinlegen*
 sozul- → soz-
 sozuq (säš) Nom. созукъ (сес) *Vokal*:
 qalın ~ къалын ~ *Hinterzungenvokal*, inġä ~ индже ~ *Vorderzungenvokal*
 sög- cēr- Us. 219a 1. *beschimpfen* 64.9 v.u., Ana 158.43
 2. *(aus)schelten (Eltern die Kinder)* KT9.68.14
 Refl.: sögün- m. kt. сөгюн- Niš. 21.29, Us. 219a *schimpfen*:
 oz başına sögün- озъ башына сөгюн- Niš. 4.15 *er schimpfte in sich hinein*
 Refl. + Rezipr.: sögüniš-
 سوكونشماک dobt. *einander beschimpfen*
 sögün- → sög-
 sögüniš- → sög-
 sögüş Nom. m. kt. сөгюш Us. 219a *Schimpfen*:
 ~lär ~лер Niš. 108.1 *"Schimpfkanonaden"*
 sön- cēr- Us. 222a m. dobt. sön- Kerim 354 *erlöschen, ausgehen*:
 ölip sön- + 3 Şal. 21.7 *ganz erpicht sein auf etw.*, vgl. engl. to die for (a cup of tea)

Kaus.: söndür- сөндюр- Us. 221b / m. dobt. söndir- Kerim 354 *auslöschen, ausschalten, abdrehen*:
 motorni söndür- моторны сөндюрден *Motor abstellen*; osm.: motoru durdur-

söylä-:
 söylän- (m.) kt. сөйлен- Çen.-Gr. 155, Us. Null:
 1. *sprechen*: + -nän -нен *mit j-m reden, sprechen, besprechen*
 2. *singen (Nachtigall* бульбуль) Ana 171.30
 Rez.: söyläş- сөйлеш- Niš. 133.2, Us. 220a *miteinander reden, sich unterhalten*

söyläşüv Nom. sөjlөşyv / сөйлешюв Us. 220a *Unterhaltung, Gespräch*:
 ~ tili ~ tili 19.11 ~ тили KT9.77.18 f. *die gesprochene Sprache, Umgangssprache*; osm.: qonuşma dili; kt. Ant.: → ädäbiy til

söz Nom. sөz / söz Us. 219 f. / dobt. سوز *Wort*; osm.: 1. söz 2. sözgük
 "täräk" sözi terek sözi 13.6 v.u. *das Wort "terek" / das Wort "Baum"*
 "torf" sözü "торф" сөзю Niš. 39.15 *das Wort "torf" / das Wort "Torf"*
 sözimiz سوزمز: mongol. Calque (üge menü), leitet in Erlassen der Chane der Krim den Textteil ein, Genaueres darüber Matuz 1976.62 + Fußn. 4

Sambul Nom. propr. geogr. Стамбул *Sambul, Istanbul*

sual Nom. суаль Us. 229b *Frage*; Syn.: → sorav; osm.: soru, su'âl:
 ~ bär- ~ бер- 114.10 v.u. *e-e Frage stellen*
 ~ nazarınän baq- + 3 ~ назарынен бакъ- KT8.41.10 f. *j-n fragend anschauen*

subät Nom. субет Us. 229b *Gespräch*; osm.: şöhbät

subätdäş Nom. субетдеш Us. 229b *Gesprächspartner*; osm.: muhâtab

sugüt Nom. m. kt. сугют Niš. 129.12 *Weide (Baum)*; osm.: söğüt

suğar- dobt. صوغارمق 61.15 / m. dobt. suwar- Kerim 356 *(Haustiere) tränken, zur Tränke führen*; m. kt. suvar- cyvap- Us. 230a; osm.: suvar-

sul m. dobt. Şal. 24.6, Kerim 355 *Durchgang (beim Ringen)*, engl. bout

suqlan- + 3 сукълан- 201.12 / m. dobt. suklan- Kerim 355:
 1. *j-n ohne (Missgunst) beneiden*
 2. *(sehr ähnlich) m. dobt. sich über 4 freuen*
 osm.: gıbta et- + 3, imrân- + 3
 Pass.: suqlanı- сукъланыл-:
 O, suqlanılağaq kibi olmasa da, ... O, сукъланыладжакъ киби олмаса да, ... Niš. 86.9 *Wenn er auch nicht gerade zu beneiden war, ...*
 Kaus.: suqlandır- сукъландыр- *bezaubern, faszinieren*:
 suqlandırığı dārāğädä guzäl сукъландырыджы дереджеде гузель 53.2 *beneidenswert schön*

suv Nom. suv / сув Us. 229 f. / m. dobt.
 su Kerim 354 *Wasser*
 Suv kormäyingä, paruč çıqarma.
 Сув корьмейиндже, папуч
 чыкъарма. Niš. 60.41 ≈ osm.: su
 görmädän pačaları siva "to tuck up
 one's trousers before seeing a
 stream" ≈ to count one's chickens
 before they are hatched NR 1031 ≈
*ungelegte Eier zählen, den Tag vor
 dem Abend loben, zu früh trium-
 phieren*
 suv- сув- Aqr. 96.16 *kalt werden*; osm.:
 soğu-
 suvsa- сувса- *Durst bekommen, durstig
 werden*, Us. 230b: "Durst haben"(?)
 Präteritum: *Durst haben, durstig sein*,
 vgl. kt. + osm. yorul- etc.:
 (päk) suvsadım (пек) сувсадым *ich
 habe großen Durst, bin sehr durstig*
 suvsuzlıq Nom. m. kt. сувсузлыкъ Us.
 230b / m. dobt. suwsızlıq *Durst*;
 osm.: susuzluq;
 suvsuzlığını qandır- сувсызлыгъыны
 къандыр- Us. 230b *seinen Durst
 löschen*; osm.: susuzluğunu qandır-
 suvur- m. kt. сувур- Us. 231a:
 1. *herausziehen, herausnehmen,
 herausreißen* Niš. 21.21, Çen. 51
 2. *(Blut) saugen* Šäyt. 202.42
 suw Nom. m. dobt. → su
 suwin- m. dobt. Kerim 356 *das Inter-
 esse verlieren*
 Kaus.: suwint- dobt. *صووينتمق*
 53.1 *erreichen, dass j-d das Inter-
 esse verliert*

suvuq Adj. suvuq / сувукъ / m. dobt.
 suwık Kerim 356 *kalt*; osm.: soğuq
 suvuqlıq Nom. сувукълыкъ Us. 230 f.
Kälte
 suwıq → suvuq
 suwıqlıq → suvuqlıq
 suwsızlıq Nom. m. dobt. → suvsuzlıq
 suy- (-di) суй- Yır 86.10; Us. 219 nur
 (osmanisiert): säv- сев-/ m. dobt.
 süy- Kerim 359 *lieben*; osm.: säv-
 süftä Adv. сюфте 121.5 *zum ersten Mal*
 → siftä
 sürt- сюрт- Sä. 34.1:
 poli ~ полы ~ Sä. 33.pu. f. *den
 Fußboden aufwischen*
 süy- сүй- / dobt. : *سويمك* II. Präsens,
 3. Sg. süyär *سويه*; Partiz.: süygän
سويگهن
 süyäk Nom. m. dobt. süyek Kerim 358
Knochen; osm.: kämik
 süyrä- dobt. *سويردمك ziehen*; osm.:
 çäk-:
 tayağın ~ *طاياغين سويردمك*
 56.23 *(seine) Schläge bekommen*;
 osm.: dayağın ye-
 süyräklä- m. kt. сүйрекле- Niš. 43.30 f.,
 Us. 236b *schleppen*
 Refl.: süyräklän- сүйреклен- Niš.
 13.4, Çen. 50 *sich (dahin)schleppen*;
 osm.: sürüklän-
 süyri → süyrü
 süyrü Adj. сүйрю Us. 236b und süyri
 сүйри Aqr. 110.13 *spitz (zulaufend)*;
 osm.: sivri

svarkağı Nom. сваркаджы Ана 160.38
Schweißer; zu russ. сварка "das

Schweißen", vgl. russ. сварщик
"Schweißer"; osm.: qaynaqğı

Š

<(m.) dobt. š- entspricht (m.) kt. č->

šaat Nom. шаат Us. 318b; m. dobt. →
šayīt *Zeuge*; osm.: šāhid, tanıq;

~ ol- + 3 ~ ол Us. 318b *etw.*
bezeugen:

buña šaattır бунъа шааттыр
KT9.77.16 *bezeugt dies*

šağa m. dobt. şağa → bala

šahmat Nom. şaxmat / шахмат Us.
321a *Schach*; osm.: satranğ /
šatranğ:

~ oyna- ~ ojna- 95.pu. *Schach*
spielen; osm.: satranğ / šatranğ
oyna-

šaḡmat oyunu Nom. şaxmat ojuň
Schachspiel; osm.: satranğ / šatranğ
(oyunu)

šal- m. dobt. šal- (-ır) *singen*

šali(y)şal Nom. m. dobt šali(y)şal Kerim
362: *schönes, reich verziertes Kopf-*
tuch, vorwiegend in roter Farbe (je-
doch nicht im Titelbild von Şal.)

šaltaqlıq Nom. шалтакълыкъ 100.ult.
(erotische) Verführungskünste

šaltıra- şaltıra- 71.15 / шалтыра- Us.
319a *klirren* (Us. + *wanken, taumeln*)

šamar Nom. m. kt. шамар Us. 319b /
m. dobt. šamar Kerim 363

1. *Handfläche* Kerim 363; Us. Null:

~larını biri-birinä ur- ~ларыны бири-
бирине ур- Niš. 7.25 f. *die Hände*
zusammenschlagen

2. *Ohrfeige (= Schlag mit der*
Handfläche) Us. 319b

šamarla- + 4 m. kt. шамарла- Niš. 51.35
mit der Hand(fläche) über etw.
streichen;

Us. 319b m. kt. und Kerim 363 m.
dobt. şamarla- nur: *ohrfeigen*

šamata Nom. m. kt. шамата Us. 319b
Lärm; osm. dass.; → säs-šamata

šamatalı Adj. шаматалы Us. 319b
lärmend:

~ šäär ~ шеэр KT9.5.3 v.u.
lärmende Stadt

šamäk Nom. şamek / шамек / m. dobt.
şamek Kerim 363 *Affe*; Us. 319b:
Meerkatze; *Grimassenschneider*;
osm.: maymun

šampan Nom. шампан Us. 319b
Champagner (Wein); osm.: šam-
panya

šana Nom. m. dobt. şana Cev. 33.7,
Kerim 364 *Schlitten*; m. kt. → čana;
osm.: qızaq

šap-šap Interj. шап-шап Us. 320a /
dobt. شاپ ، شاپ Bäk. 50.12 *Be-*

zeichnung eines klatschenden / schmatzenden Geräusches

šapala(n)- m. dobt. şapala(n)- Cev. 25.9, 75.11 *zappeln* → čapala(n)-

šapıldat- m. kt. шапылдат- Us. 320a / şapıldat- Kerim 365 *schlagen* etc.: qollarını ~ кьолларыны ~ Niş. 90.15 f., Us. 320a *in die Hände klatschen* äl ~ эль ~ Aqr. 103.14, Us. 320a *dass*.

šapıldı Nom. Us. 320a *Applaus*: qol ~sı кьол ~сы Guld. 67.16 *Händeklatschen, Applaus*; osm.: äl çırpma, alqışma

šağılda- m. kt. шакъылда-
1. *klappern, klopfen, knarren, knirschen*, vgl. Radl. IV 933; Us. 319a nur: šağırda- шакъырда- *dass*; osm. *dass*.
~p gul- ~п гуль- Niş. 41.1, 80.11, Çen.-Gr. 170KT8.62.18, 71.2 *laut herauslachen*
2. *lustig zwitschern* Yır 86.17; osm.: šağırda-

šağıruw Nom. m. dobt. şakıruw *Be-rufung (zum Dichter etc.)*; osm.: çağırma, çağ(ı)rılma

šart m. kt. шарт
1. Nom. *Krachen*, vgl. Radl. IV 955: Qapı tākrrar šart ätip qapaldı. Къапы текрар шарт этип къапалды. Niş. 94.30, 95.21 *Die Tür wurde wiederum mit einem lauten Krach geschlossen / zugeknallt*.
2. Adv. m. dobt. Kerim 367 *plötzlich, abrupt, schnell* etc.:

šart toqta- шарт токъта- *plötzlich stehenbleiben*
3. Nom. *Bedingung* (= osm.)

šaş Nom. m. dobt. şaş (*Kopf*)haar; osm.: saç
şaşlerī (so!) Şal. 50.ult., Cev. 15.7

šaşmala- шашмала- Us. 321a / m. dobt. şaşmala- Kerim 368 *verblüfft, verdutzt, aufgeregt, verwirrt sein / werden / reden*; osm.: saçmala-

šaşmalav Nom. m. dobt. şaşmalav 86.4 *Verblüffung, Verwunderung, zu* → šaşmala-

šaş-šaşmala- m. kt. шаш-шашмала- : doppelte Verstärkung von šaş- und šaşmala-; Us. 321a: šaşıp-šaşmala- шашып-шашмала- *den Kopf verlieren, ratlos sein*
šaşti-šaşmaladı шашты-шашмалады Niş. 54.2 f.

šaşqan Adj. шашкъан Us. 321a nur: (osmanisiert) šaşqın шашкъын *übergeschnappt*; osm.: šaşqın
Sän ... tākmlī ~sīñ! Сен ... текмилъ ~сынъ! Ana 176.42 f. *Du bist ... wohl schon total übergeschnappt!*

šat- m. dobt. şat- Kerim 368 *belästigen, anpöbeln* etc.; osm.: sataş-

šatırda- m. kt. шатырда- Niş. 93.3, Us. 321a (allgemeiner) *klappern (Zähne)*

šavlä Nom. şavle / шавле Us. 318b (*Sonnen*)strahl; osm.: ışın

šay Adv. шай Us. 319a / dobt. شای:
1. so: Šimdi dā šay oldı ... Шимди де шай олды ... 196.ult. *Auch jetzt war es so ...*; osm.: böylä

dobt. ~ bîr شای بر *solch*, ana šay
 bîr آنا شای بر 55.23 f. *ebensolch*
 2. als Wortsatz in der Rede: šay
 شای 67.14 *so ist es / genau!*, vgl.
 engl. exactly
 "Äbät, äbät šay!" - Эбет, эбет шай!
 Niš. 73.7 *"Ja(wohl), (genau) so ist
 es!"*
 3. Redew.: šay dâr âkâč шай дер
 экеч Ana Yur. 56.16, Yarı 61.6 *in
 diesem Augenblick, plötzlich;* vgl.
 osm.: derkân Steuerw. 1988.268
 šayına Adv. m. dobt. şayına Şal. 48.8
so; deshalb
 šayît (-tî) m. dobt. şayît Şal. 53.13
Zeuge; kt. → šaat; osm.: šāhid, tanıq
 šayna- dobt. شاینامق 44.25 / m. dobt.
 şayna- Şal. 25.11, Kerim 370; osm.
 çiğnâ-
 1. (zer)kauen
 2. zermalmen, zertreten etc.
 šayt- dobt. شایتمق 67.4 *so machen;* →
 šaytâ
 šaytâ ğürüb Adv. dobt. شایته جوروب
 53.19 / m. dobt. şayte (cürüp) Kerim
 370 *auf diese Weise;* osm.: bu
 şäkildä
 šägirt Nom. шерипт Us. 321b *Schüler,
 Lehrling;* P-osm. šägird
 šäk-: zaḥmât ~ dobt. زحمت شهکمک
 36.14 → čak-

šämbär Nom. m. dobt. şember Şal.
 50.ult. *Kopftuch* (kt. vgl. Us. 302a
 und osm. čämbär *Reifen!*)
 šäñnändir- m. dobt. şeñnendir- *feiern,
 aufleben lassen, besingen;* osm.:
 šänlândir- (mit -n-!)
 šärbänti Nom. шербенти Šäyt. 200.35 /
 m. dobt. şerbentî Kerim 373 *e-e Art
 Handarbeit*
 šärfä Nom. m. kt. шерфе: dem Namen
 e-r Frau nachgestellt Niš. 75.26, Us.
 323a; < šärîfä
 šäšäk Nom. m. dobt. şeşek *Blume,
 Blüte;* kt. → čäčäk; osm. çiçäk
 şibala- m. kt. шыбала- Niš. 11.21
abwehren; Us. 325b: *angreifen*
 şibir- m. dobt. şibir- Kerim 375 osm.: aq-
fließen
 şibirda- m. dobt. şibirda- Şal. 73.12,
 Kerim 375 *(in seinen Bart) murmeln;*
 osm.: mırıldan-
 şığaraq Nom. m. dobt. şıgarak
Schornstein, Rauchfang; osm.: bağa
 şığawıl Nom. m. dobt. şıcawıl Kerim
 375 *Ratte;* osm.: kāmā, farā
 şimar Nom. m. dobt. şimar Kerim 377
Zeichen; osm.: 'işārāt:
 şimar et- + 3 *j-m ein Zeichen geben*
 şimşıqla- шымшыкъла- Aqr. 96.7
jammern, weinen, flennen, plärren
 şinla- m. dobt. şinla- Kerim 378
gemeinsam / im Chor (çın / dobt. şın
 = *e-e Art des tatarischen Volksliedes*)
singen; vgl. kt. çıñla- чынъла- Us.
 310a

şıq- (şığıb شىغىب 43.22) dobt. / m.

dobt. şık- Kerim 376 → čiq-

şım-şırıq suv ol- шым-шырыкъ сув ол-
83.19 f. *waschnass werden*

şın und şıñ Nom.: beschrieben Husein
1958.261 f.: *volkstümliches Lied, das
von einem Chor, bestehend aus 2 -3
jungen Männern oder Mädchen an-
lässlich einer Hochzeit (toy), einer
Unterhaltung oder der talaqalar
(abendlichen Feierstunden) gesun-
gen wird.*

şına Nom. шына Us. 326a *Keil*;
шына шекилли язылар şına šäkilli
yazılar *Keilschrift*

şıñ Nom. dobt. شىك 45.2 → şın

şıpalaq Adj. m. dobt. şıpalak Cev. 24.3
v.u., Kerim 379 *nackt*; osm.: çıplaq

şıpla- m. kt. шыпла- Us. 326a / m. dobt.
şıpla-

1. *hineinstopfen*

2. *(der Wind ins Gesicht) blasen,
wehen* Niš. 43.pu.

şıq- (şığıp) m. dobt. şık- (şığıp) → čiq-

şıraq Nom. m. dobt. şırak

1. *Licht, Kerze* Kerim 380

2. *Ober(kellner im Kaffeehaus)*, osm.:
qahvâği: ~nı şakır- *den Ober rufen*

şıray Nom. m. dobt. şıray Kerim 380:

şıray ? *Gesichtsausdruck* → čıray:

şırayın sıt- Şal. 31.18 *die Stirn
runzeln / in Falten ziehen, finster
dreinschauen*

şırılда- m. kt. шырылда- Us. 326b
rauschen, plätschern etc.:

~p aq- ~п акъ- Niš. 11.9 *plätschernd
dahinfließen*

şırnıq (-ğı) Nom. шырныкъ Us. 326a
Anmut etc.:

čäräsi oz şırnığını daa ğoymağan
череси озъ шырныгыны даа
джоймаған Säv. 51.9 f. *ihr Gesicht
hatte seine natürliche Anmut noch
nicht verloren*

şırnıqlıq Nom. шырныкълыкъ Ana
169.23 → şırnıq

şırpı Nom. m. dobt. şırpı Kerim 381
Span, Reisig; osm. und kt. čırpı Us.
310b

şırpılıq Nom. m. dobt. şırpılıq *Gebüsch*;
osm.: čırpılıq

şır-suv ol- m. kt. шыр-сув ол- Niš.
107.40, Us. 326a *tropfnass,
waschnass werden*

şış- m. kt.: tozğa şışıp тозğa шышып
Niš. 50.34 *voller Staub*

şıtırда- шытырда- Us. 326b *knacken,
knistern, rauschen, rascheln*

Kaus.: şıtırdat- шытырдат- *zum
Rauschen, Rascheln bringen (der
Wind das Gras)*:

quru otlarnı şıtırdatqan yäl къуру
отларны шытырдаткъан ель *der
Wind, der in dem trockenen Gras
rauschte / raschelte* etc.

Niš. 19.23: *das Geräusch eines
Schlosses, in dem ein Schlüssel
umgedreht wird*

şıtırdı Nom. шытырды 100.8 f., Us.
326b *das Knacken (der Äste), das
Krachen (der Knochen)*:

~ qopar- ~ къопар- Niš. 86.34
Krach machen, Lärm schlagen
 šifār Nom. шифер Ana 164.17, 190.39
Dachziegel; osm.: kirāmit; < russ.
 шифер < dt. (Dach)schiefer
 šikildā- dobt. شيكيلدهمك 34.12 *den*
Schluckauf haben; osm.: hičqır-
 šilīk m. dobt. şilīk Kerim 376 *Stahl;*
 osm. und m. kt. : čalik челик Us.
 302a
 šimdīgāk Adj. dobt. شيمديك vgl. Çen.
 19 f. -ğaq etc. nur deverbally
 ~ ğašlar شيمديك جاشلر 20.4
die Jugend von heute; osm.: zamānā
 çoğuqları
 šingān Adj. (m.) kt. шинген Us. 324a
dünnflüssig, wässrig;
 ~ šorba ~ шорба Niš. 38.24
wässrige Suppe
 šingānlik Nom. (m.) kt. шингенлик Us.
 324a *Flüssigkeit*
 širkiy Nom. m. dobt. şirkiy Kerim 380
Stechmücke, Gelse; osm.: sivrisiñāk:
 ~ tala- *stechen (Gelsen);* osm.
 sivrisiñāk dala-
 šiy Nom. m. dobt. şiy *Sache;* osm. şey'
 šo Dem.-Pron. m. dobt. → šu
 šoban Nom. m. dobt. şoban Kerim 382
Hirte; osm. und kt. çoban Us. 306a
 šofār Nom. m. kt. şofer *Fahrer, Lenker,*
Chauffeur; kt. → šofyor, osm. šoför
 šofyor Nom. (franz- > russ.) шофёр
Fahrer, Lenker, Chauffeur
 šoñqay- m. dobt. şoñkay- Cev. 52.6 v.u.,
 Kerim 384 *sich niederlassen*

šopanna- m. dobt. şopanna- Kerim 384
hüpfen, springen
 šoqay Nom. m. dobt. şokay (Kerim 116
 nur: çoqay çokay) *Neureicher, Em-*
porkömming, Parvenü
 šorba Nom. шорба Us. 324b / m. dobt.
 şorba Kerim 385 *Suppe;* osm.: çorba
 und früher şorba, vgl. P çorbā, von
 Steing. 402b als türk. Lw.
 gekennzeichnet, und şorbā, von
 Steing. 765b nicht als Lw.
 gekennzeichnet
 šorbağı Nom. (m.) kt. şorbaçy 94.25 /
 шорбаджы Us. 324b *Hausherr;*
Chef, Boss:
 "Šorbağı sizsiñiz, nā dāsāñiz o
 olağaq!" - Шорбаджы сизсинъиз, не
 десенъиз о оладжакъ! Niš. 52.20
 "Sie sind der Boss: was Sie sagen,
 das geschieht!"
 šök- (šögä) m. dobt. şök- (şöge) Kerim
 385 *sich niederlassen, niederlegen;*
 osm. und m. kt. çök чёк- Us. 303b:
 cerge ~ Cev. 2.9 *sich auf den Boden*
niederlassen / niederlegen
 šölmäk Nom. m. dobt. şölmek Kerim
 385 *Topf;* osm. çömläk, kt. → çölmäk
 šönati parmaq Nom. m. dobt. şönatiy
 parmak Kerim 386 *kleiner Finger;*
 osm.: sārčäparmaq, küçük parmaq
 šöšami Nom. m. dobt. şöšamiy Şal.
 28.15, Kerim 386 *Feldlerche;* osm.:
 tarlaquşu
 ştan Nom. m. kt. штан Us. 325a und
 штаны Niš. 11.39 f. / m. dobt. ştan
 Şal. 35.pu., 36.4, Kerim 176 nur:

iştan *Hose*; < russ. штаны, vgl. → balaq(lar)

šu шы / dobt. شو / m. dobt. šo:

1. Dem.-Pron. zwischen Fern- und Nahdeixe
2. Füllw. am Ende eines Frage-satzes: *denn, ja*:
Nä yärdä toqtağan ädik šu? Не ерде тоқтаған әдик шу? 194.17 f. *Ja, wo waren wir stehengeblieben?*
osm.: Ävät, nărădä duruyorduq?

šuali → šuwali

šubä Nom. m. dobt. şube Kerim 386:

1. *Verdacht*; osm.: šübhä:
BİR şubem bar, lâkin kati tuwul. Şal. 49.17 *Ich habe einen Verdacht, aber es ist = ich bin mir (noch) nicht sicher.*
2. *Abteilung*; osm.: šu'bä

šükür Nom. шүкүр *Dank*; osm.: šükür:
Šükür Allağa! Шүкүр Аллагъа! Niş. 70.26 + 29, Ana 167.18 f., 168.1 *Gott sei Dank!* osm.: 'Allāha šükür!
šükürlär olsun шүкүрлер олсун *danke*; osm.: täšäkkür edärim, heute meist: täšäkkürlär

şulay Dem.-Adv. dobt. شولاى / m. dobt. şulay Kerim 387 *so*; osm.: böylä

şulayt- < şulay ät- dobt. شولايتمق *so machen*

şulaytib Adv. dobt. شولايتيب

53.15 *auf diese Weise*

şuv ät- шув эт-:
Läylanıñ yurägi şuv ätip, bir boşluqqa tüškän kibi oldı. Лейлянынъ юреги шув этип, бир бошлукъкъа тюшкен киби олды. 196.23 f. *Läyla blieb das Herz stehen - ihr war, als würde sie ins Leere fallen!*

şuvulda- шувулда- Us. 325b *rauschen* Rezipr. (der Menge): şuvuldaş-şuvuldaş- Isl. 28.3 f. / m. dobt. şuwuldaş- Kerim 387

şuvuldaş- → şuvulda-

şuvultı Nom. шувулты Us. 325b / m. dobt. şuwultı Kerim 387 *das Rauschen*

şuwali Nom. m. dobt. şuwaliy Kerim 387 und şualiy Şal. 27.17 *Balg etc. (Kind)*

şuwır Nom. m. dobt. şuwır *Bewusstsein*; osm.: šu'ūr:
~ın coyt- Şal. 26.1 *das Bewusstsein verlieren, ohnmächtig werden*; osm.: šu'ūrunu qā'ib et- / qaybet-

şüнди Adv. dobt. شوندى Bäk. 107.13 + pu. *jetzt*; m. dobt. ändi

şürī- m. dobt. şürī-; Kerim 387: şürü-*verfaulen*; osm.: čürü-

T

<Mit t- anlautende Wörter sind prinzipiell auch unter d- nachzuschlagen.>

ta dobt. تـ osm.: daḡi / daha

taaḡip Nom. taaḡip m. kt. тааджип Us.

238b *Erstaunen*; osm.: ta'aḡḡüb

taaḡipli Adj. m. kt. тааджипли *erstaunlich*; osm.: šašilaḡaq:

~ šäy ~ шей *etwas Erstaunliches*;

osm.: šašilaḡaq šey'

taba + 3 (m.) kt. Postp. таба *in Richtung + 2, auf 4 zu, zu 3 hin*:

... ävinä taba yönäldi ... эвине таба ёнельди KT8.63.22 ... *ging in die Richtung des Hauses von ...*

taban + 3 Postp. m. dobt. *gegen* (temp.) + 4: marebe soḡina taban Şal. 35.6 *gegen Ende des Krieges*

tabanḡa quwät dāp Redew. m. dobt. tabanḡa kuwet dep *auf Schusters Rappen (= zu Fuß)*; vgl. osm.: tabana quvvät

tabandırıq Nom. m. kt. табандырыкъ Niş. 43.40 / m. dobt. tabaldırık Kerim 388 *Holzsandale*; osm. tabandıraḡ, taqunya

tabil- dobt. طابيلمق Pass. von: → tap- "finden" = "sich befinden" in idiom. Wendungen; osm. bulun-:

naşīḡatlarda tabıl- نصیحتلرده طابيلمق 67.3 *Ratschläge erteilen*

tabın- (m.) kt. табын-; Us. 244b nur (osmanisiert): tapın- тапын- *anbeten*

tabış- m. dobt. Kerim 388, Rez. zu: tap- *zusammentreffen*; osm.: görüş-

tabışdır- dobt. طابیشدیرمق *erraten, erkennen, vermuten* etc. (m. dobt. tabıştır- Kerim 389 *gegenübertreten*)

tagış- m. dobt. tagış- *sich (in größerer Zahl) anhängen*:

artından ~ + 2 Şal. 31.3 *j-m nachlaufen*

Taḡir vä Zorä Nom. propr. Тахир ве Зо́ре; osm.: Ṭāḡir-ilä Zührä: beliebtes und weit verbreitetes pers. romantisch-erotisches Volksbuch vom vorherbestimmten, aber unerwünschten Gemahl, vgl. Rypka 1959.495 f. und 535, TDvEA VIII 196 f.

tala- тала- Us. 241b

1. *plündern* Niş. 65.17; osm. yaḡma et-

2. *beißen, stechen (Insekt)* Niş. 38.32; osm. soḡ-; (*Hund*); osm.: ısır- Pass.: talan- талан- Us. 241b

Kaus.: talat- + 4 + 3 (Täter) талат- Us. 242a *j-n von 3 beißen lassen*: kopäklärgä talattılar копеклерпе талаттылар Ana 149.4 *sie ließen ihn von den Hunden beißen*

talap ät- talap et- / талап эт- Us. 242a
fordern, verlangen; taläp et-
 talaq (-ğı) Nom. талакъ Us. 241b *Milz;*
 osm. dalaq;
 talağı qat- талагъы къат- 124.10,
 Us. 241b *sich über die Maßen / sehr*
freuen
 talat- → tala-
 talay Nom.:
 bir talay бир талай Us. 241b / dobt.
 بر تالای / بر تالای / m. dobt. bīr
 talayı Kerim 391
 1. *eine Reihe von, etliche etc.*
 2. *eine Zeit lang*
 talda Nom. talda / талда Yır 88.15, Us.
 242a / m. dobt. talda Kerim 391
 1. *Schatten*
 2. *Deckung, abgeschirmter Platz*
 taldalıq Nom. taldalıq 85.5 = ca. →
 talda
 talğın Adj./ Adv. талгъын Us. 242a:
langsam; leise / m. dobt. talğın
 Kerim 392 *leise, "ohne Anstrengung /*
Nachdruck"; osm.: yavaş:
 ~ yırla- ~ йырла- Yır 86.2 *leise*
singen
 talıq Adj. dobt. طالق *ausgestoßen,*
verstreut, heimatlos etc.:
 bızniñ ħalqımızniñ şay anda mında
 talıq bolmasına säbäb
 بزنك خلقمزنك شای آندا میندا
 طالق بولماسنه سبب 48.23
der Grund, warum unser Volk in alle
Winde zerstreut ist, ...

talpın- m. dobt. Kerim 392 *sich den Kopf*
zerbrechen, sich abmühen; osm.: ca.
 çabala-
 tam- tam- Us. 243a *tropfen, rinnen; vgl.*
 → tamçıla-; osm.: damla-
 Kaus.: tamız- тамыз- 102.6 v.u., Us.
 243a: *tropfen / rinnen lassen, ein-*
tropfen; tröpfeln
 tamam yañı Adj. tamam jañ 74.6 v.u.
ganz neu, funkelnagelneu; osm.:
 yäpyäñi (sonst osm. "ganz [und gar]":
 tamāmān, tamāmiylä, büsbütün etc.)
 tamçı Nom. тамчы Us. 243a *Tropfen*
 tamçıla- тамчыла- Säv. 3.12, Us. 243a
tropfen; vgl. → tam-
 tamır Nom. тамыр 95.28 / тамыр Us.
 243a und tamur tamur / тамыр / m.
 dobt. tamır Kerim 393 *Wurzel; osm.:*
 kök:
 ~ at- ~ ат- *Wurzeln schlagen*
 ~ ħalq ~ халкъ Ana 186.20 *die*
alteingesessene Bevölkerung
 tamırdaş sözlär Nom. тамырдаш
 cözlep *Wörter, die von derselben*
Wurzel abgeleitet sind
 tamız- → tam-
 tamur → tamır
 tanı- таны- Us. 243b *(er)kennen:*
 Pass.: tanıl- таныл-; osm.: tanın-
 tanılğan + 3 Adj. m. dobt. tanılğan
bekannt in + 3:
 bütün Dobroca'ga tanılğan bir sünetçi
 Şal. 34.18 *ein in der ganzen*
Dobrukscha bekannter Beschneider
 tanış Nom. таныш Us. 243b *bekannt,*
Bekannte(r):

Bir yıldan bärli tanışmız. Бир йылдан берли танышмыз. 138.5
Wir kennen uns seit einem Jahr.
 tanış olıp korün- + 3 таныш олып корюн *j-m bekannt vorkommen*, auch für Sachen:
 ... k'ığıtlar oña tanış olıp koründilär
 ... кягытлар онъа таныш олып корюндилер KT8.43.16 f. ... *die (Papier)blätter kamen ihm bekannt vor*
 tanqı Adj. dobt. طانقى 29.12 *wenig, gering*; osm.: az, äksik
 tansıq Adj. тансыкъ Us. 243b *unvergleichlich, auserlesen* etc.
 tañ Nom. танъ Us. 243b *Morgendämmerung*:
 ~ at- ~ ат- *die Morgendämmerung bricht an*:
 saba ~ atqanda саба ~ аткъанда Niş. 63.24 *bei Tagesanbruch, in der Morgendämmerung*
 ~ maalindä ~ маалинде Niş. 35.40 *in der Morgendämmerung, im Morgengrauen*
 Таñ maali känä turmaq käräk oldı. Танъ маали кене турмакъ керек олды.
 Niş. 45.36 f. *Im Morgengrauen musste er wieder aufstehen.*
 tap Adv. тап Us. 244a *ganz, direkt* etc.; osm.: äñ, tam etc.:
 tap aşağıda тап ашагыда 173.26 *ganz unten*
 tap- (-a) тап- Us. 244a
 1. *finden*

2. *niederkommen (Frau), ein Kind zur Welt bringen* Ana 168.pu.
 Rez. + Kaus.: tapiştir- Us. 244b *ausfindig machen, finden*:
 çıqqan yärini tapiştirip olamay чыкъкъан ерини тапыштырып оламай
 161.11 *er kann die Stelle, wo er herausgekommen ist, nicht (mehr) finden*
 tapčan Nom. тапчан Ana 177.10, Us. 244b *Fußboden, Diele, Terrasse* etc.
 tapırdı Nom. тапырды Us. 244b *Trampeln, Getrampel, Stampfen, Gestampfe* etc.
 ayaq ~ları аякъ ~лары Niş. 4.15 f. *Geräusch von Schritten*
 tapiştir- → tap-
 tapta- тапта- Us. 244b / dobt. طاپتامق 53.4, vgl. russ. топтать dass.!
 1. *zertrampeln*; fig.: *mit Füßen treten*
 2. omuzını ~ + 2 омузыны ~ *j-m auf die Schulter klopfen, ein Tier tätscheln* Ana 155.32
 Pass.: taptal- таптал- Us. 244b
 taptalıp tur- тапталып тур- 129.7 f. *(in der Entwicklung) stehen bleiben, sich nicht mehr weiterentwickeln*
 taptal- → tapta-
 taptalğan Adj. тапталған Us. 244a, KT8.43.14 *niedergetrampelt*
 taqatlı Adj. тақыатлы Us. 240b *stark*; osm.: quvvätli:
 däv kibi ~ дев киби ~ *bärenstark*; osm.: Türk qadar quvvätli, ayı gibi quvvätli

taqdir Nom. такъдир Us. 241a
Schicksal, Gottes (unerforschlicher)
Ratschluss:

~ oylä, ... ~ ойле, ... Ana 153.42
und ~ oylä oldı ki, ... ~ ойле олды
ки, ... KT8.73.13 *durch Gottes*
(unerforschlichen) Ratschluss ...

taqdirlä- такъдирле- Us. 241a *schätzen,*
(fig.) begrüßen etc.

taqıl Adj. Komp. m. dobt. takıl Kerim
390 *mehr*

taqır Adj. такъыр Us. 241b *schwierig*

taqmaqla- такъмакъла- Aqr. 98.7, Us.
241a / m. dobt. takmakla- Kerim 390
klagen, trauern, jammern, weinen:

~p~p aġla- п~п~ агъла- Säw.
28.28 f. *bitterlich weinen, bittere*
Tränen vergießen

taraçıq Adj. Demin. тарачыкъ *ganz*
schmal etc.; osm.: daraġıq

taraf Nom. тараф Us. 245a *Seite* etc.:

~ al- ~ ал- *teilnehmen*

taraf kt. Postp. + 3 тараф *auf 4 zu, in*
Richtung + 2; osm.: doğru + 3:

bizgä taraf бизге тараф *auf uns zu*

tarafqa (und verallgemeinernd) ätrafqa +
1 Postp. kt. тарафкъа und этрафкъа
zu 3 hin:

boz qayalar tarafqa боз къаялар
тарафкъа *zu den grauen Felsen hin*
čävrä ätrafqa чевре этрафкъа Ana
161.26 *auf die Umgebung (schauen)*

tarafıta (und verallgemeinernd) ätrafta + 1
Postp. kt. тарафта und этрафта *in /*
bei + 3

tarafıtan (und verallgemeinernd) ätraftan
+ 1 Postp. kt. тарафтан und

этрафтан *von 3 her: dāñiz taraftan*
денъиз тарафтан Niš. 77.26 *vom*
Meer her

taran Nom. таран Miš. 47.6 *Sturm-*
bock, Mauerbrecher

tariḥ (-ḥı): Niš. 111.11, dobt. Bäk. 100.8:

تاریخدا tāriḥda

tarḥan (čöl) Adj. тархан (чөл) Sad.
53.11, vgl. Karaim. 516 *weit(e Steppe)*

tarsıq- (-ğa) тарсыкъ- / dobt.

طارسیقمق 8.5 *wütend / zornig sein*
/ werden; vgl. DS III 1372 → 1371
(darlan-, hiddätlan-); Us. 246a: *j-m*
lästig sein

tarsıqqanıdan тарсыкъкъанындан
Niš. 113.10 *vor lauter Wut / Zorn;*
vgl. auch Niš. 70.18 (ачувлана,
тарсыкъа) und 104.38.

tart- тарт- Us. 246a / dobt. طارتمق / m.

dobt. tart- Kerim 396

1. *ziehen;* osm.: čäk-:

yāñindän tart- + 2 енъинден тарт-

Niš. 41.6 f., dobt.: ġänindän tart-

جهنندن طارتمق 34.15 am Ärmel
ziehen;

dobt. fig.: (därändän) ičîn tart-

دەرەندن (ایچین طارتمق) 44.2

(tief) seufzen; osm.: därindän ičini čäk-

m. dobt.: deren - deren tart- Şal. 55.8

(beim Rauchen) e-n tiefen Zug machen

2. ayaġım tartma- Šäyt. 200.6, m.

dobt. ayagım tartmay Kerim 41 *ich*
will j-n nicht besuchen

3. m. dobt. *schießen*; osm.: at-
baš tart- → baš
Pass.: tartıl- тартыл- Us. 246a /
dobt. طارتيلمق 64.1 / m. dobt.
tartıl- Kerim 396 *sich zurückziehen*:
dobt. bir kânârga tartıl-
بر كنارغه طارتيلمق 64.1, m.
dobt. kenarga tartıl- Cev. 52.2 *zur*
Seite treten
siñir tartıl - → siñir
tasdiqla- тасдықла- 202.5; Us. 246b
nur: tasdiqla- тасдықла-
1. *annehmen*
2. *bestätigen* 202.5; osm.: taşdıq et-
tasırda- m. kt. тасырда- Us. 246b
knattern (Maschinengewehr), rattern
(Räder e-s Eisenbahnzuges), Ana
162.38: störendes Geräusch e-r nicht
geölten Werkbank
Kaus.: tasırdat- тасырдат- (*Maschi-*
nengewehr) knattern lassen, (Türe)
zuschlagen Niş. 132.18, Ana 158.38
tasırdı Nom. тасырды *das Rattern der*
Räder e-s Eisenbahnzuges /
тасырды Niş. 17.5 *das Lärmen e-s*
Menschen; das Knattern e-s
Maschinengewehrs
taş asırı Nom. таш асыры *Steinzeit*;
osm.: taş дәvri
taşın- :
m. kt. tüşündi, taşındı туюшунди,
ташынды Niş. 26.14 f. / m. dobt.
tüşünüp taşındı Kerim 397 *sie*
dachte hin und her, sie zermartete
sich den Kopf

taşkā m. dobt. taşke *Handwagen*,
Schubkarren; osm.: äl arabası; vgl.
rum. taşcă "Tragtasche"
Taškānt Nom. propr. geogr. Ташкент /
m. dobt. Taşkent *Taschkent*
taşla- ташла- Us. 248b / dobt.
طاشلاماق Bäk. 73.8 et passim / m.
dobt. taşla-
1. *etw. wegwerfen; (e-m Hund) etw.*
zuwerfen 73.4 v.u.
2. *ver-, los-, weg-, (ein Kind zur*
Pflege) überlassen
3. *(Hand) auslassen* 50.25, *befreien,*
auslassen 165.31; dobt. *ein Wort* etc.
weglassen (= nicht schreiben oder
sagen; Syn.: aytma- آيتماق)
Bäk. 73.8 und Bäk. 73.pu. ayılmay
آيتيلماي (ebenfalls im Sinne von:
wird fort- / weggelassen
4. kändini ~ кендини ~ 98.2 *sich*
niederlassen; ustünä устуне auf + 3
5. nazar / bir koz ~ назар / бир козь ~
e-n Blick auf 4 werfen
6. iş ~ иш ~ *die Arbeit niederlegen*
7. tütün içmäkni ~ тютюн ичмекни ~
das Rauchen aufgeben
8. *fortgehen* Isl. 76.3
9. m. dobt. -mağa ~ -maga taşla- *tun*
lassen (ohne etwas dagegen zu
unternehmen):
Cırık bizlerni birkaç karbız patlamaga
taşlay. Şal. 29.18 Cırık (*Spitzname:*
der mit der gespaltenen Oberlippe)
lässt uns ein paar Kürbisse auf-

- schneiden. (Dann lässt er seinen Hund auf uns los!).*
10. *(Kleidungsstücke) ausziehen, ablegen* Şal. 35.pu. f.
11. taşlap kät- m. dobt. taşlap ket- + 4: birkaç kesme şeker de taşlap ket- Şal. 55.5 f. *auch ein paar Stück Zucker dazulegen*
fig. із taşlap ket- Şal. 47.2 f. *seine Spuren zurücklassen*
12. "Ä-ä, taşlasa şunı, Qadır Aka, onıñ tarihi uzun." - Э-э, ташласа шуны, Къадыр ака, онынъ тарихы узун. Niş. 111.11 *"Ach, lassen wir das, Qadır Aka, das ist eine lange Geschichte!"*
13. känärgä ~ + 4 кенаргъа ~ Ana 157.13 *etw. zur Seite legen*
14. Redew. dobt.: Buqadar Loqmān taşlayıq! بوقادار لقمان طاشلايق 11.13 ca. *Und dabei wollen wir es bewenden lassen! (?)*
- Tatar Nom. m. kt. *Tatar:*
Qırım tatarlar къырымтатарлар
KT8.54.11 *die Krimtataren*, vgl. → Qırım und Qırım
Румыния-Добруджа татарлары
KT8.54.12 f. *die Dobrudschatataren*
Tatarğa Nom. / Adj. / Adv. tatarça 50.21 *(Krim)tatarisch, (krim)tatarisch*
Tatarğağa tärğimä ät- tatarçağa terçime et- ibid. *ins (Krim)tatarische übersetzen*
tatay Nom. m. dobt. tâtây / tatay Kerim 399 *ältere Schwester*; osm.: abla
- tavlan- тавлан- KT9.40.5 v.u. *an Gewicht zunehmen*; osm. kilo al- etc.
- tavuq Nom. тавукъ Us. 239b:
Tavuq tüşündä tarı korär. Тавукъ тюшюнде тары корер. 104.5
ca. *Man träumt von dem, was man besonders gern hat. (?)*
- tavuq färması Nom. тавукъ фермасы
Aqr. 99.23 *Hühnerbatterie*; → quş fabrikası
- tay- m. kt. тай- Us. 240a / m. dobt. tay-
1. *gleiten, rutschen*
2. *von 3 abgehen:*
... inat adam, dägänindän taymadı.
... инат адам, дегенинден таймады.
Niş. 122.34 ... *ist ein hartnäckiger Mensch und ging von dem, was er gesagt hatte, nicht (mehr) ab / und blieb bei dem, was er gesagt hatte*
- tayama Nom. m. kt. таяма + 3 Niş. 95.38, Us. 249a *Stütze, Hilfe für j-n*; osm.: dayaq (osm. dayama = "das Stützen", "Fladen", "Vorauszahlung"!)
- tayan- таян- Us. 249a / m. dobt. tayan- Kerim 401 *anlehnen:*
Kaus.: tayandır- таяндыр- Niş. 66.5, Us. 249a *(an)lehnen:*
kuräkni divarğa tayandırdı кюрекни диваргъа таяндырды Niş. 66.5 *er lehnte die Schaufel an die Mauer*; osm.: küräği dīvāra / duvāra dayadı, vgl. Kristinus 248.
- tayandır - → tayan-
- tayaq Nom. m. kt. таякъ Niş. 62.14, Us. 249a *Stock, Stab*; osm.: değnäk, sopa etc.; (osm. dayama = "das Stützen", "Fladen", "Vorauszahlung"!)

tayğalaq Adj. тайгъалакъ Us. 240a / m. dobt. taygalak Kerim 401 *glatt, glitschig, rutschig*; zu → tay- 1); osm.: qayğan etc.

tayşıq Nom. m. dobt. tayşık Cev. 55.6, Demin. zu m. dobt. (m. kt. Us. 240a und osm.) *tay (kleines) Füllen, Fohlen*

taz Adj. m. kt. таз Us. 239b / m. dobt. taz Kerim 402 *kahl(köpfig), kahl-köpfig*:

~ başı ~ башы Niš. 22.11 und ~ baş ~ баш Ana 145.42 *Glatzkopf*

tazä Adj. тазе Us. 239 f. *frisch* etc.:

~ gazäta ~ газета 93.12 *aktuelle / ca.: heutige Zeitung*

tazär- тазер- Us. 240a / m. dobt. tazer- *frisch werden* etc.:

1. *wieder ins Gedächtnis kommen / wieder frisch werden (Erinnerungen)* Cev. 44.8:

tazärdi, ğanlandı тазерди, джанланды Ana 164.13 *wurde (vor ihrem geistigen Auge) wieder lebendig*

2. yara ~ яра ~ 215.15 f. *wieder aufbrechen (Wunde)*

Kaus.: tazärt- тазерт- *auffrischen*

tazärt- → tazär-

tazirlä- тазирле- 110.pu., Us. 240a *tadeln, Vorwürfe machen*; osm.: ta'zīr et-

taziyä Nom. тазие Us. 240a *Beileid, (An)teilnahme*:

~ bildir- ~ бильдир- Niš. 112.14, Us. 240a *sein Beileid bezeugen, kondolieren*

täässüf Nom. теэссюф Us. 260a *Bedauern*; osm.: dass.:

~ ки, ... ~ ki, ... Us. 260a (*es ist*) *schade, dass ... , leider ...*; osm.: yazıq ki, ..., ma'a-t-tä'ässüf, ma'a-l-'äsäf

tägänäk Nom. m. dobt. tegenek Kerim 403 *Stachel*; osm.: dikän

tägänäklī Adj. m. dobt. tegeneklī *stachelig (Pflanze)*:

~ gül Cev. *eine Rose mit Dornen*

tägärşik Nom. m. dobt. tegerşik Kerim 403 *Rad*; osm.: tākärläk

tägin Adj. / Adv. m. kt. тегин Niš. 22.10 f., Us. 250a / m. dobt. tegine Kerim 403 *ruhig*; osm. sākin:

~ otur- ~ отур- Niš. 22.10 f., Us. 250a / m. dobt. tegine otır- Kerim 403 *ruhig sitzen (bleiben)*

tägiz Adj. тегиз Us. 250a / m. dobt. tegiz Kerim 403 *rein*; osm.: tāmiz

tägizlä- тегизле- Us. 250a / m. dobt. tegizle- Kerim 403 *reinigen*; osm. tāmizlä-

tägizlik Nom. m. kt. тегизлик KT8.33.13 *Ebene*

tägizsiz Adj. тегизсиз Ana 180.30 *unrein*

täk advers. Konj. (m.) kt. тек 14.33 / тек Us. 251a / m. dobt. tek Kerim 403 *aber, nur*

tākaran → täkyaran

täklīk Nom. теклик Us. 251b / m. dobt. teklik Kerim 404 *Singular, Einzahl*; osm.: müfräd, tākil

täkyaran тежаран Çen.-Gr. 159 und
 täkaran текаран Ana 191.3, 193.16
ein klein wenig, nur ganz wenig
 täläfon trubkası Nom. телефон
 трубкасы und trubka трубка
 (Telefon)hörer < russ. трубка:
 täläfon trubkasını yärinä qoy- / as-
 телефон трубкасыны ерине кьой-
 145.22 / as- 154.29 *auflegen*
 trubkanı qulağına qoy- трубканы
 кьулагъына кьой- 154.22 *zum*
Hörer greifen, abheben
 tälägraf ağacları Nom. telegraf ағаclarь
Telegraphenstangen
 tälbäv Nom. тельбев Us. 252b / m.
 dobt. telbew Kerim 405 *Zügel*; osm.:
 dizgin
 tälbäw → tälbäv
 tälčälä- m. kt. тельчеле- Us. 252 f.
zerreißen:
 Pass.: tälčälän- тельчелен-
 umütläri tälčäländi умютлери
 тельчеленди Ana 143.38 *ihre*
Hoffnungen wurden getäuscht
 tälmir- + 4 m. kt. тельмир- Us. 252b
sich sehnen nach 3
 tälmirüv Nom. тельмирюв *Sehnsucht*:
 ~nän ~нен KT9.19.11 *sehnsüchtig*
 (Adv.)
 tälükä Nom. телюке Us. 253a nur:
Gefahr, (Be)drohung; 166.20 *Angst*
 (?); (osm. tählikä nur: "Gefahr"!)
 tämtägiz Adj. zu: → tägiz темтегиз Ana
 196.6 f., Us. 254a *blitzsauber*; osm.:
 tärtämiz
 Tän Qazağı *die (großrussischen) Don-*
kosaken Matuz 1976.16

tänbilä- тенбиле- Us. 254b *ermahnen*;
 osm.: tänbih et-
 tängäläklī täl Nom. m. dobt. tengelekli
 tel Şal. 50.9 f. *Stacheldraht*:
 tengelekli tel men saruwlı *mit Sta-*
cheldraht eingezäunt
 täñ Nom. тенъ Us. 255a *gleich* etc.:
 ~ käl- + 3 ~ кель- Us. 255a *es mit*
j-m aufnehmen können, j-m gewach-
sen sein
 täñäştir- + -nän + 4 тенъештир- Ana
 148.26, Us. 255a *4 mit 3 verglei-*
chen; osm.: qarşılaştir-
 täñäştirüv Nom. тенъештирюв Us.
 255a *Vergleich*; osm.: qarşılaştırma
 etc.
 täp- теп- Us. 255b / m. dobt. tep- Kerim
 408:
 1. *ausschlagen (Pferd)*
 2. yumruq ~ юмрукъ ~ Niş. 22.41 *mit*
der Faust (auf den Tisch etc.)
schlagen
 täpmä Nom. тепме *das Ausschlagen*
(des Pferdes)
 täpmälä- m. kt. тепмеле- Niş. 85.42,
 Us. 255b *mit den Füßen treten*;
 osm.: täpmä at- / (v)ur-
 täpräş Nom. m. dobt. tepreş Kerim 408
(Fest)essen; osm.: şölän, ziyäfat
 täprät- теппет- Us. 255b *schütteln,*
rütteln, erschüttern
 tärän Nom. dobt. تهران 10.pu. / m. dobt.
 teran Kerim 408 *ein wenig, ein biss-*
chen
 täräzä Nom. тепазе Muk. 92.21, Us.
 255 f. *Waage*; osm.: täräzi (P taräzü)

täräk (-gi) Nom. теpek Us. 256b / m.
dobt. terek (-gī) Kerim 409 *Baum*;
osm. ağaç (das osm. Etymon "diräk"
= "*Stange*")

tärbätıl- тербетиль- Säw. 51.28 / m.
dobt. terbetıl- Kerim 408 *schaukeln*
(intr.)

tärğimān Nom.

1. *Übersetzer, Dolmetscher*

2. *Interpret*; osm.: tärğümān:

auch der Titel (voller Titel: "Tärğimān-ı 'Aḥvāl" ("Interpret der Zeitläufte") der berühmten von Ğaspiralī 'İsmā'īl 1883 - 1918 in Bāğçasaray herausgegebenen Zeitschrift. Näheres und Kritik des russ. Titels "Переводчик" sowie der falschen Zitierungen des türk. Titels im Handbuch 2 Fußn. 3 + 4.

tärğimä Nom. terçime 50.21 / терджиме *Übersetzung*; osm.: (gelehrt):

tärğämä, (sonst:) tärğümä:

~ ät ~ эт- *übersetzen, übertragen, interpretieren*

Pass.: ~ ätil- ~ этиль-

täri Nom. тери Ana 190.16, Us. 257a / m.
dobt. terī Kerim 409 *Haut*; osm.: dāri

tärs + 3 dobt. Postp. ته‌رس Bäk. 65.2
entgegen + 3: qā'idāsinä tärs

قاعدەسنە ته‌رس *entgegen der Regel* (, dass ...)

täš- теш- Çen.-Gr. 160, Us. 260a / dobt.
ته‌شمك 23.1 / m. dobt. teš- Kerim
401 *durchlöchern*

Pass.: täšıl- тешиль- Us. 259b / m.
dobt. tešıl-: *durchlöchert werden, Löcher bekommen*; osm.: dālikli ol-
Şal. 73.1 (Boot); vgl. → täšilgän
üyler mermi parşaları man tešilgen
Şal. 45.2 f. *die Häuser waren von Geschossteilen durchlöchert*

täšäkkür Nom. тешеккюр *Dank*:

1. (ohne Zusatz!) тешеккюр *danke*:

"Täšäkkür, täšäkkür", dādi, ... -
Тешеккюр, тешеккюр, - деди, ...
148.10;

osm.: täšäkkür edārim oder
(modern): täšäkkürlär

2. ~ bildir- + içün + 3 ~ бильдир-
sich bei j-m für etw. bedanken

täšik (-gi) Nom. tešik / тешик Us.
259b / dobt. ته‌شيك 7.9 / m. dobt.

tešik Kerim 410 *Loch*; osm.: dālik:

burun täšigi burun tešigi *Nasenloch*;
osm.: burun dāliği

anahtar täšigi анахтар тешиги Säw.
19.4 *Schlüsselloch*; osm.: anahtar
ağızlığı

täšilgän Adj. (zu: → täš([il]-) тешильген
Ana 176.pu., Us. 259b *leck (Boot)*

täškär- m. kt. тешкер- Us. 259 f. / m.
dobt. tešker- *untersuchen*; osm.:
araştır-:

nabzını ~ + 2 набзыны ~ KT8.22.7
v.u. f. *j-m den Puls fühlen*

täškärüv Nom. m. kt. тешкерюв Niš.
38.39 f. *Inspektion*

täta Nom. dobt. تتا "*Tante*"; osm.:
teyzä:

- Name + tätam تتام : Anrede an ältere Frauen: Ma'rūfā tätam
- معروفه تتام 11.9, auch in der 3. Person mit dem Poss.-Suff. der 1. Person Pl.: Ma'rūfā
- tätam ist ...; vgl. osm. hānım etc.
- tävākkällik Nom. тевекеллик 210.23 *die Haltung e-s Menschen, der alles seinen Gang gehen lässt, ohne selbst etwas zu tun (durchaus negativ!);* Us. 249b (ganz anders!): "Risiko", "riskante Angelegenheit".
- täz Adj. m. kt. тез / m. dobt. tez Kerim 411 *rasch, schnell;* osm. dass.: Nä qadar täz olsa, o qadar yaḥşı. He kьадар тез олса, о кьадар яхшы. Niš. 67.35 *Je eher, je lieber!* osm.: Näqadar ärkän olursa, oqadar iyi (olur).
- ~ män ~ men (Adv.) Şal. 12.11, 43.7 *rasch, schnell, sofort*
- täzya Nom. тезья < osm. tästgāh < dästgāh < P dast-gāh *Werkbank:* tokar ~sı (russ.) токарь ~сы Ana 162.34, Sä. 36.ult. *Drehbank des Drechslers*
- čilängir ~sı чиленгир ~сы Muk. 92.14 *Werkbank des Schlossers*
- tığır- m. kt. тыгыр- / m. dobt. tığır- Kerim 411
1. *tropfen, fließen, kollern (Tränen aus den Augen)* 99.18 (*Blutstropfen*) 173.2 2. *rollen (Stein)* 172.4
- Kaus.: m. kt. tığirt- тыгырт- / m. dobt. tığirt- Kerim 412 (*e-n Stein*) *rollen*
- tığirt- → tığır-
- tıgız Adj. m. kt. тыгыз Niš. 24.15, Us. 271a *fest* etc.
- tımar Nom. тымар Us. 271b *Anbau, (landwirtschaftliche) Kultur:* pamuq (-ı) памукъ (-ы) Ana 154.39 *Baumwollkultur*
- tımtırış Adj. m. kt. тым-тырыш Us. 271b / m. dobt. tımtırış Şal. 22.7, 28.15 *mucksmäuschenstill, ganz still, lautlos*
- tın- тын- Us. 271b / m. dobt. tın- Kerim 414
1. *aufhören, verstummen, nichts mehr sagen, (Wind) sich legen*
2. *(Ohren) von e-m Lärm (ganz) taub werden* Ana 145.25 f, 150.36
- tınç Adj. тынч Us. 271b / m. dobt. tınış Kerim 414 *ruhig*
- tınçla- тынчла- Muḥ. 71.2 / m. dobt. tınışla- Kerim 414 *beruhigen*
- Refl.: tınçlan- тынчлан- Us. 271b *sich beruhigen:*
- tınçlan! тынчлан Niš. 100.4 *beruhige dich!*
- tınçlanmaz ädilär тынчланмаз эдилер 170.6 v.u. *sie waren nicht beruhigt*
- Kaus. des Refl.: tınçlandı- тынчландыр- *beruhigen*
- tınçlan- → tınçla-
- tınçlandı- → tınçla-
- tınçlıq Nom. тынчлыкъ / тынчлыкъ *Stille, Ruhe:*
- Odada tınçlıq ädi, ... Odada тынчлыкъ edi, ... 84.17 *Im Zimmer herrschte Stille, ...*

tındır- тындыр- *zum Schweigen bringen, (e-m Lärm etc.) ein Ende machen* 79.25 f., Us. 271b:

qulaqları ~ кѳулакъларны ~ Guld. 67.17 *e-n ohrenbetäubenden Lärm machen*; osm. dindir- nicht ganz dass.!

tındırğı → qulaq tındırğı

tingırdı Nom. m. dobt. tingırdı Şal. 13.5 (Kerim 414 nur das Verb tingırda-) *das Knarren (der Wagenräder)*

tınış

1. → tınç

2. (m.) kt. тыньш / тыныш / dobt.

طینیش :

Bir tınış gävap äşıtmädi. Бир тыныш джевап эшитильмеди. Niş. 27.29 *Nicht die geringste Antwort war zu hören.*

bir tınış (m.) kt. bir тыньш 59.15 / бир тыныш / بر طینیش *ein wenig, ein bisschen*; osm. bir az

dobt. bir tınış sora

بر طینیش صورا 56.22 *kurz darauf*

dobt. tınış tınış طینیش طینیش

Bäk. 50.7 *allmählich*

tıñnawğı Nom. m. dobt. tıñnawcı *Zuhörer*

tıqa- m. kt. тыкъа- Us. 271a *ver-, zustopfen*; osm. tıq-

qulaqlarını parmaqlarınän tıqa- кѳулакъларыны пармакъларынен тыкъа-

Niş. 31.18 f. *sich die Ohren mit den Fingern zuhalten*

tıqılda- тыкъылда- Ana 170.13 *ticken*; osm. tıqırda-

tırış- тырыш- Us. 272a / m. dobt. tırış- Kerim 415 *sich bemühen*; osm.: uğraş-, didin- etc. etc.:

-p tırış- -п тырыш- Niş. 71.14 und -mäk içün tırış- -мек ичюн тырыш- *sich bemühen (zu tun)*

tırna- тырна- Us. 272a / m. dobt. tırna- Kerim 416

1. *abkratzen (= mit den Fingernägeln entfernen)* Ana 177.9, *zerkratzen*

2. (mit e-r Harke) *harken*, öst.: *rechen* 180.30 f.; osm.: taraqla-

tırnaq (-ğı) тырнакъ Us. 272a *Fingernagel*; osm. dass.:

Säniñ tırnağıñda bilä layıq dägilim. Сенинь тырнагыньда биле лайыкъ дегилим. Säw. 40.9 f. *Ich bin deiner in gar keiner Weise würdig.*

tırnavuç Nom. тырнавуч Ana 180.30 f., Us. 272a *Harke*, öst.: *Rechen*; osm.: taraq

tırrrrrrr → tr-r-r

tırşavla- m. kt. тыршавла- Niş. 35.14, Çen. 40; Us. 272a nur: tırşala- тыршала- *fesseln, in Fesseln schlagen*

tıy- m. kt. тый- Us. 271a / dobt. طييمق / m. dobt. tıy- Kerim 418 *aufhören mit, beenden einstellen, Einhalt gebieten* etc.:

köz ğaşların tıyalmay
 47.2 کوز جاشلارين طيالماي
kann die Tränen nicht zurückhalten,
 kozyaşlarını tıyıp olamadı козьаш-
 ларыны тыйып оламады Us. 271a
konnte die Tränen nicht zurückhalten
 Pass.: tıyıl- тыйыл- Us. 271a
 1. *aufhören, zu Ende sein* Niš. 24.40
 2. *schweigen, verstummen* Ana
 149.2
 3. *bleiben*
 4. *ablassen von 3*
 5. *warten*
 6. *nachlassen, schwinden:* alle 6
 Bedeutungen Karaim. 556
 tıyıl- → tıy-
 Tigr Nom. propr. geogr. Тигр *Tigris*
 tik- (-gä) тик- Us. 261b / dobt. + 3
 33.12 تیکمک *schauen auf 4*
 nazarını ~ + 3 назарыны ~ Niš.
 17.21 f. *den Blick auf 4 heften*
 Pass.: tikil- + 3 тикиль- Niš.80.10 f.,
 Us. 261a *auf 4 schauen, zu 3*
hinschauen, 4 anschauen
 tikil- → tik-
 tikänli Adj. тикенли *mit Bartstoppeln*
 tiklä- m. kt. тикле- Us. 261 f.:
 qulaqlarını ~ кюлакъларыны ~ Niš.
 11.12 *die Ohren aufstellen (Hund)*
 Refl.: tiklän- tiklen- / тиклен- Us.
 261b *sich richten, gerichtet werden*
auf 4 (Blick, Augen)
 tiklän- → tiklä-

til Nom. (m.) kt. تیل / til Isl. 9.24 / тиль /
 dobt. تیل / m. dobt. тіл Kerim 413
Sprache, Zunge; osm.: dil:
 ana tili ана тили *Muttersprache*
 čät til чет тиль *Fremdsprache*
 Qrim-tatar tili Кърым-татар тили
die krimtatarische Sprache
 Tatar tili Isl. 9.24 dass.
 tili uzun adam тили узун адам
Lästermaul
 tilnän tarif ätilmäyğäk тильнен
 тариф этильмейджек Niš. 85.25 f.
unbeschreiblich; osm.: ta'rif edilmäz,
 ta'rif olunamayan
 til tap(iş)- тиль тапыш- 177.14
kontaktieren
 tilli Adj. тилли *mit ... Zunge / Sprache:*
 tatlı tilli Adj. татлы тилли *unterhalt-*
sam plaudernd, angenehm, reizend
(Mensch)
 tīnāwīn → tünävin
 tint- m. kt. тинт- KT9.105.14, Us. 262a
durchsuchen; osm.: tara-, ara-
 tintüv Nom. m. kt. тинтюв KT8.100.20 f.
Untersuchung etc.
 tirä- типе- / m. dobt. tire- Kerim 415
abstützen
 tirävli Adj. dobt. تيرهولى 41.1
angelehnt
 tiriläy Adj. m. kt. тирилей Ana Yur.
 58.19 / m. dobt. tiriñiy Kerim 415
lebendig, bei lebendigem Leibe
 tirsäk (-gi) тирсек Šäyt. 204.38, Us.
 263a / m. dobt. tirsek Kerim 416
Ellbogen; osm.: dirsäk

tiš Nom. m. kt. тиш / m. dobt. tiş Kerim 417 *Zahn*:

~ qayra- + 3 ~ кьайра- Niš. 10.40 *e-n tödlichen Hass gegen j-n hegen*; osm.: diš bilä-

tış Nom. m. dobt. tiş Kerim 417 *Traum*; osm.: düš:

bır tiş kör- Şal. 10.19 *e-n Traum haben*; osm.: düš gör-

tişlä- m. kt. тишле- Us. 263b / m. dobt. tişle- Kerim 417 *beißen (Hund etc.)*; osm.: ısır-:

Cerge otırıp bır areket etmeseñ it tişlemiy diyler. Şal. 29.22 f. *Man sagt / Es heißt: Wenn man sich niedersetzt und nicht rührt, beißt der Hund nicht.*

fig.: dudaqlarını ~ дудакъларыны ~ Niš. 14.20 *sich auf die Lippen beißen*; osm.: dudaqlarını ısır- ebenso: tilini ~ тилини ~ Ana 190.38 *sich auf die Zunge beißen*

titis Adj. титис Us. 263a *furchtbar, fürchterlich, schrecklich*; Syn.: mudhiş; osm. müdhiş:

... titis bir manzara koründi. O mudhiş korünişni ... титис бир манзара корюнди. О мудхиш корюнишни ... Niš. 37. 42 f. ... *bot sich (ihnen) ein fürchterlicher Anblick. Diesen furchtbaren Anblick ...*

titislik Nom. m. kt. титислик *Ungeheuerlichkeit* etc.

titrāv Nom. титрев Us. 263a *Zittern*; osm. titrämä:

~ tut- + 4 ~ тут- *j-n erfasst ein Zittern, j-d beginnt zu zittern*:

Gulzadeni qattı ~ tuttı. Гульзадени кьатты ~ тутты. Ana 165.41 *Gulzade begann heftig zu zittern.*

tiy- (tiyär) tij- (tijer) / тий- (тиер) Us. 260b / m. dobt. tiy- *berühren*; osm.: değ- etc.:

kulagina tiy- + 2 *an j-s Ohr dringen* Kaus.: tiysät- тийсет- 101.ult. / m. dobt. tiyset- *berühren lassen, gelangen lassen, (Hand) anlegen, (Schaden) zufügen* etc.; osm.: değdir-:

tiysät → tiy

tiyžä → tizä

tiz Nom. m. kt. тиз Us. 260ab / m. dobt. tiz Kerim 418 *Knie*; osm.: diz:

tiz- тиз- Sälv. 42.18, Us. 260b / m. dobt. tiz- Kerim 418 *aneinanderreihen* etc.; osm.: diz-

tizä Nom. (m.) kt. тизе Us. 260b / m. dobt. tiyze *Tante*; osm.: teyzä

tizğügün- m. dobt. tizcügün- Cev. 52.10, Kerim 418 *niederknien*; osm.: diz çök-

tiziwlı Adj. m. dobt. *aufgestellt, aneinandergereiht* etc.; osm.: dizili

toban Nom. m. kt. тобан Us. 264a / dobt. طوبان / m. dobt. toban Kerim 418 *Stroh*;

osm. saman: tobanını ğaq- + 2 طوباننى جاقمق 53.6 *j-m den Hintern versohlen*, osm.: götünü yaq- + 2, vgl. "j-m die Streu unter dem Arsch anzünden" Schiller, Räuber II 3

toğay Nom. m. kt. тоғай Niš. 79.18 +
20 *Wiese* = toğaylıq Çen.-Gr. 161,
тоғайлық Us. 264a; osm. çayır
Demin.: toğayçıq Yarı 61.9, Us. 264a
тоғайчык Us. 264a

toğayçıq → toğay

toğaylık → toğay

tola Nom. m. kt. тола Us. 265a /
m. dobt. *Ziegel*; osm.: tu(ğ)la

tolğun Adj. m. kt. толгун Us. 265b *voll*;
osm. dolun:

~ ай ~ ай Us. 265b *Vollmond*;
osm.: dolun ay

tolqun Nom. m. kt. толқун / толкун /
dobt. طولقون Bäk. 50.6 *Welle*,
Woge; osm.: dalğa

tolu Adj. tolu / толу Us. 265b / m. dobt.
toli Kerim 420 *voll(ständig)*, *voll*
gefüllt; osm.: dolu

~sınän ~сынен 116.5 v.u., Us. 265b
vollständig, zur Gänze, ganz und gar;
osm.: tamāmän

toluſ- (m.) kt. толуш- Muk. 91.3, Us.
265b / m. dobt. toluſ- Kerim 420 *sich*
drängen; osm.: doluſ-

tomalaq Adj. m. kt. томалак Us. 265b
rundlich

Demin.: tomalaçıq томалачык Säw.
3.10 f., Us. 265b *klein und rundlich*

tomar Nom. m. kt. томар Niš. 11.21,
Us. 265b / m. dobt. tomar Kerim 420
großes, massives Stück (Holz =
Klotz, Stein = Block etc.)

tona- + 4 m. kt. тона- Ana 194.8 *j-n*
bedenken, d. h. j-m (bei e-r Vertei-
lung auch) etw. zukommen lassen

topraq işlävğilik Nom. kt. топрак
ишлевджилик Miš. 58.11 f.
Ackerbau

toqta- тоқта- Us. 264ab / m. dobt.
tokta- Kerim 420 *stehenbleiben*;
osm.: dur-:

auch fig.: Nä yärdä toqtağan ädik şu?
He ерде тоқтаған әдик шу?
194.17 f. *Ja, wo waren wir stehen-*
geblieben?

osm.: Ävät, nărădä duruyordug?

Pass.: toqtal- тоқтал- Niš. 110.29,
Us. 264b / dobt. طوقتالمق /

m. dobt. toktal- Kerim 420 *stehen-*
bleiben, anhalten, sich aufhalten

Kaus.: toqtat- тоқтат- Us. 265a /
m. dobt. toktat- Kerim 420 (intr.):
anhalten, stoppen, unterbrechen etc.

toqtal- → toqta-

toqtalıſ Nom. тоқталыш *Haltestelle*;
osm.: duraq:

avtobus ~| автобус ~ы (Auto)bushalte-
stelle

tramvay ~| трамвай ~ы *Straßen-*
bahnhaltestelle

toqtat- → toqta-

toqtav Nom. тоқтав Us. 264b / m.
dobt. toktaw Kerim 420 *Aufenthalt*
тоқтавсыз Us. 264b *unaufhörlich*,
ununterbrochen etc.

toqtavsız → toqtav

tora Adj. dobt. تورا / m. dobt. tora
Kerim 422 *gerade etc.*; kt. Us. 66a
догъру und osm. doğru:

dobt. tora ğollardan ğürsät-
 49.4 f. *تورا جوللردن جورسه تمك*
vom geraden / rechten Weg ab-
bringen
 toradan tora *تورادن تورا* 38.11
direkt, unmittelbar etc.; osm.: doğru-
 dan doğruya
 torası *توراسی* 41.20 *tatsächlich, in*
Wahrheit / Wirklichkeit; osm.: doğrusu
 torğay Nom. торғай Kerim 267a / m.
 dobt. torğay Kerim 423 *Sperling*;
 osm.: särçä:
 čöl ~| чёль ~ы Ana Yur. 56.8
Wüstensperling (passer simplex)?
 torlan- m. kt. торлан- Us. 267a / m.
 dobt. torlan- Kerim 423 *tränen*
(Augen):
 kozläri ~ козьлери ~ Niš. 13.6, Us.
 267a *seine Augen tränen*; osm.:
 gözläri yaşar-
 tosat Nom. m. kt. тосат Us. 267a *Mal:*
 bir ~ бир ~ Niš. 6.19, Us. 267a
einmal
 ~-~ Niš. 35.17, 70.36, Ana 154.24,
 Us. 267a *einmal ums andere, immer*
wieder
 tot Nom. тот Us. 267a *Rost*; osm.: pas
 totay Nom. (m.) kt. Us. 267b *тотай*
Fürstin / dobt. *طوطای* / m. dobt.
 totay Kerim 424 *Dame*
 totır- → tutur-
 totlan- тотлан- Ana 149.7, Us. 267b /
 m. dobt. totlan- Kerim 424 *rosten*;
 osm.: paslan-

totlangan Adj. m. kt. тотланған Ana
 176.13, Us. 267b *verrostet*; osm.:
 paslı
 totlı / totlu Adj. m. kt. тотлы Ana 177.1 /
 тотлы / m. dobt. totlı Kerim 421
rostig, verrostet; osm.: paslı
 totlu → totlı
 totur- dobt. *طوتورمق* 41.22, 49.4 / m.
 dobt. totır- Kerim 424 *füllen,*
abschließen etc.; kt. toldur- *толдур-*
 Us. 265b; osm.: doldur-
 bir arabaga ~ Şal. 34.13 *auf e-n*
Wagen laden
 toy Nom. той (тою) Us. 264a / dobt.
طوی im Titel / m. dobt. toy
Hochzeit; osm.: düğün
 toz- тоз- *nachlassen*
 töbä Nom. m. dobt. töbe Kerim 425
First (des Hauses); osm.: täpä:
 üyniñ töbesi Şal. 45.5 *der First des*
Hauses; vgl. → töpä
 töbän Adv. m. kt. төбен Çen.-Gr. 160,
 Us. 249b *hinunter:*
 başını ~ al- башыны ~ ал- Ana
 146.8, Us. 249b *den Kopf senken*
 tögäräk (-gi) Nom. m. kt. төрепек (-ги)
 Us. 250a / m. dobt. tögerek (Kerim
 425 nur: "rund") *Rahmen, Umkreis;*
das, was erfasst wird; Arbeits-,
Interessensgemeinschaft Guld.65.6
 tögül- dobt. *توگولمك* 47.23 *von Bord*
gehen; osm.: vapurdan in-; vgl. osm.
 dökül- (Slang) *aus e-m Linientaxi*
(dolmuş) aussteigen

tökül- kt. төкюл-:

Qızniñ soñki sözläri Äräğäpniñ qulağına qurşun kibi töküldi. Къызнынъ сонъки сөзлери Эреджепнинъ къулагъына къуршун киби төкюльди. 137.26 f. *Die letzten Worte des Mädchens hatten Äräğäp wie ein Geschoss am Ohr getroffen.*

tölä- (m.) kt. төле- Us. 252a, lt. Poppe 1962.339 mong. Lw. *zahlen*:

nalog ~ налог ~ Niš. 7.12 *Steuern zahlen*

Kaus.: tölät- төлет- Ana 149.5 *zahlen lassen*

tölät- → tölä-

töläv Nom. төлев *Bezahlung*, vgl. → tölä-

töntär- tënter- 71.10 v.u. / тентер- / dobt. *تونتهرمك* 3.5 / m. dobt.

tönter- Kerim 426 *umwenden, umwerfen* etc.; osm. (teilweise?): döndür-

töñül- төньюль- / m. dobt. töñil- Kerim 425

1. *die Hoffnung aufgeben*

2. *etw. satt haben*:

boylä aştan ~ бойле аштан ~ 83.6 *von so einem Essen genug haben, so ein Essen satt haben*

töpä Nom. m. kt. төпе Us. 255a *Gipfel, First, oberster Teil* etc. vgl. → töbä

töpäsindä kt. Postp. төпесинде *über* + 3: töpämädä yıldızlar төпемде йылдызлар Yır 85.23 f. *über mir die Sterne*

tör Nom. төр Us. 255b *versteckter Winkel, Ecke (e-s Zimmers)* Sä. 43.11, auch fig.: 126.2:

äñ töründä + 2 энъ төрюнде Niš. 86.7 f. *im letzten Winkel* + 2

töründä төрюнде *hinter*:

pamuq tarlaları töründä памукъ тарлалары төрюнде Sä. 47.31 *hinter den Baumwollfeldern*

töşäk (-gi) Nom. m. kt. төшек (-ги) Niš.

10.28 f., Us. 259ab / dobt. *توشهك* / m. dobt. töşek Kerim 426

1. *Bett*

2. *Polster, Matratze (die als Bett dient)*; osm.: yataq bzw. şiltä:

~ ħastalıǵına oğra- ~ хасталыгъына оғра- Šäyt. 205.ult. *bettlägerig werden*

töşävli dobt. *توشهولى* 41.2 / m. dobt.

töşewlī Kerim 426 *ausgelegt, bedeckt*; osm.: döşäli

tr-r-r! Interj. тр-р-р! Zuruf, mit dem man Pferde anhält:

"tr-r-r" дәп атны тоқатты. - тр-р-р деп атны токъатты. 131.23 *Mit dem Zuruf "tr-r-r" hielt er das Pferd an.* Vgl. m. dobt. "tırrrrrrr" Şal. 13.7; osm.: dur!

trubka Nom. russ. трубка → täläfon trubkası

tss ... Interj. m. kt.: тсс Niš. 72.8 (gebietet Stillschweigen): *(p)st!*, *(p)scht!*

tu- → tuv- und tuw-

tudır- → tuwdır-

tul und tul qadın Nom. тул und тул къадын Us. 268b / m. dobt. tul Kerim 427

1. *Witwe* Ana 156.14 f.; osm.: *dul*
 2. *geschiedene Frau* Säv. 42.7; osm. selten: *dul*, vgl. St. 312; *boşanmış kadın*
 tuma Nom. m. dobt. *Geburtstag*; osm.: *doğum günü* bzw. *doğum yıldönümü*
 tuqım und tuqum Nom. m. dobt. *tukım* Kerim 427 und *tukum* Cev. 18.9 *Saat*; osm. *tohum*:
 ~ *şaş*- Cev. 18.9 *die Saat bestellen*; osm.: *tohum saç*- 52.ult.
 tur- typ- Us. 269a / dobt.
 تورمق / طورمق 50.1; 52.ult. / m. dobt. tur- Kerim 428
 1. *stehen*
 2. *aufstehen*
 Kaus.: *tursat*- *тыршат*- Us. 269b / m. dobt. *tursat*- Şal. 12.18, Kerim 428 *aufwecken*
 turmay Adv. dobt. *طورمای* 52.ult. *dauernd, ununterbrochen*
 Turkiyā → Türkiyā
 turmuş Nom. *тырмуш* Us. 269a
 1. *(Alltags)leben, Existenz*
 2. *Lebensweise*
 3. *Haushalt*
 ~ *hızmalı* ~ *хызмети* *Dienstleistungen*
 tutandır- m. kt. *тутандыр*- Niş. 34.14, Us. 269b / m. dobt. *tutandır*- Kerim 428 *anzünden*
 tutaş Adj. *туташ* Us. 269b *dicht*:
 ~ *bulutlar* ~ *булутлар* Niş. 43.18 *dichte Wolken*

tutaş- *туташ*- Us. 269b / m. dobt. *tutaş- Feuer fangen*; osm.: *tutuş*:-
 Kaus.: *tutaştır*- *туташтыр*- *in Brand stecken*; osm.: *tutuştur*-
tutaştır- → *tutaş*-
tutun- m. kt. *тутун*- Us. 270b:
 -*mağa* *tutun*- -*магъа* *тутун*- Niş. 3.28 *sich anschicken zu tun, sich daran machen zu tun*
tutur- dobt. *طورورمق* 53.14 f. (*Fehler* etc.) *ausbessern, beheben*
tuv- m. kt. *тув*- / m. kt. *tu(w)*- *geboren werden*
tuvar Nom. (m.) kt. *тувар* Us. 267 f. / dobt. *طوار* Bäk. 62.7 / m. dobt. *tuwar* Kerim 429 *Vieh (Rinder)*; osm.: *büyük baş, sığır* (osm. *davar* = "Kleinvieh" [Schafe und Ziegen])
 ~ *aranı* ~ *араны* Niş. 56.23 *Viehstall, Rinderstall*
tuvğan Nom. *тувқан* / *тувгъан* Us. 268a
 1. *blutsverwandt, leiblich*
 2. *Geburts-, Heimat*:-
 ~ *til* ~ *тиль* KT9.3.3 / m. dobt. *tuwgan til* *Muttersprache*; Syn.: *ana tili* *ана тили* / m. dobt. *ana tili*
 m. dobt. *tuwgan bir tatar* (*wasch-*) *echter Tatar*
 fig.: *tuvğanım* *тувқаным* 45.12 / *тувгъаным* *mein Teurer*
tuw- m. dobt. ; Kerim 427: *tu-* *geboren werden, entstehen*

Kaus.: tuwdir- und tudir- *hervorbringen, -rufen, erzeugen, erregen* etc.:
 heyecan ~ *für Aufregung sorgen*
 his ~ *ein Gefühl hervorrufen*
 ilgı ~ *Interesse erregen*
 tuwar → tuvar
 tuwdir- und tudir- → tuw-
 tuwğan → tuvğan
 tuwma Nom. m. dobt. *Geburt:*
 ~ künı *Geburtstag*
 tuyaq Nom. тукъ Us 271a / m. dobt.
 tuyak Kerim 429 *Huf*; osm.: tırnaq
 tuyümçik → tüyümçik
 tuyümçiklän- → tüyümçiklän-
 tuz туз Us. 268 / m. dobt. tuz Kerim
 429 *Salz*; osm.: tuz:
 Tuz-otmäk içün täşäkkür! Туз-
 отьмек ичюн тешеккюр! Niš. 68.4 f.
 "Danke für Brot und Salz!" = *Danke*
für die gastliche Aufnahme!
 түbünä + 1 (Pron.: 2) kt. Postp. тубюне
unter + 4:
 başı ~ башы ~ Niš. 38.34 f. *unter*
seinen Kopf (legen)
 түbündä + 1 (Pron.: 2) Postp. тубюнде
unter + 3; engl. underneath:
 onıñ ~ онынъ ~ *darunter (= unter*
e-m Kleidungsstück)
 түf! түf! Interj. тюф! тюф! Niš. 95.31 *toi,*
toi, toi
 түk Nom. (m.) kt. тук Niš. 72.28, Us.
 272b / m. dobt. түk Kerim 430 (*Bart-,*
Körper)haar; osm.: qıl
 түklı → түklü
 түklü Adj. туклю Us. 272b / m. dobt.
 түklı Kerim 430 *haarig*; osm.: tüylü

tükan Nom. тукян Us. 272b / m. dobt.
 түkân Kerim 430 *Laden, Geschäft*;
 osm.: dükkiân
 түnävin Adv. туневин Us. 272b / dobt.
 тінәwın تنهوين / m. dobt. тінewın
 Cev. 23.pu., Kerim 414 *gestern*;
 osm.: dün
 түnävinki Adj. attr. туневинки *gestrig*
 түp Nom. туп
 1. *Strauch, Staude, Busch:*
 ärilğan ~läri эрылған ~лери 130.5
 f. *Fliedersträucher* (lt. Çen.-Gr. 163
 Zählwort für Pflanzen)
 2. *Unter-* Us. 272b: ~ kolmäk ~
 кольмек Muğ. 69.16 f. *Unter-, Nacht-*
hemd
 түpäk Nom. m. dobt. түpek Şal. 50.13,
 Kerim 430 *Gewehr*; osm.: tüfä(n)k
 түpsarı тупсары Ana 173.30 *e-e*
Tabaksorte
 Türkiyä Тюркие (m.) kt. KT8.13.16, Us.
 273 f. und m. kt. Turkiyä Туркие
 KT8.13.19 + 22 Nom. propr. geogr.
 m. dobt. Turkiyä *Türkei*
 түrlän- тюрлен- Ana 142.22, Us. 273a /
 dobt. تورلەنمك 14.7 / m. dobt.
 түrlen- Kerim 431 *sich verändern*;
 osm.: deġiş-
 түrlänüv Nom. тюрленюв *Veränderung*
 түrt- (m.) kt. тырт- / тюрт- Us. 273a (*mit*
dem Ellbogen etc.) *anstößen*
 qabırğasına ~ + 2 къабыргъасына
 ~ Niš. 86.35 f. *j-m e-n Rippenstoß*
versetzen

parmağını ~ + 3 пармагыны ~
 Sä. 31.7 f. *mit dem Finger auf j-n zeigen*

tüs¹ Nom. (m.) kt. tys / тюз / dobt. tūs
 توس Bäk. 101.7 *Farbe*; osm.: ränk:
 ~tä ~те: pičän ~tä saçlar пичен
 тюсте сачлар 113.5 v.u. f. (*stroh*)-
blondes Haar

tüs² Nom. m. dobt. (*etwas zur Erinnerung (Geschenktes)*; Kerim 431:
 "Glücksbringer", "Talisman")

tüş- tyş- / тюш- Us. 273a / m. dobt. түş-
 Kerim 431
 1. (*her*)ab-, *heruntersteigen, (aus e-m Fahrzeug) aussteigen*; osm.: in-
 Ant.: min- (osm.: bin-)
 2. *herab-, herunterfallen*; osm.: düş-
 түşmä- m. dobt. түşme- *ununterbrochen tun*:
 awızından ... sözi түşmiy Şal. 21.8
ununterbrochen hat er das Wort ... im Mund

tüşür- tyşyr- / тюшюр- Us. 273b (*Wort, Silbe* etc.) *weglassen*; osm.: qaldır-
 Pass.: түşüril- tyşyryl- 15.5 v.u.

tütä- тютө- Us. 273a / m. dobt. tüte-
 Kerim 432 *verrauchen* (intr.):
 ~p sön- ~п сөн- Sä. 3.pu. *verrauchen und verlöschen*

Kaus.: tütät- тютет- (*e-e Zigarette* etc.) *rauchen*

tütät- → tütä-

tütäv Nom. тютөв Ana 181.5, Us. *der Rauch, das Rauchen*

tüyüm Nom. туюм Niš. 28.ult. / m. dobt. tüymişik Kerim 433 *Knoten*; osm.: düğüm

tüyümčik und tuyümčik Nom. туюмчик туюмчик Ana 146.20 *Knoten*; osm.: düğüm

tüyümčiklän- туюмчиклен- Niš. 20.10 *sich ineinander verknoten*:
 qaşları ~di кяшлары ~ди Ana 146.20 *seine Augenbrauen verknoteten sich ineinander (zum Ausdruck starker negativer Gefühle)*; osm.: düğümlän-

tüzäl- m. kt. тюзель- Niš. 41.37 *besser werden, sich erholen* etc.:
 ħastalıqtan (päk ağır) ~ хасталыкътан (пек агъыр) ~ Ana 168.3 *sich von e-r Krankheit nur sehr langsam / schwer erholen*

Kaus.: tüzät- тюзет- Us. 272a *verbessern, korrigieren*; osm.: düzält-

tüzät- → tüzäl-

tüzätmä Nom. m. kt. тюзетме Us. 272a *Korrektur (= korrigiertes Wort)*

U

učünġi kunü Adv. m. kt. учюнджи куню
Niš. 24.36 *zwei Tage darauf, am
übernächsten Tag*

ufat- m. kt. уфат- Us. 280b / dobt.
اولوفاتمو 35.7 / m. dobt. ufat- Kerim
434 *zerstückeln* etc.; (*Mais zer-*
schroten)

Ukraina Nom. propr. geogr. m. kt.
Украина Niš. 100.25 *Ukraine*

ul Nom. dobt. اول / m. dobt. ul Kerim
435 *Sohn, Knabe, Bub:*
m. dobt. ul kardaş *Bruder*
Ul oqusa, qadı bolur; qız oqusa, ğadı
bolur. اول اوقوسا قاضى بولور؛
قىز اوقوسا جادى بولور. *Wenn
der Sohn studiert, wird er Qāḏī
(Richter); wenn die Tochter studiert,
wird sie eine böse Sieben!*

ulan Nom. улан Niš. 4.20, 32.ult.:
Anrede e-r Frau an ihren Mann

ulkäšnaslıq muzäy Nom. улькешнас-
лыкъ музей *völkerkundliches / eth-*
nographisches Museum

ulkün Adj. улькюн Ana 150.24, 153.35,
Us. 276a *geräumig, groß*

ulu улу Us. 275 f. / m. dobt. ulu Kerim
435 *groß:*

Ulu Vatan Ğänki Улу Ватан дженки
Säv. 15.8 "der Große Vaterländische
Krieg" = russ. *der Zweite Weltkrieg,*

russ. Calque: Великая Отечест-
венная война

uluġ Adj. m. dobt. ulug *groß;* Ant.:
kışkene

umütsizdän Adv. умютсизден Šäyt.
198.7, Us. 276b *unerwartet*

unittir- dobt. اونتديرمق 62.ult. / m.
dobt. unuttur- Kerim 436 (*im Spiel*)
verlieren

ur- ur- / yp- (m.) kt. Us. 277b / m. dobt.
ur- (Kerim 436 nur Pass.: uril-)
hauen, prügeln, schlagen:

qapıdan ur- qарьдан ur- 76.16
anklopfen

yärgä ur- epre yp- Niš. 62.14 f. (*mit
dem Stock*) *auf den Boden schlagen*

urba Nom. ypба Us. 277a *Kleid* etc.

urġu Nom. urġu / urġu Us. 277a
Akzent, Betonung etc.; osm.: (v)urġu

uri → uru

Urim Nom. m. dobt. urım Şal. 67.3
Griechen

urluq Nom. урлукъ Us. 277b *Samen;*
osm.: tohum

urtla- m. dobt. (*vom Kaffee* etc.) *nippen,*
engl. sip

uru Nom. уру 61.6, Ana 179.35
*Speicher für Getreide und andere
Feldfrüchte* (in der Dobrudscha eine
ca. zwei Meter tiefe brunnenartige
Vertiefung im Boden)

urun- (Us. 278a nur Kaus.: urundir-) /
dobt. اورونماق Bäk. 51.4 (2x) *sich
anschlagen*; osm.: (v)urun-
uruv Nom. m. kt. урув KT9.20.8 *Sippe*
Usäin m. Vn. Усеин, osm.: Hüseyn
ustü + 1 kt. Postp. *gegen* (temp.) + 4:
aqşam ustü акъшам устю Niš. 44.8
gegen Abend; osm.: aqşam üstü
ustünä + 1 (bei Pron. ohne -lar + 2) kt.
Postp. устюне *auf / über* + 4:
qursaq ~ yat- къурсакъ ~ ят- Niš.
71.17 *sich auf den Bauch legen*
ustündä + 1 (bei Pron. ohne -lar + 2) kt.
Postp. устюнде *auf* + 3:
kağıt ~ кягъыт ~ Niš. 36.20 *auf dem
Papier*
uša- + 3 m. dobt. uşa- Kerim 437
gleichen + 3; (m.) kt. → oša- оша-
Us. 191b; osm.: bāñzā-
utančaq Adj. утанчакъ Sälv. 31.16, Çen.
18, Us. 280a *schamhaft, verschämt*;
osm.: utanğaç
utansıra- утансыра- Sälv. 30.7 *sich
schämen* (lt. Çen. 56 mit
abgeschwächter Bedeutung) zu:
utan- = m. kt.+ osm.; Us. 280a nur:
utan- утан-
utü Nom. утю Sälv. 42.30 + 31, Us.
280a *Bügeleisen*; osm.: ütü; russ.
утюг lt. Vasmer IV 177 türk. Lw.,
offenbar aus e-r älteren Stufe, die
den im Kt. apokopierten Guttural
noch hatte
uvla- увла- Niš. 16.6, Us. 273b *heulen*
(*Wolf*etc.); osm.: ulu-

uvulda- увулда- / m. dobt. uwulda-
Kerim 439
1. *heulen* (*Sturm*) Niš. 43.23
2. *summen* (*Geräusch im Bienen-
stock*)
uwaq Adj. dobt. اوواق Bäk. 109.3 et
passim *klein*; m. dobt. Kerim 434
ufak + osm.: ufaq
uy Nom. m. kt. уй / m. dobt. üy Kerim
445 *Haus*
uyant- uјant- 57.9 / уянт- 85.ult.
(*auf*)*wecken*; osm.: uyandır-
präzisiert: yuqudan ~ юкъудан ~
dass.
uykän Nom. уйкен 43.10 v.u., Us.
275a / dobt. üykän اويکهن 70.10
groß, Erwachsener
uylä Nom. (m.) kt. уйле Us. 275a = →
üylä yјle 76.1 / m. dobt. üyle *Mittag*;
osm.: öğlä:
~ maali ~ маали *Mittagszeit*
m. dobt. üyle bolır *es wird Mittag*
uylälik Adj. уйлелик Us. 275a
Mittag(s):-
~ aš ~ аш = ~ yämäk ~ емек Niš.
135.15 *Mittagessen*
~ tănäfüs (so! Us. 254b: -ff-) ~
тенефюс Sälv. 37.3 *Mittagspause*
uymäläš- m. kt. уймелеш- Ana 145.24,
Us. 275a / m. dobt. üymeleş- Kerim
446 *sich drängen, sich stauen* (*Men-
schenmenge*)
fig.: başı ustündä qara bulutlar
~mäğä başladılar башы устюнде
къара булутлар ~меге башладылар

Niš. 15.43 f. *über seinem Kopf begannen sich dunkle Wolken zusammenzubrauen*
 uz- (-mäk) узь- Us. 274b / dobt. üz-
 أوزمك / m. dobt. üz- Kerim 446
zerreißen (trans.):
 dobt. ümütini ~ اوموتنى أوزمك
 57.24 / kt. umütini ~ умятини узь-
 Yır 90.2 *die Hoffnung aufgeben / verlieren*
 Pass.: uzül- узюл- Ana 186.7, Us. 274b *zerreißen* (intr.)
 (m. dobt. Kerim üzül- nur: *traurig werden* etc.)

Uzbäkstan Nom. propr. geogr.
 Узбекистан *Usbekistan*
 uzärinä + 1 kt. Postp. узерине *auf + 4:*
 masa ~ maca ~ Niš. 21.41 *auf den Tisch*
 uzäriñdä + 1 kt. Postp. узеринде *auf + 3:*
 masa ~ maca ~ Niš. 21.41 *auf dem Tisch*
 uzrä + 1 kt. Postp. *gemäß / nach 3:*
 musafir adäti uzrä мусафир адети
 узре *gemäß der Sitte der Gastfreundschaft, wie es die Gastfreundschaft vorschreibt*

Ü

üläštir- m. dobt. üleştir- Kerim 443
zerteilen, zerwirken
 üpirt- m. dobt. Şal. 19.3 (*Schnee* etc.)
aufwirbeln
 üy Nom. dobt. أوى Bäk- 64.pu. + ult- /
 m. dobt. Kerim 445 *Haus*; osm.: äv:
 Üyniñ arüwı qonadan, qızniñ arüwı
 anadan bälli bolır.
 أويىك آرووى قونادان، قيزنىك
 آرووى آنادان بلىلى Toy
 25.13 f.

Ob das Haus gut ist, erkennt man am Speisetisch, ob die Tochter gut ist, an der Mutter!
 üykän m. dobt. → uykän
 üylä → m. dobt. uylän-
 üylän- m. dobt. Kerim 446 *heiraten*
 üylänmägän m. dobt. üylenmegen
unverheiratet, ledig:
 üylenmegen qızlar *die (noch) unverheirateten Mädchen*
 üyrätmän Nom. m. dobt. üyretmen
Lehrer
 üz- → uz-

V

Van golü Nom. propr. geogr. Ван голю
der Van-See

vaqıt (vaqtı) Nom. (m.) kt. vaqıt /
вакыт (вакты KT9.84.12) *Zeit*;
osm.: vaqıt (vaqtı):
ävälki äyi vaqıtlar evelki eji vaqıtlar
93.8 v.u. f. *die gute alte Zeit*

vaqqa Nom. m. dobt. vakka *Ereignis*;
osm.: vāqı'a

Varna Nom. propr. geogr. dobt. وارنا
48.4 Hafenstadt an der Westküste
des Schwarzen Meeres, heute Bul-
garien

vayimsizlik Nom. dobt. وايمسزلك 38.6,
54.22 *Gleichgültigkeit, Lässigkeit*

vä ilaḥ. ве илах. (= vä 'ilā 'āḥirihī) *usw.*
vä ilaḥri ве илахри (= vä 'ilā 'āḥirihī)
und so weiter

Väna (so?) Nom. propr. geogr. (russ.)
Вена *Wien*

viğırdaš- dobt. ويجيرداشماق Bäk.
89.ult.: kollektives Reziprok zu
viğırda- *haften*

viyılıtı Nom. выйылты; Us. 55a: viyıldı
вийылды *das Pfeifen / Sausen der*
Kugeln:

qurşun ~ları кършун ~лары Yarı
60.6 *das Pfeifen der Kugeln*

vız Nom. выз Us. 55a *Geschwindigkeit*;
osm.: hız, sür'at:
~nän ~нен Ana 178.12, Us. 55a
sehr schnell, im Nu

vızlı Adj. вызлы Adj. / Adv. *schnell*,
geschwind; osm.: hızlı, sür'atli:
~ kät- ~ кет- Sälv. 48.23 *schnell*
(fort)gehen

viğdan Nom. видждан *Gewissen*:
~ı aq ~ы акъ 210.9 *sie hat ein*
reines Gewissen

vint Nom. m. kt. (russ.) винт *Schraube*:
~lärni bur- ~лерни бур- Niš. 109.30
Schrauben hineinbohren

v. t. b. m. dobt. (= ve taa başkaları) Şal.
53.3 *u(nd) Ä(hnliches)*

Y

<häufige Entsprechung: (m.) kt. y- → (m.) dobt. ğ->

yaḥşı kt. яхшы Us.358ab / dobt.

ياخشى / yaqşı m. dobt. yaxşı

Kerim 452:

1. Adj. *gut*; Ant.: → yaman; osm.: iyi (Ant.: kötü):

Redew.: Yaḥşı şorbağı boylä avada kopäğini bilä soqaqqa yibärmäy. Яхшы шорбадгы бойле авада копегини биле сокъаккъа йибермей. *Bei diesem / so einem Wetter jagt man keinen Hund vor die Tür.*

dobt. yaḥşı yaman ياخشى ، يامان

Bäk. 1.15 *mehr oder minder gut, einigermaßen brauchbar*; osm.: iyi kötü St. 1224 → 572

2. Adv. (*gar*) *wohl(...)*:

~ bälli ~ белли *wohlbekannt*:

Sizgä ~ bälli ki, ... Сизге яхшы белли ки, ... KT8-108.10 *Bekanntlich* ...

~ bil- ~ биль- KT8.112.8 v.u. *gar wohl wissen*

yaki Konj. jakı 14.1 / яки Us. 349a *oder*; osm.: yā(hud) etc.

yal¹ Nom. kt. ял *Lohn, Belohnung*

yal² Nom. kt. ял Us. 350a *Ruhe, Muße*:

~ al- ~ ал- Us. 350a *sich ausruhen*: biraz yal al! бираз ял ал Niš. 46.38 *ruh' dich ein wenig aus!*

Toqtap yal almağa kimsäniñ ğäsaräti yätmäy. Токътап ял алмагъа кимсенинъ джесарети етмей. Niš. 46.17 f. *Niemand wagt es, zu pausieren und sich auszuruhen.*

yal- + 6 dobt. يالمق / m. dobt. yal-

Kerim 453 *sich schämen*; m. kt. Us. 280a + osm.: utan-

yalanğaç Adj. ялангъач Muḥ. 72.33, Z 954 *nackt, schlecht bekleidet*

yalda- (m.) kt. ялда- / ğalda- m. dobt. calda- Kerim 82

1. *schwimmen*

2. *fahren (Schiffe)*: gämilär yalda- гемилер ялда- Niš. 37.10 f.

3. (russ. Calque?) *segeln, zur See fahren*

yaldav Nom. (m.) kt. яалдав Us. 350b *das Schwimmen* etc.: zu → yalda- ~nı dävam ät- ны~ девам эт- 167.6 v.u. *weiter schwimmen*

yalın Nom. (m.) kt. ялын 182.13 f. *die Mähne (des Pferdes)*; osm. yälä (die m. dobt. Entsprechung → ğalın Kerim 82 calın: *Flamme*; osm. yalım)

yalq Nom. ялкъ Us. 351b:

yalq ätip baq- + 3 ялкъ этип бакъ- Niš. 118.19 f. *j-n gehässig / hass-erfüllt* (Ana 174.28 [die brave Mutter ihren Sohn] eher: *wütend*) *anschauen*; osm.: tärs baq- + 3

yaltaqlan- ялтакълан- Us. 351a *sich einmischen*

yaman Adj. яман Us. 351b / → ğaman m. dobt. caman Kerim 83 *schlecht, böse, übel*; Ant.: aruv

yamanda- яманда- Ana 162.pu., Us. 351b *tadeln*; Ant.: maqta-

yamanla- + 4 яманла- Niš. 119.3, Us. 351b / dobt. يامانلاق 9.22, يامانلاماق Bäk. 75.4 *j-n schlecht machen, anschwärzen, über j-n Böses sagen*; Ant.: maqta-

yamannıq Nom. m. dobt. yamannık Kerim 453 nur: yamanlık *Schlechtigkeit*

~sız *ohne Falsch*

yamav Nom. ямав Us. 351b (*Stoff, Leder*)*flicken*

yamavlı Adj. ямавлы / ямавлы Us. 351b *geflickt*

yanaša Adj. attr. янаша Us. 352a *Neben-*:

~ oda ~ ода Niš. 111.35 *Nebenzimmer*; → yanašadaki; osm.: bitişik oda

yanašadaki Adj. янашадаки *daneben (befindlich)*:

~ oda ~ ода 93.13 f. *Nebenzimmer*; → yanaša; osm.: bitişik oda, vgl. auch → yanyanaša

~ ärlığan ~ эрылған 130.19 *der Flieder daneben*

yanašasında + 1 kt. Postp. янашасында Muk. 91.21 *neben + 3*

yanašasındaki янашасындаки 197.6 f. *neben ihr (befindlich)*

yanbaš Nom. янбаш Us. 352a *Hüfte; Seite (des Körpers)*; osm.: qalça

yañğıra- янъыра- / янъыра- Guld. 67.10, Us. 352b *erschallen, ertönen* → yañğıra-

yaniq Nom. яныкъ Us. 353a *Kummer, Sorge*

yaniqlı Adj. яныкълы Sad. 53.13, Us. 353b *traurig, betrüblich (Vorfall* вакъиа *vaqia)*

yantay- янтай- Us. 353a *sich zur Seite beugen*

yanyanaša Adj. attr. янянаша *neben-einander befindlich, Neben-*; osm.:

yanaşıq, bitişik; vgl. → yanašadaki

~ odalar ~ одалар Niš. 134.41 f. *nebeneinander befindliche Zimmer*

yañğıra- m. kt. янъыра- Niš. 41.27 f. *klingen* etc. → yañğıra- / yañıra-

yañğız Adj. / Adv. (m.) kt. янъгъыз / m. dobt. cangız Kerim 84 *nur, allein*; osm.: yañız / yalñız:

Yañğız atnıñ tozu çıqmaz. Янъгъыз атнынъ тозу чыкъмаз. Niš. 26.8 f. ca.: *Nur zu zweit ist man komplett.*

yañı Adj. яһъ / яһы / ğañı m. dobt., Kerim 84 nur: canı *neu*; osm.: yāñı

yañıra- яһыра- Ana 194.7 *ertönen (Stimme)* → yañğıra- und yañğıra-Kaus.: yañırat- яһырат- *ertönen lassen*

yañırat- → yañıra-

yañılıš- яһылыш- Us. 353b *sich irren, sich täuschen*; osm.: yañıl-:

yañlışıñ янълышасынъ 171.6 *da irrst du dich aber!*

yañrat- янърат- Yır 86.16 f. → yañırat-

уар- яп- / m. dobt. уар- Kerim 454 *tun*;
m. dobt. ğar- Kerim 86 *cap- (ver)schließen*; kt. уар-
1. *machen, tun, herstellen, produzieren*; osm.: уар-
2. *zumachen, schließen*; osm.: қара(t)-:
қаруи уар- қяпуны яп- KT9.68.13 *die Türe zumachen / schließen*
kitabı uar- китабы яп- Aqr. 107.19 f. *das Buch zumachen / schließen*

уарıl- + 3 япрıl- Ana 169.30 *j-n (wie eine Biene) umschwärmen*

уаруаңı Adj. япанъы Us. 355b *funkelnagelneu*; osm.: yäpyäñi

уақ Nom. якъ Us. 349ab / m. dobt. yak Kerim 451 *Seite*; osm.: yañ, yön, taraf:
m. dobt. *beim Heiraten*:
ul yak die Seite des = *die Verwandten des Bräutigams*
kız yak die Seite der = *die Verwandten der Braut*:
ul yaktan kız yak(k)a *von den Verwandten des Bräutigams an die Verwandten der Braut (zu zahlen etc.)*

уақарlıq Nom. якъарлыкъ 45.11, Us. 349b *Brennholz*; osm.: yaqağaq odun

уақла- m. dobt. yakla- + 4 *sich auf j-s Seite schlagen, für j-n Partei ergreifen*; osm.: tarafını tut- + 2

уақşı → уаһşı

Yaqub m. Vn. Якъуб / m. dobt. Yakıp; osm.: Ya'qūb

yaramaz Adj. ярамаз hat im Kt. neben den Bedeutungen im Osm. und Dobt. Kerim 455 folgende: Yaramaz, lakin adalätli. Ярамаз, лякин адалетли. Ana 187.24 *Hart / brutal / mitleidlos (bis: grausam), aber gerecht!*

yaraş- яраш- Us. 356a *passen, (gut) stehen*:
yaraşmay + 1 (Sache) + 3 (Person) ярашмай Niş. 17.17 *etw. passt j-m nicht / ist j-m nicht recht / stört j-n*
Kaus.: yaraştır- яраштыр- *passen*; osm.: uy-:
biri-birini yaraştır- бири-бирини яраштыр- 97.18 *gut zueinander passen*

yaraşıq Nom. ярашыкъ Us. 356ab *Schönheit, gefälliges Aussehen, gefälliges Gesamtbild etc.*

yaraştır- → yaraş-

yarıq (-ğı) Nom. ярьық / ярыкъ (-гы) Us. 356 f. / m. dobt. carık Kerim 87
1. *hell*
2. *Licht, Strom*:
äläktirik yarığı elektrik ярьықъ 85.5 v.u. / электрик ярыгыы Ana 148.14
äläktirik yarığını käs- электрик ярыгыыны кес- Ana 148.14 + 17 f. *den elektrischen Strom absperren*
äläktirik yarığını уақ- электрик ярыгыыны якъ- Sä. 45.19 *das Licht anmachen, aufdrehen, einschalten*

yarıqlat- ярьықлат- / ярыкълат- Us. 357 *erhellen, beleuchten*

yarıqlıq Nom. ярыкълыкъ *Glanz etc.*

yarlıg Nom. *Erläss (der Chane der Krim)*

Matuz 1976.60

yasa- яса- Us. 357b / m. dobt. yasa-

Kerim 457 *herstellen, anfertigen, machen*; osm.: yap-, 'i'māl et-

m. dobt. -mege gayret yasa- Şal.

27.15 *eifrig damit beschäftigt sein zu tun*

Pass.: m. dobt. yasal- Kerim 457

yasal- → yasa-

yasama Adj. ясама *vorgetäuscht,*

gestellt, gekünstelt, fingiert, unecht,

osm.: yapma;

Us. 357b: "selbstgemacht":

~ şanlık ~ шенлик 196.19

vorgetäuschte Fröhlichkeit

~ arākāt ~ арекет 196.20 *gestelltes*

Vorgehen / Benehmen

yasli Nom. (russ.) ясли Ana 154.19 (2x)

Kinderkrippe; vgl. balalar bağçası

балалар багъчасы Ana 155.1

yaş Nom. jaş / яш / dobt. ğaş جاش /

m. dobt. caş Kerim 88

1. *jung*

2. *Junge, Bursche*: yaş vā qızlar яш

ве кызлар 97.31; dagegen: yaşlar

vā qızlar яшлар ве кызлар Aqr.

108.19 *die Burschen und die*

Mädchen

3. *das (Lebens)alter*: Kerim 457

on bir yaşında он бир яшында

KT8.82.10 f. *im Alter von elf Jahren*

4. *Jahr*:

bir qaç yaş büyük + 6 бир къач яш

буюк *ein paar Jahre älter als j-d*

yuz yaşını toldur- юз яшыны

толдур- *hundert Jahre alt werden*:

yuz yaşını tolğan юз яшыны

толған 135.22 f. *hundert Jahre alt*

m. dobt. menden bir yaş balaban

Şal. 23.6 *ein Jahr älter als ich*

yaşar Adj. attr. яшар zu yaşa- Us. 359a

"leben" -*jährig*:

uç ~ oğlu учь ~ огълу Analar 80.12

ihr dreijähriger Sohn

yaşınli Adj. m. kt. яшынлы:

Hava ~. Ава ~. Niş. 70.22 *Es ist*

bedeckt (Wetter).

yaşlıq Nom. m. kt. яшлыкъ Muk. 94.12,

Us. 359b *die Jugend (= die jungen*

Leute)

yat Nom. jat / ят Us. 357b / dobt. يات

1. *fremd*

2. *Schande*:

yat bolsun يات بولسون 3.15 *es ist*

eine Schande!

yat- ят- Us. 358a *liegen*:

Kaus.: yatqız- яткъыз- Niş. 72.15

legen

yataqhanā Nom. ятакъхане Us. 357b

Schlafzimmer

yatqız- → yat-

yavaş Adj. яваш Us. 347 / m. kt. yavaş

Kerim 458 f.: wie osm. "ohne

Anstrengung / Nachdruck": *langsam,*

leise etc.: ~ ol! ~ ол Niş. 118.23

sprich leise!

yavlıq Nom. явлыкъ Ana 194.4, Us.

347b und yavluq явлукъ Niş. 21.27,

KT8.115.14 *Taschentuch*

yavur Nom. m. kt. явур Us. 247b /
dobt. yawür ياوور 11.21 / m. dobt.
yawür 459 *Ungläubiger* (pej.); osm.:
gavur < kiāfir; vgl. dt. Giaur, engl. und
poln. giaur, ital. giaurro; russ. гяур;
sowie die Bezeichnungen der südafri-
kanischen "Kaffern" in verschiedenen
europäischen Sprachen: Lokotsch 50
Nr. 632 und 79 Nr. 997

yawaš → yavaš

yawdī Nom. m. dobt. Kerim 459 *Jude*;
osm.: yahūdī

yawurlıq → yawurluq

yawurluq явурлукъ Nom. m. kt. Us.
347b / dobt. yawurlıq ياوورلق 13.2
und yawürlik ياوورلك 24.6
Treulosigkeit, Verrat, Gemeinheit

yawürlik → yawurluq

yazıqsın- языкъсын- Us. 349a *ich*
bedauere, es tut mir leid:
onı ... qurtarıp olamadım dāp,
yazıqsındı. оны ... къуртарып
оламадым деп, языкъзынды. 75.12
f. *es tat ihm leid, dass er ihn ... nicht*
hatte retten können

Pass.: yazıqsınıl- языкъсыныл-:
yazıqsınılağaq yäri şunda ki,
...языкъсыныладжакъ ери шунда
ки, ... KT9.81.21 *das Bedauerliche*
darin ist, dass ...

yäk- jek- / ек- Us. 69a *anspannen*
(*Pferde*):

atnı arabağa yäk- атны арабагъа
ек- Us. 69a *das Pferd vor den*
Wagen spannen

yälkä Nom. m. kt. ельке Muk. 93.22,
Us. 69b / m. dobt. ense Kerim 144
Genick, Nacken; osm.: äñsä

yällär gulü Nom. еллер гулю 95.1
Windrose (?); osm.: rüzgār gülü

yälpirä- jelpire- / ельпире- Niš. 78.12,
Us. 69b *flattern, wehen (Fahne im*
Wind)

Kaus.: yälpirät- ельпирет- *flattern*
lassen

yälpirät- → yälpirä-

yängil Adj. (m.) kt. jengil / енгиль Us.
70a *leicht*:

~ duman ~думан Niš. 35.36 *leichter*
Nebel

~ iş ~ иш Niš. 59.20 *leichte Arbeit*

~ mašina ~машина Aqr. 110.8
PKW

yängilläš- m. kt. енгиллеш- Us. 70a

1. *leichter werden*

2. *sich bessern (der Zustand e-s*
Kranken)

Kaus.: yängilläštir- енгиллештир-
Ana 165.20 f., KT9.22.9 v.u. *er-*
leichtern

yängilläštir- → yängilläš-

yängillik Nom. m. kt. енгиллик Us. 70a

1. (*Gefühl der*) *Leichtigkeit*

2. *Erleichterung*:

maddiy yardımı oña bayağı yängillik
doğurdı маддий ярдымы оңъа
баягъы енгиллик догъурды Niš.
26.34 f. *seine materielle Hilfe*

verschaffte ihr eine große Erleichterung
 goñlündä bir yängillik yoq ädi.
 гонълүнде бир енгиллик ёкъ эди.
 Niš. 26.31 f. *ihr war nicht leicht ums Herz, es kam ihr nicht leicht an* etc.
 yäñiliš Nom. енъилиш *Niederlage*; osm.:
 yänilgi:
 bir yäñiliškä oğrat- + 4 бир
 енъилишке огърат- *j-m eine Niederlage beibringen*; osm. yänilgiyā
 uğrat- + 4
 yäñiš Nom. енъиш Us. 70a *Sieg; Erfolg*
 Aqr. 112.19
 yār Nom. ep Us. 70ab *Erde* etc. etc.:
 Sprichw.: Yārniñ, kokniñ qulağı bar.
 Ернинъ, кокнинъ къулагы бар. Niš.
 31.12: *umfassender als dt. Die Wände haben Ohren.*
 Yärävani Nom. propr. geogr. Еревани
Jerevan, russ. Ереван !
 yärğumran Nom. ерджумран 182.8
Erdhörnchen, Ziesel
 yärläš- + 3 ерлеш- Us. 70b (*e-e*)
Fläche einnehmen, bedecken, umfassen; osm.: tut-
 yäsirlik Nom. dobt. يەسىرلىك 47.7 / m.
 kt. äsirlik эсирлик Us. 338b
Knechtschaft, Sklaverei; osm.: 'äsirlik
 yät- ет- / m. dobt. yet- Kerim 462 und
 cet- Kerim 97
 1. *erreichen, gelangen, kommen bis*
 2. *ausreichen*
 3. *heranwachsen*

Kaus.: yätkiz- еткиз- KT9.83.14 /
 dobt. → ğätkiz- *mitteilen, überbringen*
 yätäkči Nom. етекчи Us. 70b / dobt. →
 ğätäkšī (*An*)*führer, Leiter*
 yätiš- m. kt. етиш- Us. 71a / dobt. yätiš-
 (-ır) يەتیشمك / m. dobt. yetiş-
 Kerim 462 *genügen*:
 yätišir يەتیشير 9.12 *es genügt*;
 osm.: yätär; dagegen 9.23 wie osm.
 يەتەر yätär
 Kaus.: yätištir- етиштир- *gelingen*:
 -п етиштирама- -p yätištirama-
 209.15 *es gelingt mir nicht zu tun, ich kann nicht tun, ich vermag nicht zu tun*
 yätištir- → yätiš-
 yätkiz- → yät-
 Yävfrat Nom. propr. geogr. Евфрат
Euphrat
 Yävropa Nom. propr. geogr. Европа
Europa
 yığıštir- йыгыштыр- *aufräumen*
 yılıš- m. kt. йылыш- *kriechen*
 yılmay- m. kt. йылмай- Niš. 21.39, Gark.
 299 *lächeln*; Syn.: → kulümsirä-;
 osm.: gülümsä-:
 zornän ~ зорнен ~ Niš.138.7 *gezwungen lächeln*
 yılmayuv Nom. m. kt. йылмаюв *das Lächeln*; osm.: gülümsämä:
 ~nän ~нен Niš. 63.21 *lächelnd*
 yılqı Nom. m. kt. йылкыы Niš. 52.11,
 Us. 92a *Herde*

yıltıra- јылта- / йылтыра- / → ğıltıra-
 m. dobt. cıltıra- Kerim 101 *glänzen, strahlen, schimmern, (Zähne:) blitzen*
 Kaus.: yıltırat- йылтырат- Us. 92b *blitzen lassen*:
 kozlärini yıltırat- козьлерини йылтырат- KT8.120.7 v.u. *die Augen blitzen lassen*
 yıltırat- → yıltıra-
 yıltıravuq Adj. йылтыравуқъ Guld. 67.5 f., Us. 92b *glänzend*
 yımırta Nom. йымырта Aqr. 101.7, Us. 92b / m. dobt. cımırta Kerim 102 *Ei*; osm.: yumurta:
 ~ qozla- ~къозла- Aqr. 101.7 / m. dobt. ~ kozla- Kerim 252 *Eier legen*; osm.: yumurtla-:
 Tavuqlar ... yılda uç yuzgäğä yımırta qozlaylar. Тавуқлар ... йылда учъ юзгедже йымырта къозлайлар. Aqr. 101.5 - 7 *Die Hennen legen im Jahr bis zu dreihundert Eier*.
 yımşaq Adj. йымшакъ Us. 92b *mild, sanft, weich*; osm.: yumuşaq
 yıq-
 Pass.: yıqıl- йыкыл- / m. dobt. → ğıǵıl- Kerim 99 cıǵıl-
 1. *herunterfallen*
 2. *zusammenbrechen, zusammenstürzen (Mensch)* Niş. 38.2
 yır Nom. јыр / йыр Us. 92b / m. dobt. → ğır Kerim 103 cır *Lied*; osm.: (y)ır
 yırla- јыла- / йырла- / m. dobt. → ğırla- Kerim 103 cırla- *singen*; osm.: (y)ırla-
 yırtqıç Nom. йыртқыч *Raubtier*
 yırtqıçla- йыртқычла- *zerreißen, zertrümmern, zerschmettern*

yibär- m. kt. йибер- / m. dobt. ğıbär- Kerim 98 cıber-
 1. *schicken*
 2. als Hilfsverb + -p zur Bezeichnung einer inchoativen und intensiven Handlung: aǵlap ~ аǵлап ~ Niş. 77.8 *drauflosheulen (= plötzlich laut zu weinen beginnen)*
 yip Nom. йип Us. 91a *Strick, Seil, Zwirn*; osm.: ip
 yipäk Nom. йипек Aqr. 102.31, Us. 91a / m. dobt. ipäk Kerim 180 ipek *Seide*; osm.: ipäk
 yoǵur- m. kt. ёгъур- Us. 71a *nieder-treten, zerstampfen* etc.
 yoǵurǵan Adj. m. kt. zu: yoǵur-: därtñän yoǵurǵan дертнен ёгъургъан KT9.103.18 ca. *von Kummer geplagt*
 yolaçıq Nom. m. kt. Demin. zu → yolaq
 yolaq Nom. m. kt. ёлакъ Us. 72a *Streifen (Landes)*, osm.: dilim; *Streifen (auf Papier)* Ana 180.2: ~ ları kätmäy ~лары кетмей *die Streifen gehen nicht weg / vergehen nicht* (osm. yolaq "schmaler Pfad")
 yolbasar Nom. m. kt. ёлбасар Niş. 109.17, Us. 72a *Wegelagerer, Räuber*; osm.: yolkäsän etc.
 yolçıq Nom. m. kt. ёлчыкъ Ana 163.11, Us. 72a *Fußweg*
 yol-yoruq (-ǵı) Nom. m. kt. ёл-ёрукъ (-гъы) Us. 72a *Weg. (fig.), Vorgangsweise, Methode*; osm.: ca. cārā, 'imkiān ... mänzilgä barıp yätmäkiñ başqa yol-yoruǵı yoq ädi. ... мензилъге барып етмекнинъ башкъа ёл-ёругъы ёкъ эди. Niş.

72.10 ... *einen anderen Weg / eine andere Möglichkeit, das Ziel zu erreichen, gab es nicht.*

yollama- m. kt. ёллама- *nicht lassen*; osm.: soqma-
 zalğa ~ залгъа ~ Niš. 123.39 f. *nicht in den Saal hineinlassen*
 Binağa yaqın kimsäni yollamaylar. Бинагъа якъын кимсени ёлламайлар. Niš. 123.24 f. *Sie lassen / ließen niemand in die Nähe des Gebäudes gelangen = Sie ließen niemand an das Gebäude heran.*

yollanma Nom. m. kt. ёлланма Niš. 106.20, Gark. 237a *Einweisung*

yon- / yoñ- ён- Us. 72b, Gark 237b / ёнь- Ana 164.22
 1. *hobeln*; Syn. → ärändälä; osm. rändälä-
 2. *be-, zuhauen*

yonäl- ёнель- Us. 72a / gönä- m. dobt. cöne- Kerim 108 *sich richten / wenden / begeben nach*

yonämä Nom. m. kt. ёнеме *Abfahrt (des Zuges)*:
 pojäzd ~sinä biraz vaqıt daa bar ädi. поезд ~сине бираз вакъыт даа бар эди. 108.1 f. *Bis zur Abfahrt des Zuges war / blieb noch etwas Zeit.*

yoñ- → yon-
 yoñä- ёнье-
 1. *holen, schicken* etc. Säl. 93.3
 2. *laufen, gehen* Çen.-Gr. 131
 3. *weiterfahren* Säl. 119.1
 4. *(das Auto irgendwohin) lenken, (mit dem Auto) ... fahren*

yoooq Interj. ёоокъ: stark betonte Form von yoq

yoq dărăğädä az Redew. m. kt. ёкъ дәрәжде аз *so gut wie nichts*; osm.: yoq denäğäk qadar az

yukli Adj. → yuklü

yuklü Adj. m. kt. юклю Ana 168.pu., Us. 343b und yukli *schwanger*:
 män yuklimän мен юклимен Säv. 28.5 f. *ich bin schwanger*

yuksäk Adj. юксек Us. 343b *hoch, laut* etc. (wie osm. yüksäk):
 ~ säsnän ~сеснен Ana 182.8 *mit lauter Stimme, laut*

yulq- юлкъ- Us. 344b
 1. saçlarını ~ сачларыны ~ Niš. 94.5 *(sich) die Haare ausreißen*; osm.: yol-
 2. pogonı ~ır alın- погоны ~ып алын- KT9.100.5 f. *degradiert werden*; osm.: rütbäsi räf olun-

yuqı Nom. m. dobt. yukı Kerim 464 *Schlaf* kt. → yuqu

yuqla- юкъла- Us. 344a / m. dobt. yukla- Kerim 464 *schlafen*; osm.: uyı-; → qozu
 Kaus.: yuqlat- юкълат- Us. 344a *(ein Kind) zu Bett bringen*

yuqlat- → yuqla-
 yuqsura- → yuqusıra-

yuqu Nom. (m.) kt. юкы / m. dobt. yuqı Kerim 464 yukı *Schlaf*; osm.: uyqu:
 ~ğa dal- ~ гъа дал- *einschlafen*
 ~sı qaçtı ~сы къачты Ana 188.38 *er konnte nicht mehr schlafen*

yuqunçlı Adj. юкьунчлы Us. 344b *ansteckend (Krankheit)*;

~ ħastalıq ~ хасталыкъ KT8.108,
Us. 344b *ansteckende Krankheit*
yuqısıra- юкъусыра- 131.21, Us. 344b
und yuqsura- юкъсура- Ana
181.30(m.) kt. / m. dobt. yuqısıra-
Kerim 464 yukısıra-
1. *einschlafen*
2. *im Halbschlaf sein, dahindämmern*
Niš. 35.36 f.
yuqusız Adj. юкъусыз Us. 344b /
m. dobt. yuqısız Kerim 464 yukısız
schlaflos; osm. uyqusuz:
~ gäğä ~ гедже 116.5 *schlaflose*
Nacht
yur- (-mäk) юр(ь)- und ğür- çyr- /
m. dobt. ğür- Kerim 113 cür- *gehen*,
fahren; osm.: yürü-:
maşınalar bilä ğürip olmadılar
maşınalar bile çyrip olmadılar. 29.3
v.u. *nicht einmal die Autos konnten*
fahren!
yur kättik! юр кеттик Ana 146.33 *los*,
gehen wir! (russ. Calque: пошли ?)
bäkar yur- бекяр юр- 50.2 f. *ledig*
bleiben
yurär äntsiklopädiya юрер энцикло-
педия 212.2 *ein wandelndes Lexi-*
kon
yuräk Nom. юрек (-ги) Us. 345 f.
(anat.) *Herz*; osm.: qalb:
yurägi zayıf юреги зайыф Säv. 23.5
f. *sie hat ein schwaches Herz*
yuräk uruvı Nom. юрек урувы *Herz-*
schlag = das Schlagen des Herzens
yurär → yur-

yurüş Nom. юрюш / dobt. ğürüş
جوروش *der Zug = die Wanderung*
über Land
yuv- юв- Ana 162.22, Us. 342a
waschen; osm.: yıqa-
Pass.: yuvul- ювул- *gewaschen*
werden
Refl.: yuvun- ювун- Niš. 11.34, Us.
342a *sich waschen; baden* (intr.)
Refl. + Kaus.: yuvundır- ювундыр-
waschen
yuva Nom. юва:
kopäk ~sı копек ~сы 84.6 v.u.
Hundehütte
tilki ~sı тилки ~сы 82.14 *Fuchsbau*
yuvaş Adj. юваш Ana 148.40, Yır
87.23, Us. 342a / m. dobt. ğuwaş
Kerim 111 cuwaş *ruhig, still, sanft*
etc., anständig
yuvul- → yuv-
yuvun- → yuv-
yuvundır → yuv-
yuz¹ Num. юз *hundert*; osm.: yüz
yuz² Nom. юзь Nom. Us 342a *Gesicht*
etc. etc.:
bir adisä ~ bärđi бир адисе ~
берди 208.15 *etwas hat sich*
ereignet / zugetragen
yuzbāz Nom. юзьбез Niš. 74.16, Us.
342b *Handtuch*
yüzüm Nom. kt. юзюм Us. 343a und
yüzüm jyzym / m. dobt. yüzim Kerim
466 *Weintraube(n)*; osm.: üzüm
yüräkländir- jyreklendir- 58.8 *zornig*
machen, erzürnen

yüzik parmağı Nom. m. dobt. yüzik
parmağı Şal. 83.11 f. *Ringfinger*

yüzüm → yuzüm

Z

Zakavkazyä Nom. propr. geogr.
Закавказье *Transkaukasien*

zalog Nom. залог *Geisel*; osm.: rähinä,
tutaq:

Anm.: Das Wort stammt zwar aus
dem Russ., hat aber einen Bedeu-
tungswandel durchgemacht: Russ.
залог bedeutet "Pfand", während
"Geisel" im Russ. заложник heißt.

~ al ~ ал- *Geisel nehmen*, ~ al +
4 ~ ал- *j-n als Geisel gefangen
nehmen*

zaman Nom. m. kt. *Zeit* etc. etc.:

bir zamanda bar äkän, bir zamanda
yoq äkän бир заманда бар экен,
бир заманда ёкъ экен KT8.97.6 v.u.
und Emel Nr. 146 (Januar 1940,
Seite 10, in Lateinschrift: Bir
zamanda bar eken, bir zamanda yok
eken) sowie dobt. (mit kleinen
Abweichungen) bir zamānlar bar
äkän, bir zamān yoq äkän

بیر زامانلار بار اکەن، بیر زامان
یوق اکەن Bäk. 70.11 f. *es war
einmal* (Formel am Anfang eines
Märchens); osm.: bir varmış, bir
yoqmuş äski günlärdä

zan Nom. m. kt. зан Us. 73b
Ackerland, Feld; osm.: tarla:

tütün ~ları тютюн ~лары KT8.68.19
= (osmanis.) tütün tarlaları KT8.68.17
Tabakfelder

zarur Adj. (m.) kt. заруп Us. 74a
notwendig; osm.: žarūrī:

bugunki ~ işlär бугуньки ~ ишлер
116.4 v.u. *die Arbeiten, die heute zu
erledigen sind*

zaruriyät заруриет Us. 74a *Notwendig-
keit*; osm.: žarūrāt

zar-zornän Adv. m. kt. зар-зорнен Niš.
111.39 *(nur) mit Mühe*; osm.: biñ bir
güclüklä (?)

zaya Adv. зая Us. 74b *vergeblich*

~ kät- ~ кет- 129.10 *verloren gehen*

zäbil → ač-zäbil

zäin Nom. m. kt. зеин Us. 74b *Ge-
dächtnis; Geist; Sinn*; osm. (teil-
weise): zih(i)n

zäinli Adj. m. kt. зеинли Us. 74b

1. *mit gutem Gedächtnis*

2. *verständlich, vernünftig*

zämanäviy Adj. m. kt. земаневий Us.
75a *zeitgenössisch, von heute,
modern* (im GzO nicht pej.):

zämanäviy poäziya vā muzıka
земаневий поэзия ве музыка

KT8.109.10 *die moderne (scil. krim-tatarische) Dichtung und Poesie*
 zäwqlan- m. dobt. zewklan- Şal. 71.6, Kerim 470 *sich vergnügen*
 zir-ğail Adj. < arab. ġāhil зыр-джаиль Niš. 5.31, Us. 77a *gänzlich unwissend*
 zift Adj. зифт *pechschwarz, kohlrabenschwarz:*
 ~ qarañlıq suv tübi ~ къаранълыкъ сув тюби Niš. 27.5 *tiefste Finsternis, ganz finster*
 Ortalıq ~ qaranlıq ädi. Орталыкъ ~ къаранлыкъ (so!) эди. Niš. 27.5 *Es war stockdunkel.*
 zift yol Nom. зифт ёл *geteerter Weg*
 zil sarğıuş Adj. зиль саргъуш Yarı 62.28 *sternhagelbesoffen, -voll; osm.: zil zurna sarğıoş*

zilib(lär) Nom. зилиф(лер) *Haare an den Schläfen*
 ziyalı Nom. m. kt. зиялы Us. 76a / m. dobt. *Intellektueller;* Syn. + osm.: aydın, osm. + münävvär
 ziyräk Adj. зийрек Niš. 17.19, Us. 75a *klug*
 ziyräklik Nom. зийреклик Us. 75a *Klugheit*
 Zorä → Taḥir vä Zorä
 Zuläyḥa w. Vn. Зулейха
 zuv- m. kt. зув- Niš. 64.18, Us. 76b *eilen*
 ziy-čuv Nom. m. kt. зий-чув Us. 75b *Geschrei, Lärm:*
 ~ ol- ~ ол- Niš. 79.15 *schreien, lärm*

Ž

Žaponäz Nom. m. dobt. Japonez; Kerim 183: Japonyalı *Japaner*
 žıyqılđa- жыйкъылда- Us. 73a *knarren (Stuhl, Türe, Stiefel)*
 žıyqıldı Nom. жыйкъылды Ana 187.40 *der Lärm (von Bulldozern);*

~nän qarı açıldı ~нен къапы ачылды Niš. 87.25 f. *knarrend wurde die Tür geöffnet*
 žiip onomatopoetisch m. dobt. jiiip Şal. 25.20, 26.2 für das Geräusch der niedersausenden Peitsche